



C. PLINII CÆCILII
SECVNDI
EPISTOLÆ
ET
PANEGYRICVS.

EDITIO NOVA.

MARCVS ZVERIVS
BOXHORNIVS
recensuit, & passim emendavit.



AMSTELÆDAMI,
Ex Officina Elzeviriana,
CIↃ IↃC LIX.





NOBILI,

OMNIBVSQVE ANIMI VIRTV-
TIBVS ORNATISSIMO, EMEN-
DATISSIMOQVE VIRO,

MARTINO TANCKE,

SERENISSIMI POTENTISSIMIQ.
DANORVM, NORWAGO-
RVM, &c. REGIS

CONSILIARIO,

ET

CELSISSIMI SAXONVM
ELECTORIS
RES IN FOEDERATORVM BEL-
GARVM AVLA AGENTI FELI-
CITER AC CVRANTI,

HAS

C. PLINII CÆCILII
SECVNDI,
CONSVLIS ROMANI,

EPISTOLAS,



VERAS

DELITIAS DIVITIASQ.

MVSARVM,

ET

CIVILIS SAPIENTIÆ

MAGISTRAS,

POST FOEDISSIMAS, QVÆ HACTENVS CIRCVMFERE-BANTVR, EDITIONES ACCVRATE A SE RECENSITAS, ET PASSIM EMENDATAS, IN BENIVOLENTIÆ IMMORTALIS DVRATVRIQVE SEMPER CVLTVS FIDEM

L. M. Q.

D. D. D.

HVMANITATI EIVS COMITATIQ. DICATISSIMVS

MARCVS ZVERIVS BOXHORNIVS,

AN. CHR.

CIↃ IↃC LIII.

L E-



LECTORI

MARCUS ZUERIUS BOXHORNIUS

S.

AMice Lector, Cum ſecundam hanc Plinianarum Epiſtolarum editionem Elzevirii noſtri adornarent, intellexiſſentque nonnihil curæ à nobis poſitum in emendando textu, qui hactenus corruptiſſimus circumferebatur, & qualemcunque opem noſtram ac curam haud ingratam ſibi futuram ſignificarent, egregio huic eorum deſiderio ſingularique ſtudio in promovenda ornandaque re literaria nihil negandum judicavimus. Accipe igitur tandem Plinium non quidem ubique emaculatum (quis enim id aut præſtiterit jam, aut ſperaverit?) multo tamen quam ante nitidiorem. Quod paſſim deprehendet, qui hanc editionem cum aliis aliorum conferre non gravabitur. Exemplaria MSS. ad manum nobis nulla fuere.

Plinium igitur ipſum conſuluimus, & corruptarum lectionum apices, in quibus verarum fere ſunt veſtigia, diligenter excuſſimus; &, cum in interpunctionibus haud ſemel peccatum deprehenderemus, peccatumque ita, ut certam aliquam ſententiam elicere non liceret, eas quoque mutavimus, ut, quantum quidem fieri poterat, nihil non Plinianum hic legeretur. Rationes mutationum emendationumque omnium eruditus lector ipſe per ſe facile agnoſcet. Dare enim eas nunc, feſtinantibus typographis, non licebat. Et nobis quoque alia agenda offerebantur. Si tamen vitam Deus & otium fecerit, ſingulari Animadverſionum libello deſiderio tuo brevi, aut certe proxime ſequuturâ editione, ſatisfaciemus. Vale, & his noſtris conatibus, ut ſoles, fave.

MARCI

MARCI ZVERII BOXHORNII
DE
C. PLINIO CÆCILIO
SECVNDO
J V D I C I V M,

Quo Christianum eum non fuisse, ut volunt alii, ostenditur.

PErsecutionis Christianorum sub Trajano atrox tempestas non quidem desiit, sed minor ac quasi mitior esse tandem cœpit, admonente Trajanum Plinio, singularem Christianis innocentiam vitæ esse ac integritatem. Extant hodieque scriptæ eâ de re Trajani & Plinii epistolæ; ex quibus utcunque cognosci potest, qualis ea tempestate Christianorum fuerit disciplina.

Non est mihi dubium, quin ex iis epistolis natum sit ridiculum eorum commentum, qui Christianum aliquando operâ Titi factum Plinium, in literas mittere ausi sunt. ***Flavius Dexter in Chronico***; Titus cognomento Justus, Episcopus factus, sequutus primo S. Paulum, mox Eugenium, prædicat in Carpetania, ubi ejus memoria magnitudoque miraculorum celebratur. Is Titus converterat ad fidem Plinium Juniorem ex Bithynia Pontoque redeun-

tem, in Creta insula, ubi jussu Trajani Iovi templum exstruxerat. Nec desunt qui putent septima Sextilis ad Novocomum esse passum. *Si hunc audimus, non Christianus tantum Plinius, sed & martyr fuerit. Ceterum Pseudodexter est, qui hæc scribit. Qua de re plura nos alibi dicemus. Porro addit ad hunc locum Franciscus Bivarius de Plinio Christiano ista;*

Sed unde habemus, in Creta Plinium Secundum Iuniorem ad fidem perductum opera S. Titi? Ex Actis ipsius, quæ Zena, legisperitus, & Apostoli discipulus, scripsit, refertque Equilinus, ubi eum Zena, cum præmisisset Titum, in Cretam iterum reversum, multos ad Christi fidem perduxisse, ordinasseque Presbyteros & Diaconos, subdit: Cum die quadam transiret ante palatium, quod Secundus Proconsul *(is erat Plinius Secundus Iunior)* jussu imperatoris in Iovis nomine construebat, maledixit illud; & statim opus funditus dissipatum est. *Nonne id dixerat Dexter illis verbis;* Is Titus converterat ad fidem Plinium Iuniorem in Creta insula, ubi jussu Trajani Iovi templum erexerat? *Subjiciunt acta;* Tunc Secundus venit ad Titum cum lacrymis rogans, se indemnem ab opere conservari. Cui Titus imposuit, ut opus

in

in nomine unius Dei Christianorum inciperet, ut sic opus perficere posset; quod & factum est. Completo vero opere Secundus cum filio suo baptizatus est. *Fuit hic nepos ex sorore C. Plinii Secundi, cujus de natura rerum extant insignes Commentarii: ipsius vero Plinii Secundi Iunioris extat liber Epistolarum, & Panegyricus Trajano Cæsari dictus, quo gratias agit Consulatum ejus auspiciis adeptus. Is etiam Hispanis nonnulla contulit beneficia. Nam Quintiliani filiam pauperem dote juvit, & Martialem Poëtam ab Vrbe in Hispaniam secedentem, viatico prosecutus est, ut ipse in Epistolis testatur. De Martyribus sub Trajano passis agit ipse Lib.* x. *Epist.* XCVII. *Ceterum ipsum tandem Novocomi, patria sua, martyrium subiisse, inde nonnulli putant haberi, quod die* VI *Augusti seu Sextilis cum aliis quinque reperitur in Romano Martyrologio, inter alios Martyres, quidam nomine* Secundus. *Nam in eo sic legimus:* Novocomi passio Sanctorum Martyrum Carpophori, Exanthi, Cassii, Severini, Secundi, & Licinii, qui in confessione Christi capite truncati sunt. *Meminit ipsorum Martyrum Galesinus ex veteribus monumentis Ecclesiæ Mediolanensis, Bergomensis, & Aquilegiensis. Ignorarunt*

ſanè hiſtoriam iſtam Comenſes cives, cum anno Domini CIↃ CCCC XCVIII, *pro foribus ædis B. Virginis ſui concivis junioris Plinii marmori incidi curarunt hujuſmodi inſcriptionem, ſine Martyris titulo, quam Volaterranus refert lib.* XVIII.

C. PLINIO CÆCILIO SECUNDO,
QUI CONSULATU, AUGURATU, MILITIÆ
GESTIS, AC ORANDIS CAUSIS, POEMATIBUS,
ET HISTORIIS CONFICIENDIS,
CÆSAREM TRAIANUM AUGUST. LUCULENTISSIME LAUDANDO, ADFICIENDOQ. IMMENSA
LIBERALITATE PATRIAM SUAM, EIDEM
IMMORTALE CONTULIT ORNAMENTUM,
ORDO COMENSIS CONCIVI SVO DESIDERABILI,
HONORE ACCEPTO,
MONUMENTUM POSUIT.
M. CCCC. LXXXX. VIII.
KAL. MAII.
FUNCTUS ERAM SED TVM VETERI PRÆCLARUS
HONORE;
VIVEBAM, PERII: NUNC QUOQVE VITA
MIHI EST.

E latere dextro hujus memoria extat alia C. Plinii Secundi ſenioris, quam tu, lector, apud eumdem Volaterranum legere poteris.

Hæc & ſimilia iſtis alia quoties lego, non poſſum ſatis mirari ſtuporem hominum, qui talia aut ſcribere aut credere potuerunt. Hoc demum eſt cum ratione inſanire. An quia in Actis Martyrum legitur, pro Chriſti nomine Secundum paſſum fuiſſe, Plinius Secun-

Secundus intelligendus est? Plures Secundi dicti sunt, quam hic Plinius. Sola illa litera, quæ hodie exstant, Christianum eum fuisse, primis hujus fabulæ auctoribus persuasere. Agnosco quidem ego luculentum exstare in iis de Christianorum innocentia ac integritate testimonium; sed & illud in iis invenio, Christianam religionem, exitiabilem superstitionem *appellari. Si Christianorum doctrina exitiabilis superstitio visa ei sit, quare aut quomodo dicitur Christianus? Si Christianorum aliquis Stoïcorum & in docendo & in scribendo severitatem laudibus extolleret, an iccirco Stoïcus merito diceretur? Qui paganus Christianorum vitam moresque commendat, non eo minus paganus est. Sed dictu prope infinitum est, quam levi & nulla ratione moti jam olim nonnulli Christianæ Historiæ scriptores plurimos Christi nomen professos tradiderint, qui Christiani non fuere. Cum hoc, quod hic nobis oblatum est, exemplo unum modo jam conjungam; ex quo & liquidò constabit verissimam esse eam rationem hujus de Plinio Christiano commenti, quam jam dedi. Pontii Pilati, sub quo Dominus noster passus est, uxor (Claudiam Proculam vocant, quorum animo immota sedet ac fixa quidvis fingendi*

 libido)

libido) Christiana fuisse dicitur. Pseudodexter ille, cujus jam meminimus, in Chronico: Claudia Procula, uxor Pilati, admonita per somnium, in Christum credit, & salutem consequitur. *Certe huic etiam quorundam sententiæ occasionem dedere illa, quæ apud Matthæum de Pilati conjuge leguntur verba;* Sedente autem illo, *Pilato nempe,* pro tribunali, misit ad eum uxor, dicens; Nihil tibi & justo illi; multa enim passa sum hodie per visum, propter eum. *Quia igitur marito dixit illa;* Nihil tibi & justo illi, *scilicet Christo, Christiana fuit. Qua ratione id colligant, qui tradunt, scire ego velim. Pro innocentia Christi, tanquam non damnandi aut crucifigendi, vel non rei, pronuntiat, non autem pro Christo, tanquam cujus sanguine ac morte genus humanum redimendum esset. Sed hæc hic obiter. Alibi plura de ejusmodi veterum Christianorum commentis dicemus. Unum hoc modo nunc addam, mirum videri posse, quare & iidem Pilatum Christianum non fecerint. Nam hæc ejus de Christo verba exstant;* Nihil mali fecit. *Sed quia alio & sequuto postremo Pilati de Christo judicio, in gratiam Iudæorum, Christus damnatus est, Christianum factum Pilatum credere non debuere.*

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI
VITA
Ex Epiſtolis collecta.


AIVS Plinius Iunior, ex Como novo Italiæ Tranſpadanæ oppido natus, patrem habuit Cæcilium, virum eo tempore pietate ſimul & eruditione in primis clarum: avunculum verò, Plinium Veronenſem, Græcæ & Latinæ linguæ peritiſſimum: (cujus triginta ſeptem Rerum naturalium libri tanto ſtudio & labore conſcripti ſunt, ut doctorum omnium calculis digni judicati ſint, qui ob multifarias hiſtorias ex Græcis ſimul & Latinis philoſophis depromptas, raræque eruditionis theſaurum, non obiter tantum legantur, ſed evolvantur, omniumque ſtudioſorum aſſiduis conterantur manibus) à quo adoptatus, non tantum ampliſſimorum avunculi bonorum, ſed ſtudiorum quoque, ac nominis ſucceſſor factus eſt. Puer adhuc, cum egregiam præ ſe ferret indolem, ut liberalibus artibus imbueretur, Fabio Quintiliano, omnium fidiſſimo puerorum informatori, & in oratoria profeſſione nulli ſecundo, datus, artes humaniores mira ingenii felicitate perdidicit. Aliarum diſciplinarum avidus, paulo poſt Nicetem Smyrnæum ſophiſtam, & præclarum eo tempore oratorem, audivit: qui adeo ingenium ad utramque rationem accommodabat, ut judiciale ſophiſtica quadam facultate exornaverit, ſophiſticum vero & umbratile forenſibus aculeis roboraverit, & cujus ſententiæ ac paradoxa quaſi bacchantes Thyrſi, mellis lactiſque copiam præ-

bere videbantur. quibus artibus cum Plinium probe instituisset, annuente avunculo in Syriam tanquam ad præclarissimarum artium omnisque philosophiæ mercaturam misit, ubi Euphratem philosophum naturæ arcana explicantem audivit. Verum cum post multos in studiorum curriculo exantlatos labores, jam sine cortice natare didicisset, & optimos quosq; sibi auctores legendos proposuisset, Livium tamen Romanæ historiæ antesignanum & principem cum toties à Quintiliano præceptore laudibus celebrari audivisset (qui Patavinum in concionibus supra quam narrari potest, eloquentissimum vocare solitus est, & ob id inter ceteros scriptores in scholis quam diligenter legendum in oratoriis suis institutionibus præcipit) ejus historias lactea eloquentia descriptas, raro de manu deposuit, ex quibus eam etiam hausit eloquentiam, quam in doctissimis suis epistolis & Trajani imperatoris Panegyrico, magno verborum & sententiarum ornatu, orationisque fœcunditate abunde satis ostendit. Græca in Latinam, nostra in Græcam transferens, ingenium exercuit. Ad poëticæ studium furore quodam naturali raptus, comœdias assidue audivit, inspexit mimos, legit Lyricos: quibus adolescentiæ studiis cum animum excoluisset, jamque ad graviora altioraque studia animum intenderet, undevigesimo ætatis suæ anno dicere in foro cœpit, ac in senatu pluresgravissimasque caussas magno audientium stupore egit. Bæticis namque contra Bæbium Massam, & iisdem de Cæcilio Classico querentibus adstitit. Marium Priscum repetundarum accusavit, Iulium Bassum & Varenum in capitalibus causis defendit & liberavit. Si quid vero temporis à civilibus negotiis,

quibus

quibus totum jam intenderat animum, suffurari potuit, colendis agris consumpsit, priscos illos Romanos, Numam Pompilium, C. Licinium, Catonem, Cincinnatum, Pisones, Fabios, Cicerones, aliosque virtute claros viros imitatus, qui in magno honore constituti, vites putare, stercorare agros & irrigare, nequaquam turpe & inhonestum putarunt. Laurentinum suum rus, & alterum in Tuscis (in quo templum principum statuis mirifice ornatum ædificavit) doctissimis epistolis celebravit, ut agriculturæ se studiosissimum ostenderet. Cui cum venatio cognata esset, sæpenumero calores, pluvias, sudorem, frigora, nives, & id genus alia complusculа, quæ venatoriæ voluptates continent, perpessus, ad venabula sedens, spumantes, & à canibus in furorem conversos apros propria manu confodit. Ad administrandam remp. aptissimus judicatus, celeriter ad summos honores, amplissimasque in urbe dignitates, evectus est. Æmiliæ namque viæ, quæ ab Æmilio Scauro post Ligures bello subactos, à Placentia Ariminum usque structa & strata erat, curam administravit. Quæsturam cum Calestrio Tirone, cum quo stipendia ante fecerat, & Præturam cum eodem consecutus est. Cornutum Tertullum, præfectus ærarii salutatus, collegam habuit. In Pontum & Bithyniam missus proconsul, non minorem prudentiæ, quam moderationis & diligentiæ gloriam retulit. Consulatum summa fama, parique integritate cum Tertullo, amicitiarum familiaritate semper conjunctissimo, gessit. In auguratu sacerdotio prisco, quod viventi nunquam adimebatur, Iulio Frontino viro principi successit, quibus, aliisque multis dignitatibus, cum sua industria Romanorum Rempubli-

cam

eam mirum in modum auxiſſet, in tantam apud bonos & claros viros exiſtimationem venit, ut juveni ex clariſſimis familiis in urbe uxores offerrent. Habuit autem duas, ex quibus poſterior erat Calphurnia, Pompeiæ clariſſimæ feminæ filia: cum qua multos annos honeſtiſſime, ſine prole tamen, vixit. Vitæ ſuæ innocentia, & omni ſcientiarum eruditione principum multorum animos ſibi conciliavit: in primis tamen Trajani, invictiſſimi imperatoris, à quo non tantum ſibi ipſi, ſed amicis quoque multa impetrare potuit. Voconio quippe Romano, condiſcipulo & contubernali ſuo, multas dignitates: Accio Suræ præturam: Harpocrati Iatraliptæ peregrinæ conditionis homini, Chryſippo Mithridatis, uxorique Chryſippi Stratonicæ Epigoni, Poſthumi demum Marini propinquis aditum in urbem impetravit: libertis Antoniæ Maximillæ, ornatiſſimæ matronæ, præterea Hediæ, Antoniæ, Harmeridique citra omnem difficultatem jus Quiritium obtinuit. Tanta fuit opulentia, ut ducenta millia nummûm pro acceſſione pretii agrorum contempſerit, emptrice Cornelia hoc petente. eas tamen facultates quas partim hereditario jure à parentibus & avunculo, partim Trajani Mæcenatis ſui munificentia habuit, ab omni alienus avaritia, bene meritis, & quovis præmio dignis, ſumma liberalitate diſtribuit, & erogavit. His Caninium Rufum municipem ſuum, ſtudiis jam valedicentem, ad artes, humanioraque ſtudia revocavit. Valerium Martialem poëtam ſecedentem ab urbe, honeſtiſſimo viatico juvit. Romano condiſcipulo tria millia nummûm ad equitis facultates implendas obtulit, & dedit. Fabium Quintilianum primæ pueritiæ præceptorem, ſenem jam,

jam, & pecunia carentem, dote, & omni impensa maritandæ filiæ necessaria ornavit, & quingenta millia nummûm, ut secundum mariti conditiones vestitu simul ac comitatu instrueretur, quasi parens alter contulit. Patriæ suæ annua sestertia tricena, quæ à nobis 750 aureis æstimantur, donavit. Vt ad bonarum artium studia juventutem incitaret, in municipio suo bibliothecam optimis libris refertam, ad communem studiosorum usum dedicavit: annuos sumptus in alimenta ingenuorum erogavit, amplissimaque præceptoribus constituit stipendia. Gentilis licet fuerit, Christianorum tamen in maxima persecutione acerrimus propugnator extitit. Cum enim variis tormentis eos qui in Christum crederent, cruciari videret, ut à fide desciscerent, misericordia & interemptorum multitudine motus, eos apud Trajanum defendit, dum scribit, nihil omnino sceleris in his deprehendi, aut quippiam committi quod Romanis legibus contrarium esset: quandoquidem adulteria, & cetera ejus notæ crimina illicita arcerent, & tantum antelucanos hymnos Christo cuidã Deo canerent. Ob morum studiorumque similitudinem præcipue viros doctrina excellentissimos sibi amicitiarum societate devinxit. ex poëtis quidem Virginium Romanum, hominem (ut ipse appellat) probitate morum, ingenii elegantia, operumque varietate monstrabilem: Valerium Martialem, Epicuri sectatorem, & Silium Italicum, in carmine heroïcô post Vergilium facile principem. Ex Historicis vero, Suetonium Tranquillum, & Cornelium Tacitum. Ex Iurisperitis autem, Pomponium Saturninum causidicum, Arrianum, Titum Aristonem, & Cornelium Minutianum, rectissimos judices, & for-

fortissimos advocatos: quos sæpe cum Frontino, si quando de rebus arduis agendum esset, consuluit. Inter prædilectos autem libertorum suorum, præcipue Zosimum, hominem ut probum & officiosum, ita maxime literatum habuit. Vt nomen suum immortalitati consecraret, non tantum Cornelii Taciti historiis laudari voluit, sed ipse quoque multa scripsit, quæ tamen ad posteros non venerunt: utpote Tragœdiam Græcam, De maris Icarii tempestatibus Elegos, Hendecasyllaborum librum, Demonstrativas orationes, in quibus Demosthenem summum oratorem sequutus est: De Helvidii ultione libros aliquot, quos Quadratus studiosissime semper legere solitus est. & multa quidem alia, quæ temporis injuria, magno Musarum mœrore ita interierunt, ut ne fragmenta quidem hodie extent. Ex his tamen omnibus singulari divini numinis beneficio ad posteros venerunt, decem epistolarum libri mira eloquentia scripti, Libellus de viris in re militari & administranda Republica illustribus, & Panegyricus Trajani Romanorum invictissimi imperatoris, qui post Nervam, juxta Eusebii supputationem, usque ad annum Christi Salvatoris nostri CXIX, regnavit: quo tempore, vel paulo post, Plinium nostrum è vivis exemptum esse, & conjicere & divinare licet.

EX



EX ONVPHRII PANVINI

COMMENTARIIS
in Fastos,

AD ANNVM DCCCLIII.

HOc ipso anno idem Plinius [Secundus] ut in Panegyrico tradit, cum Cornuto Tertullo consulatum bimestrem in Kalendas Septembres iniit & gessit. De quo tale adhuc exstat antiquum epigramma.

C. PLINIVS. C. F. C.N. CÆCILIVS. SECVNDVS
COS. AVGVR. LEGAT. PRO. PRÆT. PROVINC.
PONTI. CONSVLARI. POTESTATE. IN. EAM
PROVINCIAM. AB. IMP. CÆSARE. NERVA
TRAIANO. AVG. GERMANICO. MISSVS
CVRAT. ALVEI. TIBERIS. ET. RIPAR.
PRÆF. ÆRARI. SATVRNI. PRÆF.
ÆRARI. MILIT. LEG. LEG. VI. GALLIC.
X. VIR. STLIT. IVDICANDIS

Ceterum is Plinius filius fuit C. Cæcilii Novocomensis, & Pliniæ, sororis C. Plinii Secundi, Veronensis, scriptoris historiæ naturalis: quæ quum ipsi C. Cæcilio Novocomensi nupsisset, hunc C. Cæcilium genuit, qui ab avunculo C. Plinio Secundo Veronense adoptatus, C. Cæcil. Plinius

nius Secundus appellatus est. Qui natura quidem Novocomensis civis, verum lege & adoptionis jure Veronensis, ut ejus pater adoptivus C. Plinius fuit. hinc ipse libro VI. Epist. ultima ad Maximum Africanum ita scribit, *Recte fecisti quod gladiatorum munus Veronensibus nostris promisisti, à quibus amaris, suspiceris, ornaris.* Plinium autem, Veronensem fuisse, ipsemet scribit in præfatione historiæ naturalis ad Titum Cæsarem Vespasianum, in qua Catullum conterraneum suum vocat. Si enim & ipse Novocomensis fuisset, non recte conterraneum dixisset. est enim Verona Cœnomanorum urbs, vel potius Venetorum, Novocomum vero Insubrum. hæc, in decima regione Italiæ, illa in XI. quæ regiones & terræ diversæ sunt. Adde quod hoc per manus à majoribus traditum, semper ita creditum est. Franciscus enim Petrarcha, Pius II Papa, & plerique alii, Plinium historiæ naturalis scriptorem, Veronensem vocaverunt. Quod si Veronensis non fuit (ut quidam affirmant) cur antiquissimum hoc adhuc extat Veronæ marmorei frusti epitaphium à Plinio parentibus suis & sorori factum, quod inter rudera octuaginta annis antea in agro Veronensi inventum est?

C. P – INIV –
– NDV –
– AVG.
– RCIVIÆ –
– CELLÆ –
– RI
– ERI. PATRI –
– MÆ MATRI –
– MARCELLÆ
T. F. I.

Non

Non abs re autem fuit, hoc loco ubi occaſio ſeſe obtulit, Plinium Veronenſem aſſerere, quod eum ut de Homero dicitur, nonnullæ aliæ urbes ſibi vendicare conatæ ſunt; cum ut rei veritas intelligatur, tum quod patriæ meæ hac in re non ſuffragari, hoc potiſſimum loco nefas eſſe duxi. Ad inſtitutum autem noſtrum revertamur. Hoc ipſo anno in Kal. Novembris Plinio & Tertullo, conſules ſuffectos fuiſſe Iulium Ferocem, & Acutium Nervam ipſe indicare videtur libro II. epiſtolis ad Octavium, & Arrianum. quos conſules deſignatos poſt Cornutum Tertullum ſubjicit.



NOMEN-

NOMENCLATOR
Eorum ad quos Plinius Epiſtolas ſcripſit.

Primus numerus Epiſtolam, ſecundus Librum indicat.

A.

F. Fa-

C. PLI-



C. PLINII CÆCILII

SECVNDI

EPISTOLARVM

LIBER PRIMVS.

I. C. PLINIVS SECVNDVS [1] SEPTITIO SVO S.

PRÆFATIO.

FREQVENTER hortatus es ut epistolas, si quas paulo accuratius scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi, non servato temporis ordine (neque enim historiam componebam): sed ut quæque in manus venerat. Superest ut nec te consilii, nec me pœniteat obsequii. Ita enim fiet, ut eas quæ adhuc neglectæ jacent, requiram: & si quas addidero, non supprimam. Vale.

II. C. PLINIVS [2] ARRIANO SVO S.

QVia tardiorem adventum tuum prospicio, librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo. Hunc rogo ex consuetudine tua & legas & emendes: eo magis, quod nihil ante peræque eodem [3] ζήλῳ scripsisse videor. Tentavi enim imitari Demosthenem, semper tuum, Calvum, nuper meum, figuris duntaxat orationis.

 Nam

Nam vim tantorum virorum pauci, quos æquus amavit, aſſequi poſſunt. Nec materia ipſa huic (vereor ne improbe dicam) æmulationi repugnavit. Erat enim prope [4] tota in contentione dicendi; quod me longe deſidiæ indormientem excitavit, ſi modo is ſum ego qui excitari poſſim. Non tamen omnino Marci noſtri λικύθους fugimus, quoties paululum itinere decedere non intempeſtivis amœnitatibus admonebamur. Acres enim eſſe, non triſtes, volebamus. Nec eſt quod putes me ſub hac exceptione veniam poſtulare. Immo, quo magis intendam limam tuam, confitebor & ipſum me & contubernales ab editione non abhorrere, ſi modo tu fortaſſe errori noſtro album calculum adjeceris. Eſt enim plane aliquid edendum, atque utinam hoc potiſſimum, quod paratum eſt! (audis deſidiæ votum) edendum autem ex pluribus cauſis: maxime quod libelli, quos emiſimus, dicuntur in manibus eſſe, quamvis jam gratiam novitatis exuerint; niſi tamen auribus noſtris bibliopolæ blandiuntur. Sed ſane blandiantur, dum per hoc mendacium nobis ſtudia noſtra commendent. Vale.

III. C. PLINIVS CANINIO RVFO SVO S.

QVid agit Comum, tuæ meæque deliciæ? quid ſuburbanum amœniſſimum? quid illa porticus, verna ſemper? quid [5] πλάτανὼν opaciſſimus? quid Euripus viridis & gemmeus? quid ſubjectus & ſerviens lacus? quid illa mollis, & tamen ſolida, geſtatio? quid balineum illud, quod plurimus ſol implet & circumit? quid triclinia illa popularia? quid illa paucorum? [6] quid popinæ? quid cubicula diurna nocturnaque? Poſſidentne

te,

te, & per vices partiuntur? An, ut solebas, intentione rei familiaris obeundæ, crebris excursionibus avocaris? Si te possident, felix beatusque es: sin minus, unus ex multis. Quin tu (tempus est enim) humiles & sordidas curas aliis mandas; & ipse te in alto isto pinguique secessu studiis adseris. Hoc sit negotium tuum, hoc otium; hic labor, hæc quies: in his vigilia, in his etiam somnus reponatur. Effinge aliquid & excude, quod sit perpetuo tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur: hoc nunquam tuum desinet esse, si semel cœperit. Scio quem animum, quod horter ingenium: tu modo enitere ut tibi ipse sis tanti, quanti videberis aliis, si tibi fueris. Vale.

IV. PLIN. POMPEIÆ CÆLERINÆ, SOCRUI S.

QUantum copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carsulano, in Perusino tuo, in Narniensi vero etiam balineum, ex epistolis meis (nam jam tuis opus non est) una illa brevis & vetus sufficit. Non, me hercule, tam mea sunt quæ mea sunt, quam quæ tua. Hoc tamen differunt, quod solicitius & intentius tui me, quam mei excipiunt. Idem fortasse eveniet tibi, si quando in nostra diverteris. quod velim facias: primum ut perinde nostris rebus, ac nos tuis, perfruaris: deinde, ut mei expergiscantur aliquando, qui me secure ac prope negligenter expectant. Nam mitium dominorum apud servos ipsa consuetudine metus exolescit: novitatibus excitantur, probarique dominis per alios magis quam per seipsos laborant. Vale.

V. C. PLINIVS VOCONIO ROMANO SVO S.

VIdiſtine quemquam Marco Regulo timidiorem humilioremque poſt Domitiani mortem? ſub quo non minora flagitia commiſerat, quam ſub Nerone, ſed tectiora. Cœpit vereri, ne ſibi iraſcerer: nec fallebatur; iraſcebar. Ruſtici Aruleni periculum foverat, exultaverat morte: adeo ut librum recitaret publicaretque, in quo Ruſticum inſectatur, atque etiam *Stoïcorum ſimiam* appellat. Adjicit, Vitelliana cicatrice ſtigmoſum. Agnoſcis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intemperanter quidem, ut dixerit ei Metius Carus, *Quid tibi cum meis mortuis? nunquid ego aut Craſſo aut Camerino moleſtus ſum?* quos ille ſub Nerone accuſaverat. Hæc me Regulus dolenter tuliſſe credebat, ideoque etiam quum recitaret librum, non adhibuerat. Præterea reminiſcebatur, quam capitaliter ipſum me apud Centumviros laceſſiſſet. Aderam Arionillæ, Timonis uxori, rogatu Aruleni Ruſtici. Regulus contra. Nitebamur [nos] in parte cauſæ ſententia [7] Metii Modeſti, optimi viri: is tunc in exilio erat, à Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus, *Quæro* (inquit) *Secunde, quid de Modeſto ſentias.* Vides, quod periculum, ſi reſpondiſſem, Bene: quod flagitium, ſi, Male. Non poſſum dicere aliud tunc mihi quam deos adfuiſſe. Reſpondebo, inquam, quid ſentiam, ſi de hoc Centumviri judicaturi ſunt. Rurſus ille, Quæro quid de Modeſto ſentias. Iterum ego, Solebant teſtes in reos, non in damnatos, interrógari. Tertio ille, Non jam quid de Modeſto, ſed quid de pietate Modeſti [8] ſentias. Quæris, inquam, quid ſentiam? At ego, ne

ne interrogare quidem fas puto, de quo pronuntiatum eſt. Conticuit: me laus & gratulatio ſequuta eſt; quod nec famam meam aliquo reſponſo, utili fortaſſe, inhoneſto tamen, læſeram: nec me laqueis tam inſidioſæ interrogationis involveram. Nunc ergo conſcientia exterritus apprehendit Cæcilium Celerem; mox Fabium Iuſtum rogat, ut me ſibi reconcilient. Nec contentus, pervenit ad Spurinnam. Huic ſuppliciter (ut eſt quum timet, abjectiſſimus) Rogo mane videas Plinium domi: ſed plane mane; neque enim diutius ferre ſolicitudinem poſſum; & quoquo modo efficias, ne mihi iraſcatur. Evigilaveram. Nuntius à Spurinna; Venio ad te. Imo ego, Ad te. Coimus in porticum Liviæ, quum alter ad alterum tenderemus. Exponit Reguli mandata, addit preces ſuas, ut decebat optimum virum pro diſſimillimo, Parce, inquiens. Cui ego, Diſpicies ipſe quid renuntiandum Regulo putes. Te decipi à me non oportet. Expecto Mauricum (nondum enim ab exilio venerat) ideo nihil alterutram in partem reſpondere tibi poſſum, facturus quidquid ille decreverit. Illum enim eſſe hujus conſilii ducem, me comitem decet. Paucos poſt dies ipſe me Regulus convenit in prætoris [9] officio: illuc me perſequutus ſecretum petit. Ait, timere ſe ne animo meo penitus hæreret quod in centumvirali judicio aliquando dixiſſet, quum reſponderet mihi & Satrio Rufo; *Satrius cui eſt cum Cicerone æmulatio, & qui contentus non eſt eloquentia ſeculi noſtri.* Reſpondi, nunc me intelligere maligne dictum, quia ipſe confiteretur; ceterum potuiſſe honorificum exiſtimari. Eſt enim, inquam, mihi cum Cicerone æmulatio, nec ſum contentus eloquentia ſeculi noſtri. Nam ſtultiſſimum credo,

ad imitandum non optima quæque proponere: Sed tu, qui hujus judicii meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogasti quid de Metii Modesti pietate sentirem? Expalluit notabiliter, quamvis palleat semper. Hæsitabundus, inquit; Interrogavi, non ut tibi nocerem, sed ut Modesto. Vide hominis crudelitatem, qui se non dissimulet exuli nocere voluisse. Subjunxit egregiam causam, Scripsit, inquit, in epistola quadam, quæ apud Domitianum recitata est, Regulus omnium bipedum nequissimus. quod quidem Modestus verissime scripserat. Hic fere nobis sermonis terminus. Neque enim volui progredi longius, ut mihi omnia libera servarem dum Mauricus venit. Nec me præterit esse Regulum [10] δυσκαθαίρετον. Est enim locuples, factiosus; curatur à multis, timetur à pluribus, quod plerumq; fortius amore est. Potest tamen fieri ut concussa labantur. Nam gratia malorum tam infida est, quam ipsi. Verum, ut idem sæpius dicam, expecto Mauricum. Vir est gravis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura possit ex præteritis providere. Mihi & tentandi aliquid & quiescendi illo auctore ratio constabit. Hæc tibi scripsi, quia æquum erat te pro amore mutuo non solum omnia mea facta dictaque, verum etiam consilia cognoscere. Vale.

VI. C. PLIN. CORNELIO TACITO SVO S.

RIdebis, &, licet, rideas. Ego Plinius ille, quem nosti, apros tres, & quidem pulcherrimos, cepi. Ipse? inquis. Ipse: non tamen ut omnino ab inertia mea & quiete discederem, ad retia sedebam: erant in proximo, non venabulum aut lancea, sed stylus & pugillares. Meditabar aliquid eno-

enotabamque, ut si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem. Non est quod contemnas hoc studendi genus. Mirum est, ut animus agitatione motuque corporis excitetur. Iam undique silvæ & solitudo, ipsumque illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Proinde quum venabere, licebit auctore me, ut panarium & lagunculam, sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus, quam Minervam inerrare. Vale.

VII. C. PLIN. OCTAVIO RUFO SUO S.

Vide in quo me fastigio collocaris, quum mihi idem potestatis idemque regni dederis, quod Homerus Iovi opt. max.

Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν·

Nam ego quoque simili nutu ac renutu respondere voto tuo possum. Etenim sicut fas est mihi, præsertim te exigente, excusare Bæticis contra unum hominem advocationem: ita nec fidei nostræ, nec constantiæ, quam diligis, convenit adesse contra provinciam quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando devinxerim. Tenebo ergo hoc temperamentum, ut ex duobus, quorum alterum petis, eligam id potius in quo non solum studio tuo, verum etiam judicio satisfaciam. Neque enim tantopere mihi considerandum est, quid vir optimus in præsentia velis, quam quid semper sis probaturus. Me circa idus Octobres spero Romæ futurum, eademque hæc præsentem quoque tuâ meâque fide Gallo confirmaturum: cui tamen nunc jam licet spondeas de animo meo,

Ἠ' καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
Cur enim non usquequaque Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tanta cupiditate ardeo, ut videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, ut vel contra Bæticos adsim. Pene præterii quod minime prætereundum fuit, accepisse me careotas optimas, quæ nunc cum ficis & boletis certamen habent. Vale.

VIII. C. PLINIVS POMPEIO SATVRNINO SVO S.

PEropportune mihi redditæ sunt literæ tuæ, quibus flagitabas ut tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, quum ego id ipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria sponte currenti, pariterque & tibi veniam recusandi laboris, & mihi exigendi verecundiam sustulisti. Nam nec me timide uti decet eo quod oblatum est: nec te gravari quod depoposcisti. Nec est tamen quod ab homine desidioso aliquid novi operis expectes. Petiturus sum enim, ut rursus vaces sermoni quem apud municipes meos habui, bibliothecam dedicaturus. Memini quidem, te jam quædam adnotasse, sed generaliter: ideo nunc rogo, ut non tantum universitati ejus attendas, verum etiam particulas qua soles lima persequaris. Erit enim & post emendationem liberum nobis vel publicare vel continere. Quinimo fortasse hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sententiam emendationis ratio deducet, quæ aut indignum editione, dum sæpius retractat, inveniet: aut dignum, dum id ipsum experitur, efficiet. Quanquam hujus cunctationis meæ causæ non tam in scriptis quam in ipso materiæ genere consistunt. Est enim paulo

paulo quasi gloriosius & elatius. Onerabit hoc modestiam nostram, etiamsi stylus ipse [11] fuerat pressus demissusque, propterea quod cogimur cum de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. Anceps hic & lubricus locus est, etiam quum illi necessitas lenocinetur. Etenim si alienæ quoque laudes parum æquis auribus accipi solent, quam difficile est obtinere ne molesta videatur oratio de se aut de suis disserentis? Nam cum ipsi honestati, tum aliquanto magis gloriæ ejus prædicationique invidemus: atque ea demum recte facta minus detorquemus & carpimus, quæ in obscuritate & silentio reponuntur. Qua ex causa sæpe ipse [12] mecum, nobisne tantum quicquid illud est, composuisse, an & aliis debeamus, ut nobis? Admonet istud quoque, quod pleraque quæ sunt agendæ rei necessaria, eadem peracta nec utilitatem parem nec gratiam retinent. Ac, ne longius exempla repetamus, quid utilius fuit quam munificentiæ rationem etiam stylo prosequi? Per hoc enim assequebamur, primum ut honestis cogitationibus immoraremur: deinde ut pulchritudinem illarum longiore [13] tractatu pervideremus: postremo, ut subitæ largitionis comitem pœnitentiam caveremus. Nascebatur ex his exercitatio quædam contemnendæ pecuniæ. Nam quum omnes homines ad custodiam ejus natura restrinxerit, nos contra multum ac diu pensitatus amor liberalitatis communibus avaritiæ vinculis eximebat: tantoque laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quod ad illam non impetu quodam sed consilio trahebamur. Accedebat his causis, quod non ludos aut gladiatores, sed annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porro & aurium

voluptates adeo non egent commendatione, ut non tam incitari debeant oratione quam reprimi. Vt vero aliquis libenter educationis tædium laboremque suscipiat, non præmiis modo, verum etiam exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, [14] sed voluptate carentes cibos, blandioribus alloquiis prosequuntur; quanto magis decuit publice consulentem, utilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere? Præsertim quum enitendum haberemus, ut quod parentibus datur, & orbis probaretur, honoremque paucorum ceteri patienter expectarent & mererentur. Sed ut tunc communibus magis commodis quam privatæ jactantiæ studebamus, quum intentionem effectumque muneris nostri vellemus intelligi; ita nunc in ratione edendi veremur, ne forte non aliorum utilitatibus, sed propriæ laudi servisse videamur. Præterea meminimus, quanto majore animo honestatis fructus in conscientia quam in fama reponatur. Sequi enim gloria, non appeti, debet: nec, si casu aliquo non sequatur, idcirco quod gloriam non meruit, minus pulchrum est. Ii vero qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare quia fecerint, sed ut prædicarent, fecisse creduntur. Sic, quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit. Homines enim quum rem destruere non possunt, jactationem ejus incessunt. Ita si silenda feceris, factum ipsum: si laudanda, [15] quod non sileas, ipse, culparis. Me vero peculiaris quædam impedit ratio. etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud decuriones habui; nec in propatulo, sed in curia. Vereor ergo ut sit satis congruens, quum in dicendo assentationem vulgi

accla

acclamationemque defugerim, nunc eadem illa editione sectari; quumque plebem ipsam cui consulebatur, limine curiæ parietibusque discreverim, ne quam in speciem ambitionis inciderem, nunc eos etiam ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obvia ostentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas: obsequar tamen consilio tuo, cujus mihi auctoritas pro ratione sufficit. Vale.

IX. C. PLIN. MINVTIO FVNDANO SVO S.

Mirum est, quam singulis diebus in urbe ratio aut constet aut constare videatur, pluribus
16 cunctisque non constet. Nam, si quem interroges, *Hodie quid egisti*? respondeat; *Officio togæ virilis interfui; sponsalia aut nuptias frequentavi; ille me ad signandum testamentum, ille in advocationem, ille in consilium rogavit.* Hæc quo die feceris, necessaria; eadem, si quotidie fecisse te reputes, inania videntur, multo magis quum secesseris. Tunc enim subit recordatio, quot dies quam frigidis rebus absumpsi? Quod evenit mihi postquam in Laurentino meo aut lego aliquid, aut scribo, aut etiam corpori vaco, cujus fulturis animus sustinetur. Nihil audio quod audisse, nihil dico quod dixisse pœniteat. Nemo me apud quemquam sinistris sermonibus carpit; neminem ipse reprehendo, nisi unum me, quum parum commode scribo: nulla spe, nullo timore solicitor, nullis rumoribus inquietor. Mecum tantum & cum libellis loquor. O rectam sinceramque vitam! ô dulce otium, honestumque, ac pene omni negotio pulchrius! ô mare, ô littus, verum secretumque *μυσεῖον*! quam multa invenitis,

quam multa dictatis? Proinde tu quoque strepitum istum inanemque discursum, & multum ineptos labores, ut primum fuerit occasio, relinque, teque studiis vel otio trade. Satius est enim, ut Attilius noster eruditissime simul & facetissime dixit, otiosum esse, quam nihil agere. Vale.

X. C. PLINIVS [17] ATRIO CLEMENTI SVO S.

SI quando urbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maxime floret. Multa claraque exempla sunt. Suffecerit ûnum, Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria, quum adolescentulus militarem, penitus & domi inspexi, amarique ab eo laboravi, etsi non erat laborandum. Est enim obvius & expositus, plenusque humanitate quam præcipit. Atque utinam sic ipse quam spem tunc ille de me concepit, impleverim, ut ille multum virtutibus suis addidit! Aut ego nunc illas miror, quia magis intelligo: quamquam ne nunc quidem satis intelligo. Vt enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex judicare, ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Quantum mihi tamen cernere datur, multa in Euphrate sic eminent & elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant & afficiant. Disputat subtiliter, graviter, ornate: frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem & latitudinem effingit. Sermo est copiosus & varius: dulcis in primis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat. Ad hoc, proceritas corporis, decora facies, demissus capillus, ingens & cana barba. Quæ licet fortuita & inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt. Nullus horror in [18] cultu, nulla tristitia, multum severitatis: reverearis occursum, non

refor-

reformides. Vitæ sanctitas summa; comitas par. Insectatur vitia, non homines: nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus & pendens: & persuadere tibi, etiam quum persuaserit, cupias. Iam vero liberi tres, duo mares, quos diligentissime instituit. Socer Pompeius Iulianus, cum cetera vita, tum vel hoc uno magnus & clarus, quod ipse provinciæ princeps hunc inter altissimas conditiones generum, non honoribus principem, sed sapientia, elegit. Quamquam quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet? An ut magis angar, quod non licet? Nam distringor officio ut maximo, sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas: scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. Soleo nonnunquam (nam id ipsum quandoque contingit) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me consolatur; affirmat etiam esse hanc philosophiæ, & quidem pulcherrimam, partem, agere negotium publicum, cognoscere, judicare, promere & exercere justitiam, quæque ipsi doceant, in usu habere. Mihi tamen hoc unum non persuadet, satius esse ista facere quam cum illo dies totos audiendo discendoque consumere. Quo magis te, cui vacat, hortor, quum in urbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius) illi te expoliendum limandumque permittas. Neque enim ego (ut multi) invideo aliis bonum, quo ipse careo; sed contra sensum quendam voluptatemque percipio, si ea quæ mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

XI. C. PLIN. FABIO IVSTO SVO S.

OLim nullas mihi epiſtolas mittis. Nihil eſt, (inquis) quod ſcribam. At hoc ipſum ſcribe, nihil eſſe quod ſcribas : vel ſolum illud, unde incipere priores ſolebant, *Si vales, bene eſt; ego valeo.* Hoc mihi ſufficit; eſt enim maximum. Ludere me putas : ſerio peto. Fac ſciam quid agas : quod ſine ſolicitudine ſumma neſcire non poſſum. Vale.

XII. C. PLIN. CALESTRIO TIRONI SVO S.

IActuram graviſſimam feci, ſi jactura dicenda eſt tanti viri amiſſio. Deceſſit Corellius Rufus, & quidem ſponte : quod dolorem meum exulcerat : Eſt enim luctuoſiſſimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Nam utcunque in illis qui morbo finiuntur, magnum ex ipſa neceſſitate ſolatium eſt; in iis vero quos accerſita mors aufert, hic inſanabilis dolor eſt, quod creduntur potuiſſe diu vivere. Corellium quidem ſumma ratio, quæ ſapientibus pro neceſſitate eſt, ad hoc conſilium compulit; quanquam plurimas vivendi cauſas habentem, optimam conſcientiam, optimam famam, maximam auctoritatem : præterea filiam, uxorem, nepotem, ſorores, interque tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, ut hæc tanta pretia vivendi mortis rationibus vincerentur. Tertio & triceſimo anno (ut ipſum prædicantem audiebam) pedum dolore correptus eſt. Patrius hic illi; nam plerumque morbi quoque per ſucceſſiones quaſdam, ut alia, traduntur. Hunc abſtinentia, ſanctitate, quoad viridis ætas, vicit & fregit: noviſſi-

me.

me cum ſenectute ingraveſcentem, viribus animi ſuſtinebat. Quum quidem incredibiles cruciatus & indigniſſima tormenta pateretur (jam enim dolor non pedibus ſolis, ut prius, inſidebat, ſed omnia membra pervagabatur) veni ad eum Domitiani temporibus, in ſuburbano jacentem. Servi è cubiculo receſſerunt. Habebat enim hoc moris, quoties intraſſet fidelior amicus: quin etiam uxor (quamquam omnis ſecreti capaciſſima) digrediebatur. Circumtulit oculos, &, *Cur* (inquit) *me putas hos tantos dolores tamdiu ſuſtinere? ut, ſcilicet, iſti latroni vel uno die ſuperſim. Dediſſes huic animo par corpus, feciſſet quod optabat.* Affuit tamen deus voto, cujus ille compos, ut jam ſecurus liberque moriturus, multa illa vitæ, ſed minora, retinacula abrupit. Increverat valetudo, quam temperantia mitigare tentavit; perſeverantem conſtantia fugit. Iam dies alter, tertius, quartus, abſtinebat cibo. Miſit ad me uxor ejus Hiſpulla communem amicum C. Geminium cum triſtiſſimo nuntio, deſtinaſſe Corellium mori: nec aut ſuis aut filiæ precibus flecti; ſolum ſupereſſe me, à quo revocari poſſet ad vitam. Cucurri: perveneram in proximum, quum mihi ab eadem Hiſpulla Iulius Atticus nuntiat, nihil jam ne me quidem impetraturum: tam obſtinate magis ac magis induruiſſe. Dixerat ſane medico admoventi cibum, Κέκρικα. quæ vox quantum admirationis in animo meo, tantum deſiderii reliquit. Cogito quo amico, quo viro caream. Implevit quidem annum ſeptimum & ſexageſimum, quæ ætas etiam robuſtiſſimis ſatis longa eſt: ſcio. evaſit perpetuam valetudinem: ſcio. deceſſit ſuperſtitibus ſuis, florente republica, quæ illi omnibus ſuis carior erat; & hoc ſcio. Ego tamen, tanquam &

juvenis,

juvenis, & fortissimi, morte doleo: doleo autem (licet me imbecillum putes) meo nomine. Amisi enim, amisi vitæ meæ testem, rectorem, magistrum. In summa dicam quod recenti dolore contubernali meo Calvisio dixi; Vereorne negligentius vivam. Proinde adhibe solatia mihi: non hæc, *Senex erat, Infirmus erat* (hæc enim novi) sed nova aliqua, sed magna, quæ audierim nunquam, legerim nunquam. Nam quæ audivi, quæ legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale.

XIII. C. PLINIVS SOSIO SENECIONI SVO S.

MAgnum proventum poëtarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus fere dies quo non recitaret aliquis. Iuvat me quod vigent studia, proferunt se ingenia hominum & ostentant: tametsi ad audiendum pigre coitur. Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendis fabulis conterunt, ac subinde sibi nuntiari jubent, an jam recitator intraverit, an dixerit præfationem, an ex magna parte evolverit librum: tum demum, ac tunc quoque lente cunctanterque, veniunt; nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alii dissimulanter & furtim, alii simpliciter & libere. At hercule memoria parentum Claudium Cæsarem ferunt, quum in palatio spatiaretur, audisset que clamorem, causam requisisse; quumque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti inopinatumque venisse. Nunc otiosissimus quisque multo ante rogatus, & identidem admonitus, aut non venit, aut, si venit, queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse. Sed tanto magis laudandi probandique sunt quos à scribendi recitandique studio hæc auditorum vel desidia vel superbia

perbia non retardat. Equidem prope nemini defui. Erant ſane plerique amici. Neque enim quiſquam eſt fere qui ſtudia, ut non ſimul & nos amet. His ex cauſis longius quam deſtinaveram, tempus in urbe conſumpſi. Poſſum jam repetere ſeceſſum, & ſcribere aliquid quod non recitem; ne videar, quorum recitationibus affui, non auditor fuiſſe ſed creditor. Nam ut in ceteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia, ſi repoſcatur. Vale.

XIV. C. PLINIVS IVNIO MAVRICO SVO S.

PEtis ut fratris tui filiæ proſpiciam maritum: quod merito mihi potiſſimum injungis. Scis enim quantopere ſummum illum virum ſuſpexerim dilexerimque: quibus ille adoleſcentiam meam exhortationibus foverit, quibus etiam laudibus ut laudandus viderer, effecerit. Nihil eſt quod à te mandari mihi aut majus aut gratius, nihil quod honeſtius à me ſuſcipi poſſit, quam ut eligam juvenem ex quo naſci nepotes Aruleno Ruſtico deceat. Qui quidem diu quærendus fuiſſet, niſi paratus & quaſi proviſus eſſet Minutius [19] Acilianus: qui me ut juvenis juvenem (eſt enim minor pauculis annis) familiariſſime diligit, reveretur ut ſenem. Nam ita à me formari & inſtitui cupit, ut ego à vobis ſolebam. Patria eſt ei Brixia, ex illa noſtra Italia, quæ multum adhuc verecundiæ, frugalitatis, atque etiam ruſticitatis antiquæ retinet ac ſervat. Pater Minutius Macrinus, equeſtris ordinis princeps, quia nihil altius voluit: allectus à Divo Veſpaſiano inter prætorios, honeſtam quietem huic noſtræ, ambitioni dicam an dignitati? conſtantiſſime prætulit. Habet aviam mater-

maternam Serranam Proculam, è municipio Patavino. Nosti loci mores. Serrana tamen Patavinis quoque severitatis exemplum est. Contigit & avunculus ei P. Acilius, gravitate, prudentia, fide prope singulari. In summa, nihil erit in domo tota quod non tibi tanquam in tua placeat. Aciliano vero ipsi plurimum vigoris & industriæ, quanquam in maxima verecundia. Quæsturam, tribunatum, præturam honestissime percurrit, ac jam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa: est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam senatorius decor. Quæ ego nequaquam arbitror negligenda. debet enim hoc castitati puellarum quasi præmium dari. Nescio an adjiciam, esse patri ejus amplas facultates. Nam quum imaginor vos, quibus quærimus generum, silendum de facultatibus puto: quum publicos mores atque etiam leges civitatis intueor, quæ vel inprimis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem prætereundum videtur. Et sane de posteris, & his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo, supraque ista quam res patitur sustulisse: at ego fide mea spondeo, futurum ut omnia longe ampliora quam à me prædicantur, invenias. Diligo quidem adolescentem ardentissime, sicut meretur: sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

XV. PLIN. SEPTITIO CLARO SUO S.

HEus tu, promittis ad cœnam, nec venis. dicitur jus, ad assem impendium reddes, nec id modi-

modicum: Paratæ erant lactucæ singulæ, cochleæ ternæ, ova bina, alica cum mulso & [20] nive. (nam hanc quoque computabis, immo hanc in primis quæ perit in ferculo) olivæ Bæticæ, cucurbitæ, bulbi, alia mille non minus lauta. Audisses comœdum, vel lectorem vel lyristen, vel (quæ mea liberalitas) omnes. At tu apud nescio quem, ostrea, vulvas, echinos, Gaditana maluisti. Dabis pœnas, non dico quas. Dure fecisti; invidisti, nescio an tibi, certe mihi, sed tamen & tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus, studuissemus! Potes apparatius cœnare apud multos: nusquam hilarius, simplicius, incautius In summa, experire. Et nisi postea te aliis potius excusaveris, mihi semper excusa. Vale.

XVI. C. PLINIVS EVRICIO SVO S.

AMabam Pompeium Saturninum, hunc dico nostrum: laudabamque ejus ingenium, etiam antequam scirem quam varium, quam flexibile, quam multiplex esset: nunc vero totum me tenet, habet, possidetque. Audivi causas agentem acriter & ardenter, nec minus polite & ornate: sive meditata sive subita proferret. Adsunt aptæ crebræque sententiæ, gravis & decora constructio, sonantia verba & antiqua. Omnia hæc mire placent, cum impetu quodam & fulmine prævehuntur: placent si retractentur. Senties quod ego, quum orationes ejus in manus sumpseris; quas facile cuilibet veterum, quorum est æmulus, comparabis. Idem tamen in historia [tibi] magis satisfaciet vel brevitate, vel luce, vel suavitate, vel splendore etiam & sublimitate narrandi. Nam in concionibus [21] eadem quæ in orationibus vis est:

est: pressior tamen, & circumscriptior, & adductior. Præterea facit versus quales Catullus [meus] aut Calvus. quantum illis leporis, dulcedinis, amaritudinis, amoris! Inserit sane, sed data opera, molliusculos leniusculosque, duriusculos quosdam: & hoc, quasi Catullus [meus] aut Calvus. Legit mihi nuper epistolas, quas uxoris esse dicebat. Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi; quæ sive uxoris sunt, ut affirmat, sive ipsius, ut negat, pari gloria dignus est, qui aut illa componat, aut uxorem, quam virginem accepit, tam doctam politamque reddiderit. Est ergo mecum perdiem totum: eundem antequam scribam, eundem quum scripsi, eundem etiam quum remittor, non tanquam eundem, lego. Quod te quoque ut facias & hortor & moneo. Neque enim debet operibus ejus obesse quod vivit. An si inter eos quos nunquam vidimus, floruisset, non solum libros ejus, verum etiam imagines conquireremus, ejusdem nunc honor præsentis & gratia quasi satietate languescet? At hoc pravum malignumque est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, alloqui, audire, complecti, nec laudare tantum, verum etiam amare contingit. Vale.

XVII. C. PLINIVS CORN. TITIANO SVO S.

EST adhuc curæ hominibus fides & officium: sunt qui defunctorum quoque amicos agant. Titinius Capito ab imperatore nostro impetravit, ut sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere. Pulchrum & magna laude dignum, amicitia principis in hoc uti, quantumque gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est omnino Capitoni in

usu

usu claros viros colere. Mirum est qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum, domi, ubi potest, habeat. Idem clarissimi cujusque vitam egregiis carmininibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est L. Syllano debitus honor, cujus immortalitati Capito prospexit pariter & suæ, neque enim magis decorum & insigne est, statuam in foro populi Romani habere, quam ponere. Vale.

XVIII. C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

Scribis te perterritum somnio, vereri ne quid adversi in actione patiaris: rogas ut dilationem petam, & pauculos dies. Certe proximum excusem difficile est: sed experiar.

——— καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.

Refert tamen, eventura soleas, an contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum, istud quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. Susceperam causam Iulii Pastoris, quum mihi quiescenti visa est socrus mea advoluta genibus, ne agerem, obsecrare. Et eram acturus adolescentulus adhuc: eram in quadruplici judicio: eram contra potentissimos civitatis, atque etiam Cæsaris amicos: quæ singula excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi tamen, λογισάμενος illud,

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Nam mihi patria (& si quid carius patria) fides videbatur. Prospere cessit: atque adeo illa actio mihi aures hominum, illa januam famæ patefecit. Proinde dispice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum vertas: aut, si tutius

putas,

putas, illud cautissimi cujusque præceptum. Quod dubitas ne feceris, id ipsum rescribe. Ego aliquam stropham inveniam: agamque causam tuam, ut ipsam agere, quum tu voles, possis. Est enim sane alia ratio tua, alia mea fuit. Nam judicium centumvirale differri nullo modo, istud ægre quidem, sed tamen potest. Vale.

XIX. C. PLIN. ROMANO FIRMO SVO S.

MVniceps tuus, & condiscipulus, & ab ineunte ætate contubernalis: pater tuus & matri & avunculo meo, mihi etiam, quantum ætatis diversitas passa est, familiaris: magnæ & graves causæ cur suscipere & augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi centum millium censum satis indicat quod apud nos decurio es. Igitur, ut te non decurione solum, verum etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates ccc millia nummûm. Te memorem hujus muneris amicitiæ nostræ diuturnitas spondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi te scirem sponte facturum, ut dignitate à me data quam modestissime, ut à me data utare. Nam solicitius custodiendus est honor, in quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

XX. PLIN. COR. TACITO SVO S.

FRequens mihi disputatio est cum quodam docto homine & perito, cui nihil æque in causis agendis ut brevitas placet. Quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat, alioqui prævaricatio est, transire dicenda, prævaricatio etiam, cursim & breviter attingere quæ sint inculcanda,

infi-

insigenda, repetenda. Nam plerisque longiore tractu vis quædam & pondus accedit. Vtque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis quam mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit: ac mihi ex Græcis orationes Lysiæ ostentat: ex nostris Gracchorum Catonisque, quorum sane plurimæ sunt circumcisæ & breves: ego Lysiæ Demosthenem, Æschinem, Hyperidem, multosque præterea; Gracchis, & Catoni, Pollionem, Cæsarem, Cælium, in primis Marcum Tullium, oppono, cujus oratio optima fertur esse quæ maxima. Et hercule, ut aliæ bonæ res, ita bonus liber melior est quisque quo major. Vides ut statuas, signa, picturas, hominum denique multorumque animalium formas, arborum etiam, si modo sint decoræ, nihil magis quam amplitudo commendet: idem orationibus evenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam & pulchritudinem adjicit magnitudo. Hæc ille, multaque alia, quæ à me in eandem sententiam solent dici, ut est in disputando incomprehensibilis & lubricus, ita eludit ut contendat, hos ipsos, quorum orationibus nitar, pauciora dixisse quam ediderint. Ego contra puto. Testes sunt multæ multorum orationes, & Ciceronis pro Muræna, pro Vareno: in quibus brevis & nuda quasi subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse: quum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait, se totam causam veteri instituto solum perorasse, & pro Cornelio quadriduo egisse: ne dubitare possimus, quæ per plures dies, ut necesse erat, latius [22] dixerit, postea recisa ac purgata, in unum librum, grandem quidem, unum tamen, coarctasse. At aliud est actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri,

sed

ſed ego (forſitan fallar) perſuaſum habeo, poſſe fieri ut ſit [11] actio bona, quæ non ſit bona oratio. Eſt enim oratio actionis exemplar, & quaſi ἀρχέτυπον. Ideo in optima quaque mille figuras extemporales invenimus: in his etiam, quas tantum editas ſcimus, ut in Verrem, Artificem quemnam? recte admones. Polycletum eſſe dicebant. Sequitur ergo ut actio ſit abſolutiſſima, quæ maxime orationis ſimilitudinem expreſſerit, ſi modo juſtum & debitum tempus accipiat: quod ſi negetur, nulla orationis, maxima judicis culpa eſt. Adſunt huic opinioni meæ leges, quæ longiſſima tempora largiuntur, nec brevitatem dicentibus, ſed copiam, hoc eſt, diligentiam, ſuadent: quam præſtare niſi in anguſtiſſimis cauſis non poteſt brevitas. Adjiciam quod me docuit uſus, magiſter egregius; frequenter egi, frequenter judicavi, frequenter in conſilio fui. Aliud alios movet; ac plerunque parvæ res maximas trahunt. Varia ſunt hominum judicia, variæ voluntates: inde qui eandem cauſam ſimul audierunt, ſæpe diverſum, interdum idem, ſed ex diverſis animi motibus ſentiunt. Præterea ſuæ quiſque inventioni favet, & quaſi fortiſſimum complectitur, quum ab alio dictum eſt quod ipſe prævidit. Omnibus ergo dandum eſt aliquid quod teneant, quod agnoſcant. Dixit aliquando mihi Regulus, quum ſimul adeſſemus, Tu omnia quæ ſunt in cauſa, putas exequenda: ego jugulum ſtatim video, hunc premo (premit ſane quod eligit, ſed in eligendo frequenter errat.) Reſpondi, poſſe fieri ut genu eſſet, aut tibia, aut talus, ubi ille jugulum putaret. At ego (inquam) qui jugulum perſpicere non poſſum, omnia pertento, omnia experior, πάντα denique λίθον κινῶ. Vtque in agricultura non vineas tantum,

tum, verum etiam arbusta, nec arbusta tantum, verum etiam campos curo & exerceo: utque in ipsis campis non far aut siliginem solam, sed ordeum, fabam, ceteraque legumina sero: sic in actione plura quasi semina latius spargo, ut quæ provenerint colligam. Neque enim minus imperspicua, incerta fallaciaque sunt judicum ingenia, quam tempestatum terrarumque. Nec me præterit, summum oratorem Periclem sic à comico Eupolide laudari,

—— πρὸς δέ γ' αὖ τούτῳ τάχ' ἡ
Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Verum huic ipsi Pericli nec illa πειθὼ, nec illud ἐκήλει brevitate, vel velocitate, vel utraque (differunt enim) sine facultate summa contigisset. nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiumque desiderant: relinquere verò aculeum in audientium animis is demum potest qui non pungit, sed infigit. Adde quæ æque de eodem Pericle comicus alter,

Ἤστραπτ' ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

Non enim amputata oratio & abscissa, sed lata, & magnifica, & excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est: quis negat? sed non minus non servat modum qui infra rem quam qui supra: qui adstrictius quam qui effusius dicit. Itaque audis frequenter, ut illud immodice & redundanter, ita hoc jejune & infirme. Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse. æque uterque: sed ille imbecillitate, hic viribus peccat. quod certe etsi non limatioris, majoris tamen ingenii [24] indicium est. Nec vero quum hæc di-

co, illum Homericum ἀμετροεπῆ probo, ſed hunc,

Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίοισιν·

non quia non & ille mihi validiſſime placeat, παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως. Si tamen detur electio, illam orationem ſimilem nivibus hybernis, id eſt, crebram, aſſiduam & largam, poſtremo divinam & cæleſtem, volo. At eſt gratior multis actio brevis. Eſt [quidem] ſed inertibus, quorum delicias deſidiamque, quaſi judicium, reſpicere ridiculum eſt. Nam ſi hos in conſilio habeas, non ſolum ſatius eſt breviter [dicere] ſed omnino non dicere. Hæc eſt adhuc ſententia mea, quam mutabo, ſi diſſenſeris tu. ſed plane cur diſſentias, explices rogo. Quamvis enim cedere auctoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror in tanta re, ratione quam auctoritate ſuperari. Proinde, ſi non errare videor, id ipſum quam voles brevi epiſtola, ſed tamen ſcribe. (confirmabis enim judicium meum) ſi vero, longiſſimam para. Num corrupi te, qui tibi, ſi mihi accederes, brevis epiſtolæ neceſſitatem: ſi diſſentires, longiſſimæ, impoſui? Vale.

XXI. C. PLINIVS PLINIO PATERNO SVO S.

VT animi tui judicio, ſic oculorum plurimum tribuo: non quia multum (ne tibi placeas) ſed quia tantum quantum ego, ſapis: quanquam hoc quoque multum eſt. Omiſſis jocis, credo decentes eſſe ſervos qui ſunt empti mihi ex conſilio tuo: ſupereſt ut frugi ſint: quod de venalibus, melius auribus quam oculis judicatur. Vale.

XXII. C. PLINIVS CATILIO SEVERO SVO S.

Diu jam in urbe hæreo, & quidem attonitus. Perturbat me longa & pertinax valetudo Titi Aristonis, quem singulariter & miror & diligo. nihil est enim illo gravius, sanctius, doctius: ut mihi non unus homo, sed literæ ipsæ omnesque bonæ artes in uno homine summum periculum adire videantur. Quam peritus ille & privati juris & publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet? nihil est quod discere velis, quod ille docere non possit. mihi certe, quoties aliquid abditum quæro, ille thesaurus est. Iam quanta sermonibus ejus fides? quanta auctoritas? quam pressa & decora cunctatio? quid est quod non statim sciat? & tamen plerunque hæsitat: dubitat, diversitate rationum: quas acri magnoque judicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit. Ad hæc quam parcus in victu? quam modicus in cultu? Soleo ipsum, cubiculum ejus, ipsumque lectum, ut imaginem quandam priscæ frugalitatis, aspicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert: recteque facti, non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. In summa, non facile quis quenquam ex istis qui sapientiæ studium habitu corporis præ se ferunt, huic viro compararit. Non quidem gymnasia sectatur aut porticus, nec disputationibus longis aliorum otium suumque delectat: sed in toga negotiisque versatur: multos advocatione, plures consilio juvat. Nemini tamen istorum castitate, pietate, justitia, fortitudine, etiam primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, qua patientia hanc

ipſam valetudinem toleret, ut dolori reſiſtat, ut ſitim differat, ut incredibilem febrium ardorem immotus opertuſq; tranſmittat. Nuper me paucoſque mecum, quos maxime diligit, advocavit: rogavitque ut medicos conſuleremus de ſumma valetudinis, ut, ſi eſſet inſuperabilis, ſponte exiret è vita: ſin tantum difficilis & longa, reſiſteret maneretque. Dandum enim precibus uxoris, dandum filiæ lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne ſpes noſtras, ſi modo non eſſent inanes, voluntaria morte deſereret. Id ego arduum in primis & præcipua laude dignum puto. nam impetu quodam & inſtinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare vero, & cauſas ejus expendere, utque ſuaſerit ratio, vitæ mortiſque conſilium ſuſcipere vel ponere, ingentis eſt animi. Et medici quidem ſecunda nobis pollicentur: ſupereſt ut promiſſis deus adnuat, tandemque me hac ſolicitudine exolvat. qua liberatus, Laurentinum meum, hoc eſt libellos & pugillares, ſtudioſumque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil ſcribere aut aſſidenti vacat, aut anxio libet. Habes quid timeam, quid optem, quid etiam in poſterum deſtinem: tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, invicem nobis, ſed lætioribus epiſtolis, ſcribe. Erit confuſioni meæ, non mediocre ſolatium ſi tu nihil quereris. Vale.

XXIII. C. PLINIVS POMPEIO FALCONI SVO S.

Conſulis an exiſtimem te in tribunatu cauſas agere debere. Plurimum refert quid eſſe tribunatum putes: inanem umbram, & ſine honore nomen, an poteſtatem ſacroſanctam, & quam in ordinem cogi ut à nullo, ita ne à ſe quidem deceat.

ceat. Ipſe quum tribunus eſſem, erraverim fortaſſe, qui me eſſe aliquid putavi, ſed tanquam eſſem, abſtinui cauſis agendis: primum, quod deforme arbitrabar, cui aſſurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus ſedentibus ſtare: & qui jubere poſſet tacere quemcunque, huic ſilentium clepſydra indici: & quem interfari nefas eſſet, hunc etiam convitia audire: & ſi inulta pateretur, inertem: ſi ulciſceretur, inſolentem videri. Erat hic quoque æſtus ante oculos, ſi forte me appellaſſet vel ille cui adeſſem, vel ille quem contra intercederem, & auxilium ferrem, an quieſcerem ſileremque, & quaſi ejurato magiſtratu privatum ipſe me facerem. His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere quam paucis advocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum intereſt quid eſſe tribunatum putes: quam perſonam tibi imponas, quæ ſapienti viro ita aptanda eſt ut [25] perferatur. Vale.

XXIV. C. PLINIVS BEBIO HISPANO SVO S.

TRanquillus, contubernalis meus, vult emere agellum quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures quanti æquum eſt emat. ita enim delectabit emiſſe. nam mala emptio ſemper ingrata eſt, eo maxime quod exprobrare ſtultitiam domino videtur. In hoc autem agello (ſi modo arriſerit pretium) Tranquilli mei ſtomachum multa ſolicitant, vicinitas urbis, opportunitas viæ, mediocritas villæ, modus ruris, qui avocet magis quam diſtringat. Scholaſticis porro [26] ſtudioſis, ut hic eſt, ſufficit abunde tantum ſoli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unamque ſemitam terere, omneſque viticulas ſuas noſſe &

numerare arbusculas possint. Hæc tibi exposui, quo magis scires, quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si prædiolum istud quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, pœnitentiæ locum non relinquat. Vale.

Liber II.

I. C. PLINIUS [VOCONIO] Romano suo S.

Post aliquot annos insigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Virginii Rufi, maximi & clarissimi civis, & perinde felicis. Triginta annis gloriæ suæ supervixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, & posteritati suæ interfuit. perfunctus est tertio consulatu, ut summum fastigium privati hominis impleret, quum principis noluisset. Cæsares, quibus suspectus, atque etiam invisus virtutibus fuerat, evasit. reliquit incolumem optimum atque amicissimum, tanquam ad hunc ipsum honorem publici funeris [1] reservatus. Annum tertium & octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Usus est firma valetudine: nisi quod solebant manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tantum mortis durior longiorque, sed hic ipse laudabilis. Nam quum vocem præpararet, acturus in consulatu principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiorem, & seni & stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum consequitur colligitque, per leve & lubricum pavimentum fallente vestigio cecidit: coxamque fregit, quæ parum apte collo-

collocata, reluctante ætate, male coiit. Hujus viri exequiæ magnum ornamentum principi, magnum seculo, magnum etiam foro & rostris attulerunt. Laudatus est à consule Cornelio Tacito. nam hic supremus felicitati ejus cumulus accessit, laudator eloquentissimus. Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam quos recusavit. Nobis tamen quærendus ac desiderandus est, ut exemplar ævi prioris: mihi vero præcipue, qui illum non solum publice, sed etiam privatim quantum admirabar, tantum diligebam. primum quod utrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionesque conjunctæ. præterea quod ille tutor mihi relictus, affectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornavit, sic ad omnes honores meos ex secessibus accurrit, quum jampridem ejusmodi officiis renuntiasset: sic illo die quo sacerdotes solent nominare quos dignissimos sacerdotio judicant, me semper nominabat. Quinetiam in hac novissima valetudine veritus ne forte inter quinqueviros crearetur, qui minuendis publicis sumptibus judicio senatus constituebantur, quum illi tot amici senes consularesque superessent, me hujus ætatis per quem excusaretur, elegit, his quidem verbis, Etiamsi filium haberem, tibi mandarem. Quibus ex causis necesse est tanquam immaturam mortem ejus in sinu tuo defleam: si tamen fas est aut flere, aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quam vita est. Vivit enim, vivetq; semper, atq; etiam latius in memoria hominum & sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in hac una contemplatione defixus est. Virginium cogito, Virginium video, Virginiũ jam

vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, alloquor, teneo: cui fortasse cives aliquos virtutibus pares & habemus & habebimus: gloria neminem. Vale.

II. C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

IRascor: nec liquet mihi an debeam, sed irascor. Scis quam sit amor iniquus interdum, impotens sæpe, μικραίτιος semper. Hæc tamen causa magna est, nescio an justa: sed ego tanquam non minus justa quam magna sit, graviter irascor quod à te tamdiu literæ nullæ. Exorare me potes uno modo, si nunc saltem plurimas & longissimas miseris. Hæc mihi sola excusatio vera, ceteræ falsæ videbuntur. Non sum auditurus, Non eram Romæ, vel, Occupatior eram. illud enim nec dii sinant, ut, Infirmior. Ipse ad villam partim studiis, partim desidia fruor: quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

III. C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

MAgna Isæum fama præcesserat, major inventus est. Summa est facultas, copia, ubertas. dicit semper ex tempore, sed tanquam diu scripserit. sermo Græcus, immo Atticus. præfationes tersæ, graciles, dulces; graves interdum & erectæ. Poscit controversias plures, electionem auditoribus permittit, sæpe etiam partes: surgit, amicitur, incipit. statim omnia, ac pene pariter, ad manum. sensus reconditi, occursant verba: sed qualia? quæsita & exculta. multa lectio in subitis, multa scriptio elucet. Procemiatur apte; narrat aperte, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelse: postremo docet, delectat, afficit, (quod maxime dubites) cre-

bra ἐνθυμήματα [καὶ νοήματα] syllogismi circumscripti & effecti: quod stylo quoque assequi magnum est. Incredibilis memoria: repetit altius quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. ad tantam ἕξιν studio & exercitatione pervenit. nam diebus & noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagesimum excessit, & adhuc scholasticus tantum est. quo genere hominum nihil aut simplicius, aut sincerius, aut melius nos enim qui in foro verisq; litibus [3] terimur, multum malitiæ, quamvis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium, ut ficta causa, ita res inermis, innoxia est: nec minus felix, senibus præsertim. Nam quid in senectute felicius quam quod dulcissimum est in juventa? Quare ego Isæum non disertissimum tantum, verum etiam beatissimum judico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus, ferreusque es. Proinde si non ob alia, nosque ipsos, at certe ut hunc audias veni. Nunquamne legisti, Gaditanum quendam, Titi Livii nomine gloriaque commotum, ad visendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse, statimque ut viderat, abiisse? ἀπειρόκαλον, illiteratum, iners, ac pene etiam turpe est, non putare tanti cognitionem, qua nulla est jucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices, Habeo hic quos legam, non minus disertos. Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. præterea multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox afficit. Nam licet acriora sint quæ legas, altius tamen in animo sedent quæ pronuntiatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis affigit. Nisi vero falsum putamus illud Æschinis: qui quum legisset Rhodiis orationem Demosthenis, admirantibus cunctis: adjecisse fertur, Τί δ᾽ εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου [τοῦ

αὐτοῦ ῥήματα βοῶντος] ἀκηκόειτε ; & erat Æschines, si Demostheni credimus, * μεγαλοφωνότατος: fatebatur tamen longe melius eadem illa pronuntiasse ipsum qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt ut audias Isæum : ved ideo tantum, ut audieris. Vale.

IV. C. PLINIUS CALVINÆ S.

SI pluribus pater tuus vel unicuilibet alii plus quam mihi debuisset, fuisset fortasse dubitandum an adires hereditatem etiam viro gravem: quum vero ego adductus affinitatis officio, dimissis omnibus qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus extiterim: quumque vivente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, præter eam summam quam pater tuus quasi de meo dixit (erat enim solvenda de meo) magnum habes facilitatis meæ pignus: cujus fiducia debes famam defuncti pudoremque suscipere; ad quod ne te verbis magis quam rebus horter, quicquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi ferri jubeo. Nec est quod verearis ne sit mihi ista onerosa donatio. sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas sumptuosa, redditus, propter conditionem agellorum, nescio minor an incertior: sed quod cessat ex reditu, frugalitate suppletur: ex qua velut è fonte, liberalitas nostra decurrit. quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat: sed temperanda in aliis, in te vero facile ratio constabit, etiamsi modum excesserit. Vale.

V. C.

V. C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

ACtionem & à te frequenter efflagitatam, & à me sæpe promissam exhibui tibi, non tamen totam. adhuc enim pars ejus perpolitur. Interim quæ absolutiora mihi videbantur, non fuit alienum judicio tuo tradi. His tu, rogo, intentionem scribentis accommodes. nihil enim adhuc inter manus habui, cui majorem solicitudinem præstare deberem. Nam in ceteris actionibus existimationi hominum diligentia tantum & fides nostra, in hac etiam pietas subjicietur. Inde & libet crevit, dum ornare patriam & amplificare gaudemus, pariterque & defensioni ejus deservimus & gloriæ. Tu tamen hæc ipsa, quantum ratio exegerit, reseca. Quoties enim ad fastidium legentium deliciasque respicio, intelligo nobis commendationem [etiam] ex ipsa mediocritate libri petendam. Idem tamen qui à te hanc austeritatem exigo, cogor id quod diversum est, postulare, ut in plerisq; frontẽ remittas. Sunt enim quædam adolescentium auribus danda, præsertim si materia non refragetur. nam descriptiones locorũ quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historice tantum, sed prope poëtice prosequi fas est. Quod tamen si quis extiterit qui putet nos lautius fecisse quam orationis severitas exigat: hujus (ut ita dixerim) tristitiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Adnixi certe sumus ut quamlibet diversa genera lectorum per plures dicendi species teneremus. Ac sicut veremur ne quibusdam pars aliqua secundum suam cujusque naturam non probetur: ita videmur posse confidere ut universitatem omnibus varietas ipsa commendet. nam

& in ratione conviviorum, quamvis à plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen cœnam laudare omnes solemus: nec ea quæ stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis à quibus capitur. Atque hæc ego sic accipi volo, non tanquam assequutum esse me credam, sed tanquam assequi laboraverim. fortasse non frustra, si modo [tu] curam tuam admoveris, interim istis, mox iis quæ sequuntur. Dices, te non posse satis diligenter id facere, nisi prius totam actionem cognoveris. Fateor: in præsentia tamen & ista tibi familiariora fient, & quædam ex his talia erunt ut per partes emendari possint. Etenim si avulsum statuæ caput aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam æqualitatemque deprehendere, posses tamen judicare an id ipsum satis elegans esset. Nec alia ex causa principia librorum circunferuntur, quam quia existimatur pars aliqua etiam sine ceteris esse perfecta. Longius me provexit dulcedo quædam tecum loquendi: sed jam finem faciam, ne modum, quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola excedam. Vale.

VI. C. PLINIVS AVITO SVO S.

LOngum est altius repetere, nec refert, quemadmodum acciderit ut homo minime familiaris cœnarem apud quendam, ut sibi videbatur, lautum & diligentem: ut mihi, sordidum simul & sumptuosum. nam sibi & paucis opima quædam, ceteris, vilia & minuta ponebat. vinum etiam parvulis lagunculis in tria genera descripserat, non ut potestas eligendi, sed ne jus esset recusandi. & aliud sibi & nobis, aliud minoribus amicis (nam

grada-

gradatim amicos habet) aliud ſuis noſtriſque libertis. Animadvertit qui mihi proximus recumbebat, & an probarem interrogavit. Negavi. Tu ergo, inquit, quam conſuetudinem ſequeris? Eadem omnibus pono. Ad cœnam enim, non ad notam, invito: cunctiſque rebus exæquo quos menſa & toro æquavi. Etiamne libertos? Etiam. Convictores enim tunc, non libertos, puto. Et ille, Magno tibi conſtat. Minime. Quì fieri poteſt? Poteſt. quia ſcilicet liberti mei non idem quod ego bibunt, ſed idem ego quod liberti. Et hercule, ſi gulæ temperes, non eſt oneroſum, quo utaris ipſe, communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quaſi in ordinem redigenda eſt, ſi ſumptibus parcas, quibus aliquanto rectius tua continentia quam aliena contumelia conſulas. Quorſum hæc? Ne tibi optimæ indolis juveni quorundam immenſa luxuria ſpecie frugalitatis imponat. Convenit autem amori in te meo, quoties tale aliquid inciderit, ſub exemplo præmonere quid debeas fugere. Igitur memento, nihil magis eſſe vitandum quam iſtam luxuriæ & ſordium novam ſocietatem: quæ cum ſint turpiſſima diſcreta ac ſeparata, turpius junguntur. Vale.

VII. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

HEri à Senatu Veſtricio Spurinnæ, principe auctore, triumphalis ſtatua decreta eſt: non ita ut multis qui nunquam in acie ſteterunt, nunquam caſtra viderunt, nunquam denique tubarum ſonum, niſi in ſpectaculis, audierunt: verum ut illis qui decus iſtud ſudore & ſanguine & factis aſſequebantur. Nam Spurinna Bructerum regem vi & armis induxit in regnum; oſtentatoque bel-

lo, ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. & hoc quidem virtutis præmium, illud solatium doloris accepit, quod filio ejus Cottio, quem amisit absens, habitus est honor statuæ. Rarum id in juvene: sed pater hoc quoque *merebatur, cujus gravissimo vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Præterea Cottius ipse tam clarum specimen indolis dederat, ut vita ejus brevis & angusta debuerit hac veluti immortalitate proferri. Nam tanta ei sanctitas, gravitas, auctoritas etiam, ut posset senes illos provocare virtute, quibus nunc honore adæquatus est. Quo quidem honore, quantum ego interpretor, non modo defuncti memoriæ & dolori patris, verum etiam exemplo prospectum est. acuent ad bonas artes juventutem adolescentibus quoque (digni sint modo) tanta præmia constituta: acuent principes viros ad liberos suscipiendos, & gaudia ex superstitibus, & ex amissis tam gloriosa solatia. His ex causis statua Cottii publice lætor, nec privatim minus. Amavi consummatissimum juvenem tam ardenter, quam nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem ejus subinde intueri, subinde respicere, sub hac consistere, præter hanc commeare. Etenim si defunctorum imagines domi positæ dolorem nostrum levant, quanto magis eæ quibus in celeberrimo loco non modo species & vultus illorum, sed honor etiam & gloria refertur? Vale.

VIII. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

STudes? an piscaris? an venaris? an simul omnia? possunt enim omnia simul fieri ad Larium nostrum. nam lacus piscem, feras silvæ, qui-

bus

bus lacus cingitur, studia altissimus iste secessus affatim suggerunt. Sed sive omnia simul, sive aliquid facias, non possum dicere, invideo: angor tamen non & mihi licere quæ sic concupisco ut ægri vinum, balinea, fontes. Nunquamne hos arctissimos laqueos, si solvere negatur, abrumpam? Nunquam, puto: nam veteribus negotiis nova accrescunt, nec tamen priora peraguntur: tot nexibus, tot quasi catenis majus in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

IX. C. PLINIVS APOLLINARI SVO S.

ANxium me & inquietum habet petitio Sexti Euritii mei. afficior cura: & quam pro me solicitudinem non adii, quasi pro me altero patior: & alioquin meus pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen adducitur. Ego Sexto latum clavum à Cæsare nostro, ego quæsturam impetravi: meo suffragio pervenit ad jus tribunatus petendi, quem nisi obtinet in senatu, vereor ut decepisse Cæsarem videar. Proinde adnitendum est mihi ut talem eum judicent omnes, qualem esse princeps mihi credidit. Quæ causa si studium meum non incitaret, adjutum tamen cuperem juvenem probissimum, gravissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, & quidem cum tota domo. Nam pater ejus Euritius Clarus, vir sanctus, antiquus, disertus [atque] in agendis causis exercitatus, quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet avunculum C. Septitium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. Omnes me certatim, & tamen æqualiter amant: omnibus nunc ego in uno referre gratiam possum.

ſum. Itaque prendo amicos, ſupplico, ambio domos, ſtationeſque circumeo: quantumque vel auctoritate vel gratia valeam, precibus experior. Te quoque obſecro ut aliquam oneris mei partem ſuſcipere tanti putes. Reddam vicem, ſi repoſces: reddam & ſi non repoſces. Diligeris, coleris, frequentaris: oſtende modo velle te, nec deerunt qui quod tu velis, cupiant. Vale.

X. C. PLINIVS OCTAVIO SVO S.

HOminem te patientem, vel potius durum ac pene crudelem, qui tam inſignes libros tamdiu teneas! Quouſque & tibi & nobis invidebis? tibi, maximam laudem; nobis, voluptatem: Sine per ora hominum ferantur, iiſdemque quibus lingua Romana ſpatiis pervagentur, magna etiam longaque expectatio eſt: quam fruſtrari adhuc & differre non debes. Enotuerunt quidam tui verſus, & invito te clauſtra tua fregerunt: hos niſi retrahes in corpus quandoque, ut errones, aliquem cujus dicantur, invenient. Habe ante oculos mortalitatem: à qua aſſerere te hoc uno monimento potes. nam cetera, fragilia & caduca, non minus quam ipſi homines, occidunt deſinuntque. Dices ut ſoles, Amici mei viderint. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laborioſos, ut tantum curæ intentioniſque ſuſcipere & poſſint & velint; ſed diſpice ne ſit parum providum, ſperare ex aliis quod tibi ipſe non præſtes. Et de editione quidem interim, ut voles: recita ſaltem, quo magis libeat emittere: utque tandem percipias gaudium quod ego olim pro te non temere præſumo. Imaginor enim qui concurſus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam ſilen-

ſilentium maneat.quo ego, quum dico vel recito, non minus quam clamore delector: ſit modo ſilentium acre & intentum & cupidum ulterior a audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato, deſine ſtudia tua infinita iſta cunctatione fraudare: quæ quum modum excedit, verendum eſt ne inertiæ & deſidiæ vel etiam timiditatis nomen accipiat. Vale.

XI. C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

SOlet eſſe gaudio tibi ſi quid actum eſt in Senatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore ſeceſſeris, inſidet tamen animo tuo majeſtatis publicæ cura. Accipe ergo quod per hos dies actum eſt, perſonæ claritate famoſum, ſeveritate exempli ſalubre, rei magnitudine æternum. Marius Priſcus, accuſantibus Afris, quibus [6] proconſul præfuit, omiſſa defenſione judices petit. Ego & Cornelius Tacitus adeſſe provincialibus juſſi, exiſtimavimus fidei noſtræ convenire, notum Senatui facere, exceſſiſſe Priſcum immanitate & ſævitia crimina quibus dari judices poſſent: quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepiſſet. Reſpondit Fronto Catius, deprecatuſque eſt nequid ultra repetundarum legem quæreretur, omniaque actionis ſuæ vela vir movendarum lacrymarum periciſſimus, quodam velut vento miſerationis implevit. Magna contentio, magni utrinque clamores: aliis cognitionem Senatus lege concluſam, aliis liberam ſolutamque dicentibus: quantumque admiſiſſet reus, tantum vindicandum. Noviſſime conſul deſignatus Iulius Ferox, vir rectus & ſanctus, Mario quidem judices interim cenſuit dandos: evocan-

candos autem quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non prævaluit modo, sed omnino post tantas dissentiones fuit sola frequens: adnotatumque [est] experimentis, quod favor & misericordia acres & vehementes primos impetus habent, paulatim consilio & ratione, quasi restincta, considunt. Vnde evenit ut quod multi clamore permixto tuentur, nemo tacentibus ceteris dicere velit. patescit enim quum separaris à turba, contemplatio rerum quæ turba teguntur. Venerunt qui adesse erant jussi, [7] Vitellius Honoratus, & Flavius Martianus, ex quibus Honoratus trecentis millibus exilium equitis Romani septemque amicorum ejus ultimam pœnam: Martianus unius equitis Romani septingentis millibus plura supplicia arguebatur emisse. erat enim fustibus cæsus, damnatus in metallum, strangulatus in carcere. Sed Honoratum cognitioni senatus mors opportuna subtraxit: Martianus [8] introductus est absente Prisco. Itaque Tutius Cerealis consularis jure senatorio postulavit ut Priscus certior fieret: sive quia miserabiliorem, sive quia invidiosiorem fore arbitrabatur, si præsens fuisset: sive (quod maxime credo) quia æquissimum erat commune crimen ab utroque defendi: & si dilui non potuisset, in utroque puniri. Dilata res est in proximum senatum, cujus ipse conspectus augustissimus fuit. Princeps præsidebat (erat enim consul) ad hoc Ianuarius mensis cum [propter] cetera, tum præcipue senatorum frequentia celeberrimus: præterea causæ amplitudo, auctaque dilatione expectatio & fama, insitumque mortalibus studium magna & inusitata noscendi, omnes undique exciverat. Imaginare quæ solicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re

ta re in illo cœtu, præsente Cæsare dicendum erat. Equidem in senatu non semel egi: quinimo nusquam audiri benignius soleo: tunc me tamen, ut nova omnia novo metu permovebant. Obversabatur præter illa quæ supra dixi, causæ difficultas: stabat modo consularis, modo septemvir epulonum, jam neutrum. Erat igitur perquam onerosum accusare damnatum: quem ut premebat atrocitas criminis, ita quasi peractæ damnationis miseratio tuebatur. Vtcunque tamen animum cogitationemque collegi. cœpi dicere non minore audientium assensu quam solicitudine mea. Dixi horis pene quinque. nam [9] decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. adeo illa ipsa, quæ dura & adversa dicturo videbantur, secunda dicenti fuerunt. Cæsar quidem mihi tantum studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere solicitudinem) præstitit, ut libertum meum post me stantem, sæpius admoneret voci laterique consulerem: quum me vehementius putaret intendi quam gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Martiano Claudius Marcellinus. Missus deinde senatus, & revocatus in posterum [diem] neque enim [jam] inchoari poterat actio, nisi [ut] noctis interventu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus: in illa vero causa omnes artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, &, quod eximium orationi ejus inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario rursus Fronto Catius insigniter: utque jam locus ille poscebat, plus in precibus temporis quam in defensione consumpsit. Hujus actionem vespera inclusit: non tamen sic ut abrumperet. itaque in tertium diem probationes exierunt.
Iam

Iam hoc ipsum pulchrum & antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri. Cornutus Tertullus Cos. designatus, vir egregius, & pro veritate firmissimus, censuit septinginta millia quæ acceperat Marius, ærario inferenda: Mario urbe Italiaque interdicendum: Martiano hoc amplius, Africa. In fine sententiæ adjecit, quod ego & Tacitus injuncta advocatione diligenter fortiterque functi essemus, arbitrari senatum, ita nos fecisse ut dignum mandatis partibus fuerit. Assenserunt consules designati, omnes etiam consulares usque ad Pompeium Collegam: ille & septinginta millia quæ acceperat Marius, ærario inferenda, & Martianum in quinquennium relegandum: Marium repetundarum pœnæ, quam jam passus esset, censuit relinquendum. Erant in utraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore vel molliore. nam quidam ex illis quoque qui Cornuto videbantur assensi, hunc qui post ipsos censuerat, sequebantur. Sed quum fieret discessio, qui sellis consulum astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. tum illi qui se Collegæ adnumerari patiebantur, in diversum transierunt: Collega cum paucis relictus. multum postea de impulsoribus suis, præcipue de Regulo, questus est, qui se in sententia quam ipse dictaverat, deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium, ut plurimum audeat, plurimum timeat. Hinc finis cognitionis amplissimæ: superest tamen λειτούργιον non leve, Hostilius Firminus, legatus Marii Prisci, qui permistus causæ, graviter vehementerque vexatus est. Nam & rationibus Martiani & sermone quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatusque

latuſque de Martiano quinquaginta millia denariûm probabatur: ipſe præterea accepiſſe ſeſtertiûm decem millia, fœdiſſimo quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus à vita hominis compti ſemper & pumicati non abhorrebat. Placuit, cenſente Cornuto, referri de eo proximo ſenatu. tunc enim, caſu incertum, an conſcientia, abfuerat. Habes res urbanas: invicem ruſticas ſcribe: quid arbuſculæ tuæ, quid vineæ, quid ſegetes agunt, quid oves delicatiſſimæ? In ſumma, niſi æque longam epiſtolam reddes, non eſt quod poſtea, niſi breviſſimam expectes. Vale.

XII. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

AEπιτόργιον illud quod ſupereſſe Marii Priſci cauſæ proxime ſcripſeram, neſcio an ſatis circumciſum, tamen & abraſum eſt. Firminus inductus in ſenatum reſpondit crimini noto: ſequutæ ſunt diverſæ ſententiæ conſulum deſignatorum. Cornutus Tertullus cenſuit ordine movendum. Acutius Nerva, in ſortitione provinciæ rationem ejus non habendam. quæ ſententia, tanquam mitior, vicit, cum ſit alioqui durior triſtiorque. Quid enim miſerius quam exectum & exemptum honoribus ſenatoriis, labore & moleſtia non carere? quid gravius quam tanta ignominia affectum, non in ſolitudine latere, ſed in hac altiſſima ſpecula conſpiciendum ſe monſtrandumque præbere? Præterea, quid publice minus aut congruens aut decorum, [quam] notatum à ſenatu in ſenatu ſedere? ipſiſque illis à quibus ſit notatus, æquari? ſummotum à proconſulatu, quia ſe in legatione turpiter geſſerat, de proconſulibus judicare? damnatumque ſordium, vel damnare alios

alios vel absolvere? sed hoc pluribus [levius] visum est. numerantur enim sententiæ, non ponderantur: nec aliud in publico consilio potest fieri, in quo nihil est tam inæquale, quam æqualitas ipsa. nam cum sit impar prudentia, par omnium jus est. Implevi promissum, priorisque epistolæ fidem exolvi, quam ex spatio temporis jam recepisse te colligo. nam & festinanti & diligenti tabellario dedi: nisi quid impedimenti in via passus est. Tuæ nunc partes ut primum illam, deinde hanc remunereris literis, quales istinc redire uberrimæ possunt. Vale.

XIII. C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ET tu occasiones obligandi me avidissime amplecteris, & ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de causis à te potissimum petere constitui quod impetratum maxime cupio. Regis exercitum amplissimum: hinc tibi beneficiorum larga materia, longum præterea tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. Convertere ad nostros, nec hos [quidem] multos. Malles tu quidem multos, sed meæ verecundiæ sufficit unus aut alter, ac potius unus. Is erit Voconius Romanus: pater ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, imo pater alius. nam huic quoque nomine & pietate successit. Mater è primis [ipsa] citerioris Hispaniæ. Scis quod judicium provinciæ illius, scis quanta sit gravitas: [ipse] flamen proxime fuit. Hunc ego, quum simul studeremus, arcte familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in secessu contubernalis: cum hoc seria, cum hoc jocos miscui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale jucundius? mira in sermone, mira etiam in

in ore ipſo vultuque ſuavitas. Ad hoc ingenium excelſum, ſubtile, dulce, facile, eruditum in cauſis agendis. Epiſtolas quidem ſcribit, ut muſas ipſas Latine loqui credas. Amatur à me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem juvenis ſtatim juveni quantum potui per ætatem avidiſſime contuli, & nuper ab optimo principe trium liberorum ei jus impetravi. quod quanquam parce & cum delectu daret, mihi tamen, tanquam eligeret, indulſit. Hæc beneficia mea tueri nullo modo melius quam ut augeam, poſſum, præſertim cum ipſe illa tam grate interpretetur, ut dum priora accipit, poſteriora mereatur. Habes qualis, quam probatus caruſque ſit nobis. Quem rogo pro ingenio, pro fortuna tua exornes. in primis ama hominem. nam licet tribuas ei quantum ampliſſimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua: cujus eſſe eum uſque in intimam familiaritatem capacem, quo magis ſcires, breviter tibi ſtudia, mores, omnem denique vitam ejus expreſſi. Extenderem preces, niſi & tu rogari diu nolles, & ego tota hac epiſtola feciſſem. Rogat enim & quidem efficaciſſime, qui reddit cauſas rogandi. Vale.

XIV. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

VErum opinaris: diſtringor centumviralibus cauſis, quæ me exercent magis quam delectant. ſunt enim pleræque parvæ & exiles. raro incidit vel perſonarum claritate vel negotii magnitudine inſignis. Ad hoc, perpauci cum quibus juvet dicere: ceteri, audaces, atque etiam magna ex parte adoleſcentuli obſcuri ad declamandum huc tranſeunt. tam irreverenter & temere, ut mihi Attilius noſter expreſſe dixiſſe videatur, ſic in foro pue-

pueros à centumviralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis. Nam hic quoque, ut illic, primum cœpit esse quod maximum est. At hercule ante memoriam meam, (majores natu ita solebant dicere) ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus colebatur. Nunc, refractis pudoris & reverentiæ claustris omnia patent omnibus: nec inducuntur, sed irrumpunt: sequuntur auditores actoribus similes, conducti & redempti mancipes: convenitur [à conductis & redemptis] in media basilica, ubi tam palam sportulæ quam in triclinio dantur. Ex judicio in judicium pari mercede transitur. Inde jam non inurbane σοφοκλεῖς vocantur: iisdem Latinum nomen impositum est laudicœni: & tamen crescit in dies fœditas utraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei (habent sane ætatem eorum qui nuper togas sumpserunt), ternis denariis ad laudandum trahebantur. tanti constat ut sis disertissimus. Hoc pretio quamlibet numerosa subsellia implentur: hoc ingens corona colligitur: hoc infiniti clamores commoventur, quum μεσόχορος dedit signum. Opus est enim signo apud non intelligentes, ne audientes quidem. nam plerique non audiunt, nec ulli magis laudant. Si quando transibis per basilicam, & voles scire quomodo quisque dicat, nihil est quod tribunal ascendas, nihil quod præbeas aurem: facilis divinatio. Scito eum pessime dicere qui laudabitur maxime. Primus hunc audiendi morem induxit [10] Largius Licinius: hactenus tamen ut auditores corrogaret. Ita certe ex Quintiliano, præceptore meo, audisse memini. narrabat ille, Assectabar Domitium Afrum, quum apud centum-

tumviros diceret graviter & lente (hoc enim illi actionis genus erat), audiit ex proximo immodicum insolitumque clamorem: admiratus reticuit: ubi silentium factum est, repetiit, quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: & post silentium, cœpit idem tertio. Novissime, quis diceret, quæsivit: responsum est, Licinius. Tum intermissa causa, Centumviri, inquit, hoc artificium periit. Quod alioqui perire incipiebat, quum periisse Afro videretur; nunc vero prope funditus extinctum & eversum est. Pudet referre, quæ quam fracta pronuntiatione dicantur; quibus quam teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantum, ac potius sola cymbala, & tympana illis canticis desunt. Vlulatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi) theatris quoque indecora laudatio, large supersunt. Nos tamen adhuc & utilitas amicorum & ratio ætatis moratur ac retinet. Veremur enim ne forte non has indignitates reliquisse, sed laborem refugisse videamur. Sumus tamen solito rariores: quod initium est gradatim desinendi. Vale.

XV. C. PLINIVS VALERIANO SVO S.

QVo modo te veteres Marsi tui? quo modo emptio nova? placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem! nihil enim æque gratum est adeptis quam concupiscentibus. Me prædia materna parum commode tractant: delectant tamen, ut materna: alioqui longa patientia obcallui. Habent hunc finem assiduæ querelæ, quod queri pudet. Vale.

XVI. C. PLINIVS ANNIANO svo S.

TV quidem pro cetera tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit heredem, pro non scriptis habendos, quia non sint confirmati testamento. Quod jus ne mihi quidem ignotum est, quum sit iis etiam notum qui nihil aliud sciunt: sed ego propriam quandam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamsi jure deficerentur, quasi perfectas tuerer. Constat autem, codicillos istos Aciliani manu scriptos. Licet ergo non sint confirmati testamento, à me tamen ut confirmati observabuntur: præsertim quum delatori locus non sit. Nam si verendum esset ne quod ego dedissem, populus eriperet, cunctatior fortasse & cautior esse deberem: cum vero liceat heredi donare quod in hereditate subsedit, nihil est quod obstet illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

XVII. C. PLINIVS GALLO svo S.

MIraris cur me Laurentinum, vel (si ita mavis) Laurens meum tantopere delectet. Desines mirari quum cognoveris gratiam villæ, opportunitatem loci, litoris spatium. Decem & septem millibus passuum ab urbe secessit: ut peractis quæ agenda fuerint, salvo jam & composito die possis ibi manere. Aditur non una via: nam & Laurentina & Ostiensis eodem ferunt, sed Laurentina à quartodecimo lapide, Ostiensis ab undecimo relinquenda est. Vtrinque excipit iter aliqua ex parte arenosum, jumentis paulo gravius & longius, equo breve & molle. Varia hinc atque inde facies. Nam modo occurrentibus silvis via

coar-

coarctatur, modo latissimis pratis diffunditur & patescit. Multi greges ovium, multa ibi equorum boumque armenta: quæ montibus hyeme depulsa, herbis & tepore verno nitescunt. Villa usibus capax, non sumptuosa tutela. cujus in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in O literæ similitudinem circumactæ: quibus parvula, sed festiva, area includitur. egregium hæ adversum tempestates receptaculum: nam specularibus ac multo magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cavædium hilare: mox triclinium satis pulchrum, quod in litus excurrit: ac si quando Africo mare impulsum est, fractis jam & novissimis fluctibus leviter alluitur. Vndique valvas aut fenestras non minores valvis habet: atque ita à lateribus & à fronte quasi tria maria prospectat. à tergo cavædium, porticum, aream; porticum rursus, mox atrium, silvas & longinquos respicit montes. Hujus à læva retractius paulo cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Hæc & subjacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Hujus cubiculi & triclinii illius objectu includitur angulus, qui purissimum solem continet & accendit. Hoc hybernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis qui nubilum inducunt, & serenum antequam usum loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in apsida curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti ejus in bibliothecæ speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum, transitu interjacente,
12 qui suspensus & tabulatus conceptum vapo-

rem salubri temperamento huc illucque digerit & ministrat. Reliqua pars lateris hujus servorum libertorumque usibus detinetur, plerisque tam mundis ut accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica cœnatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum [13] procœtone, altitudine æstivum, munimentis hybernum. est enim subductum omnibus ventis. huic cubiculo aliud & procœton communi pariete junguntur. Inde balinei cella frigidaria spatiosa & effusa, cujus in contrariis parietibus duo baptisteria velut ejecta sinuantur, abunde capacia, si innare in proximo cogites. Adjacet unctuarium hypocauston: adjacet propnigeon balinei: mox duæ cellæ magis elegantes quam sumptuosæ. cohæret calida piscina mirifice, ex qua natantes mare aspiciunt. Nec procul sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato jam die, occurrit. Hinc turris erigitur, sub qua diætæ duæ; totidem in ipsa. præterea cœnatio, quæ latissimum mare, longissimum litus, amœnissimas villas prospicit. Est & alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque: lata post apotheca & horreum. Sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem & sonum patitur, eumque jam languidum ac desinentem: hortum & gestationem videt qua hortus includitur. Gestatio buxo aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur. Nam buxus qua parte defenditur tectis, abunde viret, aperto cælo apertoque vento, &, quanquam longinquâ aspergine maris, inarescit. Adjacet gestationi interiore circuitu vinea tenera & umbrosa, nudisque etiam pedibus mollis & cedens. Hortum morus & ficus frequens vestit: quarum arborum

borum illa vel maxime ferax est terra, malignior ceteris. Hac non deteriore quam maris facie cœnatio remota à mari fruitur. Cingitur diætis duabus à tergo, quarum fenestris subjacet vestibulum villæ, & hortus alius, pinguis & rusticus. Hinc cryptoporticus prope publici operis instar extenditur. Vtrinque fenestræ, à mari plures, ab horto singulæ, & altius pauciores. Hæ, quum serenus dies & immotus, omnes, quum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine injuria patent. Ante cryptoporticum xystus violis odoratus. Teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget, quæ ut tenet solem, sic aquilonem inhibet, submovetque: quantumque caloris ante, tantum retro frigoris. similiter Africum sistit, atque ita diversissimos ventos alium alio à latere frangit & finit. Hæc jucunditas ejus hyeme, major æstate. Nam ante meridiem, xystum, post meridiem gestationes hortique proximam partem umbra sua temperat: quæ, ut dies crevit decrevitque, modo brevior, modo longior hac vel illac cadit. Ipsa vero cryptoporticus tunc maxime caret sole, quum ardentissimus culmini ejus insistit. Ad hoc patentibus fenestris favonios accipit transmittitque: nec unquam aëre pigro & manente ingravescit. In capite xysti deinceps cryptoporticus, horti diæta, est, amores mei; re vera amores; ipse posui. In hac heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare, utraque solem, cubiculum autem valvis, cryptoporticum fenestra [14] prospicit. Qua mare contra parietem medium, diæta perquam eleganter recedit: quæ specularibus & velis obductis reductisque modo adjicitur cubiculo, modo aufertur. Lectum & duas cathedras capit: à pedibus mare, à tergo villæ, à capite

silvæ : tot facies locorum totidem fenestris & distinguit & miscet. Junctum est cubiculum noctis & somni. Non illud voces servulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique secreti illa ratio, quod interjacens andron parietem cubiculi hortique distinguit, atque ita omnem sonum media inanitate consumit. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effundit aut retinet. Procœton inde & cubiculum porrigitur in solem: quem orientem statim exceptum ultra meridiem, obliquum quidem, sed tamen servat. In hanc ego diætam quum me recipio, abesse mihi etiam à villa mea videor, magnamque ejus voluptatem præcipue Saturnalibus capio, quum reliqua pars tecti licentia dierum festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Hæc utilitas, hæc amœnitas deficitur aqua salienti, sed puteos, ac potius fontes, habet. Sunt enim in summo: & omnino litoris illius mira natura: quocunque loco moveris humum, obvius & paratus humor occurrit, isque sincerus, ac ne leviter quidem tanta maris vicinitate salsus. Suggerunt affatim ligna proximæ silvæ: ceteras copias Ostiensis Colonia ministrat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus, quem una villa discernit: in hoc balinea meritoria tria. Magna commoditas, si forte balineum domi vel subitus adventus, vel brevior mora calefacere dissuadeat. Litus ornant varietate gratissima, nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstant multarum urbium faciem, sive ipso mari, sive ipso litore utare. quod nonnun-

quam

quam longa tranquillitas mollit, sæpius frequens & contrarius fluctus indurat. Mare non sane pretiosis piscibus abundat: soleas tamen & squillas optimas suggerit. Villa vero nostra etiam mediterraneas copias præstat, lac in primis. nam illuc è pascuis pecora conveniunt, si quando aquam umbramque sectantur. Iustisne de causis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quem tu nimis urbanus es, nisi concupiscis: atque utinam concupiscas! ut tot tantisque dotibus villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

XVIII. C. PLINIVS MAVRICO SVO S.

QVid à te jucundius mihi potuit injungi, quam ut præceptorem fratris tui liberis quærerem? Nam beneficio tuo in scholam redeo: illam dulcissimam ætatem quasi resumo. Sedeo inter juvenes, ut solebam: atque etiam experior, quantum apud illos auctoritatis ex studiis habeam. Nam proxime frequenti auditorio inter se coram multis ordinis nostri clare loquebantur: intravi, conticuerunt. Quod non referrem, nisi ad illorum magis laudem quam ad meam pertineret: ac nisi sperare te vellem, posse fratris tui filios probe discere. Quod superest, quum omnes qui profitentur, audiero, quid de illis quoque sentiam, scribam: efficiamque, quantum tamen epistola consequi potero, ut ipse omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriæ fratris tui hanc fidem, hoc studium, præsertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra, quam ut liberi (dicerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo patre, te patruo reperiantur? Quam curam mi-

hi etiam ſi non mandaſſes, vindicaſſem. Nec ignoro ſuſcipiendas offenſas in eligendo præceptore : ſed oportet me non modo offenſas, verum etiam ſimultates pro fratris tui filiis tam æquo animo ſubire quam parentes pro ſuis. Vale.

XIX. C. PLINIVS CEREALI SVO S.

HOrtaris ut orationem amicis pluribus recitem. Faciam, quia hortaris : quamvis vehementer addubitem. Neque enim me præterit, actiones quæ recitantur, impetum omnem caloremque ac prope nomen ſuum perdere, ut quas
16 ſoleant commendare ſimul & accendere judicum conſeſſus, celebritas advocatorum, expectatio eventus, fama non unius actoris, deductumque in partes audientium ſtudium : ad hoc dicentis geſtus, inceſſus, diſcurſus etiam, omnibuſque motibus animi conſentaneus vigor corporis. Vnde accidit, ut hi qui ſedentes agunt, quamvis illis maxima ex parte ſuperſint eadem illa quæ ſtantibus, tamen hoc quod ſedent, quaſi debilitentur & deprimantur. Recitantium vero præcipua pronuntiationis adjumenta, oculi, manus præpediuntur : quo minus mirum eſt ſi auditorum intentio langueſcit, nullis extrinſecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. His accedit, quod oratio de qua loquor, pugnax & contentioſa eſt. Porro ita natura comparatum eſt, ut ea quæ ſcripſimus cum labore, etiam cum labore audiri putemus. Et ſane quotuſquiſque tam rectus auditor, quem non potius dulcia hæc & ſonantia, quam auſtera & preſſa, delectent ? Eſt quidem omnino turpis iſta diſcordia ; eſt tamen, quod plerunque evenit, ut aliud auditores, aliud judices exigant: quum alio-

qui

qui præcipue auditor iis affici debeat, quibus idem, si foret judex, maxime permoveretur. Potest tamen fieri, ut quanquam in his difficultatibus libro isti novitas lenocinetur, novitas apud nostros: apud Græcos enim est quiddam quamvis ex diverso, non tamen omnino dissimile. Nam ut illis erat moris, leges, quas ut contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione convincere, ita nobis inesse repetundarum lege quod postularemus, cum hac ipsa lege, tum aliis colligendum fuit. quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tanto majorem apud doctos habere gratiam debet, quanto minorem apud indoctos habet. Nos autem, si placuerit recitare, adhibituri sumus eruditissimum quemque: sed plane adhuc an sit recitandum, examina tecum, omnesque quos ego novi in utraque parte calculos pone: idque elige in quo vicerit ratio; à te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

XX. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Assem para, & accipe auream fabulam: fabulas immo. nam me priorum nova admonuit: nec refert à qua potissimum incipiam. Verania Pisonis graviter jacebat. (hujus dico Pisonis, quem Galba adoptavit). ad hanc Regulus venit. Primum impudentiam hominis, qui venerit ad ægram, cujus marito inimicissimus, ipsi invisissimus fuerat. Esto, si venit tantum: at ille etiam proximus toro sedit: qua die, qua hora nata esset, interrogavit: ubi audivit, componit vultum, intendit oculos, movet labra, agitat digitos, computat nihil,
17 nisi ut diu miseram expectatione suspendat. Habes (inquit) climactericum tempus, sed eva-

des. quod ut tibi magis liqueat, aruſpicem conſulam, quem ſum frequenter expertus. Nec mora: ſacrificium facit, affirmat exta cum ſiderum ſignificatione congruere. Illa, ut in periculo credula, poſcit codicillos: legatum Regulo ſcribit; mox ingraveſcit; clamat moriens; O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quam perjurum! qui ſibi per ſalutem filii pejeraſſet. Facit hoc Regulus non minus ſcelerate quam frequenter, quod iram deorum quos ipſe quotidie fallit, in caput infelicis pueri deteſtatur. Velleius Blæſus, ille locuples conſularis, noviſſima valetudine conflictabatur: cupiebat mutare teſtamentum. Regulus, qui ſperaret aliquid ex novis tabulis, quia nuper captare eum cœperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo ſpiritum homini prorogarent. Poſtquam ſignatum eſt teſtamentum, mutat perſonam, vertit alloquutionem, iiſdemque medicis, Quouſque miſerum cruciatis? quid invidetis [18] bonam mortem, cui dare vitam non poteſtis? Moritur Blæſus: &, tanquam omnia audiſſet, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duæ fabulæ. An ſcholaſtica lege tertiam poſcis? eſt unde fiat. Aurelia, ornata femina, ſignatura teſtamentum, ſumpſerat pulcherrimas tunicas: Regulus quum veniſſet ad ſignandum, Rogo (inquit) has mihi leges. Aurelia ludere hominem putabat; ille ſerio inſtabat. Nec multa: coëgit mulierem aperire tabulas, ac ſibi tunicas quas erat induta, legare: obſervavit ſcribentem; inſpexit an ſcripſiſſet. Et Aurelia quidem vivit, ille tamen iſtud tanquam morituram coëgit: & hic hereditates, hic legata, quaſi mereatur, accipit. Ἀλλὰ τί διατείνομαι in ea civitate, in qua jampridem non minora præmia, immo majora, nequitia & improbitas quam pudor

pudor & virtus habent? Aſpice Regulum, qui ex paupere & tenui ad tantas opes per flagitia proceſſit, ut ipſe mihi dixerit quum conſuleret quam cito ſeſtertium ſexcenties impleturus eſſet, inveniſſe [19] exta duplicata, quibus portendi, millies & ducenties habiturum. Et habebit, ſi modo, ut cœpit, aliena teſtamenta (quod eſt improbiſſimum genus falſi) ipſis, quorum ſunt illa, dictaverit. Vale.

LIBER III.

I. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Nescio an ullum jucundius tempus exegerim quam quo nuper apud Spurinnam fui; adeo quidem, ut neminem magis in ſenectute (ſi modo ſeneſcere datū eſt) æmulari velim. Nihil eſt enim illo vitæ genere diſtinctius: me autem ut certus [1] ſiderum curſus, ita vita hominum diſpoſita delectat, ſenum præſertim. Nam juvenes adhuc confuſa quædam & quaſi turbata non indecent: ſenibus placida omnia & ordinata conveniunt, quibus induſtria ſera, turpis ambitio eſt. Hanc regulam Spurinna conſtantiſſime ſervat; quin etiam parva hæc, (parva, ſi non quotidie fiant) ordine quodam & velut orbe circumagit. Mane lectulo continetur: hora ſecunda calceos poſcit: ambulat millia paſſuum tria: nec minus animum quam corpus exercet. Si adſunt amici, honeſtiſſimi ſermones [2] explicantur: ſi non, liber legitur: interdum etiam præſentibus amicis, ſi tamen illi non gravantur. Deinde conſidet, & liber rurſus, aut

ſermo libro potior: mox vehiculum aſcendit: aſſumit uxorem ſingularis exempli, vel aliquem amicorum, ut me proxime. Quam pulchrum illud, quam dulce ſecretum! quantum ibi antiquitatis! quæ facta, quos viros audias, quibus præceptis imbuare! quamvis ille hoc temperamentum modeſtiæ ſuæ indixerit, ne præcipere videatur. Peractis ſeptem millibus paſſuum, iterum ambulat mille, iterum reſidet, vel ſe cubiculo ac ſtylo reddit. Scribit enim, & quidem utraque lingua, lyrica doctiſſime. Mira illis dulcedo, mira ſuavitas, mira hilaritas: cujus gratiam cumulat ſanctitas ſcribentis. Vbi hora balinei nuntiata eſt (eſt autem hyeme nona, æſtate octava), in ſole, ſi caret vento, ambulat nudus. Deinde movetur pila vehementer & diu. nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum ſenectute. Lotus accubat, & paulisper cibum differt: interim audit legentem remiſſius aliquid & dulcius. Per hoc omne tempus liberum eſt amicis vel eadem agere, vel alia, ſi malint. Apponitur cœna non minus nitida quam frugi, in argento puro & antiquo. Sunt in uſu & Corinthia, quibus delectatur, nec afficitur. Frequenter comœdis cœna diſtinguitur, ut voluptates quoque ſtudiis condiantur. Sumit aliquid de nocte, & æſtate. Nemini hoc longum eſt; tanta comitate convivium trahitur. Inde illi poſt ſeptimum & ſeptuageſimum annum aurium oculorumque vigor integer; inde agile & vividum corpus, ſolaque ex ſenectute prudentia. Hanc ego vitam voto & cogitatione præſumo, ingreſſurus avidiſſime, ut primum ratio ætatis receptui canere permiſerit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi & ſolatium & exemplum eſt idem Spurinna. Nam ille quoque, quoad honeſtum fuit, obiit officia,

geſſit

gessit magistratus, provincias rexit, multoque labore hoc otium meruit. Igitur eundem mihi cursum, eundem terminum statuo: idque jam nunc apud te subsigno: ut si me longius evehi videris, in jus voces ad hanc epistolam meam, & quiescere jubeas, quum inertiæ crimen effugero. Vale.

II. C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

QVod ipse amicis tuis obtulissem si mihi eadem materia suppeteret, id nunc jure videor à te meis petiturus. Arrianus Maturius Altinatium est princeps. quum dico princeps, non de facultatibus loquor, quæ illi large supersunt: sed de castitate, justitia, gravitate, prudentia. Hujus ego consilio, in negotiis; judicio, in studiis, utor. nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intelligentia præstat. Amat me (nihil possum ardentius dicere) ut tu. Caret ambitu: ideo se in equestri gradu tenuit, quum facile posset ascendere altissimum. Mihi tamen ornandus excolendusque est. itaque magni æstimo, dignitati ejus aliquid adstruere, inopinantis, nescientis, immo etiam fortasse nolentis: adstruere autem quod sit splendidum nec molestum. cujus generis, quæ prima occasio tibi, conferas in eum, rogo; habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamvis enim ista non appetat, tam grate tamen excipit quam si concupiscat. Vale.

III. C. PLINIVS CORELLIÆ HISPVLLÆ S.

QVum patrem tuum, gravissimum & sanctissimum virum, suspexerim magis an amaverim, dubitem: teque in memoriam ejus & in honorem tuum unice diligam, cupiam necesse est

(atque etiam, quantum in me fuerit, enitar) ut filius tuus avo similis existat. equidem malo materno: quanquam illi paternus etiam clarus spectatusque contigerit: pater quoque & patruus illustri laude conspicui. Quibus omnibus ita demum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas plurimum refert à quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiæ ratio intra contubernium tuum tenuit, præceptores domi habuit, ubi est vel erroribus modica vel etiam nulla materia. Iam studia ejus extra limen proferenda sunt, jam circumspiciendus rhetor Latinus, cujus scholæ severitas, pudor in primis, castitas, constet. Adest enim adolescenti nostro cum ceteris naturæ fortunæque dotibus, eximia corporis pulchritudo: cui in hoc lubrico ætatis non præceptor modo, sed custos etiam rectorque quærendus est. Videor ego demonstrare tibi posse Iulium Genitorem. Amatur à me: judicio tamen meo non obstat caritas hominis, quæ ex judicio nata est. Vir est emendatus & gravis: paulo etiam horridior & durior, ut in hac licentia temporum. Quantum eloquentia valeat, pluribus credere potes: nam dicendi facultas aperta & exposita statim cernitur. Vita hominum altos recessus magnasque latebras habet: cujus pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet, nisi profuturum: nihil discet quod nescisse rectius fuerit. Nec minus sæpe ab illo quam à te meque admonebitur, quibus imaginibus oneretur, quæ nomina & quanta sustineat. Proinde faventibus diis, trade eum præceptori, à quo mores primum, mox eloquentiam discat, quæ male sine moribus discitur. Vale.

IV. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

QVamvis & amici, quos præsentes habebam, & sermones hominum factum meum comprobasse videantur, magni tamen [3] æstimo scire, quid sentias tu. Nam cujus integra re consilium exquirere optassem, hujus etiam peracta judicium nosse, mire concupisco. Quum publicum opus mea pecunia inchoaturus in Thuscos excurrissem, accepto, ut præfectus ærarii, commeatu, legati provinciæ Bæticæ questuri de proconsulatu Cæcilii Classici, advocatum me à Senatu petierunt. Collegæ optimi, meique amantissimi, de communis officii necessitatibus prælocuti, excusare me & eximere tentarunt. Factum est SC. perquam honorificum, ut darer provincialibus patronus, si ab ipso me impetrassent. Legati rursus inducti, iterum me jam præsentem postulaverunt advocatum: implorantes fidem meam, quam essent contra Massam Bæbium experti: allegantes patrocinii fœdus. Secuta est clarissima Senatus assensio, quæ solet decreta præcurrere. Tum ego; Desino (inquam) P. C. putare me justas excusationis causas attulisse. Placuit & modestia sermonis & ratio. Compulit autem me ad hoc consilium non solum consensus Senatus, (quanquam hic maxime) verum etiam alii quidem [4] minoris, sed tamen numeri. Veniebat in mentem, priores nostros, etiam singulorum hospitum injurias accusationibus voluntariis executos, quo deformius arbitrabar publici hospitii jura negligere. Præterea, quum recordarer quanta pro iisdem Bæticis priore advocatione etiam pericula subiissem, conservandum veteris officii meritum novo videbatur.

tur. Est enim ita natura comparatum, ut antiquiora beneficia subvertas, nisi illa posterioribus cumules, nam quamlibet sæpe obligati, si quid unum neges, hoc solum meminerunt quod negatum est. Ducebar etiam, quod decesserat Classicus, amotumque erat, quod in ejusmodi causis solet esse tristissimum, periculum senatoris. Videbam ergo, advocationi meæ non minorem gratiam quam si viveret ille, propositam, invidiam nullam. In summa, computabam, si munere hoc, jam tertio fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, si quis incidisset quem non deberem accusare. Nam quum est omnium officiorum finis aliquis, tum optime libertati venia obsequio præparatur. Audisti consilii mei motus, superest alterutra ex parte judicium tuum: in quo mihi æque jucunda erit simplicitas dissentientis, quam comprobantis auctoritas. Vale.

V. C. PLINIUS MARCO SUO S.

PErgratum est mihi quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quærasque qui sint omnes. Fungar indicis partibus: atque etiam quo sint ordine scripti, notum tibi faciam: est enim hæc quoque studiosis non injucunda cognitio. De jaculatione equestri unus: hunc, quum præfectus alæ militaret, pari ingenio curaque composuit. De vita Pomponii Secundi duo, à quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici quasi debitum munus exolvit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia quæ cum Germanis gessimus bella collegit. Inchoavit, quum in Germania militaret, somnio monitus. Astitit enim quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ

maniæ latiſſime victor ibi periit: commendabat memoriam ſui, orabatque ut ſe ab injuria oblivionis aſſereret. Studioſi tres, in ſex volumina propter amplitudinem diviſi: quibus oratorem ab incunabulis inſtituit & perfecit. Dubii ſermonis octo ſcripſit, ſub Nerone noviſſimis annis, quum omne ſtudiorum genus paulo liberius & erectius, periculoſum ſervitus feciſſet. A fine Aufidii Baſſi triginta unus. [6] Naturæ hiſtoriarum triginta ſeptem: opus diffuſum, eruditum, nec minus varium quam ipſa natura. Miraris, quod tot volumina, multaque in his tam ſcrupuloſa, homo occupatus abſolverit? Magis miraberis ſi ſcieris, illum aliquamdiu cauſſas actitaſſe; deceſſiſſe anno ſexto & quinquageſimo. Medium tempus diſtentum impeditumque qua officiis maximis, qua amicitia principum egiſſe pernoſcitur. Sed erat acre ingenium, incredibile ſtudium, ſumma vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auſpicandi cauſa, ſed ſtudendi; æſtate, ſtatim à nocte multa: hyeme vero, ab horâ ſeptima vel quum tardiſſime, octava, ſæpe ſexta. Erat ſane ſomni [7] parciſſimi: nonnunquam etiam inter ſtudia inſtantis & deſerentis. Ante lucem ibat ad Veſpaſianum imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum ſibi officium reverſus domum, quod reliquum erat temporis, ſtudiis reddebat. Poſt cibum ſæpe (quem interdiu levem & facilem, veterum more, ſumebat) æſtate, ſi quid otii, jacebat in ſole: liber legebatur: adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam ſolebat: Nullum eſſe librum tam malum, [8] ut non aliqua parte prodeſſet. Poſt ſolem plerunque frigida lavabatur, deinde guſtabat: dormiebatque minimum,

mum. Mox,quasi alio die, studebat in cœnæ tempus: super hanc liber legebatur; adnotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, quum lector quædam perperam pronuntiasset, revocasse & repeti coëgisse, huic avunculum meum dixisse, Intellexeras nempe? quum ille annuisset, Cur ergo revocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parcimonia temporis. Surgebat æstate à cœna, luce: hyeme, intra primam noctis: &, tanquam aliqua lege cogente,hæc inter medios labores urbisque fremitum.In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. quum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. In itinere, quasi solutus ceteris curis, huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cujus manus hyeme manicis muniebantur, ut ne cæli quidem asperitas ullum studii tempus eriperet:qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur.Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem, Poteras (inquit) has horas non perdere. Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, Electorumque commentarios centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem & minutissimis scriptos, qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se,quum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Lartio Licinio, quadringentis millibus nummûm: & tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi, recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitia principum fuisse? rursus, quum audis quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis nec legisse? Quid est enim

quod

quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere quum me quidam studiosum vocant. qui si comparer illi, sum desidiosissimus: ego autem tantum, quantum partim publica, partim amicorum officia non distringunt, vaco. Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quamvis hoc solum quod requirebas, scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen, hæc quoque tibi non minus grata quam ipsos libros futura: quæ te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

VI. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

EX hereditate, quæ mihi obvenit, emi proxime Corinthium signum, modicum quidem, sed festivum & expressum, quantum ego sapio: qui fortasse in omni re, in hac certe perquam exiguum sapio: hoc tamen signum ego quoque intelligo. Est enim nudum, nec aut vitia, si qua sunt, celat: aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem: ossa, musculi, nervi, venæ, rugæ etiam ut spirantis apparent: rari & sedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum: pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut à tergo æs ipsum, quantum verus color indicat, vetus & antiquum. talia denique omnia, ut possint artificum etiam oculos tenere, delectare imperitorum. Quod me, quanquam tirunculum, solicitavit ad emendum. Emi autem, non ut haberem domi (neque enim ullum adhuc

adhuc Corinthium domi habeo), verùm ut in patria nostra celebri loco ponerem, ac potissimum in Iovis templo. Videtur enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, ut soles omnia quæ à me tibi injunguntur, suscipe hanc curam, & jam nunc jube basim fieri, ex quo voles marmore, quæ nomen meum honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego signum ipsum, ut primum invenero aliquem qui non gravetur, mittam tibi: vel ipse, quod mavis, adferam mecum. Destino enim (si tamen officii ratio permiserit) excurrere isto. Gaudes, quod me venturum esse polliceor: sed contrahes frontem, quum adjecero, ad paucos dies. Neque enim diutius abesse me sinunt eadem hæc quæ nondum exire patiuntur. Vale.

VII. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Modo nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia vitam finisse. Causa mortis, valetudo. Erat illi natus insanabilis clavus, cujus tædio ad mortem irrevocabili constantia decurrit: usque ad supremum diem beatus & felix, nisi quod minorem è liberis duobus amisit, sed majorem melioremque, florentem, atque etiam consularem, reliquit. Læserat famam suam sub Nerone; credebatur sponte accusasse: sed in Vitellii amicitia sapienter se & comiter gesserat: ex proconsulatu Asiæ gloriam reportaverat: maculam veteris industriæ laudabili otio abluerat. Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia. Salutabatur, colebatur, multumque in lectulo jacens, cubiculo [9] semper, non ex fortuna frequenti. Doctissimis sermonibus dies transigebat, quum a scribendo vacaret, scribebat carmina majore cura

quam

quam ingenio, nonnunquam judicia hominum recitationibus experiebatur. Noviſſime, ita ſuadentibus annis, ab urbe ſeceſſit, ſeque in Campania tenuit: ac ne adventu quidem novi principis inde commotus eſt. Magna Cæſaris laus, ſub quo hoc liberum fuit: magna illius qui hac libertate auſus uti. Erat [10] φιλόκαλος uſque ad emacitatis reprehenſionem. Plures iiſdem in locis villas poſſidebat, adamatiſque novis, priores negligebat. Multumque ubique librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur: Vergilii ánte omnes, cujus natalem religioſius quam ſuum [11] celebrabat; Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire, ut templum, ſolebat. In hac tranquillitate annum quintum & ſeptuageſimum exceſſit, delicato magis corpore quam infirmo. Vtque noviſſimus à Nerone factus eſt conſul, ita poſtremus ex omnibus quos Nero conſules fecerat, deceſſit. Illud etiam notabile; ultimus ex Neronianis conſularibus obiit, quo conſule Nero periit. Quod me recordantem, fragilitatis humanæ miſeratio ſubit. Quid enim tam circumciſum, tam breve, quam hominis vita longiſſima? An non videtur tibi Nero modo fuiſſe, quum interim ex iis qui ſub illo geſſerant conſulatum, nemo jam ſupereſt? Quanquam quid hoc miror? nuper Lucius Piſo, pater Piſonis illius qui à Valerio Feſto per ſummum facinus in Africa occiſus eſt, dicere ſolebat; Neminem ſe videre in ſenatu, quem conſul ipſe ſententiam rogaviſſet. Tam anguſtis terminis tantæ multitudinis vivacitas ipſa concluditur: ut mihi non venia ſolum dignæ, verum etiam laude videantur illæ regiæ lacrymæ. Nam ferunt, Xerxem, quum immenſum exercitum oculis obiſſet, illacrymaſſe, quod tot milli-

millibus tam brevis immineret occasus. Sed tanto magis hoc quicquid est temporis, futilis & caduci, si non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) certe studiis proferamus: & quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus aliquid quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis non egere; me tamen tui caritas evocat, ut currentem quoque instigem, sicut tu soles me. Ἀγαθὴ δ' ἔρις, quum invicem se mutuis exhortationibus, amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

VIII. C. PLIN. TRANQVILLO SVO S.

FAcis pro cetera reverentia quam mihi præstas, quod tam solicite petis, ut tribunatum, quem à Neratio Marcello, clarissimo viro, impetravi tibi, in Cæsennium Silvanum, propinquum tuum, transferam. Mihi autem sicut jucundissimum, ipsum te tribunum, ita non minus gratum, alium per te videre. Neque enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulos invidere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, quum sit egregium & mereri beneficia & dare, utramque te laudem simul assequuturum, si, quod ipse meruisti, aliis tribuas. Præterea intelligo, mihi quoque gloriæ fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum, amicos meos non gerere tantum tribunatus posse, verum etiam dare. Quare ego vero honestissimæ voluntati tuæ pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est: ideoque liberum est nobis Silvanum in locum tuum subdere: cui cupio tam gratum esse munus tuum, quam tibi meum est. Vale.

IX. C.

IX. C. PLIN. MINVTIANO SVOS.

POssum jam perscribere tibi quantum in publica provinciæ Bæticæ causa laboris exhauserim. Nam fuit multiplex, actaque est sæpius cum magna varietate. Vnde varietas? vnde plures actiones? Cæcilius Classicus, homo fœdus & aperte malus, proconsulatum in ea non minus violenter quam sordide gesserat, eodem anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus. Inde dictum Bæticorum (ut plerunque dolor etiam venustos facit) non illepidum ferebatur; *Dedi malum, & accepi.* Sed Marium una civitas publice, multique privati reum peregerunt; in Classicum tota provincia incubuit. Ille accusationem vel fortuita vel voluntaria morte prævertit; nam fuit mors ejus infamis, ambigua tamen. Vt enim credibile videbatur, voluisse exire de vita, quum defendi non posset, ita mirum, pudorem damnationis morte fugisse, quem non puduisset damnanda committere. Nihilominus Bætica etiam in defuncti accusatione perstabat. Provisum hoc legibus, intermissum tamen, & post longam intercapedinem tunc reductum. Addiderunt Bætici, quot simul socios ministrosque Classici detulerunt: nominatimque in eos inquisitionem postulaverunt. Aderam Bæticis, mecumque Luceius Albius, vir in dicendo copiosus, ornatus: quem ego quum olim mutuo diligerem, ex hac officii societate amare ardentius cœpi. Habet quidem gloria, in studiis præsertim, quiddam ἀκοινώνητον: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: quum uterque pari jugo non pro se, sed pro causa niteretur. Cujus & ma-

gnitudo

gnitudo & utilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis actionibus subiremus. Verebamur ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent, si tot crimina, tot reos uno velut fasce complecteremur: deinde ne judicum intentio multis nominibus multisque causis non lassaretur modo, verum etiam confunderetur: mox ne gratia singulorum collata atque permista, pro singulis quoque vires omnium acciperet: postremo, ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maxime favor & ambitio dominatur, quum sub aliqua specie severitatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, qui robustissimum & infirmissimum militem jussit caudam equi: reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superari, si per singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios ejus & ministros transitus erat, quia socii ministrique probari, nisi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos statim Classico junximus, Bæbium Probum, & Fabium Hispanum: utrumque [12] gratia, Hispanum etiam facundia, validum. Et circa Classicum quidem brevis & expeditus labor. Sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque causa accepisset. Miserat etiam epistolas Romam ad amiculam quandam, jactantes & gloriosas, his quidem verbis; *Io io, liber ad te venio: jam sestertiûm quadragies redegi, parte vendita Bæticorum.* Circa Hispanum & Probum multum sudoris. Horum antequam crimina ingrederer, necessarium credidi elaborare ut constaret, ministerium crimen esse. quod nisi effecissem, frustra ministros probassem. Neque enim

ita

ita defendebantur, ut negarent, sed ut necessitati veniam precarentur: esse enim se provinciales, & ad omne proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus & vigilans, & quamlibet subitis paratus, nunquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis offusum, quam quum ea prærepta & extorta defensioni suæ cerneret, in quibus omnem fiduciam reponebat. Consilii nostri exitus fuit. Bona Classici quæ habuisset ante provinciam, placuit senatui à reliquis separari; illa filiæ, hæc spoliatis relinqui. Additum est, ut pecuniæ quas creditoribus solverat, revocarentur. Hispanus & Probus in quinquennium relegati. Adeo grave visum est quod initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post paucos dies Clavium Fuscum, Classici generum, & Stillonium Priscum, qui tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusavimus, dispari eventu. Prisco in biennium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. Actione tertia commodissimum putavimus plures congregare, ne, si longius esset extracta cognitio, satietate & tædio quodam justitia cognoscentium severitasque langueresceret: alioqui supererant minores rei, data opera hunc in locum reservati: excepta tamen Classici uxore, quæ sicut implicita suspicionibus, ita non satis convinci probationibus visa est. Nam Classici filia (quæ & ipsa inter reos erat), ne suspicionibus quidem hærebat. Itaque quum ad nomen ejus in extrema actione venissem (neque enim, ut initio, sic etiam in fine verendum erat ne per hoc totius accusationis auctoritas minueretur) honestissimũ credidi, non premere immerentem: idque ipsum dixi & libere & varie. Nam modo legatos interrogabam, docuissentne me aliquid,

quod [13] reprobari posse considerent: modo consilium à Senatu petebam, putaretne debere me, si quam haberem in dicendo facultatem, in jugulum innocentis, quasi telum aliquod, intendere: postremo totum locum hoc fine conclusi, Dicet aliquis, Iudicas ergo? Ego vero non judico: memini tamen me advocatum ex judicibus datum. Hic numerosissimæ causæ terminus fuit, quibusdam absolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis, aliis in tempus, aliis in perpetuum. Eodem SC. industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata est: dignum solumque par pretium tanti laboris. Concipere animo potes quam simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, sublevandi, refutandi. Iam illa quam ardua, quam molesta, tot reorum amicis secreto rogantibus negare, adversantibus palam obsistere? Referam unum aliquod [14] ex iis quæ dixi. Quum mihi quidam è judicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent, Non minus (inquam) hic innocens erit, si ego omnia dixero. Conjectabis ex hoc quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, duntaxat ad breve tempus. Nam fides in præsentia eos quibus resistit, offendit; deinde ab illis ipsis suspicitur laudaturque. Non potui magis te in rem præsentem perducere. Dices, Non fuit tanti. quid enim mihi cum tam longa epistola? Nolito ergo identidem quærere quid Romæ geratur: & tamen memento esse non epistolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos causasque complexa sit. Quæ omnia videor mihi non minus breviter quam diligenter persequutus. Temere dixi diligenter: succurrit quod præterieram, & quidem sero: sed, quanquam præ-

præpoſtere, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Eſt alioqui perdecorum; à me tamen non ideo fiet. Ex teſtibus quidam, ſive iratus quod evocatus eſſet invitus, ſive ſubornatus ab aliquo reorum, ut accuſationem exarmaret, Norbanum Licinianum, legatum & inquiſitorem, reum poſtulavit, tanquam in cauſa Caſtæ (uxor hæc Claſſici) prævaricaretur. Eſt lege cautum, ut reus ante peragatur, tunc de prævaricatore quæratur, quia optime ex accuſatione ipſa accuſatoris fides æſtimatur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquiſitionis officium præſidio fuit: tanta conflagravit invidia homo alioqui flagitioſus, & Domitiani temporibus uſus, ut multi: electuſque tunc à provincia ad inquirendum, non tanquam bonus & fidelis, ſed tanquam Claſſici inimicus. Erat ab illo relegatus: dari ſibi diem ad diluenda crimina poſtulavit. Neutrum impetravit; coactus eſt ſtatim reſpondere: reſpondit: malum pravumque ingenium hominis facit ut dubitem confidenter an conſtanter, certe paratiſſime. Objecta ſunt multa, quæ magis quam prævaricatio nocuerunt. Quinetiam duo conſulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læſerunt eum teſtimonio, tanquam apud judicem, ſub Domitiano, Salvii Liberalis accuſatoribus adfuiſſet: damnatus & in inſulam relegatus eſt. Itaque quum Caſtam accuſarem, nihil magis preſſi quam quod accuſator ejus prævaricationis crimine corruiſſet. Preſſi tamen fruſtra. accidit enim res contraria & nova, ut, accuſatore prævaricationis damnato, rea abſolveretur. Quæris, quid nos dum hæc aguntur? Indicavimus Senatui, ex Norbano didiciſſe nos publicam cauſam, rurſuſque debere ex integro diſcere, ſi ille prævaricator pro-

baretur. Atque ita dum ille peragitur reus, sedimus: postea Norbanus omnibus diebus cognitionis interfuit: eandemque usque ad extremum vel constantiam vel audaciam pertulit. Interrogo ipse me, an aliquid [15] omiserim: rursus & rursus pene omisi. Summo die Salvius Liberalis reliquos legatos graviter increpuit, tanquam non omnes quos mandasset provincia, reos peregissent; atq; ut est vehemens & disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdemque gratissimos: mihi certe debere se prædicant, quod illum turbinem evaserint. Hic erit epistolæ finis, re vera finis: literam non addam, etiamsi adhuc aliquid præterisse me sensero. Vale.

X. C. PLINIVS SPVRINNÆ SVO, ET COCCIÆ S.

COmposuisse me quædam de filio vestro non dixi vobis, quum proxime apud vos fui: primum, quia non ideo scripseram ut dicerem, sed ut meo amori, meo dolori satisfacerem; deinde, quia te, Spurinna, quum audisses recitasse me (ut mihi ipse dixisti), quid recitassem simul audisse credebam. Præterea veritus sum, ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam gravissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paulisper hæsitavi, id solum quod recitavi, mitterem exigentibus vobis, an adjicerem quæ in aliud volumen cogito reservare. Neque enim affectibus meis uno libello carissimam mihi & sanctissimam memoriam prosequi satis est: cujus famæ latius consuletur si dispensata & digesta fuerit. Verum hæsitanti mihi, omnia quæ jam composui, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius & amicius mihi visum est, omnia, præcipue quum affirmetis

intra

intra vos futura, donec placeat emittere. Quod superest, rogo ut pari simplicitate, si qua existimabitis addenda, commutanda, omittenda, indicetis. Mihi difficile est hucusque intendere animum in dolore: [16] difficile, sed tamen ut sculptorem, ut pictorem, qui filii vestri imaginem faceret, admoneretis quid exprimere, quid emendare deberet; ita me quoque formate, regite, qui non fragilem & caducam, sed immortalem (ut vos putatis) effigiem conor efficere: quæ hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

XI. C. PLINIVS IVLIO GENITORI SVO S.

EST omnino Artemidori nostri tam benigna natura, ut officia amicorum in majus extollat: inde etiam meum meritum, ut vera, ita supra meritum prædicatione circumfert. Equidem quum essent philosophi ab urbe summoti, fui apud illum in suburbano: & quo notabilius hoc periculosiusque esset, fui prætor. Pecuniam etiam, qua tunc illi ampliore opus erat ut æs alienum exsolveret, contractum ex pulcherrimis causis, mussantibus magnis quibusdam & locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque hæc feci, tum septem amicis meis aut occisis aut relegatis; occisis, Senecione, Rustico, Helvidio; relegatis, Maurico, Gratilla, Arria, Fannia. Tot circa me jactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam gloriam meruisse me, ut ille prædicat, credo: sed tantum effugisse flagitium. Nam & C. Musonium, socerum ejus (quantum licitum est per ætatem), cum admiratione dilexi, & Artemidorum ipsum jam

tum quum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primum nonnullius indolis dedi specimen, quod virum aut sapientem, aut proximum simillimumque sapienti, intelligere sum visus. Nam ex omnibus qui nunc se philosophos vocant, vix unum aut alterum invenies tanta sinceritate, tanta [17] veritate. Mitto qua patientia corporis hyemes juxta & æstates ferat, ut nullis laboribus cedat, ut nihil in cibo aut potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque contineat. Sunt hæc magna, sed in alio: in hoc vero minima, si ceteris virtutibus comparentur: quibus meruit ut à C. Musonio ex omnibus omnium ordinum assectatoribus gener assumeretur. Quæ mihi recordanti est quidem jucundum quod me cum apud alios, tum apud te tantis laudibus cumulet. vereor tamen ne modum excedat, quem benignitas ejus (illuc enim unde cœpi, revertor) non solet tenere. Nam in hoc uno interdum, vir alioqui prudentissimus honesto quidem, sed tamen errore versatur, quod pluris amicos suos quam sunt arbitratur. Vale.

XII. C. PLINIVS CATILIO SVO S.

VEniam ad cœnam: sed jam nunc paciscor, sit expedita, sit parca: Socraticis tantum sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana, in quæ incidere impune ne Catoni quidem licuit. quem tamen C. Cæsar ita reprehendit ut laudet. Describit enim, eos quibus obvius fuerat, quum caput ebrii retexissent, erubuisse: deinde adjicit, *Putares non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos.* Potuitne plus auctoritatis tribui Catoni, quam si ebrius quoque

que tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ ut apparatus & impendii, sic temporis modus constet. Neque enim ii sumus quos vituperare ne inimici quidem possint, nisi ut simul laudent. Vale.

XIII. C. PLINIVS [18] ROMANO SVO S.

Librum quo nuper optimo principi consul gratias egi, misi exigenti tibi: missurus etsi non exegisses. In hoc consideres velim ut pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. in ceteris enim lectorem novitas ipsa intentum habet: in hoc, nota, vulgata dicta sunt omnia: quo fit ut quasi otiosus securusque lector tantum eloquutioni vacet, in qua satisfacere difficilius est quum sola æstimatur. Atque utinam ordo saltem & transitus & figuræ simul spectarentur! Nam invenire præclare, enuntiare magnifice interdum etiam barbari solent: disponere apte, figurare varie, nisi eruditis, negatum est. Nec vero affectanda sunt semper elata & excelsa. Nam ut in pictura lumen non alia res magis quam umbra commendat, ita orationem tam summittere quam attollere decet. Sed quid ego hæc doctissimo viro? quin potius illud, annota quæ putaveris corrigenda. Ita enim magis credam cetera tibi placere, si quædam displicuisse cognovero. Vale.

XIV. C. PLINIVS ACILIO SVO S.

Rem atrocem, nec tantum epistola dignam, Largius Macedo, vir prætorius, à servis suis passus est: superbus alioqui dominus & sævus, & qui servisse patrem suum parum, immo minimum, meminisset. Lavabatur in villa Formiana: repente eum servi circumsistunt: alius fauces in-

vadit, alius os verberat, alius pectus, & ventrem, atque etiam (fœdum dictu) verenda contundit: & quum exanimem putarent, abjiciunt in fervens pavimentum, ut experirentur an viveret. Ille, sive quia non sentiebat, sive quia se non sentire simulabat, immobilis & extentus fidem peractæ mortis implevit. Tum demum, quasi æstu solutus effertur: excipiunt servi fideliores: concubinæ cum ululatu & clamore concurrunt. Ita & vocibus excitatus, & recreatus loci frigore, sublatis oculis agitatoque corpore, vivere se (& jam tutum erat) confitetur. Diffugiunt servi: quorum magna pars comprehensa est, ceteri requiruntur: ipse paucis diebus ægre refocillatus, non sine ultionis solatio decessit, ita vivus vindicatus ut occisi solent. Vides quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obnoxii. Nec est quod quisquam possit esse securus, quia sit remissus & mitis: non enim judicio domini, sed scelere perimuntur. Verum hæc hactenus. Quid præterea novi? Quid? Nihil: alioqui subjungerem. nam & charta adhuc superest, & dies feriatus patitur plura contexi. Addam quod opportune de eodem Macedone succurrit, quum in publico Romæ lavaretur, notabilis atque etiam, ut exitus docuit, ominosa res accidit. Eques Romanus à servo ejus, ut transitum daret, manu leviter admonitus, convertit se, nec servum, à quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam graviter palma percussit, ut pene concideret. Ita balneum illi, quasi per gradus quosdam, primum contumeliæ locus, deinde exitii fuit. Vale.

XV.

XV. C. PLINIUS PROCULO SUO S.

PEtis ut libellos tuos in secessu legam, examinemque an editione sint digni:[19] adhibes preces: allegas exemplum Rogas etiam, ut aliquid succisivi temporis studiis meis subtraham, impertiam tuis. Adjicis, M. Tullium mira benignitate poëtarum[20] ingenia fovisse. Sed ego nec rogandus sum nec hortandus. Nam & poëticen ipsam religiosissime veneror, & te validissime diligo. Faciam ergo quod desideras, tam diligenter quam libenter. Videor autem jam nunc posse rescribere, esse opus pulchrum, nec supprimendum, quantum æstimare licuit ex iis quæ me præsente recitasti: si modo mihi non imposuit recitatio tua. legis enim suavissime & peritissime. Confido tamen, me non sic auribus duci, ut omnes aculei judicii mei illarum delinimentis[21] refringantur. Hebetantur fortasse & paululum retunduntur, revelli quidem extorquerique non possunt. Igitur non temere jam nunc de universitate pronuntio: de partibus experiar legendo. Vale.

XVI. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

ADnotasse videor, facta dictaque virorum feminarumque illustrium alia clariora esse, alia majora. Confirmata est opinio mea hesterno Fanniæ sermone. Neptis hæc Arriæ illius, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit. Multa referebat aviæ suæ non minora hoc, sed obscuriora: quæ tibi existimo tam mirabilia legenti fore, quam mihi audienti fuerunt. Ægrotabat Cæcina Pætus, maritus ejus, ægrotabat & filius, uterque mortifere, ut videbatur: filius decessit, eximia

pulchritudine, pari verecundia, & parentibus non minus ob alia carus quam quod filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exequias, ut ignoraret maritus. Quinimmo quoties cubiculum ejus intraret, vivere filium atque etiam commodiorem esse simulabat. Ac persæpe interroganti quid ageret puer, respondebat, Bene quievit, libenter cibum sumpsit. Deinde quum diu cohibitæ lacrymæ vincerent prorumperentque, egrediebatur. tunc se dolori dabat. satiata, siccis oculis, composito vultu redibat tanquam orbitatem foris reliquisset. Præclarum quidem illud ejusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac pene divinam, *Pæte, non dolet.* Sed tamen ista facienti dicentique gloria & æternitas ante oculos erant: quo majus est sine præmio æternitatis, sine præmio gloriæ abdere lacrymas, operire luctum, amissoque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Pætus in partibus, & occiso Scriboniano, Romam trahebatur. Erat ascensurus navem, Arria milites orabat ut simul imponeretur. Nempe enim (inquit) daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum è manu cibum capiat, à quibus vestiatur, à quibus calcietur: omnia vel sola præstabo. Non impetravit. Conduxit piscatoriam naviculam, ingensque navigium minimo secuta est. Eadem apud Claudium uxori Scriboniani, quum illa profiteretur indicium, Ego (inquit) te audiam, cujus in gremio Scribonianus occisus est, & vivis? Ex quo manifestum est, ei consilium pulcherrimæ mortis non subitum fuisse. Quinetiam quum Thrasea gener ejus deprecaretur ne mori pergeret, interque alia dixisset, Tu vis

ergo

ergo filiam tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum? respondit, Si tam diu tantaque concordia vixerit tecum, quam ego cum Pæto, volo. Auxerat hoc responso curam suorum. Attentius custodiebatur: sensit, &, Nihil agitis, inquit. Potestis enim efficere ut male moriar: ne moriar, non potestis. Dum hæc dicit, exiluit cathedram, adversoque parieti caput ingenti impetu impegit, & corruit. Refocillata, Dixeram (inquit) vobis, inventuram me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem negassetis. Videnturne hæc tibi majora illo, *Pæte, non dolet*, ad quod per hæc perventum est? quum interim illud quidem ingens fama; hæc, nulla circumfert. Vnde colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia majora. Vale.

XVII. C. PLINIVS [21] SEVERIANO SVO S.

REctene omnia, quod jampridem epistolæ tuæ cessant, an non omnia recte? Sed occupatus es tu? An tu occupatus? Sed occasio scribendi vel rara vel nulla. Exime hunc mihi scrupulum, cui par esse non possum. Exime autem vel data opera tabellario misso: ego viaticum, ego etiam præmium dabo: nunciet mihi modo quod opto. Ipse valeo: si valere est, suspensum & anxium vivere, expectantem in horas timentemque pro capite amicissimo quicquid accidere homini potest. Vale.

XVIII. C. PLINIVS SEVERO SVO S.

OFficium consulatus injunxit mihi ut reipub. nomine principi gratias agerem. quod ego in Senatu quum ad rationem & loci & temporis ex more fecissem, bono civi convenientissimum credidi, eadem illa spatiosius & uberius volumine

amplecti. primum ut imperatori nostro virtutes suæ veris laudibus commendarentur: deinde ut futuri principes non quasi à magistro, sed tamen sub exemplo præmonerentur, qua potissimum via possent ad eandem gloriam niti. Nam præcipere qualis esse debeat princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac prope superbum est: laudare vero optimum principem, ac per hoc posteris, velut è specula, lumen quod sequantur, ostendere, idem utilitatis habet, arrogantiæ nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quod hunc librum quum amicis recitare voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed si commodum esset & si valde vacaret, admoniti (nunquam porro, aut valde raro, vacat Romæ, aut commodum est, audire recitantem) fœdissimis insuper tempestatibus per biduum convenerunt: quumque modestia mea finem recitationi facere voluisset, ut adjicerem tertium diem, exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem, an studiis? Studiis malo, quæ prope extincta refoventur. At cui materiæ hanc sedulitatem præstiterunt? nempe quam in Senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gravari tamen vel puncto temporis solebamus, eandem nunc & recitare & qui audire triduo velint, inveniuntur; non quia eloquentius quam prius, sed quia liberius, ideoque etiam libentius, scribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quod res antea tam invisa quam falsa, nunc ut vera, ita amabilis facta est. Sed ego cum studium audientium, tum judicium mire probavi. Animadverti enim severissima quæque vel maxime satisfacere. Memini quidem, me non multis recitasse quod omnibus scripsi: nihilominus tamen, tanquam sit eadem omnium futura sententia, hac severitate

aurium

aurium lætor. Ac ficut olim theatra male muficos canere docuerunt, ita nunc in fpem adducor poffe fieri, ut eadem theatra bene canere muficos doceant. Omnes enim qui placendi caufa fcribunt, qualia placere viderint, fcribent: at mihi quidem confido in hoc genere materiæ latioris ftyli conftare rationem, quum ea potius quæ preffius & adftrictius, quam illa quæ hilarius & quafi exultantius fcripfi, poffint videri accerfita & inducta. Non ideo tamen fegnius precor ut quandoque veniat dies (utinamque jam venerit!) quo aufteris illis feverifque dulcia hæc blandaque vel jufta poffeffione decedant. Habes acta mea tridui: quibus cognitis volui tantum te voluptatis abfentem, & ftudiorum nomine & meo capere, quantum præfens percipere potuiffes. Vale.

XIX. C. PLINIUS CALVISIO RUFO SUO S.

ASfumo te in confilium rei familiaris, ut foleo. Prædia agris meis vicina, atque etiam inferta, venalia funt. In his me multa folicitant, aliqua nec minora deterrent. Solicitat primum ipfa pulchritudo jungendi: deinde, quod non minus utile quam voluptuofum, poffe utraque eâdem operâ, eodem viatico invifere, fub eodem procuratore, ac pene iifdem actoribus habere, unam villam colere & ornare, alteram tantum tueri. Ineft huic computationi fumptus fupellectilis, fumptus atrienfium, topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorii inftrumenti: quæ plurimum refert, unum in locum conferas, an in diverfa difpergas. Contra, vereor ne fit incautum, rem tam magnam iifdem tempeftatibus, iifdem cafibus fubdere. Tutius videtur incerta fortunæ poffeffionum varie-

tatibus experiri. Habet etiam multum jucunditatis soli cælique mutatio, ipsaque illa peregrinatio intersita. Iam, quod deliberationis nostræ caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi: constant campis, vineis, silvis, quæ materiam & ex ea reditum sicut modicum, ita statum præstant. Sed hæc felicitas terræ imbecillis cultoribus fatigatur. Nam possessor prior sæpius vendidit pignora: & dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit, quarum defectione rursus reliqua creverunt. Sunt ergo instruendi complures frugi mancipes. Nam nec ipse usquam vinctos habeo, nec ibi quisquam superest. Vt scias quanti videantur posse emi, sestertio tricies: non quia non aliquando quinquagies fuerint, verum & hac penuria colonorum & communi temporis iniquitate, ut reditus agrorum, sic etiam pretium retro abiit. Quæris an hoc ipsum tricies facile colligere possimus? sum quidem prope totus in prædiis, aliquid tamen fœnore nec molestum erit mutuari. Accipiam à socru, cujus arca non secus ac mea utor. Proinde hoc te non moveat, si cetera non refragantur: quæ velim quam diligentissime examines. Nam cum in omnibus rebus, tum in disponendis facultatibus plurimum tibi & usus & providentiæ superest. Vale.

XX. C. PLIN. MAXIMO SVO S.

MEministine te sæpe legisse quantas contentiones excitarit lex tabellaria, quantumque ipsi latori vel gloriæ vel reprehensionis attulerit? At nunc in Senatu sine ulla [22] dissensione hoc quidem, ut optimum, placuit. Omnes comitiorum die tabellas postulaverunt. Excesseramus sane

ſane manifeſtis illis apertiſque ſuffragiis licentiam concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modeſtia, non denique [13] ſedendi dignitas cuſtodiebatur. Magni undique diſſonique clamores: procurrebant omnes cum ſuis candidatis: multa agmina in medio, multique circuli & indecora confuſio: adeo deſciveramus à conſuetudine parentum, apud quos omnia diſpoſita, moderata, tranquilla, majeſtatem loci pudoremque retinebant. Superſunt ſenes, ex quibus audire ſoleo hunc ordinem comitiorum. Citato nomine candidati, ſilentium ſummum. Dicebat ipſe pro ſe, vitam ſuam explicabat, teſtes & laudatores dabat, vel eum ſub quo militaverat, vel eum cui quæſtor fuerat: vel utrumque, ſi poterat. Addebat quoſdam ex ſuffragatoribus: illi graviter & paucis loquebantur. Plus hoc quam preces proderat. Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat Senatus gravitate cenſoria: ita ſæpius digni quam gratioſi prævalebant. Quæ nunc immodico favore corrupta, ad tacita ſuffragia, quaſi ad remedium, decurrerunt. quod interim plane remedium fuit: erat enim novum & ſubitum. Sed vereor ne procedente tempore ex ipſo remedio vitia naſcantur. Eſt enim periculum ne tacitis ſuffragiis impudentia irrepat. Nam quotocuique eadem honeſtatis cura ſecreto, quæ palam? Multi famam, conſcientiam pauci verentur. Sed nimis cito de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magiſtratus, qui maxime fieri debuerunt. Nam ut in recuperatoriis judiciis, ſic nos in his comitiis, quaſi repente apprehenſi, ſinceri judices fuimus. Hæc tibi ſcripſi, primum ut aliquid novi ſcriberem, deinde ut nonnunquam de republica loquerer,

rer, cujus materiæ nobis quanto rarior quam veteribus occasio, tanto minus omittenda est. Et hercule quousque illa vulgaria? *Eho, quid agis? ecquid commode vales?* Habeant nostræ quoque literæ aliquid non humile, nec sordidum, nec privatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta sub unius arbitrio, qui pro utilitate communi solus omnium curas laboresque suscepit; quidam tamen salubri quodam temperamento ad nos quoque, velut rivi ex illo benignissimo fonte decurrunt, quos & haurire ipsi & absentibus amicis quasi ministrare epistolis possumus. Vale.

XXI. C. PLINIVS PRISCO SVO S.

AVdio Valerium Martialem decessisse, & moleste fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, & qui plurimum in scribendo & salis haberet & fellis, nec candoris minus. Prosequutus eram viatico secedentem. Dederam hoc amicitiæ, dederam etiam versiculis quos de me composuit. Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes vel urbium scripserant, aut honoribus aut pecunia ornare: nostris vero temporibus, ut alia speciosa & egregia, ita hoc in primis exolevit. Nam postquam desiimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus. Quæris qui sint versiculi quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: tu, si placuerint hi, ceteros in libro requires. Alloquitur Musam, mandat ut domum meam in Exquiliis quærat, adeat reverenter:

Sed ne tempore non tuo disertam
Pulses ebria januam, videto.
Totos dat tetricæ dies Minervæ,

Dum

Dum centum studet auribus virorum.
Hoc quod secula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas,
Hæc hora est tua quum furit Lyæus:
Quum regnat rosa, quum madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.

Meritone eum qui hæc de me scripsit, & tunc dimisi amicissime, & nunc, ut amicissimum, defunctum esse doleo? Dedit enim mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari majus quam gloria, & laus, & æternitas? At non erunt æterna quæ scripsit. Non erunt fortasse: ille tamen scripsit tanquam essent futura. Vale.

LIBER IV.

I. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.



CUPIS post longum tempus neptem tuam meque una videre. Gratum est utrique nostrûm quod cupis; mutuo me hercule. Nam invicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non ultra differemus. Atque adeo jam sarcinulas alligamus, festinaturi quantum itineris ratio permiserit. Erit una, sed brevis, mora: deflectemus in Thuscos, non ut agros remque familiarem oculis subjiciamus (id enim postponi potest), sed ut fungamur necessario officio. Oppidum est prædiis nostris vicinum, nomen [1] Tifernum Tiberinum, quod me pene adhuc puerum patronum cooptavit: tanto majore studio, quanto

to minore judicio adventus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est) templum pecunia mea extruxi; cujus dedicationem, quum sit paratum, differre longius, irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse & sequenti: sed tanto magis viam ipsam corripiemus. Contingat modo te filiamque tuam fortes invenire! nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

II. C. PLIN. CLEMENTI
SVO S.

REgulus filium amisit: hoc uno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenii, sed ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regulus emancipavit, ut heres matris existeret. Emancipatum (ita vulgo ex moribus hominis loquebantur) fœda & insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat. Incredibile est; sed Regulum cogita. Amissum tamen luget insane. Habebat puer manulos multos & vinctos & solutos: habebat canes majores minoresque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa rogum trucidavit. Nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Convenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt, &, quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant: utque breviter quod sentio, enuntiem, in Regulo demerendo, Regulum imitantur. Tenet se trans Tiberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupavit: ut est in summa avaritia sumptuosus, in summa infamia gloriosus. Vexat ergo civitatem

vitatem [2] insaluberrimo tempore: & quod vexat, solatium putat. Dicit se velle ducere uxorem: hoc quoque, sicut alia, perverse. Audies brevi nuptias lugentis, nuptias senis: quorum alterum, immaturum: alterum, serum est. Vnde hoc augurer quæris? non quia affirmat ipse (quo mendacius nihil est) sed quia certum est Regulum esse facturum quicquid fieri non oportet. Vale.

III. C. PLIN. ANTONINO SVO S.

QVod semel atque iterum consul fuisti, similis antiquis, quod proconsul Asiæ, qualis ante te, qualis post te vix unus aut alter, (non sinit enim me verecundia tua dicere, qualis nemo) quod sanctitate, quod auctoritate, ætate quoque princeps civitatis; est quidem venerabile & pulchrum: ego tamen te vel magis in remissionibus miror. Nam severitatem istam pari jucunditate condire, summæque gravitati tantum comitatis adjungere, non minus difficile quam magnum est. Id tu cum incredibili quadam suavitate sermonum, tum vel præcipue stylo assequeris. Nam & loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere, & quæ scribis, complere apes floribus, & [3] innectere videntur. Ita certe sum refectus ipse quum Græca epigrammata tua, quum iambos proxime legerem. Quantum ibi humanitatis, venustatis! quam dulcia illa! quam amantia! quam antiqua! quam arguta! quam recta! Callimachum me, vel Herodem, vel si quid his melius, tenere credebam; quorum tamen neuter utrumque aut absolvit aut attigit. Hominemne Romanum tam Græce loqui? Non, medius fidius ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? Invideo Græcis, quod illorum lingua scribere

bere maluisti. Neque enim conjectura eget quid sermone patrio exprimere possis, quum hoc insititio & inducto tam præclara opera perfeceris. Vale.

IV. C. PLINIVS SOSSIO
SVO S.

CAlvisium Nepotem validissime diligo, virum industrium, rectum, disertum, quod apud me vel potissimum est. Idem C. Calvisium, contubernalem meum, amicum tuum, arcta propinquitate complectitur. Est enim filius sororis. Hunc ergo rogo semestri tribunatu splendidiorem & sibi & avunculo suo facias. Obligabis me, obligabis Calvisium nostrum, obligabis ipsum, non minus idoneum debitorem quam nos putas. Multa beneficia in multos contulisti: ausim contendere, nullum te melius, æque bene vix unum aut alterum collocasse. Vale.

V. C. PLINIVS SPARSO
SVO S.

ÆSchinem aiunt petentibus Rhodiis legisse orationem suam, deinde Demosthenis: summis utramque clamoribus esse probatam. Quod tantorum virorum contigisse scriptis non miror, quum orationem meam proxime doctissimi homines hoc studio, hoc assensu, hoc etiam labore per biduum audierint: quamvis hanc intentionem eorum nulla hinc & inde collatio, nullum quasi certamen accenderet. Nam Rhodii cum ipsis orationum virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: nostra oratio sine æmulationis gratia probabatur. An merito, scies quum legeris librum; cujus amplitudo non finit me longiore epistola præloqui. Oportet enim nos

in hac certe, in qua possumus, breves esse: quo sit excusatius, quod librum ipsum, non tamen ultra causæ amplitudinem, extendimus. Vale.

VI. C. PLINIUS NASONI SUO S.

THusci grandine excussi, in regione Transpadana summa abundantia, sed par vilitas nuntiatur: solum mihi Laurentinum meum in reditu. Nihil quidem ibi possideo præter tectum & hortum, [4] statimque arenas: solum tamen mihi in reddito. Ibi enim plurimum scribo: nec agrum (quem non habeo) sed ipsum me studiis excolo; ac jam possum tibi, ut aliis in locis horreum plenum, sic ibi scrinium ostendere. Igitur tu quoque, si certa & fructuosa prædia concupiscis, aliquid in hoc litore para. Vale.

VII. C. PLINIUS [5] LEPIDO SUO S.

SÆpe tibi dico, inesse vim Regulo. Mirum est quam efficiat in quod incubuit. Placuit ei lugere filium: luget ut nemo. Placuit statuas ei & imagines quam plurimas facere: hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum ære, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse etiam nuper, adhibito ingenti auditorio, librum de vita ejus recitavit: tum eundem librum in exemplaria transcriptum mille per totam Italiam provinciasque dimisit. Scripsit publice, ut à decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim (seu quo alio nomine vocanda est intentio quicquid velis obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset? quanquam minor vis bonis quam malis inest, ac sicut ἀμα-

θία

θία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, perversa confirmat audacia. Exemplo est Regulus. Imbecillum latus, os confusum, hæsitans lingua, tardissima inventio, memoria nulla: nihil denique præter ingenium insanum: & tamen eo impudentia ipsoque illo furore pervenit, ut à plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirifice Catonis illud de oratore in hunc è contrario vertit; Orator est vir malus, dicendi imperitus. Non, mehercule, Cato ipse tam bene verum oratorem, quam hic Regulum expressit. Habesne quo tali epistolæ parem gratiam referas? Habes, si rescripseris num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis, num etiam ipse tu nunc luctuosum Reguli librum, ut circulator, in foro legeris, scilicet, ut ait Demosthenes, ἐπάρας τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς, καὶ λαρυγγίζων. Est enim tam ineptus, ut risum magis possit exprimere, quam gemitum. Credas non de puero scriptum, sed à puero. Vale.

VIII. C. PLIN. ARRIANO SVO S.

GRatularis mihi quod acceperim Auguratum: jure gratularis. primum, quod gravissimi principis judicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde quod sacerdotium ipsum cum priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum plane & insigne est, quod non adimitur viventi. Nam cetera, quanquam dignitate propemodum paria, ut tribuuntur, sic auferuntur: in hoc fortunæ hactenus licet, ut dari possit. Mihi vero etiam illud gratulatione dignum videtur, quod successi Iulio Frontino, principi viro: qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes

cerdotes nominabat, tanquam in locum suum cooptaret. quod nunc eventus ita comprobavit, ut non fortuitum videretur. Te quidem (ut scribis) ob hoc maxime delectat Auguratus meus, quod Marcus Tullius augur fuit. Lætaris enim quod honoribus ejus insistam, quem æmulari in studiis cupio. Sed utinam ut sacerdotium, idem & consulatum, multo etiam junior quam ille, sum consequutus; ita senex saltem ingenium ejus aliqua ex parte assequi possim! Sed nimirum quæ sunt in manu hominum, & mihi & multis contigerunt: illud vero ut adipisci arduum, sic etiam sperare nimium est, quod dari non nisi à Diis potest. Vale.

IX. C. PLINIUS URSO SUO S.

CAusam per hos dies dixit Iulius Bassus, homo laboriosus & adversis suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano à privatis duobus: ad Senatum admissus, diu pependit; tandemque absolutus vindicatusque est. Titum timuit: ut Domitiani amicus à Domitiano relegatus est. Revocatus à Nerva, sortitusque Bithyniam, rediit reus, accusatus non minus acriter quam fideliter defensus, Varias sententias habuit, plures tamen, quasi mitiores. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir [6] paratus & vehemens. Rufo successit Theophanes, unus ex legatis, princeps & fax accusationis & origo. Respondi ego. Nam mihi Bassus injunxerat ut totius defensionis fundamenta jacerem; dicerem de ornamentis suis, quæ illi & ex generis claritate & ex periculis ipsis magna erant; dicerem de [7] conspiratione delatorum, quam in quæstu habebant; dicerem causas, quibus factiosissimum

quem-

quemque, ut illum ipsum Theophanem, offendisset. Eundem me voluerat occurrere crimini, quo maxime premebatur, in aliis enim, quamvis auditu gravioribus, non absolutionem modo, verum etiam laudem merebatur. Hoc illum alias onerabat, quod homo simplex & incautus quædam à provincialibus, ut amicus, acceperat. Nam fuerat in provinciâ eâdem quæstor. Hæc accusatores furta ac rapinas; ipse munera vocabat: sed lex munera quoque accipi vetat. Hîc ego quid agerem? quod iter defensionis ingrederer? Negarem? Verebar ne plane furtum videretur, quod confiteri timerem. Præterea rem manifestam inficiari, augentis erat crimen, non diluentis: præsertim quum reus ipse nihil integrum advocatis reliquisset. Multis enim, atque etiam principi, dixerat, sola se munuscula, duntaxat natali suo aut Saturnalibus, accepisse, & plerisque misisse. Veniam ergo peterem? Iugularem reum, quem ita deliquisse concederem, ut servari, nisi venia, non posset. Tanquam recte factum tuerer? Non illi profuissem, sed ipse impudens extitissem. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuisse. Actionem meam, ut prælia solet, nox diremit. Egeram horis tribus & dimidia; supererat sesquihora. Nam quum è lege accusator sex horas, novem reus accepisset, ita diviserat tempus reus inter me & eum qui dicturus post erat, ut ego quinque horis, ille reliquis uteretur. Mihi successus actionis silentium finemque suadebat. Temerarium est enim secundis non esse contentum. Ad hoc verebar ne me corporis vires iterato labore desererent; quem difficilius est repetere quam jungere. Erat etiam periculum ne reliqua actio mea & frigus ut deposita, & tædium

dium

dium ut resumpta pateretur. Vt enim faces ignem assidua concussione custodiunt, dimissum ægerrime reparant, sic & dicentis calor & audientis intentio continuatione servatur, intercapedine & quasi remissione languescit. Sed Bassus multis precibus, pene etiam lacrymis, obsecrabat, implerem meum tempus. Parui, utilitatemque ejus prætuli meæ. Bene cessit: inveni ita erectos animos Senatus, ita recentes, ut priore actione incitati magis quam satiati viderentur. Successit mihi Lucius Albinus tam apte, ut orationes nostræ varietatem duarum, contextum unius habuisse credantur. Respondit Herennius Pollio instanter & graviter: Deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque, ut cetera, impudentissime, quod post duos, & consulares & disertos, tempus sibi, & quidem laxius, vindicavit. Dixit in noctem, atque etiam nocte, illatis lucernis. Postero die egerunt pro Basso Titius Homulus, & Fronto, mirifice: quartum diem probationes occupaverunt. Censuit Bæbius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri: Cæpio Hispo, salva dignitate, judices dandos. Vterque recte. Qui fieri potest (inquis) quum tam diversa censuerint? quia scilicet & Macro, legem intuenti, consentaneum fuit damnare eum qui contra legem munera acceperat: & Cæpio, quum putaret licere Senatui, sicut licet, & mitigare leges & intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. Prævaluit sententia Cæpionis: quinimmo consurgenti ei ad censendum, acclamatum est quod solet residentibus. Ex quo potes æstimare, quanto consensu sit exceptum quum diceret quod tam favorabile fuit, quum dicturus videretur. Sunt tamen ut in Senatu, ita in civitate,

in duas partes hominum judicia divisa. Nam quibus sententia Cæpionis placuit, sententiam Macri ut duram rigidamque reprehendunt: quibus Macri, illam alteram dissolutam atque etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens esse, retinere in Senatu cui judices dederis. Fuit & tertia sententia, Valerius Paulinus assensus Cæpioni, hoc amplius censuit, referendum de Theophane, quum [8] legationem renuntiasset. Arguebat enim multa in accusatione fecisse, quæ illa ipsa lege, qua Bassum accusaverat, tenerentur. Sed hanc sententiam consules (quanquam maximæ parti Senatus mire probatur) non sunt prosequuti. Paulinus tamen & justitiæ famam & constantiæ tulit. Misso Senatu Bassus, magna hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum favorabilem renovata discriminum vetus fama, notumque periculis nomen, & in procero corpore mœsta & squalida senectus. Habebis hanc interim epistolam ut πρόδρομον: exspectabis orationem plenam onustamque: & exspectabis diu: neque enim leviter & cursim, ut de re tanta, retractanda est. Vale.

X. C. PLINIVS SABINO SVO S.

Scribis mihi, Sabinam, quæ nos reliquit heredes, Modestum servum suum nusquam liberum esse jussisse: idem tamen, sic adscripsisse legatum, Modesto, quem liberum esse jussi. Quæris quid sentiam? Contuli [9] cum prudentibus. Convenit inter omnes nec libertatem deberi, quia non sit data; nec legatum, quia servo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur: ideoque puto nobis, quasi scripserit Sabina, faciendum, quod ipsa scri-

scripsisse se credidit. Confido accessurum te sententiæ meæ, cum religiosissime soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse pro jure est. Neque enim minus apud nos honestas, quam apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate, sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia diligentissime caverit. Cavit enim quæ heredes bene elegit. Vale.

XI. C. PLINIUS MINUTIANO SUO S.

AVdistine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? Nondum te puto audisse: est enim recens nuntius. Prætorius hic modo inter eloquentissimos causarum actores habebatur: nunc eo decidit ut exul de senatore, rhetor de oratore fieret. Itaque ipse in præfatione dixit dolenter & graviter, Quos tibi fortuna ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores. Cui sententiæ tantum bilis, tantum amaritudinis inest, ut mihi videatur ideo professus, ut hoc diceret. Idem, quum Græco pallio amictus intrasset (carent enim togæ jure, quibus aqua & igni interdictum est) postquam se composuit, circumspexitque habitum suum, Latine (inquit) declamaturus sum: [10] dicens tristia & miseranda. [11] dignum tamen illum, qui hæc ipsa studia incesti scelere maculaverit. Confessus est quidem incestum: sed incertum utrum quia verum erat, an quia graviora metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus, æstuabatque ingenti invidia destitutus. Nam quum Corneliam Maximillam Vestalem defodere vivam concupisset, ut qui illustrari seculum suum ejusmodi exemplo arbitraretur, Pontificis maximi jure, seu potius immanitate

tyranni, licentia domini, reliquos Pontifices non in regiam, sed in Albanam villam convocavit. Nec minore scelere quam quod ulcisci videbatur, absentem inauditamq; damnavit incesti, quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum, verum etiam occidisset. Nam vidua abortu periit. Missi statim Pontifices, qui defodiendam necandamque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad ceteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissime, clamitabat; ME CÆSAR INCESTAM PUTAT; QUA SACRA FACIENTE, VICIT, TRIUMPHAVIT. Blandiens hæc, an irridens, ex fiducia sui, an ex contemptu principis dixerit, dubium est. dixit, donec ad supplicium, nescio an innocens, certe tanquam nocens ducta est. Quin etiam, quum in illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsissetque descendenti stola, vertit se ac recollegit; quumque ei carnifex manum daret, aversata est, & resiluit, fœdumque [12] contagium, quasi plane à casto puroque corpore, novissima sanctitate rejecit; omnibusque numeris pudoris, πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν, εὐσχημόνως πεσεῖν. Præterea Celer, eques Romanus, cui Cornelia objiciebatur, quum in comitio virgis cæderetur, in hac voce perstiterat, Quid feci? nihil feci. Ardebat ergo Domitianus & crudelitatis & iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quod in agris suis occultasset Corneliæ libertam: ille ab iis, quibus erat curæ, præmonetur, si comitium & virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam: fecit. Loquutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale est illud, Κεῖται Πάτροκλος. Ait enim, ex Advocato nuntius factus sum. Recessit Licinianus. Gratum hoc Domitiano, adeo quidem ut gaudio proderetur, diceretque; Absolvit nos Licinianus. Adjecit

jecit etiam, non esse verecundiæ ejus instandum: ipsi vero permisit si qua posset, ex rebus suis raperet antequam bona publicarentur, exiliumque molle, velut præmium, dedit. Ex quo tamen postea clementia divi Nervæ translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur, seque de fortuna præfationibus vindicat. Vides quam obsequenter paream tibi, qui non solum res urbanas, verum etiam peregrinas tam sedulo scribo, ut altius repetam. Et sane putabam te, quia tunc abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quam relegatum ob incestum. Summam enim rerum nuntiat fama, non ordinem. Mereor ut vicissim quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quædam incidere) perscribas: denique quicquid voles, dummodo non minus longa epistola nunties. Ego non paginas tantum, sed etiam versus syllabasque numerabo. Vale.

XII. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

AMas Egnatium Marcellinum atque etiam mihi sæpe commendas: amabis magis commendabisque, si cognoveris recens ejus factum. Quum in provinciam quæstor exisset, scribamque, qui sorte obtigerat, ante legitimum salarii tempus amisisset, quod acceperat scribæ daturus, intellexit & statuit subsidere apud se non oportere. Itaq; reversus, Cæsarem, deinde, Cæsare auctore, Senatum consuluit, quid fieri de salario vellet. Parva quæstio, sed tamen quæstio. Heredes scribæ sibi, præfecti ærario populoque vindicabant. Acta causa est: dixit heredum advocatus, deinde populi: uterque percommode. Cæcilius Strabo ærario censuit inferendum; Bæbius Macer heredibus

dandum. Obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, ut ego statim feci. Quamvis enim abunde sufficiat illi, quod est & à Principe & à Senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo. Omnes enim, qui gloria famaque ducuntur, mirum in modum assensio & laus à minoribus etiam profecta delectat. Te vero Marcellinus ita reveretur, ut judicio tuo plurimum tribuat. Accedit his, quod si cognoverit factum suum isto usque penetrasse, necesse est laudis suæ spatio & cursu & peregrinatione lætetur. Etenim nescio quo pacto vel magis homines juvat gloria lata quam magna. Vale.

XIII. C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

SAlvum te in urbem venisse gaudeo. Venisti autem, si quando alias, nunc maxime mihi desideratus. Ipse pauculis adhuc diebus in Tusculano commorabor, ut opusculum quod est in manibus, absolvam. Vereor enim ne, si hanc intentionem jam in fine [11] intermisero, ægre resumam: interim ne quid festinationi meæ pereat, quod sum præsens petiturus, hac quasi præcursoria epistola rogo. Sed prius accipe causas rogandi, deinde ipsum quod peto. Proxime quum in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei filius prætextatus. Huic ergo, Studes? inquam. Respondit, Etiam. Vbi? Mediolani. Cur non hic? Et pater ejus (erat enim una, atque etiam ipse adduxerat puerum), Quia nullos hic præceptores habemus. Quare nullos? Nam vehementer intererat vestra qui patres estis (& opportune complures patres audiebant), liberos vestros hic potissimum discere. Vbi enim aut jucundius morarentur quam in patria; aut pudicius continerentur

quam

quam ſub oculis parentum ? aut minore ſumptu quam domi ? Quantulum eſt ergo collata pecunia conducere præceptores ? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quæ peregre emuntur (omnia autem peregre emuntur) impenditis, adjicere mercedibus ? Atque adeo ego, qui nondum liberos habeo, paratus ſum pro repub. noſtra, quaſi pro filia vel parente, tertiam partem ejus quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, niſi timerem ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur : ut accidere multis in locis video, in quibus præceptores publice conducuntur. Huic vitio uno remedio occurri poteſt, ſi parentibus ſolis jus conducendi relinquatur, iiſdemque religio recte judicandi neceſſitate collationis addatur. Nam qui fortaſſe de alieno negligentes, certe de ſuo diligentes erunt: dabuntque operam, ne eam à me pecuniam non niſi dignus accipiat, ſi accepturus & ab ipſis erit. Proinde conſentite, conſpirate, majoremque animũ ex meo ſumite, qui cupio eſſe quam plurimum quod debeam conferre. Nihil honeſtius præſtare liberis veſtris, nihil gratius patriæ poteſtis. [14]Edoceantur hîc qui hîc naſcuntur, ſtatimque ab infantia natale ſolum amare, frequentare conſueſcant. Atque utinam tam claros præceptores inducatis, ut à finitimis oppidis ſtudia hinc petantur ! utque nunc liberi veſtri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant: Hæc putavi altius & quaſi à fonte repetenda; quo magis ſcires quam gratum mihi foret ſi ſuſciperes quod injungo. Injungo autem, & pro rei magnitudine rogo, ut ex copia ſtudioſorum, quæ ad te ex admiratione ingenii tui convenit, circumſpicias præceptores quos ſolicitare poſſimus : ſub ea tamen conditione, ne

cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus servo. Illi judicent, illi eligant: ego mihi curam tantum & impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege ut hinc nihil aliud certum quam fiduciam suam ferat. Vale.

XIV. C. PLINIUS PATERNO SUO S.

TU fortasse orationem, ut soles, & flagitas & expectas: at ego quasi ex aliqua peregrina delicataque merce lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus otium temporis. His jocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur: describimus aliquid modo pressius, modo elatius: atque ipsa varietate tentamus efficere ut alia aliis, quædam fortasse omnibus, placeant. Ex quibus tamen si nonnulla tibi paulo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuæ cogitare, summos illos & gravissimos viros qui talia scripserunt, non modo lascivia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse. quæ nos refugimus, non quia severiores (unde enim?) sed quia timidiores sumus. Scimus alioqui hujus opusculi illam esse verissimam legem quam Catullus expressit.

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum, versiculos nihil necesse est;
Qui tunc denique habent salem & leporem,
Si sunt molliculi & parum pudici.

Ego quanti faciam judicium tuum, vel ex hoc potes æstimare, quod malui omnia à te pensitari quam electa laudari. Et sane quæ sunt commodissima, desinunt videri quum paria esse cœperunt.

runt. Præterea sapiens subtilisque lector debet non diversis conferre diversa, sed singula expendere, nec deterius [15] aliquid putare quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura? Nam longiore præfatione vel excusare vel commendare ineptias, ineptissimum est. Vnum illud prædicendum videtur, cogitare me has nugas meas ita inscribere, Hendecasyllabi, qui titulus sola metri lege constringitur. Proinde sive epigrammata, sive idyllia, sive eclogas, sive (ut multi) poëmata, seu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantum hendecasyllabos præsto. A simplicitate tua peto ut quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas. neque est difficile quod postulo. nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset aut solum, fortasse posset durum videri dicere, Quære quod agas: molle & humanum est, Habes quod agas. Vale.

XV. C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

SI quid omnino, hoc certe judicio facio, quod Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius & bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arcta familiaritate complexus est. Proinde si utrumque nostrûm probas, de Rufo quoque necesse est idem sentias, cum sit ad connectendas amicitias vel tenacissimum vinculum, morum similitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi civis officio, quod fœcunditate uxoris large frui voluit eo seculo, quo plerisque etiam singulos filios orbitatis præmia graves faciunt: quibus ille despectis, avi quoq; nomen assumpsit.

Est enim avus,& quidem ex Saturio Firmo,quem diliges ut ego, si, ut ego, propius inspexeris. Hæc eo pertinent, ut scias quam copiosam, quam numerosam domum uno beneficio sis obligaturus: ad quod petendum, voto primum, deinde bono quodam omine adducimur. Optamus enim tibi ominamurque in proximum annum consulatum. Ita nos virtutes tuæ, ita judicia principis augurari volunt. Concurrit autem,ut sit eodem anno quæstor maximus ex liberis Rufi, Asinius Bassus, juvenis (nescio an dicam quod me pater & sentire & dicere cupit, adolescentis verecundia vetat), ipso patre melior. Difficile est,ut mihi de absente credas, quanquam credere soles omnia, tantum in illo industriæ, probitatis, eruditionis,ingenii,studii, memoriæ denique esse,quantum expertus invenies. Vellem tam ferax seculum bonis artibus haberemus ut aliquos Basso præferre deberes:tum ego te primus hortarer moneremque, circumferres oculos,ac diu pensitares quem potissimum eligeres. Nunc vero: sed nihil volo de amico meo arrogantius dicere: hoc solum dico, dignum esse juvenem quem more majorum in filii locum assumas. Debent autem sapientes viri, ut tu, tales quasi à repub. liberos accipere, quales à natura solemus optare. Decorus erit tibi consuli quæstor patre prætorio, propinquis consularibus: quibus, judicio ipsorum, quanquam adolescentulus adhuc, jam tamen invicem ornamento est. Proinde indulge precibus meis, obsequere consilio: & ante omnia,si festinare videor,ignosce:primum quia votis suis amor plerunque præcurrit: deinde quod in ea civitate in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur, quæ legitimum tempus exspectant, non matura,sed sera sunt; in summa,quod rerum quas asse-

assequi cupias, præsumptio ipsa jucunda est. Revereatur jam te Bassus ut consulem; tu dilige eum ut quæstorem: nos denique, utriusque vestrûm amantissimi, duplici lætitia perfruamur. Etenim quum sic te, sic Bassum diligamus ut & illum cujuscunque & tuum quemcunque quæstorem in petendis honoribus omni opera, omni labore, gratia simus juvaturi, perquam jucundum nobis erit, si in eundem juvenem studium nostrum, & amicitiæ meæ & consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimus adjutor accesseris, cujus Senatus & suffragiis libentissime indulgeat, & testimonio plurimum credat. Vale.

XVI. C. PLINIVS VALERIO PAVLINO SVO S.

GAude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studiis durat. Proxime, quum dicturus apud centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos judices, non fuit: tanta stipatione cetera tenebantur. Ad hoc, quidam ornatus adolescens, scissis tunicis, ut in frequentia solet, sola velatus toga perstitit, & quidem horis septem. Nam tandiu dixi, magno cum labore, sed majore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidiæ nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant; nos modo dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

XVII. C. PLINIVS GALLO SVO S.

ET admones & rogas ut suscipiam absentis Corelliæ causam contra C. Cæcilium, consulem designatum. Quod admones, gratias ago: quod rogas, queror. Admoneri enim debeo, ut sciam:

rogari non debeo ut faciam quod mihi non facere turpiſſimum eſt. An ego tueri Corelli filiam dubitem? Eſt quidem mihi cum iſto, contra quem me advocas, non plane familiaritas, ſed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipſe cui deſtinatus eſt honor: cujus nobis hoc major agenda reverentia eſt, quod jam illo functi ſumus. Naturale eſt enim cuique, ut ea quæ quis adeptus eſt, ipſa quam ampliſſima exiſtimari velit. Sed mihi cogitanti adfuturum me Corelli filiæ, omnia iſta frigida & inania videntur. Obverſatur oculis ille vir, quo neminem ætas noſtra graviorem, ſanctiorem, ſubtiliorem denique tulit: quem ego quum ex admiratione diligere cœpiſſem, quod evenire contra ſolet, magis admiratus ſum, poſtquam penitus inſpexi. Inſpexi enim penitus: nihil à me ille ſecretum, non joculare, non ſerium, non triſte, non lætum. Adoleſcentulus eram, & jam mihi ab illo honor, atque etiam (audebo dicere) reverentia, ut æquali, habebatur. Ille meus in petendis honoribus ſuffragator & teſtis; ille in inchoandis deductor & comes; ille in gerendis conſiliator & rector; ille denique in omnibus officiis noſtris, quanquam & imbecillus & ſenior, quaſi juvenis & validus conſpiciebatur. Quantum ille famæ meæ domi, quantum in publico, quantum etiam apud principem adſtruxit? Nam quum forte de bonis juvenibus apud Nervam imperatorem ſermo incidiſſet, & plerique me laudibus ferrent, pauliſper ſe intra ſilentium tenuit, quod illi plurimum auctoritatis addebat; deinde gravitate, quam noras, Neceſſe eſt, inquit, parcius laudem Secundum, quia nihil niſi ex conſilio meo facit. Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat, nihil

me

me facere non sapientissime, quum omnia ex consilio sapientissimi viri facerem. Quinetiam moriens, filiæ suæ (ut ipsa solet prædicare), Multos quidem amicos, inquit, tibi in longiore vita paravi, præcipuos tamen, Secundum & Cornutum. Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum, ne qua parte videar hanc de me fiduciam providentissimi viri [17] destituisse. Quare ego vero Corelliæ adero promptissime; nec subire offensas recusabo: quanquam non solum veniam me, verum etiam laudem apud istum ipsum, à quo, ut ais, nova lis fortasse ut feminæ intenditur, arbitror consequuturum, si hæc eadem in actione, latius scilicet & uberius quam epistolarum angustiæ sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

XVIII. C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

QVemadmodum magis approbare tibi possum, quantopere mirer epigrammata tua Græca, quam quod quædam æmulari Latine & exprimere tentavi? In deterius tamen accidit hoc, primum imbecillitate ingenii mei, deinde inopia, vel potius, ut Lucretius ait, hac egestate patrii sermonis. Quod si hæc, quæ sunt Latina, & mea, habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiæ, quæ & à te, & Græce, proferuntur? Vale.

XIX. C. PLINIVS HISPVLLÆ SVÆ S.

CVm sis pietatis exemplum, fratremque optimum, & amantissimum tui, pari caritate dilexeris, filiamque ejus ut tuam diligas, nec tan-

tum amitæ ejus, verum etiam patris amissi affectum repræsentes, non dubito, maximo tibi gaudio fore quum cognoveris, dignam patre, dignam te, dignam avo evadere. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium literarum, quod ex mei caritate concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa solicitudine, quum videor acturus, quanto, quum egi, gaudio afficitur? Disponit qui nuntient sibi, quem assensum, quos clamores excitarim, quem eventum judicii tulerim. Eadem, si quando recito, in proximo, discreta velo, sedet, laudesque nostras avidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat formatque cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis majoremque indies futuram esse concordiam. Non enim ætatem meam, aut corpus, quæ paulatim occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis præceptis institutam: quæ nihil in contubernio tuo viderit, nisi sanctum honestumque: quæ denique amare me ex tua prædicatione consueverit. Nam quum matrem meam parentis loco venerareris, meque à pueritia statim formares, laudare, talemque, qualis nunc uxori meæ videor, ominari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus: ego, quod illam mihi: illa, quod me sibi dederis, quasi invicem [18] delegeris. Vale.

XX. C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

QVid senserim de singulis libris tuis, notum tibi ut quemque perlegeram feci. Accipe nunc quid.

quid de universis generaliter judicem. Est opus pulchrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam,& cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenii simul dolorisque velis latissime vectus es,& horum utrunque invicem adjumento fuit. Nam dolori sublimitatem & magnificentiam, ingenium; ingenio vim & amaritudinem dolor addidit. Vale.

XXI. C. PLINIVS VELIO CEREALI SVO S.

TRistem & acerbum casum Helvidiarum sororum! Vtraque à partu, utraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modum doleo. Ita mihi luctuosum videtur, quod puellas honestissimas in flore primo fœcunditas abstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim, & dum nascuntur, orbatæ. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseverantissime diligo,ut actione mea,librisque testatum est: cui nunc unus ex tribus liberis superest, domumque pluribus adminiculis paulo ante fundatam desolatus fulcit ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus acquiescet, si hunc saltem fortem & incolumem,paremque illi patri,illi avo fortuna servaverit. Cujus ego pro salute, pro moribus, hoc sum magis anxius, quod unicus factus est. Nosti in amore mollitiem animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quod plurimum timeam de quo plurimum spero. Vale.

XXII. C. PLINIVS SEMPRONIO Rufo suo S.

INterfui Principis optimi cognitioni, in consilium assumptus. Gymnicus agon apud Viennenses, ex cujusdam testamento, celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius nobisque amicus, in duumviratu suo tollendum abolendumque curavit. Negabatur ex auctoritate publica fecisse. Egit ipse causam non minus feliciter quam diserte. Commendabat actionem, quod tanquam homo Romanus & bonus civis in negotio suo mature & graviter loquebatur. Quum sententiæ rogarentur, dixit Iunius Mauricus (quo viro nihil firmius, nihil verius) non esse restituendum Viennensibus agona: adjecit, Vellem etiam Romæ tolli posset. Constanter, inquis, & fortiter. Quidni? Sed hoc Maurico novum non est. Idem apud Nervam imperatorem non minus fortiter. Cœnabat Nerva cum paucis. Veiento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui, luminibus orbatus, ingenio sævo mala cæcitatis addiderat. Non verebatur, non erubescebat, non miserebatur. Sæpius à Domitiano non secus ac tela, quæ & ipsa cæca & improvida feruntur, in optimum quemque contorquebatur. De ejus nequitia sanguinariisque sententiis in commune omnes super cœnam loquebantur: tum ipse Imperator, Quid putamus passurum fuisse, si viveret? Et Mauricus, Nobiscum cœnaret. Longius abii, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residens, nostra late vagantur. Vtque in cor-

poribus,

poribus,ſic in imperio,graviſſimus eſt morbus qui à capite diffunditur. Vale.

XXIII. C. PLINIUS POMPONIO BASSO SUO S.

MAgnam cepi voluptatem quum ex communibus amicis cognovi, te, ut ſapientia tua dignum eſt,diſponere otium & ferre,habitare amœniſſime, & nunc terra nunc mari corpus agitare; multum diſputare, multum audire,multum lectitare; quumque plurimum ſcias, quotidie tamen aliquid addiſcere. Ita ſeneſcere oportet virum qui magiſtratus ampliſſimos geſſerit, exercitus rexerit, totumque ſe reipub. quandiu decebat, obtulerit. Nam & prima vitæ tempora & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, ut ipſæ leges monent, quæ majorem annis LX otio reddunt. Quando mihi licebit? Quando per ætatem honeſtum erit imitari iſtud pulcherrimæ quietis exemplum? Quando ſeceſſus mei non deſidiæ nomen, ſed tranquillitatis accipient? Vale.

XXIV. C. PLINIUS VALENTI SUO S.

PRoxime cum apud centumviros in quadruplici judicio dixiſſem, [19] ſubiit recordatio, egiſſe me juvenem æque in quadruplici judicio. Proceſſit animus, ut ſolet, longius: cœpi reputare quos in hoc judicio, quos in illo ſocios laboris habuiſſem. Solus eram qui in utroque dixiſſem: tantas converſiones aut fragilitas mortalitatis, aut fortunæ mobilitas facit. Quidam ex iis, qui tunc egerant,deceſſerunt, exulant alii; huic ætas & valetudo ſilentium ſuaſit; hic ſponte beatiſſimo otio fruitur; alius exercitum regit; illum civilibus officiis principis amicitia exemit. Circa nos ipſos quam

quam multa mutata ſunt? Studiis proceſſimus: ſtudiis periclitati ſumus: rurſuſque proceſſimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiæ, bonorum obfuerunt, iterumque profunt. Si computes annos, exiguum tempus: ſi vices rerum, ævum putes. Quod poteſt eſſe documento, nihil deſperare, nulli rei fidere, cum videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare eſt, omnes cogitationes meas tecum communicare, hiſdemque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipſe me moneo: quæ ratio hujus epiſtolæ fuit. Vale.

XXV. C. PLINIVS MESSIO MAXIMO SVO S.

SCripſeram tibi verendum eſſe ne ex tacitis ſuffragiis vitium aliquod exiſteret: factum eſt proximis comitiis, in quibuſdam tabellis multa jocularia, atque etiam fœda dictu: in una vero pro candidatorum nominibus, ſuffragatorum nomina inventa ſunt. Excanduit ſenatus, magnoque clamore ei qui ſcripſiſſet, iratum principem eſt comprecatus: ille tamen fefellit, & latuit, fortaſſe etiam inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam ſerio tempore, tam ſcurriliter ludat? qui denique omnino in ſenatu dicax & urbanus & bellus eſt? Tantum licentiæ pravis ingeniis, adjicit illa fiducia, Quis enim ſciet? Popoſcit tabellas, ſtylum accepit, demiſit caput, neminem veretur, ſe contemnit. Inde iſta ludibria, ſcena & pulpito digna. Quo te vertas? quæ remedia conquiras? ubique vitia remediis fortiora: ἀλλὰ ταῦτα τῷ ὑπὲρ ἡμᾶς ἄλλῳ μελήσει. cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adjicit hæc noſtra iners, ſed tamen effrænata petulantia. Vale.

XXVI. C.

XXVI. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

PEtis ut libellos meos, quos studiosissime comparasti, recognoscendos emendandosque curem: faciam. Quid enim suscipere libentius debeo, te præsertim exigente? Nam quum vir gravissimus, doctissimus, disertissimus, super hæc occupatissimus, maximæ provinciæ præfuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum, quantopere mihi providendum est ne hæc pars sarcinarum, tanquam supervacua offendat? Adnitar ergo primum ut comites istos quam commodissimes habeas, deinde ut reversus invenias quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad nova opera tu lector hortaris. Vale.

XXVII. C. PLINIUS FALCONI SUO S.

TErtius dies est quod audivi recitantem Sentium Augurinum cum summa mea voluptate, immo etiam admiratione (poëmatia appellat) multa tenuiter, multa sublimiter, multa venuste, multa tenere, multa dulciter, multa cum bile. Aliquot annis puto nihil generis ejusdem absolutius scriptum, nisi forte me fallit aut amor ejus, aut quod me ipsum laudibus evexit. Nam lemma sibi sumpsit quod ego interdum versibus ludo. Atque adeo judicii mei te judicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit. nam ceteros teneo, & jam explicui.

Canto carmina versibus minutis,
His olim quibus & meus Catullus,
Et Calvus, vetereſque. Sed quid ad me?
Unus Plinius est mihi, priores
Mavult versiculos, foro relicto,

Et quærit quod amet, putatque amari.
Ille Plinius, ille quid Catones?
I nunc qui sapias, amare noli.

Vides quam acuta omnia, quam apta, quam expressa? Ad hunc gustum totum librum repromitto; quem tibi, ut primum publicaverit, exhibebo. Interim ama juvenem, & temporibus nostris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum [20] Antonio: quorum alteri affinis, utrique contubernalis est. Possis ex hoc facere conjecturam, quam sit emendatus adolescens, qui à gravissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum;

—— γιγνώσκων ὅτι
Τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών. Vale.

XXVIII. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

HErennius Severus, vir doctissimus, magni æstimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis & Titi Cassii: petitque, si sunt istic, ut esse credibile est, exscribendas pingendasque delegem. Quam curam tibi potissimum injungo: primum, quia desideriis meis amicissime obsequeris: deinde, quia tibi studiorum summa reverentia, summus amor studiosorum: postremo, quod patriam tuam, omnesque qui nomen ejus auxerunt, ut patriam ipsam, veneraris & diligis. Peto autem ut pictorem quam diligentissimum assumas. Nam quum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longe difficillima est imitationis imitatio. A qua rogo ut artificem, quem elegeris, ne in melius quidem, sinas aberrare. Vale.

XXIX. C.

XXIX. C. PLINIVS ROMANO SVO S.

Eia tu, quum proxime res agentur, quoquo modo ad judicandum veni. Nihil eſt quod in dextram aurem fiducia mei dormias : non impune ceſſatur. Ecce, Licinius Nepos, prætor, acer & fortis vir, mulctam dixit etiam ſenatori. Egit ille in Senatu cauſam ſuam : egit autem ſic, ut deprecaretur. Remiſſa eſt mulcta : ſed timuit, ſed rogavit ; ſed opus venia fuit. Dices, Non omnes prætores tam ſeveri. Falleris. Nam vel inſtituere vel reducere ejuſmodi exemplum,non niſi ſeveri: inſtitutum , reductumve exercere , etiam leniſſimi poſſunt. Vale.

XXX. C. PLINIVS LICINIO SVO S.

ATtuli tibi ex patria mea pro munuſculo quæſtionem, altiſſima iſta eruditione digniſſimam. Fons oritur in monte , per ſaxa decurrit , excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paululum retentus in Larium lacum decidit. Hujus mira natura : ter in die, ſtatis auctibus ac diminutionibus , creſcit decreſcitque. Cernitur id palam , & cum ſumma voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis & veſceris : atque etiam ex ipſo fonte (nam eſt frigidiſſimus) potas : interim ille certis dimenſiſque momentis vel ſubtrahitur vel aſſurgit. Annulum , ſeu quid aliud, ponis in ſicco, alluitur ſenſim , ac noviſſime operitur : detegitur rurſus, paulatimque deſeritur: ſi diutius obſerves, utrumque iterum ac tertio videas. Spirituſque aliquis occultior os fontis & fauces modo laxat, modo includit, prout in latus [21] occurrit, aut deceſſit expulſus. Quod in ampullis ceteriſque generis

neris ejusdem videmus accidere, quibus non hians, nec statim patens, exitus. Nam illa quoque, quanquam prona & vergentia, per quasdam obluctantis animæ moras crebris quasi singultibus sistunt quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quaque ille ratione aut impellitur aut resorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur vel egeritur? An ut flumina, quæ in mare deferuntur, adversantibus ventis, obvioque æstu retorquentur, ita est aliquid, quod hujus fontis excursum per momenta repercutiat? An latentibus venis certa mensura, quæ dum colligit quod exhauserat, minor rivus est & pigrior: quum collegit; agilior majorque profertur? An nescio quod libramentum abditum & cæcum, quod quum exinanitum est, suscitat & elicit fontem: quum repletum, moratur & strangulat? Scrutare tu causas (potes enim) quæ tantum miraculum efficiunt. Mihi abunde est, si satis expressi quod efficitur. Vale.

LIBER V.

I. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

LEGATUM mihi obvenit modicum, sed amplissimo gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla exheredato filio Assudio Curiano, heredem reliquerat me: dederat coheredes Sertorium Severum, prætorium virum, aliosque equites Romanos splendidos. Curianus filius orabat, ut sibi donarem portionem meam, seque præjudicio juvarem: eandem tacita conventione

ventione salvam mihi pollicebatur. Respondebam; non convenire moribus meis aliud palam, aliud agere secreto. Præterea, Non esse satis honestum dare & locupleti & orbo: in summa, non profuturum ei, si donassem: profuturum, si cessissem: esse autem me paratum cedere, si inique exheredatum mihi liqueret. Ad hoc ille, Rogo cognoscas. Cunctatus paulum, Faciam, inquam: neque enim video cur ipse me minorem putem quam tibi videor. Sed jam nunc memento; non defuturam mihi constantiam, si ita fides duxerit secundum matrem tuam pronuntiandi. Vt voles, ait: voles enim quod æquissimum. Adhibui in consilium duos, quos tunc civitas nostra spectatissimos habuit, Corellium & Frontinum. His circumdatus, in cubiculo meo sedi. Dixit Curianus quæ pro se putabat. Respondi paucis ego (neque enim aderat alius qui defunctæ pudorem tueretur), deinde secessi, & ex consilii sententia; Videtur, inquam, Curiane, mater tua justas habuisse causas irascendi tibi. Post hoc ille, cum ceteris subscripsit centumvirale judicium, mecum non subscripsit. Appetebat judicii dies: coheredes mei componere & transigere cupiebant: non diffidentia causæ, sed metu temporum. Verebantur, quod videbant multis accidisse, ne ex centumvirali judicio capitis rei exirent. Et erant quidam in illis, quibus objici & Gratillæ amicitia & Rustici posset: rogant me, ut cum Curiano loquar. Convenimus in ædem Concordiæ. Ibi ego; Si mater (inquam) te ex parte quarta scripsisset heredem, num queri posses? Quid si heredem quidem instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, ut non amplius apud te quam quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si exheredatus à matre quar-
tam

tam partem ab heredibus ejus accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse mecum, & jam biennium transisse, omniaque me usucepisse. sed ut te coheredes mei tractabiliorem experiantur: utque tibi nihil abstulerit reverentia mei, offero pro mea parte tantundem. Tuli fructum non conscientiæ modo, verum etiam famæ. Ille ergo Curianus legatum mihi reliquit: & factum meum, nisi forte blandior mihi, antiquorum notabili honore signavit. Hæc tibi scripsi, quia de omnibus quæ me vel delectant vel angunt, non aliter tecum quam mecum loqui soleo: deinde, quod durum existimabam, te amantissimum mei fraudare voluptate, quam ipse capiebam. Neque enim sum tam sapiens, ut nihil mea intersit, an iis quæ honeste fecisse me credo, testificatio quædam, & quasi præmium accedat. Vale.

II. C. PLINIUS [1] FLACCO SUO S.

Accepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere, nec ullis copiis ex Laurentino, nec maris tam turbidis tempestatibus possum. Recipies ergo epistolas steriles, & simpliciter ingratas: ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quæ facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quod se non mereri fatentur. Vale.

III. C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

Cum plurima officia tua mihi grata & jucunda sunt, tum vel maxime quod me celandum non putasti, fuisse apud te de versiculis meis multum copiosumque sermonem, eumque diversitate judiciorum longius processisse: extitisse etiam quosdam

quosdam qui scripta quidem ipsa non improbarent, me tamen amice simpliciterque reprehenderent, quod hæc scriberem recitaremque. Quibus ego, ut augeam meam culpam; ita respondeo: Facio nonnunquam versiculos, severos parum, facio comœdias, & audio & specto mimos, & lyricos lego, & satyricos intelligo: aliquando præterea rideo, jocor, ludo: utque omnia innoxiæ remissionis genera breviter amplectar, homo sum. Nec vero moleste fero hanc esse de moribus meis existimationem, ut qui nesciunt talia doctissimos, gravissimos, sanctissimos homines scriptitasse, me scribere mirentur. Ab illis autem, quibus notum est quos quantosque auctores sequar, facile impetrari posse confido, ut errare me, sed cum illis, sinant, quorum non seria modo, verum etiam lusus exprimere, laudabile est. An ego verear (neminem viventium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) sed ego verear ne me non satis deceat quod decuit M. Tullium, Caium Calvum, Asinium Pollionem, Marcum Messalam, Quintum Hortensium, M. Brutum, L. Sullam, Q. Catulum, Quintum Scævolam, Ser. Sulpitium, Varronem, Torquatum (immo Torquatos), C. Memmium, Lentulum, Gætulicum, Annæum Senecam, Luceium, & proxime Virginium Rufum, &, si non sufficiunt exempla privata, divum Iulium, divum Augustum, divum Nervam, T. Cæsarem? Neronem enim transeo, quamvis sciam non corrumpi in deterius quæ aliquando etiã à malis, sed honesta manere quæ sæpius à bonis fiunt. Inter quos vel præcipue numerandus est P. Vergilius, Corn. Nepos, & prius Ennius, Acciusque; non quidem hi senatores, sed sanctitas morum non distat ordinibus. Recito tamen, quod illi an fecerint ne-

 scio;

scio; sed illi judicio suo poterant esse contenti; mihi modestior conscientia est quam ut satis absolutum putem quod à me probetur. Itaque has recitandi causas sequor: primum quod ipse qui recitat, aliquanto acrius scriptis suis, auditorum reverentia, intendit: deinde, quod de quibus dubitat, quasi ex consilii sententia statuit. Multa etiam à multis admonetur: &, si non admoneatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manuum motu, murmure, silentio; quæ satis apertis notis judicium ab humanitate discernunt. Atque adeo, si cui forte eorum qui interfuerunt, curæ fuerit eadem illa legere, intelliget me quædam aut commutasse, aut præterisse, fortasse etiam ex suo judicio, quamvis ipse nihil dixerit mihi. Atque hæc ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos advocarim, quos plures habere, multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

IV. C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

RES parva, sed initium non parvum. Solers vir prætorius à senatu petiit ut sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur: contradixerunt Vicentinorum legati: adfuit Tuscillus Nominatus: dilata causa est. alio senatu Vicentini sine advocato intraverunt: dixerunt se deceptos. Lapsine verbo, an quia ita sentiebant? Interrogati à Nepote prætore quem docuissent, responderunt, Quem prius. Interrogati an tunc gratis adfuisset: responderunt, Sex millibus nummûm. an rursus aliquid dedissent: dixerunt, Mille denarios. Nepos postulavit ut Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed, quantum auguror, longius

gius res procedet. Nam pleraque tacita, tantum ex minimo commota, latissime serpunt. Erexi aures tuas. Quam diu nunc oportet quam blande roges ut reliqua cognoscas, si tamen non ante ob hæc ipsa veneris Romam, spectatorque malueris esse, quam lector. Vale.

V. C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

NVntiatum mihi est, C. Fannium decessisse, qui nuntius gravi me dolore confudit. Primum, quod amavi hominem elegantem & disertum: deinde, quod judicio ejus uti solebam. Erat enim natura acutus, usu exercitatus, varietate promptissimus. Angit me super ista, casus ipsius. Decessit veteri testamento: omisit quos maxime diligebat: prosecutus est quibus offensior erat. Sed hoc utcunque tolerabile: gravius illud, quod pulcherrimum opus imperfectum reliquit. Quamvis enim agendis causis distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum aut relegatorum à Nerone: & jam tres libros absolverat, subtiles, & diligentes, & Latinos, atque inter sermonem historiamque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba semper & immatura mors eorum qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi causas quotidie finiunt: qui vero posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quæ semper inchoatum aliquid abrumpat. Caius quidem Fannius quod accidit, multo ante præsensit. Visus est sibi per nocturnam quietem jacere in lectulo suo compositus in habitum studentis, ha-

bere ante se scrinium (ita solebat) mox imaginatus est venisse Neronem, in toro sedisse: prompsisse primum librum quem de sceleribus ejus ediderat, eumque ad extremum revolvisse; idem in secundo ac tertio fecisse, tunc abiisse. Expavit; & sic interpretatus est, tanquam idem sibi futurus esset scribendi finis, qui fuisset illi legendi: & fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit, quantum vigiliarum, quantum laboris exhauserit frustra. Occurrant animo mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito te quoque eâdem cogitatione terreri pro istis quæ inter manus habes. Proinde, dum suppetit vita, enitamur ut mors quam paucissima quæ abolere possit, inveniat. Vale.

VI. C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

AMavi curam & solicitudinem tuam, quod quum audisses me æstate Tuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum putas insalubres. Est sane gravis & pestilens ora Tuscorum, quæ per litus extenditur. Sed hi procul à mari recesserunt: quinetiam Apennino, saluberrimo montium, subjacent. Atque adeo, ut omnem pro me metum ponas, accipe temperiem cæli, regionis situm, villæ amœnitatem: quæ & tibi auditu & mihi relatu jucunda erunt. Cælum est hyeme frigidum & gelidum, Myrtos, oleas, quæque alia assiduo tepore lætantur, aspernatur ac respuit: laurum tamen patitur, atque etiam viridissimam, profert interdum; sed non sæpius quam sub urbe nostra, necat. Æstatis mira clementia. Semper, ac spiritu aliquo, movetur; frequentius tamen auras quam ventos habet. Hinc senes multos videas, avos proavosque jam juvenum; audias fabulas veteres, sermonesque

que majorum: quumque veneris illo, putes alio te seculo natum. Regionis forma pulcherrima: imaginare amphitheatrum aliquod immensum, & quale sola rerum natura possit effingere. Lata & diffusa planities montibus cingitur; montes summa sui parte procera nemora & antiqua habent. Frequens ibi & varia venatio: inde cæduæ silvæ cum ipso monte descendunt: has inter pingues terrenique colles (neque enim facile usquam saxum, etiam si quæratur, occurrit:) planissimis campis fertilitate non cedunt, opimamq; messem serius tantum, sed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, unamque faciem longe lateque contexunt; quarum à fine imoque, quasi margine, arbusta nascuntur; prata inde, campique. Campi, quos non nisi ingentes boves & fortissima aratra perfringunt. Tantis glebis tenacissimum solum, quum primum prosecatur, assurgit, ut novo demum sulco perdometur. Prata florida & gemmea, trifolium, aliasque herbas, teneras semper & molles, & quasi novas, alunt. Cuncta enim perennibus rivis nutriuntur: sed ubi aquæ plurimum, palus nulla; quia devexa terra quicquid liquoris accepit, nec absorbuit, effundit in Tiberim. Medios ille agros secat; navium patiens, omnesque fruges devehit in urbem, hyeme duntaxat & vere; æstate summittitur, immensique fluminis nomen arenti alveo deserit, autumno resumit. Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm ex monte prospexeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam, ad eximiam pulchritudinem pictam, videberis cernere. Ea varietate, ea descriptione, quocunq; inciderint oculi, reficiuntur. Villa in colle imo sita prospicit quasi ex summo, ita leviter & sensim clivo

fallente consurgit, ut quum ascendere te non putes, sentias ascendisse. A tergo Apenninum, sed longius habet. Accipit ab hoc auras quamlibet sereno & placido die, non tamen acres & immodicas, sed spatio ipso lassas & infractas. Magna sui parte meridiem spectat, æstivumque solem ab hora sexta, hybernum, aliquanto maturius, quasi invitat in porticum latam, & pro modo longam. Multa in hac membra; atrium etiam ex more veterum. Ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctusque buxo; demissus inde pronusque pulvinus, cui bestiarum effigies invicem adversas buxus inscripsit. Acanthus in plano mollis, &, pene dixerim, liquidus. Ambit hunc ambulatio pressis varieq; tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humilesque & retonsas manu arbusculas circumit. Omnia maceria muniuntur: hanc gradata buxus aperit & subtrahit. Pratum inde non minus natura, quam superiora illa arte, visendum: campi deinde porro, multaque alia prata & arbusta. A capite porticus triclinium excurrit, valvis xystum desinentem, & protinus pratum, multumque ruris, videt fenestris, Hac latus xysti, & quod prosilit villæ, ac adjacentis hippodromi nemus comasque prospectat. Contra mediam fere porticum diæta paulum recedit; cingit areolam, quæ quatuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat, circumjectasque platanos, & subjecta platanis gramina, leni aspergine fovet. Est in hac diæta dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem sonumque excludit: junctaque ei quotidiana amicorumque cœnatio. Areolam illam porticus alia, eademque omnia quæ porticus, aspicit. Est & aliud cubiculum à proxi-

ma

ma platano, viride & umbrosum, marmore [2] exsculptum podio tenus: nec cedit gratiæ marmoris, ramos, insidentesque ramis aves imitata pictura, cui subest fonticulus. In hoc fonte crater, circa sipunculi plures miscent jucundissimum murmur. In cornu porticus amplissimum cubiculum à triclinio occurrit; aliis fenestris xystum, aliis despicit pratum. Sed ante piscina, quæ fenestris servit ac subjacet, strepitu visuque jucunda. Nam ex edito desiliens aqua, suscepta marmore, albescit. Idem cubiculum hyeme tepidissimum, quia plurimo sole perfunditur. Cohæret hypocauston, &, si dies nubilus, immisso vapore solis vicem supplet. Inde apodyterium balinei laxum & hilare excipit cella frigidaria, in qua baptisterium amplum atque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo possis rursus [3] astringi si pœniteat teporis. Frigidariæ cellæ connectitur media, cui sol benignissime præsto est; caldariæ magis: prominet enim. In hac tres descensiones: duæ in sole, tertia à sole longius, à luce non longius. Apodyterio [4] superpositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Nec procul à balineo scalæ, quæ in cryptoporticum ferunt, prius ad diætas tres. harum alia areolæ illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet diversis, diversasque cæli partes, ac prospectus, habet. In summa cryptoporticu cubiculum, ex ipsa cryptoporticu excisum, quod hippodromum, vineas, montes, intuetur. Iungitur cubiculum obvium soli, maxime hyberno. Hinc oritur diæta, quæ villæ hippodromum adnectit. Hæc facies, hic visus à fronte. A latere æstivo cryptoporticus in edito posita; quæ non aspicere vineas, sed tangere vi-

detur. In media triclinium saluberrimum afflatum ex Apenninis vallibus recipit: post latissimis fenestris vineas, valvis æque vineas, sed per cryptoporticum quasi, admittit. A latere triclinii, quod fenestris caret, scalæ convivio utilia secretiore [5] ambitu suggerunt. In fine cubiculum; cui non minus jucundum prospectum cryptoporticus ipsa quam vineæ præbent. Subest cryptoporticus subterraneæ similis; æstate incluso frigore riget, contentaque aëre suo nec desiderat auras nec admittit. Post utramque cryptoporticum, unde triclinium desinit, incipit porticus; ante medium diem, hyberna; inclinato die, æstiva. Hac adeuntur diætæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, ut circuit sol, aut sole utuntur, aut umbra. Hanc dispositionem amœnitatemque tectorum longe lateque præcedit hippodromus: medius patescit, statimque intrantium oculis totus offertur; platanis circuitur. Illæ hedera vestiuntur, utque summæ suis, ita imæ alienis frondibus virent. Hedera truncum & ramos pererrat, vicinasque platanos transitu suo copulat; has buxus interjacet. Exteriores buxos circumvenit laurus, umbræque platanorum suam confert. Rectus hic hippodromi limes in extrema parte hemicyclo frangitur, mutatque faciem: cupressis ambitur & tegitur, densiore umbrâ opacior nigriorque; interioribus circulis (sunt enim plures) purissimum diem recipit. Inde etiam rosas effert, umbrarumque frigus non ingrato sole distinguit. Finito vario illo multiplicique curvamine recto limiti redditur, nec huic uni. Nam viæ plures, intercedentibus buxis, dividuntur. Alibi pratulum, alibi ipsa buxus intervenit in formas mille descripta, literis interdum, quæ modo nomen domini

ri dicunt, modo artificis: alternis [6] metulæ surgunt, alternis inserta sunt poma: & in opere urbanissimo subita velut illati ruris imitatio medium in spatium brevioribus utrinque platanis adornatur. Post has acanthus hinc inde lubricus & flexuosus, deinde plures figuræ, pluraque nomina. In capite stibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellæ Carystiæ subeunt. E stibadio aqua, velut expressa cubantium pondere, sipunculis effluit; cavato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atque ita occulte temperatur, ut impleat, nec redundet. Gustatorium, graviorque cœnatio, margini imponitur; levior navicularum & avium figuris innatans circuit. Contra fons egerit aquam & recipit: nam expulsa in altum in se cadit, junctisque hiatibus & absorbetur & tollitur. E regione stibadii adversum cubiculum tantum stibadio reddit ornatus, quantum accipit ab illo. A marmore splendet, valvis in viridia prominet [& [7] texit:] Dehinc alia viridia superioribus inferioribusq; fenestris suspicit despicitque. Mox diætula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hîc, & undique fenestræ, & tamen lumen obscurum umbra premente. Nam lætissima vitis per omne tectum in culmen nititur & ascendit. Non secus ibi, quam in nemore, jaceas: imbrem tantum, tanquam in nemore, non sentias. Hic quoque fons nascitur, simulque subducitur. Sunt locis pluribus disposita sedilia è marmore, quæ ambulatione fessos, ut cubiculum ipsum, juvant. Fonticuli sedilibus adjacent; per totum hippodromum inductis fistulis strepunt rivi, &, qua manus duxit, sequuntur. His nunc illa viridia, nunc hæc. interdum simul omnia, [8] juvantur. Vitassem jamdudum, ne viderer argutior, nisi

proposuissem omnes angulos tecum epistola circumire. Neque enim verebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod visenti non fuisset; præsertim quum interquiescere, si liberet, depositaque epistola, quasi residere, sæpius posses. Præterea indulsi amori meo. Amo enim quæ maxima ex parte ipse inchoavi, aut inchoata percolui. In summa (cur enim non aperiam tibi vel judicium meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo, ut titulum suum legat, atque identidem interroget se, quid cœperit scribere; sciatque, si materiæ immoratur, non esse longum; longissimum, si aliquid accersit atque attrahit. Vides quot versibus Homerus, quot Vergilius arma, hic Æneæ, Achillis ille, describat: Brevis tamen uterque est, quia facit quod instituit. Vides ut Aratus minutissima etiam sidera consectetur & colligat, modum tamen servat. Non enim excursus hic ejus, sed opus ipsum est. Similiter nos, ut parva magnis conferamus, quum totam villam oculis tuis subjicere conamur, si nihil inductum, & quasi devium, loquimur, non epistola, quæ describit, sed villa, quæ describitur, magna est. Verum illuc, unde cœpi; ne secundum legem meam jure reprehendar, si longior fuero in hoc quod excessi. Habes causas, cur ego Tuscos meos Tusculanis, Tyburtinis Prænestinisque meis præponam. Nam super illa quæ retuli, altius ibi otium & pinguius, eoque securius, nulla necessitas togæ, nemo accersitor ex proximo. Placida omnia & quiescentia; quod ipsum salubritate regionis, ut purius cælum, ut aër liquidior accidit. Ibi animo, ibi corpore, maxime valeo. Nam studiis animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nusquam salubrius degunt; usque adhuc certe neminem ex iis quos eduxeram mecum.

cum (venia sit dicto) ibi amisi. Dii modo in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco servent. Vale.

VII. C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

NEc heredem institui, nec præcipere posse Rempub., constat: Saturninus autem, qui nos reliquit heredes, quadrantem Reip. nostræ, deinde pro quadrante præceptionem quadringentorum millium dedit. Hoc, si jus aspicias, irritum; si defuncti voluntatem, ratum & firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem jurisconsulti quod sum dicturus accipiant) antiquior jure est; utique in eo quod ad communem patriam voluit pervenire. An cui de meo sestertiûm undecies contuli, huic quadringentorum millium paulo amplius tertiam partem ex adventitio denegem? Scio te quoque à judicio meo non abhorrere, cum eandem Remp. ut civis optimus diligas. Velim ergo quum proxime decuriones contrahantur, quid sit juris indices; parce tamen & modeste deinde subjungas, nos quadringenta millia offerre, sicut præceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas: nostrum tantum obsequium vocetur. Hæc ego scribere publice supersedi: primum, quod memineram pro necessitudine amicitiæ nostræ, pro facultate prudentiæ tuæ, & debere te & posse perinde meis ac tuis partibus fungi: deinde, quia verebar ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in epistola non viderer. Nam sermonem vultus, gestus, vox ipsa moderatur; epistola, omnibus commendationibus destituta, malignitati interpretantium exponitur. Vale.

VIII. C. PLINIUS CAPITONI SUO S.

SVades ut hiſtoriam ſcribam, & ſuades non ſolus: multi hoc me ſæpe monuerunt & ego volo, non quia commode facturum eſſe confido (id enim temere credas, niſi expertus) ſed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur, aliorumque famam cum ſua extendere. Me autem nihil æque ac diuturnitatis amor & cupido ſolicitat: res homine digniſſima, præſertim qui nullius ſibi conſcius culpæ, poſteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito ſi qua me quoque poſſim *tollere humo.* (Id enim voto meo ſufficit: illud ſupra votum) *victorque virûm volitare per ora. Quanquam ô.* Sed hoc ſatis eſt, quod prope ſola hiſtoria polliceri videtur. Orationi enim & carmini eſt parva gratia, niſi eloquentia ſit ſumma: hiſtoria quoquo modo ſcripta delectat. Sunt enim homines natura curioſi, & qualibet nuda rerum cognitione capiuntur, ut qui ſermunculis etiam fabelliſque ducantur: me vero ad hoc ſtudium impellit domeſticum quoque exemplum. Avunculus meus, idemque per adoptionem pater, hiſtorias, & quidem religioſiſſime, ſcripſit. Invenio autem apud ſapientes, honeſtiſſimum eſſe majorum veſtigia ſequi, ſi modo recto itinere præceſſerint. Cur ergo cunctor? Egi magnas & graves cauſas. Has (etiamſi mihi tenuis ex eis ſpes) deſtino retractare, ne tantus ille labor meus, ni hoc quod reliquum eſt ſtudii addidero, mecum pariter intercidat. Nam ſi rationem poſteritatis habeas, quicquid non eſt peractum, pro non inchoato eſt. Dices, Potes ſimul & reſcribere

bere actiones, & componere historiam. Vtinam! sed utrunque tam magnum est, ut abunde sit alterum efficere. Vndevicesimo ætatis anno dicere in foro cœpi, & nunc demum quid præstare debeat orator, adhuc tamen per caliginem video. Quid si huic oneri novum accesserit? Habet quidem oratio & historia multa communia, sed plura diversa in his ipsis quæ communia videntur. Narrat sane ipsa; narrat hæc, sed aliter. Huic pleraque humilia & sordida, & ex medio petita; Illi omnia recondita, splendida, excelsa conveniunt. Hanc sæpius ossa, musculi, nervi; illam tori quidam & quasi jubæ decent. Hæc vel maxime vi, amaritudine, instantia; illa tractu & suavitate, atque etiam dulcedine, placet. Postremo alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert, ut Thucydides ait, κτῆμα sit, an ἀγώνισμα: quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex causis non adducor, ut duo dissimilia, & hoc ipso diversa quod maxima, confundam misceamque, ne tantum quasi colluvione turbatus ibi faciam quod hic debeo. Ideoque interim veniam, ne à forensibus verbis recedam, advocandi peto. Tu tamen jam nunc cogita quæ potissimum tempora aggrediamur. vetera & scripta aliis? parata inquisitio, sed onerosa collatio; intacta & nova? graves offensæ, levis gratia. Nam [11] præter id quod in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt quam laudanda: tum si laudaveris, parcus: si culpaveris, nimius fuisse dicaris: quamvis illud plenissime, hoc restrictissime feceris. Sed hæc me non retardant: est enim mihi pro fide satis animi. Illud peto præstruas ad quod hortaris, eligasque materiam, ne mihi, jam scribere parato, alia rursus cunctationis & moræ justa ratio nascatur. Vale.

IX. C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

VArie me affecerunt literæ tuæ: nam partim læta, partim tristia continebant. Læta, quod te in urbe teneri nuntiabant. Nollem, inquis: sed ego volo, propterea quod recitaturum statim ut ego venissem pollicebantur. Ago gratias quod expector. Triste illud, quod Iulius Valens graviter jacet; quanquam ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus æstimetur, cujus interest quam maturissime inexplicabili morbo liberari. Illud plane non triste solum, verum etiam luctuosum, quod Iulius Avitus decessit, dum ex quæstura redit. Decessit autem in navi, procul à fratre amantissimo, procul à matre, à sororibus. Nihil ista ad mortuum pertinent; sed pertinuerunt quum moreretur; pertinent ad hos qui supersunt. Iam quidem in flore primo tantæ indolis juvenis extinctus est, summa consequuturus, si virtutes ejus maturuissent. Quo ille studiorum amore flagrabat? quantum legit? quantum etiam scripsit? quæ nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistolæ faciam, ut facere possim etiam lacrymis, quas epistola expressit. Vale.

X. C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

CVm versus tuos æmulor, tum maxime quam sint boni experior. Vt enim pictores pulchram absolutamque faciem raro, nisi in pejus, effingunt; ita ego ab hoc archetypo labor & decido. Quo magis hortor, ut quamplurima proferas, quæ imitari omnes concupiscant, nemo, aut paucissimi, possint. Vale.

XI. C.

XI. C. PLIN. TRANQVILLO SVO S.

Libera tandem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scripta tua communibus amicis spoponderunt. Appellantur quotidie & flagitantur: ac jam periculum est, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere. Sum & ipse in edendo hæsitator, tu morâ tamen meam quoque cunctationem tarditatemque vicisti. Proinde aut rumpe jam moras, aut cave ne eosdem illos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non possunt, convitio scazontes extorqueant. Perfectum opus absolutumque est, nec jam splendescit limâ, sed atteritur. Patere me videre titulum tuum; patere audire, describi, legi, vænire volumina Tranquilli mei. Æquum est nos in amore tam mutuo eandem percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

XII. C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

Accepi literas tuas, ex quibus cognovi speciosissimam te porticum sub tuo filiique tui nomine dedicasse; sequenti die in portarum ornatum pecuniam promisisse, ut initium novæ liberalitatis esset consummatio prioris. Gaudeo primum tuâ gloriâ, cujus ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat: deinde, quod memoriam soceri mei pulcherrimis operibus video proferri: postremo; quod patria nostra florescit; quam mihi à quocunque excoli jucundum, à te vero lætissimum est. Quod superest, Deos precor, ut animum istum tibi, animo isti tempus quam longissimum, tribuant. Nam liquet mihi futurum, ut peracto quod proxime promisisti, inchoes aliud.

Nescit:

Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cujus pulchritudinem usus ipse commendat. Vale.

XIII. C. PLINIVS SCAVRO SVO S.

Recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, advocavi aliquos, ut vererer: paucos, ut verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: una, ut solicitudine [12] incendar; altera, ut admonear, si quid forte me, ut meum, fallat. Tuli quod petebam: inveni qui mihi copiam consilii sui facerent. Ipse præterea quædam emendanda annotavi. Emendavi librum quem misi tibi. Materiam ex titulo cognosces, cetera liber explicabit: quem jam nunc oportet [13] ibi consuescere, ut sine præfatione intelligatur. Tu velim quid de universo, quid de partibus, sentias, scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel constantior in edendo, si huc vel illuc auctoritas tua accesserit. Vale.

XIV. C. PLINIVS VALERIANO SVO S.

Et tu rogas, & ego promisi, si rogasses, scripturum me tibi, quem habuisset eventum postulatio Nepotis circa Tuscillum Nominatum. Inductus est Nominatus; egit ipse pro se, nullo accusante. Etenim legati Vicentinorum non modo non presserunt eum, verum etiam sublevaverunt. Summa defensionis, non fidem sibi in advocatione, sed constantiam defuisse; descendisse ut acturum, atque etiam in curia visum; deinde sermonibus amicorum perterritum recessisse; monitum enim, ne desiderio senatoris; non jam quasi de nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis, tam pertinaciter, præsertim in Senatu, repugnaret:

gnaret: alioqui majorem invidiam quam proxime passurus. Erat sane verum; tamen à paucis acclamatum est. Inde subjunxit preces multumque lacrymarum: quin etiam tota actione, homo in dicendo exercitatus, operam dedit, ut deprecari magis (id enim & favorabilius & tutius) quam defendi videretur. Absolutus est sententia designati consulis Afranii Dextri, cujus hæc summa: Melius enim Nominatum fuisse facturum, si caussam Vicentinorum eodem animo quo susceperat pertulisset: quia tamen in hoc genus culpæ non fraude incidisset, nihilque dignum animadversione admisisse convinceretur, liberandum; ita ut Vicentinis, quod acceperat, redderet. Assenserunt omnes, præter Flavium Aprum. Is interdicendum ei advocationibus in quinquennium censuit: & quamvis neminem auctoritate traxisset, constanter in sententia mansit: quin etiam Dextrum, qui primus diversum censuerat, perlata lege de Senatu habendo, jurare coëgit è Repub. esse quod censuisset. Cui, quanquam legitimæ postulationi, à quibusdam reclamatum est. Exprobrare enim censenti ambitionem videbatur. Sed priusquam sententiæ dicerentur, Nigrinus, Tribunus plebis, recitavit libellum disertum & gravem, quo questus est vænire advocationes, vænire etiam prævaricationes; in lites coiri: & gloriæ loco poni ex spoliis civium magnos & statos reditus. Recitavit capita legum, admonuit SC^torum: in fine dixit, petendum ab optimo principe, ut quia leges, quia Senatusconsulta contemnerentur, ipse tantis vitiis mederetur. Pauci dies, & liber principis severus, & tamen moderatus. Leges ipsum; est in publicis actis. Quam me juvat quod in caussis agendis non modo pactione, dono, munere, verum

rum etiam xeniis semper abstinui! Oportet quidem quæ sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda, vitare: jucundum tamen si prohiberi publice videas, quod nunquam tibi ipse permiseris. Erit fortasse, immo non dubie, hujus propositi mei & minor laus, & obscurior fama, quum omnes ex necessitate facient, quod ego sponte faciebam. Interim fruor voluptate, quum alii divinum me, alii meis rapinis, meæ avaritiæ occursum per ludum ac jocum dictitant. Vale.

XV. C. PLIN. PONTIO SVO S.

SEcesseram in municipium, quum mihi nuntiatum est, Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum quanto sim gaudio affectus & ipsius & meo nomine. Ipsius, quod sit licet, sicut est, ab omni ambitione longe remotus, debeat tamen ei jucundus esse honor ultro datus; meo, quod aliquanto magis me delectat mandatum mihi officium, postquam par Cornuto datum video. Neque enim augeri dignitate quam æquari bonis, gratius. Cornuto autem quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? Quod mihi cognitum est non famâ, quâ alioqui optimâ & meritissimâ fruitur, sed longis magnisque experimentis. Vna diligimus, una dileximus omnes fere, quos ætas nostra in utroque sexu æmulandos tulit: quæ societas amicitiarum arctissima nos familiaritate conjunxit. Accessit vinculum necessitudinis publicæ. Idem enim mihi, ut scis, collega, quasi voto petitus, in præfectura ærarii fuit: fuit & in consulatu. tum ego qui vir, & quantus, esset, altissime inspexi, quum sequerer ut magistrum, ut paren-

parentem vererer : quod non tam ætatis maturitate, quam vitæ, merebatur. His ex causis ut illi, sic mihi gratulor ; nec privatim magis quam publice, quod tandem homines non ad pericula, ut prius, verum ad honores virtute perveniunt. In infinitum epistolam extendam, si gaudio meo indulgeam. Prævertor ad ea, quæ me, agentem hîc, nuntius deprehendit. Eram cum prosocero meo, eram cum amita uxoris, eram cum amicis diu desideratis; circumibam agellos ; audiebam multum rusticarum querelarum : rationes legebam invitus & cursim (aliis enim chartis, aliis sum literis initiatus) cœperam etiam itineri me præparare. Nam includor angustiis commeatus, eoque ipso, quod delegatum Cornuto audio officium, mei admoneor. Cupio te quoque sub idem tempus Campania tua remittat, ne quis, quum in urbem rediero, contubernio nostro dies pereat. Vale.

XVI. C. PLIN. MARCELLINO SVO S.

TRistissimus hæc tibi scribo. Fundani nostri filia minor est defuncta : qua puella nihil unquam festivius, amabilius, nec modo longiore vita, sed prope immortalitate, dignius vidi. Nondum annos quatuordecim impleverat, & jam illi
14 anilis prudentia, matronalis gravitas erat : & tamen suavitas puellaris cum virginali verecundia. Vt illa patris cervicibus inhærebat ? ut nos amicos paternos & amanter & modeste complectebatur ? ut nutrices, ut pædagogos, ut præceptores, pro suo quemque officio, diligebat? Quam studiose, quam intelligenter, lectitabat ? Vt parce custoditeque ludebat? Qua illa temperantia, qua patientia, qua etiam constantia, novissimam valetudinem

nem tulit? Medicis obsequebatur, sororem, patrem adhortabatur, ipsamque se destitutam corporis sui viribus, vigore animi sustinebat. Duravit hic illi usque ad extremum, nec aut spatio valetudinis, aut metu mortis infractus est; quo plures gravioresque nobis causas relinqueret & desiderii & doloris. O triste plane acerbumque funus! ô morte ipsa mortis tempus indignius! Iam destinata erat egregio juveni, jam electus nuptiarum dies, jam nos advocati. Quod gaudium quo mœrore mutatum est? Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim quum audivi, Fundanum ipsum (ut multa luctuosa dolor invenit) præcipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas, fuerat erogaturus, hoc in thura & unguenta & odores impenderetur. Est quidem ille eruditus & sapiens, ut qui se ab ineunte ætate altioribus studiis artibusque dediderit: sed nunc omnia quæ audiit sæpe, quæ dixit, aspernatur; expulsisque virtutibus aliis, pietatis est totus. Ignosces, laudabis etiam si cogitaveris quid amiserit. Amisit enim filiam quæ non minus mores ejus quam os vultumque referebat, totumque patrem mira similitudine exscripserat. Proinde si quas ad eum de dolore tam justo literas mittes, memento adhibere solatium, non quasi castigatorium & nimis forte, sed molle & humanum. Quod ut facilius admittat, multum faciet medii temporis spatium. Vt enim crudum adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit; sic recens animi dolor consolationes rejicit ac refugit, mox desiderat, & clementer admotis acquiescit. Vale.

XVII. C.

XVII. C. PLINIUS SPURINNÆ SUO S.

SCio quantopere bonis artibus faveas, quantum gaudii capias, si nobiles juvenes dignum aliquid majoribus suis faciant: quo festinantius nuntio, tibi, fuisse me hodie in auditorio Calpurnii Pisonis. Recitabat ἐρωτοπαίγνιον; eruditam sane luculentamque materiam. Scripta elegis erat fluentibus, & teneris, & enodibus, sublimibus etiam verbis, ut poposcit locus. Alte enim & varie nunc attollebatur, nunc residebat: excelsa depressis, exilia plenis, severis jucunda mutabat: omnia ingenio pari. Commendabat hæc voce suavissima, vocem verecundia; multum sanguinis, multum solicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim, nescio quo pacto, magis in studiis homines timor quam fiducia decet. Ne plura (quanquam libet plura, quo sunt pulchriora de juvene, rariora de nobili) recitatione finita, multum ac diu exosculatus adolescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitavi pergeret qua cœpisset, lumenque quod sibi majores sui prætulissent, posteris ipse præferret. Gratulatus sum optimæ matri, gratulatus & fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam quam ille alter eloquentiæ tulit. Tam notabiliter pro fratre recitante primum metus ejus, mox gaudium eminuit. Dii faciant, ut talia tibi sæpius nuntiem! Faveo enim sæculo, ne sit sterile & effœtum: mireque cupio ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum nisi imagines habeant; quæ nunc mihi hos adolescentes tacite laudare, adhortari, &, quod amborum gloriæ satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

XVIII. C.

XVIII. C. PLINIVS [16] MACRO SVO S.

Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus [17] viridibus, agro, villa amœnissima. Neque enim dubito esse amœnissimam, in qua se composuerat homo, felicior antequam felicissimus fieret. Ego in Tuscis & venor & studeo, quæ interdum alternis, & interdum simul facio: nec tamen adhuc possum pronuntiare, utrum sit difficilius capere aliquid, an scribere. Vale.

XIX. C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

Video quam molliter tuos habeas: quo simplicius tibi confitebor qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud, πατὴρ δ᾽ ὡς ἤπιος ἦεν, & hoc nostrum, paterfamilias. Quod si essem natura asperior & durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi: cui tanto major humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. Est homo probus, officiosus, literatus, & ars quidem ejus, & quasi inscriptio, comœdus, in qua plurimum facit. Nam pronuntiat acriter, sapienter, apte, decenter etiam; utitur & cithara perite ultra quam comœdo necesse est. Idem tam commode orationes & historias & carmina legit, ut hoc solum didicisse videatur. Hæc tibi sedulo exposui, quo magis scires quam multa unus mihi & quam jucunda ministeria præstaret. Accedit huc longa jam caritas hominis, quam ipsa pericula auxerunt. Est enim à natura comparatum, ut nihil æque amorem incitet & accendat quam carendi metus, quem ego pro hoc non semel patior. Nam ante

aliquot

aliquot annos, dum intente instanterque pronuntiat, sanguinem rejecit, atque ob hoc in Ægyptum missus à me, post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper: deinde dum per continuos dies nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit. Qua ex causa destinavi eum mittere in prædia tua, quæ Forojulii possides. Audivi enim te sæpe referentem, esse ibi & aërem salubrem, & lac hujusmodi curationibus accommodatissimum. Rogo ergo scribas tuis ut illi villa, ut domus pateat; offerant etiam sumptibus ejus, si quid opus erit: erit autem opus modico. Est enim tam parcus & continens, ut non solum delicias, verum etiam necessitates valetudinis frugalitate restringat. Ego proficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficit & moderato & eunti in tua. Vale.

XX. C. PLINIVS VRSO SVO S.

ITerum Bithyni, post breve tempus à Iulio Basso, etiam Rufum Varenum proconsulem detulerunt. Varenum, quem nuper adversus Bassum advocatum & postularant & acceperant. Inducti in Senatum, inquisitionem postulaverunt: tum Varenus petiit ut sibi quoque defensionis causa vocare testes liceret: recusantibus Bithynis; cognitio suscepta est. Egi ego pro Vareno, non sine eventu: nam bene an male, liber indicabit. In actionibus enim utramque in partem fortuna dominatur: multum commendationis & detrahit & affert memoria, vox, gestus, tempus ipsum; postremo vel amor vel odium rei. Liber offensis, liber gratia, liber & secundis casibus, & adversis caret. Respondit mihi Fonteius Magius, unus ex

Bithynis, plurimis verbis, pauciſſimis rebus. Mos eſt pleriſque Græcorum, ut illis ſit pro copia volubilitas: tam longas tamque rigidas periodos uno ſpiritu, quaſi torrente, contorquent. Itaque Iulius Candidus non invenuſte ſolet dicere, Aliud eſſe eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix uni aut alteri, immo, ſi Marco Antonio credimus, nemini; hæc vero quam Candidus loquentiam appellat, multis atque etiam impudentiſſimo cuique maxime contingit. Poſtero die dixit pro Vareno Homulus callide, acriter, culte; contra Nigrinus preſſe, graviter, ornate. Cenſuit Acilius Rufus, conſul deſignatus, inquiſitionem Bithynis dandam: poſtulationem Vareni ſilentio præteriit. Hæc forma negandi fuit. Cornelius Priſcus conſularis & accuſatoribus quæ petebant & reo tribuit, vicitque numero. Impetravimus rem nec lege comprehenſam, nec ſatis uſitatam, juſtam tamen. Quare juſtam, non ſum epiſtola exequuturus, ut deſideres actionem. Nam ſi verum eſt Homericum illud,

Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,
Ἥπερ ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται,

apud te providendum eſt mihi, ne gratiam novitatis & florem, quæ oratiunculam meam vel maxime commendat, epiſtolæ loquacitate [18] præcerpam. Vale.

XXI. C. PLINIVS RVFO SVO S.

DEſcenderam in Baſilicam Iuliam, auditurus quibus proxima comperendinatione reſpondere debebam. Sedebant judices, [19] centumviri venerant, obſervabantur advocati; ſilentium longum, tandem à prætore nuntius. Dimittuntur cen-

centumviri : eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus sum, ut non mora læter. Causa dilationis, Nepos prætor, qui legibus quærit. Proposuerat breve edictum; admonebat accusatores, admonebat reos, executurum se quæ SC. continerentur. Suberat edicto SC. hoc, OMNES, QVICQVID NEGOTII HABERENT, IVRARE PRIVS QVAM AGERENT IVBEBANTVR, NIHIL SE OB ADVOCATIONEM CVIQVAM DEDISSE, PROMISISSE, CAVISSE. His enim verbis, ac mille præterea, & vænire advocationes & emi vetabantur. Peractis tamen negotiis, permittebantur pecuniam duntaxat decem millium dare. Hoc facto Nepotis commotus prætor, qui centumviralibus præsidet, deliberaturus an sequeretur exemplum inopinatum, nobis otium dedit. Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. Multi, *Invenimus qui curva corrigerent. Quid? ante hunc prætores non fuerunt? Quis autem hic est qui emendet publicos mores?* Alii contra, *Rectissime fecit initurus magistratum: jura cognovit: senatusconsulta legit: reprimit fœdissimas pactiones: rem pulcherrimam turpissime vænire non patitur.* Tales ubique sermones: qui tamen alterutram in partem ex eventu prævalebunt. Est omnino iniquum, sed usu receptum, quod honesta consilia vel turpia, prout male aut prospere cedunt, ita vel probantur vel reprehenduntur. Inde plerunque eadem facta, modo diligentiæ, modo vanitatis, modo libertatis, modo furoris, nomen accipiunt. Vale.

Liber VI.

I. C. PLINIVS TIRONI SVO S.



Qvandiv ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam: postquam ego in urbe, tu adhuc in Piceno, multo magis: seu quod ipsa loca, in quibus esse una solemus, acrius me tui commonent: seu quod desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit: quoque propius accesseris ad spem fruendi, hoc impatientius careas. Quicquid in causa, eripe me huic tormento. Veni, aut ego illuc, unde inconsulte properavi, revertar, vel ob hoc solum, ut experiar an mihi, quum sine me Romæ cœperis esse, similes his epistolas mittas. Vale.

II. C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

Soleo nonnunquam in judiciis quærere Marcum Regulum, nolo enim dicere, desiderare. Cur ergo quæro? Habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat: quamvis non posset ediscere illud ipsum, quod oculum modo dextrum, modo sinistrum circumlinebat; dextrum, si à petitore; alterum, si à possessore esset acturus; quod candidum splenium in hoc aut illud supercilium transferebat: quod semper aruspices consulebat de actionis eventu, anili superstitione, sed tamen à magno studiorum honore veniebat. Iam illa perquam jucunda una dicentibus, quod libera tempora petebat, quod audituros conrogabat. Quid enim jucundius quam sub alterius invidia,

dia, quandiu velis, & in alieno auditorio quasi deprehensum commode dicere? Sed utcunque se habent ista, bene fecit Regulus, quod est mortuus, melius si ante. Nunc enim sane poterat sine malo publico vivere sub eo Principe, sub quo nocere non poterat. Ideo fas est, nonnunquam eum quærere. Nam postquam obiit ille, increbuit passim & invaluit consuetudo, binas vel singulas clepsydras interdum & dimidias, & dandi & petendi. Nam & qui dicunt, egisse malunt quam agere; & qui audiunt, finire quam judicare. Tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irreverentia studiorum periculorumque est. An nos sapientiores majoribus nostris? nos legibus ipsis justiores, quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? hebetes illi & supra modum tardi? Nos apertius dicimus, celerius intelligimus, religiosius judicamus, qui paucioribus clepsydris præcipitamus causas, quam diebus explicari solebant? O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas quod fidei paucissimi præstant! Equidem quoties judico, quod sæpius facio quam dico, quantum quis plurimum postulat aquæ do. Etenim temerarium existimo, divinare quam spatiosa sit causa inaudita, tempusque negotio finire, cujus modum ignores: præsertim cum primum religioni suæ judex patientiam debeat, quæ pars magna justitiæ est. At quædam supervacua dicuntur: etiam; sed satius est & hæc dici, quam non dici necessaria. Præterea, an sint supervacua, nisi quum audieris, scire non possis. Sed de his melius coram, ut de pluribus vitiis civitatis. Nam tu quoque amore communium soles emendari cupere, quæ jam corrigere difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua

recte? in mea novi nihil. Mihi autem & gratiora sunt bona, quod perseverant; & leviora incommoda, quod assuevi. Vale.

III. C. PLINIVS VERO SVO S.

GRatias ago quod agellum, quem nutrici meæ donaveram, colendum suscepisti. Erat quum donarem centum millium nummûm: postea, decrescente reditu, etiam pretium minuit, quod nunc te curante reparabit. Tu modo memineris, commendari tibi à me non arbores & terram (quanquam hæc quoque) sed munusculum meum; quod esse quam fructuosissimum non illius magis intereſt quæ accepit, quam mea qui dedi. Vale.

IV. C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

NVnquam sum magis de occupationibus meis questus; quæ me non sunt passæ aut proficiscentem te, valetudinis causa, in Campaniam prosequi, aut profectam è vestigio subsequi. Nunc enim præcipue simul esse cupiebam, ut oculis meis crederem, quid viribus, quid corpusculo acquireres, & qui denique secessus, voluptates, regionisque abundantiam [1] inoffensa transmitteres. Equidem etiam fortem te & non sine cura desiderarem. Est enim suspensum & anxium de eo quem ardentissime diligas, interdum nihil scire. Nunc vero me cum absentiæ, tum infirmitatis tuæ ratio, incerta & varia solicitudine exterret. Vereor omnia, [imaginor omnia] quæque natura metuentium est, ea maxime mihi quæ maxime abominor fingo. Quo impensius rogo, ut timori meo quotidie singulis, vel etiam binis epistolis con-

consulas. Ero enim securior, dum legam; statimque timebo, quum legero. Vale.

V. C. PLINIVS VRSO SVO S.

SCripseram tenuisse Varenum, ut sibi evocare testes liceret: quod pluribus æquum, quibusdam iniquum, & quidem pertinaciter, visum; maxime Licinio Nepoti, qui sequenti Senatu, quum de rebus aliis referretur, de proximo SC. disseruit, finitamque causam retractavit. Addidit etiam, petendum à consulibus ut referrent sub exemplo legis ambitus de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adjici, ut, sicut accusatoribus inquirendi, testibusque denuntiandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus hæc ejus oratio, ut sera & intempestiva & præpostera, displiceret: quæ omisso contradicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset occurrere. Iubentius quidem Celsus prætor, tanquam emendatorem Senatus, & multis & vehementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus: neuter contumeliis temperavit. Nolo referre quæ dici ab ipsis moleste tuli: quo magis quosdam è numero nostro improbavi, qui modo ad Celsum, modo ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant; & nunc quasi stimularent & accenderent, nunc, quasi reconciliarent componerentque, frequentius singulis, ambobus interdum, propitium Cæsarem, ut in ludicro aliquo, precarentur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quod sunt alter alteri quid pararent indicati. Nam & Celsus Nepoti ex libello respondit, & Celso Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum fuit, ut homines jur-

gaturi id ipsum invicem scirent, tanquam convenissent. Vale.

VI. C. PLINIVS FVNDANO SVO S.

SI quando, nunc præcipue cuperem esse te Romæ, & sis, rogo. Opus est mihi voti, laboris, solicitudinis socio. Petit honores Iulius Naso: petit cum multis, cum bonis; quos ut gloriosum, sic est difficile superare. Pendeo ergo, & exerceor spe, atque afficior metu, & me consularem esse non sentio. Nam rursus mihi videor omnium quæ decurri candidatus. Meretur hanc curam longa mei caritate. Est mihi cum illo non sane paterna amicitia; neque enim potuit esse per meam ætatem. Solebat tamen vixdum adolescentulo mihi pater ejus cum magna laude monstrari. Erat non studiorum tantum, verum etiam studiosorum amantissimus: ac prope quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum & Niceten sacerdotem ventitabat: vir alioqui clarus & gravis, & qui prodesse filio memoria sui debeat. Sed multi nunc in Senatu, quibus ignotus ille, multi quibus notus, sed non nisi viventes reverentur, quo magis huic, omissa gloria patris, in qua magnum ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum & laborandum est. Quod quidem semper, quasi provideret hoc tempus, sedulo fecit; paravit amicos, quos paraverat, coluit: me certe, ut primum sibi judicare permisit, ad amorem imitationemque delegit. Dicenti mihi solicite assistit, assidet recitanti: primus etiam & cum maxime nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, ante cum fratre, cujus nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim

&

& illum immatura morte indigniſſime raptum, & hunc optimi fratris adjumento deſtitutum, ſoliſque amicis relictum. Quibus ex cauſis exigo ut venias, & ſuffragio meo tuum jungas. Permultum intereſt mea, te oſtentare & mecum circuire. Ea eſt auctoritas tua, ut putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe ſi qua te retinent. hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas poſtulat. Suſcepi candidatum, & ſuſcepiſſe me notum eſt: ego ambio, ego periclitor. In ſumma, ſi datur Naſoni quod petit, illius honor; ſi negatur, mea repulſa eſt. Vale.

VII. C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

SCribis te abſentia mea non mediocriter affici; unumque habere ſolatium, quod pro me libellos meos teneas, ſæpe etiam in veſtigio meo colloces. Gratum eſt quod nos requiris, quod his fomentis acquieſcis: invicem ego epiſtolas tuas lectito, atque identidem in manus quaſi novas ſumo; ſed eo magis ad deſiderium tui accendor. Nam cujus literæ tantum habent ſuavitatis, hujus ſermonibus quantum dulcedinis ineſt? Tu tamen frequentiſſime ſcribe, licet hoc ita me delectet ut torqueat. Vale.

VIII. C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ATilium Creſcentem & noſti & amas. Quis enim illum ſpectatior paulo aut non novit, aut non amat? Hunc ego non ut multi, ſed arctiſſime diligo. Oppida noſtra unius diei itinere dirimuntur: ipſi amare invicem, qui eſt flagrantiſſimus amor, adoleſcentuli cœpimus. Manſit hic poſtea, nec refrixit judicio, ſed invaluit. Sciunt qui alter-

utrum nostrûm familiarius intuentur. Nam & ille amicitiam meam [2] latissime prædicatione circumfert, & ego præ me fero, quam sit mihi curæ modestia, quies, securitas ejus. Quin etiam quum insolentiam cujusdam tribunatum plebis inituri vereretur, idque indicasset mihi, respondi;

Οὔ τις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο,
Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει.

Quorsum hæc? Vt scias non posse Attilium, me incolumi, injuriam accipere. Iterum dices, Quorsum hæc? Debuit ei pecuniam Valerius Varus: hujus est heres Maximus noster, quem & ipse amo, sed conjunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro jure amicitiæ, cures ut Attilio meo salva sit non sors modo, sed etiam usura plurium annorum. Homo est alieni abstinentissimus, sui diligens: nullis quæstibus sustinetur, nullus illi, nisi ex frugalitate reditus. Nam studia, quibus plurimum præstat, ad voluptatem tantum & gloriam exercet. Gravis est ei vel minima jactura, quia reparare quod amiseris gravius est. Exime hunc illi, exime hunc mihi scrupulum: sine me suavitate ejus, sine leporibus perfrui. Neque enim possum tristem videre, cujus hilaritas me tristem esse non patitur. In summa, nosti facetias hominis: quas velim attendas, ne in bilem & amaritudinem vertat injuria. Quam vim habeat offensus, crede ei quam in amore habet. Non feret magnum & liberum ingenium cum contumelia damnum. Verum ut ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam [3] judicabo: sed non tanquam pro mea (hoc est gravius) irascar. Quanquam quid denuntiationibus & quasi minis ago; Quin potius, ut cœperam, rogo, oro, des operam, ne ille se, quod validissime vereor, à me, ego me neglectum à te putem.

putem. Dabis autem, si hoc perinde curæ est tibi quam illud mihi. Vale.

IX. C. PLINIVS TACITO SVO S.

COmmendas mihi Iulium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si meipsum? Fero tamen & ignosco. Eundem enim commendassem tibi, si, te Romæ morante, ipse abfuissem. Habet hoc solicitudo, quod omnia necessaria putat. Tu tamen censeo alios roges, ego precum tuarum minister, adjutor, particeps ero. Vale.

X. C. PLINIVS ALBINO SVO S.

QVum venissem in socrus meæ villam Alsiensem, quæ aliquando Rufi Virginii fuit, ipse mihi locus optimi illius & maximi viri desiderium non sine dolore renovavit. Hunc enim incolere secessum, atque etiam senectutis suæ nidulum vocare consueverat. Quocunque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. Libuit etiam monimentum ejus videre, & vidisse pœnituit. Est enim adhuc imperfectum, nec difficultas operis in causa, modici, ac potius exigui; sed inertia ejus, cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione, post decimum mortis annum reliquias; neglectumque cinerem, sine titulo, sine nomine jacere, cujus memoria orbem terrarum gloriâ pervagetur. At ille mandaverat caveratque, ut divinum illud & immortale factum versibus inscriberetur;

HIC SITVS EST RVFVS, PVLSO QVI VINDICE QVONDAM,
IMPERIVM ASSERVIT NON SIBI, SED PATRIÆ.

Tam rara in amicitiis fides, tam parata oblivio mor-

mortuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria exstruere, omniaque heredum officia præsumere. Nam cui non est verendum quod videmus accidisse Virginio? cujus injuriam ut indigniorem, sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

XI. C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

O Diem lætum! Adhibitus in consilium à præfecto urbis audivi ex diverso agentes summæ spei, summæ indolis juvenes duos, Fuscum Salinatorem & Numidium Quadratum, egregium par, nec modo temporibus nostris, sed literis ipsis ornamento futurum. Mira utrique probitas, constantia salva, decorus habitus, os Latinum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, judicium æquale: quæ singula mihi voluptati fuerunt: atque inter hæc illud, quod & ipsi me ut rectorem, ut magistrum intuebantur, & iis qui audiebant me æmulari, meis instare vestigiis videbantur. O diem (repetam enim) lætum, notandumque mihi candidissimo calculo! Quid enim aut publice lætius quam clarissimos juvenes nomen & famam ex studiis petere, aut mihi optatius, quam me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum? Quod gaudium ut perpetuo capiam, deos oro: ab iisdem, teste te, peto, ut omnes qui me imitari tanti putabunt, meliores esse quam me velint. Vale.

XII. C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

TV vero non debes suspensa manu commendare mihi quos tuendos putas. Nam & te decet multis prodesse, & me suscipere quicquid ad curam

curam tuam pertinet. Itaque Vectio Prisco quantum plurimum potuero, præstabo, præsertim in arena mea, hoc est, apud Centumviros. Epistolarum, quas mihi, ut ais, aperto pectore scripsisti, oblivisci me jubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel præcipue sentio quantopere me diligas, cum sic * exegeris mecum ut solebas cum tuo filio. Nec dissimulo, hoc mihi jucundiores eas fuisse, quod habebam bonam causam, cum summo studio curassem quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, ut mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor (nunquam enim cessabo) convitium facias. Quod & ego intelligam à summo amore proficisci, & tu non meruisse me gaudeas. Vale.

XIII. C. PLINIUS URSO SUO S.

VNquamne vidisti quemquam tam ' laboriosum & exercitum, quam Varenum meum? cui quod summa contentione impetraverat, defendendum & quasi rursus petendum fuit. Bithyni SC. apud consules carpere & labefactare sunt ausi, atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito irreverenter magis quam constanter, ut qui ipsum SC. apud senatum accusaret. Respondit Fronto Catius graviter magis & firme: senatus ipse mirificus. Nam illi quoque, qui prius negarant Vareno quæ petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerunt. Singulos enim, integrâ re, dissentire fas esse; peractâ, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum. Acilius tantum Rufus, & cum eo septem an octo? (septem immo) in priore sententia perse-

verarunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria gravitas, vel potius gravitatis imitatio, ridebatur. Tu tamen æstima, quantum nos in ipsa pugna prælii & certaminis maneat, cujus quasi prælusio atque præcursio has contentiones excitavit. Vale.

XIV. C. PLINIUS MAURICO SUO S.

Solicitas me in Formianum: veniam ea conditione, ne quid contra commodum tuum facias: qua pactione invicem mihi caveo. Neque enim mare & litus, sed te, otium, libertatem sequor: alioqui satius est in urbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad suum facere: mei certe stomachi hæc natura est, ut nihil nisi totum & merum velit. Vale.

XV. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Mirificæ rei non interfuisti: ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Passienus Paulus, splendidus eques Romanus, & inprimis eruditus, scribit elegos. Gentilitium hoc illi. Est enim municeps Propertii, atque etiam inter majores suos Propertium numerat. Is quum recitaret, ita cœpit dicere, *Prisce jubes?* Ad hoc Iabolenus Priscus (aderat enim ut Paulo amicissimus) *Ego vero non jubeo.* Cogita qui risus hominum, qui joci. Est omnino Priscus dubiæ sanitatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam jus civile publice respondet: quo magis quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. Tam solicite recitaturis providendum est non solum ut sint ipsi sani, verum etiam ut sanos adhibeant. Vale.

XVI. C.

XVI. C. PLINIVS TACITO SVO S.

PEtis ut tibi avunculi mei exitum ſcribam, quo verius tradere poſteris poſſis: gratias ago. Nam video, morti ejus, ſi celebretur à te, immortalem gloriam eſſe propoſitam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes memorabili caſu, quaſi ſemper victurus occiderit: quamvis ipſe plurima opera & manſura condiderit, multum tamen perpetuitati ejus ſcriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum eſt aut facere ſcribenda, aut ſcribere legenda: beatiſſimos vero quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus & ſuis libris & tuis erit. Quo libentius ſuſcipio, depoſco etiam quod injungis. Erat Miſeni, claſſemque imperio præſens regebat. Nono calend. Septembris, hora diei fere ſeptima, mater mea indicat ei, apparere nubem inuſitata & magnitudine & ſpecie. Vſus ille ſole mox frigidam guſtaverat jacens, ſtudebatque: poſcit ſoleas, aſcendit locum ex quo maxime miraculum illud conſpici poterat. nubes (incertum procul intuentibus ex quo monte: Veſuvium fuiſſe poſtea cognitum eſt) oriebatur, cujus ſimilitudinem & formam non alia magis arbor quam pinus expreſſerit. Nam longiſſimo velut trunco elata in altum, quibuſdam ramis diffundebatur. credo quia recenti ſpiritu evecta, deinde ſeneſcente eo deſtituta, aut etiam pondere ſuo victa, in latitudinem vaneſcebat: candida interdum, interdum ſordida & maculoſa, prout terram cineremve ſuſtulerat. Magnum propiuſque noſcendum id eruditiſſimo viro viſum. Iubet Liburnicam aptari: mihi ſi veni-

re una vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle: & forte ipse quod scriberem dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos.[6] Retinæ Classiarii imminenti periculo exterriti (nam villa ea subjacebat, nec ulla nisi navibus fuga) ut se tanto discrimini eriperet orabant. Non vertit ille consilium, sed quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Retinæ modo, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. Properat illuc unde alii fugiunt; rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Iam navibus cinis inciderat, quo propius accederet, calidior & densior; jam pumices etiam, nigrique & ambusti & fracti igne lapides: jam vadum subitum, ruinaque montis litora obstantia, cunctatusque paulum an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti, *Fortes*, inquit, *fortuna juvat*: Pomponianum pete. Stabiis erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, &, quum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset: quo tunc avunculus meus secundissimo invectus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utque timorem ejus sua securitate leniret, deferri se in balineum jubet; lotus accubat, cœnat, atque hilaris aut, quod est æque magnum, similis hilari. Interim è Vesuvio monte pluribus locis latissimæ flammæ altaque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas [7] tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione ignis relictas
defer-

desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis, dictabat: tum se quieti dedit, & quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis gravior & sonantior erat, ab iis qui limini obversabantur, audiebatur. Sed area ex qua diæta adibatur, ita jam cinere, mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, ceterisque qui pervigilarant reddit. In commune consultant an intra tecta subsistant, an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus, quanquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur. quod tamen periculorum collatio elegit, & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munímentum adversus decidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multæ variaque lumina solvebant. Placuit egredi in litus, & è proximo aspicere ecquid jam mare admitteret, quod adhuc vastum & adversum permanebat. Ibi super abjectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque: deinde flammæ, flammarumque prænuntius odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum. Innixus servis duobus assurrexit, & statim concidit, ut ego [8] conjecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura invalidus & angustus & frequenter interæstuans erat. Vbi dies redditus (is ab eo, quem novissime viderat, tertius) corpus inventum est integrum, illæsum opertum-

tumque, ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti quam defuncto similior. Interim Miseni ego & mater. Sed nihil ad historiam, nec tu aliud quam de exitu ejus scire voluisti. Finem ergo faciam: unum adjiciam, omnia me, quibus interfueram, quæque statim quum maxime vera memorantur, audiveram, vere persequutum: tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam; aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

XVII. C. PLINIVS RESTITVTO SVO S.

INdignatiunculam, quam in cujusdam amici auditorio cepi, non possum mihi temperare quo minus apud te, quia non contingit coram, per epistolam effundam. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo aut tres, ut sibi & paucis videntur, diserti, surdis mutisque similes audiebant. Non labra diduxerunt, non moverunt manum, non denique assurrexerunt saltem lassitudine sedendi. Quæ tanta gravitas? quæ tanta sapientia? quæ immo pigritia, arrogantia, sinisteritas, ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut inimicum relinquas, ad quem tanquam amicissimus veneris? Disertior ipse es? tanto magis ne invideris. nam qui invidet, minor est. Denique, sive plus, sive minus, sive idem præstas, lauda vel inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudandus ille est, non potes ipse laudari; inferiorem aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quam maximum videri quem præcedis vel exæquas. Equidem omnes qui aliquid in studiis faciunt, venerari etiam mirarique soleo. Est enim res difficilis, ardua, fastidiosa, &

quæ

quæ eos à quibus contemnitur, dedignatur. Nisi forte aliud judicas tu: quanquam quis uno te reverentior hujus operis, quis benignior æstimator? Qua ratione ductus, tibi potissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium maxime poteram. Vale.

XVIII. C. PLINIUS SABINO SUO S.

Rogas ut agam [9] Firmanorum publicam causam: quod ego, quanquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim & ornatissimam coloniam advocationis officio, & te gratissimo tibi munere obstringere. Nam cum familiaritatem nostram, ut soles prædicare, ad præsidium ornamentumque tibi sumpseris, nihil est quod negare debeam, præsertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius piis, aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac jam potius nostris, obliga fidem meam; quos labore & studio meo dignos cum splendor ipsorum, tum hoc maxime pollicetur, quod credibile est optimos esse, inter quos tu talis extiteris. Vale.

XIX. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Scis tu accessisse pretium agris, præcipue suburbanis. Causa subitæ caritatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitiis honestissimas voces Senatui expressit, Candidati ne conviventur, ne mittant munera, ne pecunias deponant. Ex quibus duo priora tam aperte quam immodice fiebant: hoc tertium, quanquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homulus deinde noster usus vigilanter hoc consensu Senatus, sententiæ loco postulavit, ut consules desiderium uni-

ver-

versorum notum principi facerent, peterentque sicut aliis vitiis, huic quoque providentia sua occurreret: occurrit. Nam sumptus candidatorum, fœdos illos & infames, ambitus lege restrinxit: eosdem patrimonii tertiam partem conferre jussit in ea quæ solo continerentur, deforme arbitratus (ut erat) honorem petituros, urbem Italiamque non pro patria, sed pro hospitio aut stabulo quasi peregrinantes habere. Concursant ergo candidati certatim: quicquid venale audiunt, emptitant; ut sint quoque plura venalia, efficiunt. Proinde, si pœnitet te Italicorum prædiorum, hoc vendendi tempus, tam hercule quam in provinciis comparandi, dum iidem candidati illic vendunt, ut hîc emant. Vale.

XX. C. PLINIVS CORNELIO TACITO SVO S.

Ais te adductum literis, quas exigenti tibi de morte avunculi mei scripsi, cupere cognoscere, quos ego Miseni relictus (id enim ingressus abruperam) non solum metus, verum etiam casus pertulerim. Quanquam animus meminisse horret, incipiam. Profecto avunculo, ipse reliquum tempus studiis (ideo enim remanseram) impendi: mox balineum, cœna, somnus inquietus & brevis. Præcesserat per multos dies tremor terræ minus formidolosus, qui Campaniæ non solum castella, verum etiam oppida vexare solitus: illâ vero nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, sed everti crederentur. Irrumpit cubiculum meum mater: surgebam invicem, si quiesceret, excitaturus. Resedimus in area domus, quæ mare à tectis modico spatio dividebat. Dubito constantiam vocare an prudentiam debeam: agebam

bam enim duodeviceſimum annum. Poſco librum Titi Livii, & quaſi per otium lego, atque etiam, ut cœperam, excerpo, Ecce, amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hiſpania venerat, ut me & matrem ſedentes, me vero etiam legentem videt, illius patientiam, ſecuritatem meam corripit: nihilo ſegnius ego intentus in librum. Iam hora diei prima, & adhuc dubius & quaſi languidus dies, jam quaſſatis circumjacentibus tectis, quanquam in aperto loco, anguſto tamen, magnus & certus ruinæ metus. Tum demum excedere oppido viſum. Sequitur vulgus attonitum, quodque in pavore ſimile prudentiæ, alienum conſilium ſuo præfert, ingentique agmine abeuntes premit & impellit. Egreſſi tecta conſiſtimus: multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula quæ produci juſſeramus, quanquam in planiſſimo campo, in contrarias partes agebantur, ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem veſtigio quieſcebant. Præterea mare in ſe reſorberi, & tremore terræ quaſi repelli videbatur. Certe proceſſerat litus, multaque animalia maris in ſiccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra & horrenda ignei ſpiritus tortis vibratiſque diſcurſibus rupta, in longas flammarum figuras déhiſcebat: fulgoribus illæ & ſimiles & majores erant. Tum vero ille idem ex Hiſpania amicus, acrius & inſtantius, Si frater, inquit, tuus, ſi [10] tuus avunculus vivit, vult eſſe vos ſalvos: ſi periit, ſuperſtites voluit: proinde quid ceſſatis evadere? Reſpondimus, non commiſſuros nos, ut de ſalute ejus incerti, noſtræ conſuleremus. Non moratus ultra proripit ſe, effuſoque curſu periculo aufertur: nec multo poſt, illa nubes deſcendere in terras, operire maria. Cinxerat Capreas & abſconderat: Miſeni quod pro-

procurrit, abſtulerat. Tum mater orare, hortari, jubere, quoquo modo fugerem: poſſe enim juvenem, ſe & annis & corpore gravem bene morituram, ſi mihi cauſa mortis non fuiſſet. Ego contra, ſalvum me, niſi una, non futurum: deinde manum ejus amplexus, addere gradum cogo: paret ægre, incuſatque ſe quod me moretur. Iam cinis adhuc tamen rarus: reſpicio; denſa caligo tergis imminebat, quæ nos torrentis modo infuſa terræ, ſequebatur. Deflectamus (inquam) dum videmus, ne in via ſtrati, comitantium turba in tenebris obteramur. 11 Vix conſederamus, & nox, non quaſi illunis aut nubila, ſed qualis in locis clauſis lumine extincto: audires ululatus feminarum, infantium quiritatus, clamores virorum: alii parentes, alii liberos, alii conjuges vocibus requirebant, vocibus noſcitabant: hi ſuum caſum, illi ſuorum miſerebantur: erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad deos manus tollere, plures nuſquam jam deos ullos, æternamque illam & noviſſimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt qui fictis mentitiſque terroribus vera pericula augerent. Aderant qui Miſeni illud ruiſſe, illud ardere, falſo, ſed credentibus nuntiabant. Paulum reluxit; quod non dies nobis, ſed adventantis ignis indicium videbatur: & ignis quidem longius ſubſtitit: tenebræ rurſus, cinis rurſus multus & gravis: hunc identidem aſſurgentes excutiebamus: operti alioqui, atque etiam obliſi pondere eſſemus. Poſſem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidiſſe, niſi me cum omnibus omnia mecum perire, miſero, magno tamen mortalitatis ſolatio crediſſem. Tandem illa caligo tenuata quaſi in fumum nebulamve deceſſit:

mox

mox dies verus; sol etiam effulsit, luridus, tamen; qualis esse quum deficit solet. Occursabant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia, altoque cinere tanquam nive obducta. Regressi Misenum, curatis utcunque corporibus, suspensam dubiamque [12] mentem spe ac metu exegimus: metus prævalebat. Nam & tremor terræ perseverabat, & plerique lymphati terrificis vaticinationibus & sua & aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quanquam & expertis periculum, & exspectantibus, abeundi consilium donec de avunculo nuntius veniret. Hæc, nequaquam historia digna, non scripturus leges, & tibi, scilicet qui requisisti, imputabis, si digna ne epistola quidem videbuntur. Vale.

XXI. C. PLINIVS CANINIO SVO S.

SVm ex iis qui mirer antiquos: non tamen, ut quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa & effœta natura, ut nihil jam laudabile pariat. Atque adeo nuper audii [13] Verginium Romanum paucis legentem comœdiam, ad exemplar veteris comœdiæ scriptam, tam bene, ut esse quandoque possit exemplar. Nescio an noris hominem, quanquam nosse debes. Est enim probitate morum, ingenii elegantia, operum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter, argute, venuste, atque in hoc genere eloquentissime. Nullum est enim genus quod absolutum, non possit eloquentissimum dici. Scripsit comœdias, Menandrum aliosque ætatis ejusdem æmulatus. Licet has inter Plautinas, Terentianasque numeres. Nunc primum se in vetere comœdia, sed non tanquam inciperet, ostendit:

dit. Non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. Ornavit virtutes, insectatus est vitia, fictis nominibus decenter, veris usus est apte. Circa me tantum benignitate nimia modum excessit, nisi quod tamen poëtis mentiri licet. In summa, extorquebo ei librum, legendumque, immo edifcendum, mittam tibi. Neque enim dubito futurum ut non deponas, si semel sumpseris. Vale.

XXII. C. PLINIVS TIRONI SVO S.

MAgna res acta est omnium qui sunt provinciis præfuturi, magna omnium qui se simpliciter credunt amicis. Lustricus Bruttianus quum Montanum Atticinum comitem suum in multis flagitiis deprehendisset, Cæsari scripsit: Atticinus flagitiis addidit, ut quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est: fui in consilio; egit uterque pro se; egit autem carptim, & κατὰ κεφάλαια, quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum esse dicebat. Hoc enim & arcana familiaritas, & querendi de eo quem sic amasset, necessitas indicabatur. Enumeravit crimina fœda manifestaque: ille, quum diluere non posset, ita recessit, ut, dum defenditur, turpis; dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim scribæ servo, interceperat commentarios, interciderat que, ac per summum nefas utebatur adversus amicum crimine suo. Fecit pulcherrime Cæsar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino [14] pronuntiavit. Damnatus & in insulam relegatus: Bruttiano justissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantiæ gloria secuta est.

eſt. Nam defenſus expeditiſſime, accuſavit vehementer; nec minus acer quam bonus & ſincerus apparuit. Quod tibi ſcripſi, ut te ſortitum provinciam præmonerem, plurimum tibi credas, nec cuiquam ſatis fidas: deinde ſcias, ſi quis forte te, quod abominor, fallat, paratam ultionem: qua tamen ne ſit opus, etiam atque etiam attende. Neque enim tam jucundum eſt vindicari, quam decipi miſerum. Vale.

XXIII. C. PLINIVS TRIARIO SVO S.

IMpenſe petis ut agam cauſam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioquin & famoſam: faciam, ſed non gratis. Quî fieri poteſt (inquis) ut non gratis tu? Poteſt. Exigam enim mercedem honeſtiorem gratuito patrocinio. Peto, atque etiam paciſcor, ut ſimul agat Cremutius Ruſo. Solitum hoc mihi, & jam in pluribus claris adoleſcentibus factitatum. Nam mire concupiſco bonos juvenes oſtendere foro, aſſignare famæ. Quod, ſi cui, præſtare Ruſoni meo debeo, vel propter natales ipſius, vel propter eximiam mei caritatem: quem magni æſtimo in iiſdem judiciis, ex iiſdem etiam partibus, conſpici, audiri. Obliga me, obliga antequam dicat. Nam quum dixerit, gratias ages Spondeo ſolicitudini tuæ, ſpei meæ, magnitudini cauſæ [15] ſuffecturum. Eſt indolis optimæ, brevi producturus alios, ſi interim provectus fuerit à nobis. Neque enim cuiquam tam clarum ſtatim ingenium eſt, ut poſſit emergere, niſi illi materia, occaſio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

XXIV. C.

XXIV. C. PLINIVS MACRO SVO S.

QVammultum intereſt, quid à quo fiat. Eadem enim facta claritate vel obſcuritate facientium aut tolluntur altiſſime, aut humillime deprimuntur. Navigabam per Larium noſtrum, quum ſenior amicus oſtendit mihi villam, atque etiam cubiculum, quod in lacum prominet. Ex hoc, (inquit), aliquando municeps noſtra cum marito ſe præcipitavit. Cauſam requiſivi. Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis, ulceribus putreſcebat: uxor ut inſpiceret exegit: neque enim quemquam fidelius judicaturum, poſſetne ſanari. Vidit, deſperavit: hortata eſt ut moreretur, comeſque ipſa mortis, dux immo & exemplum, & neceſſitas fuit. Nam ſe cum marito ligavit, abjecitque in lacum. Quod factum ne mihi quidem, qui municeps, niſi proxime auditum eſt: non quia minus illo clariſſimo Arriæ facto, ſed quia minor eſt ipſa. Vale.

XXV. C. PLINIVS [16] HISPANO SVO S.

SCribis, Robuſtum, ſplendidum equitem Romanum cum Attilio Scauro, amico meo, Ocriculum uſque commune iter feciſſe; deinde nuſquam comparuiſſe: petis ut Scaurus veniat, noſque, ſi poteſt in aliqua inquiſitionis veſtigia inducat. Veniet; vereor ne fruſtra. Suſpicor enim tale neſcio quid Robuſto accidiſſe, quale aliquando Metilio Criſpo, municipi meo. Huic ego ordines impetraveram, atque etiam proficiſcenti [17] quadringenta millia nummûm ad inſtruendum ſe ornandumque donaveram; nec poſtea aut epiſtolas ejus, aut aliquem de exitu nuntium accepi. Interceptuſne ſit

ſit à ſuis, an cum ſuis, dubium: certe non ipſe, non quiſquam ex ſervis ejus apparuit. Vtinam ne in Robuſto idem experiamur! Tamen accerſamus Scaurum. Demus hoc tuis, demus optimi adoleſcentis honeſtiſſimis precibus, qui pietate ſumma, mira etiam ſagacitate, patrem quærit. Dii faveant ut ſic inveniat ipſum, quemadmodum jam cum quo fuiſſet, invenit! Vale.

XXVI. C. PLINIVS SERVIANO SVO S.

GAudeo, & gratulor, quod Fuſco Salinatori filiam tuam deſtinaſti. Domus patritia; pater honeſtiſſimus; mater pari laude. Ipſe eſt ſtudioſus, literatus, etiam diſertus; puer ſimplicitate, comitate juvenis, ſenex gravitate: neque enim amore decipior. Amo quidem effuſe (ita officiis, ita reverentiâ meruit) judico tamen, & quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibique, ut qui exploraverim, ſpondeo, habiturum te generum, quo melior fingi, ne voto quidem, potuit. Supereſt ut avum te quam maturiſſime ſimillimo ſui faciat. Quam felix tempus illud, quo mihi liberos illius, nepotes tuos, ut meos vel liberos vel nepotes, ex veſtro ſinu ſumere, & quaſi pari jure tenere continget! Vale.

XXVII. C. PLINIVS SEVERO SVO S.

ROgas ut cogitem quid deſignatus conſul in honorem principis cenſeas. Facilis inventio, non facilis electio. Eſt enim ex virtutibus ejus larga materia; tamen quod ſentiam indicabo, ſi prius hæſitationem meam oſtendero. Dubito num idem tibi ſuadere, quod mihi, debeam. Deſignatus ego conſul, omni hac, etſi non adulatione, ſpecie

tamen adulationis, abstinui: non tanquam liber & constans, sed tanquam intelligens principis nostri: cujus videbam hanc esse præcipuam laudem, si nihil quasi ex necessitate decernerem. Recordabar etiam, plurimos honores pessimo cuiq; delatos; à quibus hic Optimus separari non alio modo magis poterat quam diversitate censendi: quod ipsum dissimulatione & silentio non præterii, ne forte non judicium illud meum, sed oblivio videretur. Hoc tunc ego: sed non omnibus eadem placent, nec conveniunt quidem. Præterea, faciendi aliquid, vel non faciendi, vera ratio, cum hominum ipsorum, tum rerum etiam ac temporum conditione [18] nititur. Nam recentia opera maximi principis præbent facultatem nova, magna, vera censendi: quibus ex causis (ut suprascripsi) dubito, an idem nunc tibi quod tunc mihi suadeam. Illud non dubito, debuisse me in parte consilii tui ponere quod ipse fecissem. Vale.

XXVIII. C. PLINIUS PONTIO SUO S.

SCio quæ tibi causa fuerit impedimento, quo minus præcurrere adventum meum in Campaniam posses: sed, quanquam absens, totus huc migrasti: tantum mihi copiarum tam urbanarum quam rusticarum nomine tuo oblatum est, quas omnes improbe quidem, accepi tamen. Nam me tui, ut ita facerem, rogabant; & verebar ne & mihi & illis irascereris si non fecissem: in posterum, nisi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis denuntiavi, si rursus tam multa attulissent, omnia relaturos. Dices, oportere me tuis rebus ut meis uti: etiam; sed perinde illis ac meis parco. Vale.

XXIX. C. PLINIVS QVADRATO SVO S.

AVidius Quietus, qui me unice dilexit, &, quo non minus gaudeo, probavit, ut multa alia Thrafeæ (fuit enim familiaris) ita hoc ſæpe referebat, præcipere ſolitum, ſuſcipiendas eſſe cauſas aut amicorum, aut deſtitutas, aut ad exemplum pertinentes. Cur amicorum? Non eget interpretatione. Cur deſtitutas? Quod in illis maxime & conſtantia agentis & humanitas cerneretur. Cur pertinentes ad exemplum? Quia plurimum refert, bonum an malum [19] induceretur. Ad hæc ego genera cauſarum, ambitioſe fortaſſe, addam tamen claras & illuſtres. Æquum enim eſt agere nonnunquam gloriæ & famæ: id eſt, ſuam cauſam. Hos terminos, quia me conſuluiſti, dignitati ac verecundiæ tuæ ſtatuo. Nec me præterit, uſum & eſſe & haberi optimum dicendi magiſtrum. Video etiam, multos parvo ingenio, literis nullis, ut bene agerent agendo conſequutos. Sed & illud quod vel Pollionis, vel tanquam Pollionis, accepi, veriſſimum experior; *Commode agendo factum eſt, ut ſæpe agerem: ſæpe agendo, ut minus commode.* quia ſcilicet aſſiduitate nimia facilitas magis quam facultas, nec fiducia, ſed temeritas, paratur. Nec vero Iſocrati, quo minus haberetur ſummus orator officit, quod infirmitate vocis, mollitie frontis, ne in publico diceret impediebatur. Proinde multum lege, ſcribe, meditare, ut poſſis, quum voles, dicere; dicas quum velle debebis. Hoc fere temperamentum ipſe ſervavi. Nonnunquam neceſſitati, quæ pars rationis eſt, parui. Egi enim quaſdam, à Senatu juſſus, quæ tertio in numero fuerunt ex illa Thraſeæ diviſione, hoc eſt, ad ex-

emplum pertinentes. Adfui Bæticis contra Bæbium Massam. Quæsitum est, an danda esset inquisitio: data est. Adfui rursus, iisdem querentibus de Cæcilio Classico. Quæsitum est, an provinciales, ut socios ministrosq; proconsulis, plecti oporteret: pœnas luerunt. Accusavi Marium Priscum; qui, lege Repetundarum damnatus, utebatur clementia legis, cujus severitatem immanitate criminum excesserat: relegatus est. Tuitus sum Iulium Bassum, ut incustoditum nimis & incautum, ita minime malum; judicibus acceptis in Senatu remansit. Dixi proxime pro Vareno; postulante ut sibi invicem vocare testes liceret: impetratum est. In posterum opto, ut ea potissimum jubeat, quæ me deceat vel sponte fecisse. Vale.

XXX. C. PLINIVS FABATO SVO S.

DEbemus, me hercule, [20] natales tuos perinde ac nostros celebrare, cum lætitia nostrorum ex tuis pendeat, cujus diligentia & cura hîc hilares, istic securi sumus. Villa Camilliana, quam in Campania possides, est quidem vetustate vexata; ea tamen quæ sunt pretiosiora, aut integra manent, aut levissime læsa sunt. Attendimus ergo, ut quam saluberrime reficiantur. Ego videor habere multos amicos, sed hujus generis, cujus & tu quæris, & res exigit, prope neminem. Sunt enim omnes togati & urbani: rusticorum autem prædiorum administratio poscit durum aliquem & agrestem, cui nec labor ille gravis, nec cura sordida, nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestissime cogitas: fuit enim filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi præstare possit ignoro; velle plurimum, credo. Vale.

XXXI. C.

XXXI. C. PLINIVS CORNELIANO SVO S.

EVocatus in consilium à Cæsare nostro ad Centum Cellas (hoc loco nomen) longe maximam cepi voluptatem. Quid enim jucundius, quam principis justitiam, gravitatem, comitatem in secessu quoque, ubi hæc maxime recluduntur, inspicere? Fuerunt variæ cognitiones, & quæ virtutes judicis per plures species experirentur. Dixit causam Claudius Aristo, princeps Ephesiorum, homo munificus, & innoxiæ popularitatis: inde invidia, & ab dissimillimis dissimilis delator immissus: itaque absolutus vindicatusque est. Sequenti die audita est Gallita, adulterii rea. Nupta hæc tribuno militum, honores petituro, & suam & mariti dignitatem centurionis amore maculaverat: maritus legato consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar, excussis probationibus, centurionem exauctoravit, atque etiam relegavit. Supererat crimini, quod nisi duorum esse non poterat, reliqua pars ultionis; sed maritum, non sine aliqua reprehensione patientiæ, amor uxoris retardabat. quam quidem, etiam post delatum adulterium, domi habuerat, quasi contentus æmulum removisse. Admonitus ut perageret accusationem, peregit invitus, sed illam damnari, etiam invito accusatore, necesse erat: damnata, & Iuliæ legis pœnis relicta est. Cæsar & nomen centurionis, & commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adjecit, ne omnes ejusmodi causas revocare ad se videretur. Tertio die indulta cognitio est, multis sermonibus, & vario rumore jactata. Iulii Tironis codicilli, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Substituebantur crimini

Sempronius Senecio, eques Romanus, & Eurythmus, Cæſaris libertus & procurator. Heredes, quum Cæſar eſſet in Dacia, communiter epiſtola ſcripta, petierant ut ſuſciperet cognitionem: ſuſceperat. Reverſus diem dixerat: &, quum ex heredibus quidam, quaſi reverentia Eurythmi, remitterent accuſationem, pulcherrime dixerat, *Nec ille*
21 *Polycletus eſt, nec ego Nero.* Indulſerat tamen petentibus dilationem; cujus tempore exacto, conſederat auditurus. A parte heredum intraverunt duo: omnino poſtularunt ut omnes heredes agere cogerentur, quum detuliſſent omnes, aut ſibi quoque deſiſtere permitteretur. Loquutus eſt Cæſar ſumma gravitate, ſumma moderatione: quumque advocatus Senecionis & Eurythmi dixiſſet, Suſpicionibus relinqui reos, niſi audirentur; *Non curo* (inquit) *an iſti ſuſpicionibus relinquantur, ego relinquor.* Dein, converſus ad nos, Ἐπίστασθε, quid facere debeamus? iſti enim queri volunt quod ſibi licuerit non accuſare. tum ex conſilii ſententia juſſit denuntiari heredibus omnibus aut agerent, aut ſinguli approbarent cauſas non agendi, alioqui ſe vel de calumnia pronuntiaturum. Vides quam honeſti, quam ſeveri dies, quos jucundiſſimæ remiſſiones ſequebantur. Adhibebamur quotidie cœnæ: erat modica, ſi principem cogites: interdum ἀκροάματα audiebamus; interdum jucundiſſimis ſermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Cæſare humanitas fuit) xenia ſunt miſſa: ſed mihi, ut gravitas cognitionum, conſilii honor, ſuavitas ſimplicitaſque convictus, ita locus ipſe perjucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridiſſimis agris: imminet litori, cujus in ſinu quam maximus portus, velut amphitheatrum.

Hujus

Hujus ſiniſtrum brachium firmiſſimo opere munitum eſt; dextrum elaboratur. In ore portus inſula aſſurgit, quæ illatum vento mare objacens frangat,tutumque ab utroque latere decurſum navibus præſtet. Aſſurgit autem arte viſenda.Ingentia ſaxa latiſſima navis provehit: contra, hæc alia ſuper alia dejecta ipſo pondere manent,ac ſenſim, quodam velut aggere, conſtruuntur. Eminet jam & apparet ſaxeum dorſum: impactoſque fluctus in immenſum elidit & tollit. Vaſtus illic fragor, canumque circa mare. Saxis deinde pilæ adjiciuntur; quæ procedenti tempore enatam inſulam imitentur. Habebit hic portus etiam nomen auctoris,eritque vel maxime ſalutaris. Nam per longiſſimum ſpatium litus importuoſum hoc receptaculo utetur. Vale.

XXXII. C. PLINIVS QVINTILIANO SVO S.

QVamvis & ipſe ſis continentiſſimus, & filiam tuam ita inſtitueris, ut decebat filiam tuam, Tutilii neptem,quum tamen ſit nuptura honeſtiſſimo viro, Nonio Celeri; cui ratio civilium officiorum neceſſitatem quandam nitoris imponit; debet,ſecundum conditiones mariti, veſte, comitatu augeri: quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen & inſtruitur. Te porro animo beatiſſimum, modicum facultatibus ſcio: itaque partem oneris tui mihi vindico, &, tanquam parens alter puellæ noſtræ, confero quinquaginta milla nummûm: plus collaturus, niſi à verecundia tua ſola mediocritate munuſculi impetrari poſſe confiderem, ne recuſares. Vale.

XXXIII. C. PLINIVS ROMANO SVO S.

TOllite cuncta, inquit, cœptosque auferte labores. Seu ſcribis aliquid,ſeu legis,tolli,auferri jube, & accipe orationem meam,ut illi arma, divinam. (Num ſuperbius potui?) revera, ut inter meas pulchram. Nam mihi ſatis eſt certare mecum. Eſt hæc pro Accia Variola & dignitate perſonæ & exempli raritate, & judicii magnitudine inſignis. Nam femina ſplendide nata, nupta prætorio viro, exheredata ab octogenario patre, intra undecim dies, quam ille novercam ei, amore captus, induxerat, quadruplici judicio bona paterna repetebat. Sedebant judices centum & octoginta: tot enim quatuor conſiliis colliguntur, ingens utrinque advocatio, & numeroſa ſubſellia: præterea denſa circumſtantium corona latiſſimum judicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc, ſtipatum tribunal, atque etiam ex ſuperiore baſilicæ parte, qua feminæ, qua viri,& audiendi,quod erat difficile, &, quod facile, viſendi ſtudio imminebant Magna expectatio patrum, magna filiarum, magna etiam novercarum. Secutus eſt varius eventus. Nam duobus conſiliis vicimus,totidem victi ſumus. Notabilis prorſus res & mira; eadem in cauſa, iiſdem judicibus, iiſdem advocatis, eodem tempore tanta diverſitas accidit caſu quidem, ſed non ut caſus videretur. Victa eſt noverca: ipſa heres ex parte ſexta, Victus Suburranus; qui exheredatus à patre ſingulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non auſus ſui petere. Hæc tibi expoſui, primum ut ex epiſtola ſcires quæ ex oratione non poteras: deinde (nam detegam artes), ut orationem libentius legeres, ſi non legere

legere tibi, ſed intereſſe judicio videreris: quam, ſit licet magna, non deſpero gratiam breviſſimæ impetraturam. Nam & copia rerum, & arguta diviſione, & narratiunculis pluribus, & eloquendi varietate, renovatur. Sunt multa (non auderem niſi tibi dicere) elata; multa pugnantia, multa ſubtilia. Intervenit enim acribus illis & erectis frequens neceſſitas computandi, ac pene calculos tabulamque poſcendi, ut rēpente in privati judicii formam centumvirale vertatur. Dedimus vela indignationi; dedimus iræ, dedimus dolori; & in ampliſſima cauſa, quaſi magno mari, pluribus ventis ſumus vecti. In ſumma, ſolent quidam ex contubernalibus noſtris exiſtimare hanc orationem (iterum dicam) præcipuam, ut inter meas ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος eſſe. An vere, tu facillime judicabis, quia tam memoriter tenes omnes, ut conferre cum hac, dum hanc ſolam legis, poſſis. Vale.

XXXIV. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Recte feciſti, quod gladiatorium munus Veronenſibus noſtris promiſiſti; à quibus olim amaris, ſuſpiceris, ornaris. Inde etiam uxorem cariſſimam tibi & probatiſſimam habuiſti; cujus memoriæ aut opus aliquod, aut ſpectaculum, atque hoc potiſſimum, quod maxime funeri, debeatur. Præterea, tanto conſenſu rogabaris, ut negare non conſtans, ſed durum videretur. Illud quoque egregium, quod tam facilis, tam liberalis in edendo fuiſti. Nam per hæc etiam magnus animus oſtenditur. Vellem Africanæ, quas coëmeras plurimas, ad præfinitum diem occurriſſent: ſed licet ceſſaverint illæ, tempeſtate detentæ, tu tamen me-

ruisti ut acceptum tibi fieret, quod quo minus exhiberes, non per te ſtetit. Vale.

LIBER VII.

I. C. PLINIVS [1]RESTITVTO SVO S.

TERRET me hæc tua tam pertinax valetudo, & quanquam te temperantiſſimum noverim, vereor tamen ne quid illi etiam in mores tuos liceat. Proinde moneo, patienter reſiſtas. Hoc laudabile, hoc ſalutare admittit humana natura, quod ſuadeo; ipſe certe ſic agere ſanus cum meis ſoleo. Spero quidem, ſi forte in adverſam valetudinem incidero, nihil me deſideraturum vel pudore vel pœnitentia dignum: ſi tamen ſuperaverit morbus, denuntio ne quid mihi detur, niſi permittentibus medicis: ſciantque, ſi dederint, ita vindicaturum ut ſolent alii quæ negantur. Quinetiam quum peruſtus ardentiſſima febri, tandem remiſſus unctuſque acciperem à medico potionem, porrexi manum, utque me tangeret dixi, admotumque jam labris poculum reddidi. Poſtea quum viceſimo valetudinis die balineo præpararer, muſſanteſque medicos repente vidiſſem, cauſam requiſivi. Reſponderunt, poſſe me tuto lavari, non tamen omnino ſine aliqua ſuſpicione. Quid (inquam) neceſſe eſt? Atque ita ſpe balinei, cui jam videbar inferri placide leniterque, dimiſſa, ad abſtinentiam rurſus, non ſecus ac modo ad balineum, animum vultumque compoſui. Quæ tibi ſcripſi, primum ut te non ſine exemplo monerem; deinde ut in poſterum ipſe ad can-

eandem temperantiam astringeres, quum me hac epistola quasi pignore obligavissem. Vale.

II. C. PLINIVS IVSTO SVO S.

QVemadmodum congruit ut simul & affirmes te assiduis occupationibus impediri, & scripta nostra desideres, quæ vix ab otiosis impetrare aliquid perituri temporis possunt? Patiar ergo æstatem inquietam nobis exercitamque transcurrere; & hyeme demum, quum credibile erit noctibus saltem vacare te posse, quæram quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim abunde est, si epistolæ non sunt molestæ. Sunt autem, & ideo breviores erunt. Vale.

III. C. PLINIVS PRÆSENTI SVO S.

TAntâne perseverantiâ tu modo in Lucania, modo in Campania? Ipse enim (inquis) Lucanus, uxor Campana. Iusta causa longioris absentiæ, non perpetuæ tamen. Quin ergo aliquando in urbem redis? ubi dignitas, honor, amicitiæ tam superiores quam minores. Quousque regnabis? quousque vigilabis quum voles? dormies quandiu voles? quousque calcei? [a] nusquam toga feriata: liber totos dies? Tempus est, te revisere molestias nostras, vel hoc solum, ne voluptates istæ satietate languescant. Saluta paulisper, quo sit tibi jucundius salutari: Terere in hac turba, ut te solitudo delectet. Sed quid imprudens quem revocare conor, retardo? Fortasse enim his ipsis admoneris, ut te magis ac magis otio involvas; quod ego non abrumpi, sed intermitti volo. Vt enim si cœnam tibi facerem, dulcibus cibis acres acutosque miscerem, ut obtusus illis & oblitus

ſtomachus his excitaretur; ita nunc hortor,ut jucundiſſimum genus vitæ nonnullis interdum quaſi [3] acrioribus condias. Vale.

IV. C. PLINIUS PONTIO SUO S.

AIs legiſſe te hendecaſyllabos meos: requiris etiam quemadmodum cœperim ſcribere, homo, ut tibi videor, ſeverus, ut ipſe fateor,non ineptus. Nunquam à poëtice (altius enim repetam) alienus fui:quin etiam quatuordecim natus annos Græcam tragœdiam ſcripſi. Qualem? inquis. Neſcio, tragœdia vocabatur. Mox quum è [4] militia rediens, in Icaria inſula ventis detinerer, Latinos elegos in illud ipſum mare ipſamque inſulam feci. Expertus ſum me aliquando & heroïco, hendecaſyllabis nunc primum, quorum hic natalis, hæc cauſa eſt. Legebantur in Laurentino mihi libri Aſinii Galli de comparatione patris & Ciceronis: incidit epigramma Ciceronis in Tironem ſuum: dein, quum meridie (erat enim æſtas) dormiturus me recepiſſem, nec obreperet ſomnus, cœpi reputare, maximos oratores hoc ſtudii genus, & in oblectationibus habuiſſe & in laude poſuiſſe. Intendi animum, contraque opinionem meam, poſt longam deſuetudinem, perquam exiguo temporis momento id ipſum quod me ad ſcribendum ſolicitaverat, his verſibus exaravi;

Quum libros Galli legerem, quibus ille parenti
Auſus de Cicerone dare palmamque, decuſque,
Laſcivum inveni luſum Ciceronis, & illo
Spectandum ingenio quo ſeria condidit, & quo
Humanis ſalibus, multo varioque lepore
Magnorum oſtendit mentes gaudere virorum.

Nam

Nam queritur quod fraude mala frustratus amantem
Paucula cœnato sibi debita suavia Tyro
Tempore nocturno subtraxerit. His ego lectis,
Cur post hæc, inquam, nostros celamus amores?
Nullumque in medium timidi damus? atque fatemur
Tironisque dolos, Tironis nosque fugaces
Blanditias, & furta novas addentia flammas?

Transii ad elegos; hos quoque non minus celeriter explicui: addidi alios facilitate corruptus: deinde in urbem reversus, sodalibus legi. Probaverunt. Dein plura metra, si quid otii, maxime in itinere, tentavi. Postremo placuit exemplo multorum unum separatim hendecasyllaborum volumen absolvere, nec pœnitet. Legitur, describitur, cantatur etiam; à Græcis quoque, quos Latine hujus libelli amor docuit, nunc cithara nunc lyra personatur. Sed quid ego tam furiose? quanquam poëtis furere concessum est; & tamen non de meo, sed de aliorum judicio loquor, qui sive judicant, sive errant, me delectant. Vnum precor, ut posteri quoque aut errent similiter, aut judicent. Vale.

V. C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

INcredibile est quanto desiderio tui tenear. In causa amor primum; deinde, quod non consuevimus abesse. Inde est quod magnam partem noctium in imagine tua vigil exigo: inde quod interdiu quibus horis te visere solebam, ad diætam tuam ipsi me, ut verissime dicitur, pedes ducunt: quod denique æger & mœstus, & similis excluso, à vacuo limine recedo. Vnum tempus his tormentis caret, quo in foro & amicorum li-

tibus conteror. Æſtima tu quæ vita mea ſit, cui requies in labore, in miſeria curiſque ſolatium eſt. Vale.

VI. C. PLINIVS MACRINO SVO S.

RAra & notabilis res contigit Vareno, ſit licet adhuc dubia. Bithyni accuſationem ejus, ut temere inchoatam, omiſiſſe narrantur; de eo adeſt provinciæ legatus: attulit decretum conſilii ad Cæſarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos, Vareni advocatos. Perſtat tamen idem ille Magius: quin etiam Nigrinum, optimum virum, pertinaciſſime exercet. Per hunc à Conſulibus poſtulabat, ut Varenus exhibere rationes cogeretur. Adſiſtebam Vareno jam tantum ut amicus, & tacere decreveram. (Nihil enim tam contrarium, quam ſi advocatus à Senatu datus defenderem ut reum, cui opus eſſet ne reus videretur.) Quum tamen, finita poſtulatione Nigrini, conſules ad me oculos retuliſſent: Scietis, inquam, conſtare nobis ſilentii noſtri rationem, quum veros legatos provinciæ audieritis contra Nigrinum, ad quem miſſi ſunt: ego ad me quoque habeo decretum provinciæ. Rurſus ille; Poteſt tibi liquere. Ad hoc ego: Si tibi ex diverſo liquet, poteſt & mihi quod eſt melius in cauſa liquere. Tum legatus Polyænus cauſas abolitæ accuſationis expoſuit, poſtulavitque ne cognitioni Cæſaris præjudicium fieret. Reſpondit Magius: iterumque Polyænus ipſe raro & breviter interloquutus. Multum me intra ſilentium tenui. Accepi enim, non minus interdum oratorium eſſe tacere, quam dicere: atque adeo repeto, quibuſdam me capitis reis vel magis ſilentio quam oratione

tione accuratiſſima profuiſſe. Mater amiſſo filio (quid enim prohibet, quanquam alia ratio ſcribendæ epiſtolæ fuerit, de ſtudiis diſputare?) libertos ejus, eoſdemque coheredes ſuos, falſi, & veneficii reos detulerat ad Principem, judicemque impetraverat Iulium Servianum. Defenderam reos ingenti quidem cœtu. (Erat enim cauſa notiſſima, præterea utrinque ingenia clariſſima.) Finem cognitioni quæſtio impoſuit; quæ ſecundum reos dedit. Poſtea mater adiit Principem: affirmavit ſe novas probationes inveniſſe. Præceptum eſt Serviano, ut vacaret finitam cauſam retractanti, ſi quid novi afferret. Aderat matri Iulius Africanus, nepos Iulii oratoris: quo audito Paſſienus Criſpus dixit, Bene, me hercule, bene: [5] ſed quo tam bene? Iulius Nepos, juvenis ingenioſus, ſed parum callidus, quum multa dixiſſet, aſſignatumque tempus impleſſet. Rogo, inquit: Serviane, permittas mihi unum [6] verſum adjicere. Tum ego, quum omnes me, ut diu reſponſurum, intuerentur, Reſpondiſſem, inquam, ſi unum illum verſum Africanus adjeciſſet, in quo non dubito omnia nova fuiſſe. Non facile me repeto tantum conſequutum aſſenſum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc & probatum & exceptum eſt, quod pro Vareno hactenus tacui. Conſules, ut Polyænus poſtulabat, omnia integra Principi ſervaverunt; cujus cognitionem ſuſpenſus expecto. Nam dies ille nobis pro Vareno aut ſecuritatem & otium dabit, aut intermiſſum laborem renovata ſolicitudine injunget. Vale.

VII. C.

VII. C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

ET proxime Prisco nostro, & rursus, quia ita jussisti, gratias egi, libentissime quidem. Est enim mihi perjucundum, quod viri optimi mihique amicissimi adeo cohæsitis, ut invicem vos obligari putetis. Nam ille quoque præcipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur, certatque tecum honestissimo certamine mutuæ caritatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis distineri ob hoc moleste fero, quod deservire studiis non potes, si tamen alteram litem per judicem, alteram,ut ais, ipse finieris,incipies primum istic otio frui, deinde satiatus ad nos reverti. Vale.

VIII. C. PLINIVS PRISCO SVO S.

EXprimere non possum, quam jucundum sit mihi quod Saturninus noster summas tibi apud me gratias aliis super alias epistolis agit. Perge ut cœpisti, virumque optimum quam familiarissime dilige, magnam voluptatem ex amicitia ejus percepturus,nec ad breve tempus. Nam quum omnibus virtutibus abundet, tum hac præcipue, quod habet maximam in amore constantiam. Vale.

IX. C. PLINIVS [7] FVSCO SVO S.

QVæris quemadmodum in secessu, quo jamdiu frueris, putem te studere oportere. Vtile inprimis,& multi præcipiunt,vel ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum: quo genere exercitationis proprietas splendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imita-

imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur: simul quæ legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt. Intelligentia ex hoc & judicium acquiritur. Nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quasi æmulum scribere, lectisque conferre ac sedulo pensitare, quid tu, quid ille commodius. Magna gratulatio, si tu nonnulla, tum magnus pudor, si cuncta ille melius. Licebit interdum & notissima eligere, & certare cum electis. Audax hæc, non tamen improba, quia secreta, contentio: quanquam multos videmus ejusmodi certamina sibi cum multa laude sumpsisse, quosque subsequi satis habebant, dum non desperant, antecessisse. Poteris & quæ dixeris post oblivionem retractare, multa retinere, plura transire; alia interscribere, alia rescribere. Laboriosum istud & tædio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum, recalescere ex integro, & resumere impetum fractum omissumque; postremo, nova velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse præcipuum studium orandi; sed non ideo semper pugnacem hunc & quasi bellatorium stylum suaserim. Vt enim terræ variis mutatisque seminibus, ita ingenia nostra nunc hac, nunc illa meditatione recoluntur. Volo interdum aliquem ex historia locum apprehendas: volo epistolam diligentius scribas, volo carmina. Nam sæpe in orationes quoque non historica modo, sed prope [8] poëtica descriptionum necessitas incidit; & pressus sermo purusque ex epistolis petitur. Fas est & carmine remitti, non dico continuo & longo (id enim perfici nisi in otio non potest) sed hoc arguto & brevi, quod apte quantaslibet occupationes curasque distinguit. Lusus vocantur; sed hi lusus non minorem

norem interdum gloriam quam seria consequuntur:atque adeo (Cur enim te ad versus non versibus adhorter ?)

Vt laus est cera, mollis cedensque sequatur
Si doctos digitos, jussaque [9] fiat opus;
Et nunc informet Martem, castamque Minervam,
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum;
Vtque sacri fontes non sola incendia sistunt,
Sæpe etiam flores vernaque prata juvant;
Sic hominum ingenium flecti ducique per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant aut delectabant, immo delectabant exercebantque. Nam mirum est, ut his opusculis animus intendatur remittaturque. Recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia denique quæ ad vitam pertinent, atque etiam in foro causisque versantur. Inest his quoque eadem quæ aliis carminibus utilitas, quod metri necessitate devincti soluta oratione lætamur, & quod facilius esse comparatio ostendit, libentius scribimus. Habes plura etiam fortasse quam requirebas; unum tamen omisi. Non enim dixi quæ legenda arbitrarer:quanquam dixi, quum dicerem, quæ scribenda. Tu memineris, sui cujusque generis auctores diligenter eligere. (Aiunt enim, multum legendum esse, non multa.) Qui sint hi, adeo notum provulgatumque est, ut demonstratione non egeant; & alioqui tam immodice [11] epistola me extendi, ut dum tibi quemadmodum studere debeas suadeo, studendi tempus abstulerim. Quin ergo pugillares resumis, & aliquid ex his, vel istud ipsum quod cœperas, scribis. Vale.

X. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

QVia ipſe,quum prima cognovi, jungere extrema quaſi avulſa cupio, te quoque exiſtimo velle de Vareno & Bithynis reliqua cognoſcere. Acta cauſa hinc à Polyæno, inde à Magio. Finitis actionibus Cæſar, Neutra, inquit, pars de mora queretur. Erit mihi curæ,explorare provinciæ voluntatem. Multum interim Varenus tulit. Etenim quam dubium eſt, an merito accuſetur, qui an omnino accuſetur,incertum eſt? Supereſt,ne rurſus provinciæ quod damnaſſe dicitur, placeat,agatque pœnitentiam pœnitentiæ ſuæ. Vale.

XI. C. PLINIUS FABATO SUO S.

MIraris quod Hermes libertus meus hereditarios meos, quos ego juſſeram proſcribi, non expectata auctione pro meo quincunce [12] ex ſeptingentis millibus Corelliæ addixerit. Adjicis poſſe eos nongentis millibus vænire,ac tanto magis quæris, an quod geſſerit ratum ſervem. Ego vero ſervo: quibus ex cauſis accipe: cupio enim & tibi probatum & coheredibus meis excuſatum eſſe,quod me ab illis,majore officio jubente, ſecerno. Corelliam cum ſumma reverentia diligo; primum ut ſororem Corellii Rufi,cujus mihi memoria ſacroſancta eſt; deinde ut matri meæ familiariſſimam. Sunt mihi & cum marito ejus, [13] Minutio Fuſco, optimo viro, vetera jura: fuerunt & cum filio maxima: adeo quidem ut prætore me ludis meis præſederit. Hæc, quum proxime iſtic fui,indicavit mihi,cupere ſe aliquid circa Larium noſtrum poſſidere: ego illi ex prædiis meis quod vellet,& quanti vellet,obtuli,exceptis pater-

nis.

nis maternisque: his enim cedere ne Corelliæ quidem possum. Igitur quum obvenisset mihi hereditas in qua prædia ista, scripsi, ei venalia futura. Has epistolas Hermes tulit, exigentique ut statim portionem meam sibi addiceret, paruit. Vides quam ratum habere debeam, quod libertus meus meis moribus gessit? Superest ut coheredes æquo animo ferant, separatim me vendidisse quod mihi licuit omnino vendere. Nec vero coguntur imitari meum exemplum. Non enim illis eadem cum Corellia jura sunt. Possunt ergo intueri utilitatem suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

XII. C. PLINIVS MINVTIO SVO S.

Libellum formatum à me, sicut exegeras, quo amicus tuus, immo noster (quid enim non commune nobis?), si res posceret, uteretur, misi tibi ideo tardius, ne tempus emendandi eum, id est, disperdendi, haberes. Habebis tamen, an emendandi nescio, utique disperdendi (ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι) optima quæque si detraxeris. Quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis ex aliqua occasione ut meis utar, & beneficio fastidii tui ipse laudabor, ut in eo quod annotatum invenies, [14] & suprascripto aliter explicitum. Nam quum suspicarer futurum ut tibi tumidius videretur quod est sonantius & elatius, non alienum existimavi, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam & exilius, vel potius humilius & pejus, vestro tamen judicio rectius. Cur enim non usquequaque tenuitatem vestram insequar & exagitem? Hæc, ut inter istas occupationes aliquid aliquando rideres: illud serio. Vide ut mihi viaticum reddas quod impendi [15] data opera cursore dimisso. Næ tu, quum hoc legeris, non partes libelli, sed totum libel-

libellum improbabis, negabisque ullius pretii esse cujus pretium reposceris. Vale.

XIII. C. PLINIUS FEROCI SUO S.

EAdem epistola & studere te & non studere significat. Ænigmata loquor. Ita plane, donec distinctius quod sentio enuntiem. Negat enim te studere, sed est tam polita, quæ nisi à studente non potest scribi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiam & otium perficis. Vale.

XIV. C. PLINIUS CORELLIÆ SUÆ S.

TU quidem honestissime, quod tam impense & rogas & exigis, ut accipi jubeam à te pretium agrorum non ex septingentis millibus, quanti illos à liberto meo, sed ex nongentis, quanti à publicanis partem vicesimam emisti. Invicem ego & rogo & exigo, ut non solum quid te, verum etiam quid me deceat, aspicias, patiarisque me in hoc uno tibi eodem animo repugnare, quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

XV. C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

REquiris quid agam? Quo nosti distringor officio, amicis deservio, studeo interdum, quod non interdum, sed solum semperque facere, non audeo dicere rectius, certe beatius erat. Te alia omnia quam quæ velis agere, moleste ferrem, nisi ea quæ agis, essent honestissima. Nam & reipub. suæ negotia curare, & disceptare inter amicos, laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium jucundum tibi futurum sciebam. Noveram simplicitatem ejus, noveram comitatem: eundem esse, quod

quod minus noram, gratissimum experior, quod tam jucunde officiorum nostrorum meminisse cum scribas. Vale.

XVI. C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

CAlestrium Tironem familiarissime diligo, & privatis mihi & publicis necessitudinibus implicitum. Simul militavimus, simul quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in tribunatu liberorum jure præcessit; ego illum in prætura sum consecutus, quum mihi Cæsar annum remisisset. Ego in villas ejus sæpe secessi; ille in domo mea sæpe convaluit. Hic nunc proconsul provinciam Bæticam per Ticinum est petiturus. Spero, immo confido, facile me impetraturum, ut ex itinere deflectat ad te. Si voles vindicta liberare quos proxime inter amicos manumisisti, nihil est quod verearis ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire, non erit longum mea causa. Proinde nimiam verecundiam pone, teque quid velis consule. Illi tam jucundum est quod ego, quam mihi quod tu jubes. Vale.

XVII. C. PLINIVS CELERI SVO S.

SVa cuique ratio recitandi; mihi, quod sæpe jam dixi, ut si quid me fugit, ut certe fugit, admonear. Quo magis miror quod scribis fuisse quosdam, qui reprehenderent quod orationes omnino recitarem: nisi vero has solas non putant emendandas. A quibus libenter requisierim, cur concedant (si concedant tamen) historiam debere recitari, quæ non ostentationi, sed fidei veritatique componitur: cur tragœdiam, quæ non auditorium, sed scenam & actores: cur lyrica, quæ non lecto-

lectorem, ſed chorum & lyram poſcunt? At horum recitatio uſu jam recepta eſt: num [16] ergo culpandus eſt ille qui cœpit? quanquam orationes quoque & noſtri quidam, & Græci lectitaverunt. Supervacuum tamen eſt recitare quæ dixeris: etiam, ſi eadem omnia iiſdem omnibus, ſi ſtatim recites: ſi vero multa inſeras, multa commutes; ſi quoſdam novos, quoſdam eoſdem, ſed poſt tempus, aſſumas, cur minus probabilis ſit cauſa recitandi quæ dixeris, quam edendi? Sed difficile eſt ut oratio dum recitatur, ſatisfaciat. Iam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi. Nec vero ego dum recito, laudari, ſed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto: ac primum quæ ſcripſi mecum ipſe pertracto; deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado annotanda; notaſque eorum, ſi dubito, cum uno rurſus aut altero penſito; noviſſime pluribus recito, ac, ſi quid mihi credis, tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius, quanto ſolicitius, intendo. Optime autem reverentia, pudor, metus judicant. Idque adeo ſic habe. Nonne, ſi loquuturus es cum aliquo, quamlibet docto, uno, tamen minus commoveris quam ſi cum multis vel indoctis? Nonne, quum ſurgis ad agendum, tum maxime tibi ipſe diffidis, tum commutata, non dico plurima, ſed omnia cupis? Vtique, ſi latior ſcena, & corona diffuſior. Nam illos quoque ſordidos pullatoſque reveremur. Nonne, ſi prima quæque improbari putas, debilitaris & concidis? Opinor; quia in numero ipſo eſt quoddam magnum collatumque conſilium; quibuſque ſingulis judicii parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius Secundus (hic ſcriptor tragœdiarum) ſi quid forte familiarior amicus tollendum,

dum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat; *Ad populum provoco:* atque ita ex populi vel silentio vel assensu aut suam aut amici sententiam sequebatur. Tantum ille populo dabat. Recte an secus, nihil ad me. Ego enim non populum advocare, sed certos electosque soleo, quos intuear, quibus credam, quos denique & tanquam singulos observem, & tanquam non singulos timeam. Nam quod M. Cicero de stylo, ego de metu sentio. Timor est emendator acerrimus. Hoc ipsum, quod nos recitaturos cogitamus, emendat: quod auditorium ingredimur, emendat: quod pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat. Proinde non pœnitet me consuetudinis meæ, quam utilissimam experior: adeoque non deterreor sermunculis istorum, ut ultro te rogem, monstres aliquid quod his addam. Nihil enim curæ meæ satis est. Cogito, quam sit magnum dare aliquid in manus hominum: nec persuadere mihi possum, non & cum multis & sæpe tractandum, quod placere & semper & omnibus cupias. Vale.

XVIII. C. PLINIVS CANINIO SVO S.

DEliberas mecum quemadmodum pecunia, quam municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quoque salva sit. Honesta consultatio, non expedita sententia. Numeres reip. summam? Verendum est ne dilabatur. Des agros: Vt publici negligentur. Equidem nihil commodius invenio quam quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummûm, quæ in alimenta ingenuorum promiseram, agrum ex meis longe pluris actori publico mancipavi: eundem vectigali imposito recepi, tricena millia annua daturus.

turus. Per hoc enim & reipublicæ sors in tuto, nec reditus incertus, & ager ipse propter id quod vectigali large supercurrit, semper dominum, à quo exerceatur, inveniet. Nec ignoro, me plus aliquanto quam donasse videor erogavisse, cum pulcherrimi agri pretium necessitas vectigalis infregerit. Sed oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre; multoque diligentius muneri suo consulere, quam facultatibus. Vale.

XIX. C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ANgit me Fanniæ valetudo. Contraxit hanc dum assidet Iuniæ, virgini Vestali, sponte primum (est enim affinis), deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam virgines, quum vi morbi atrio Vestæ coguntur excedere, matronarum curæ custodiæque mandantur. Quo munere Fannia dum sedulo fungitur, hoc discrimine implicita est. [17] Insident febres, tussis increscit, summa macies, summa defectio; animus tantum & spiritus vigent, Helvidio marito, Thrasea patre dignissima: reliqua labuntur, meque non metu tantum, verum etiam dolore conficiunt. Doleo enim maxime, feminam eripi oculis civitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quæ castitas illius? quæ sanctitas? quanta gravitas? quanta constantia? Bis maritum sequuta in exilium est, tertio ipsa propter maritum relegata. Nam quum Senecio reus esset, quod de vita Helvidii libros composuisset, rogatumq; se à Fannia in defensione dixisset, quærente minaciter Mettio Caro an rogasset, respondit; Rogavi: an commentarios scripturo dedisset; Dedi: an sciente matre; Nesciente. Postremo nul-

lam vocem cedentem periculo emisit. Quin etiam illos ipsos libros, quanquam ex necessitate & metu temporum abolitos, SC. publicatis bonis, servavit, habuit, tulitque in exilium exilii causam. Eadem quam jucunda, quam comis, quam denique (quod paucis datum est) non minus amabilis quam veneranda? Erit sane, quam postea uxoribus nostris ostentare possimus: erit, à qua viri quoque fortitudinis exempla sumamus; quam sic cernentes audientesque miramur, ut illas quæ leguntur. Ac mihi domus ipsa nutare, convulsaque sedibus suis ruitura supra videtur; licet adhuc posteros habeat. Quantis enim virtutibus, quantisque factis assequentur, ut hæc non novissima occiderit? Me quidem illud etiam affligit & torquet, quod [18] matrem ejus, illam (nihil possum illustrius dicere) tantæ feminæ matrem, rursus videor amittere, quam hæc ut reddit ac refert nobis, sic auferet secum, meque & novo pariter & rescisso vulnere afficiet. Vtramque colui, utramque dilexi: utram magis, nescio; nec discerni volebant. Habuerunt officia mea in secundis; Habuerunt in adversis. Ego solatium relegatarum, ego ultor reversarum: non feci tamen paria, atque eo magis hanc cupio servari, ut mihi solvendi tempora supersint. In his eram curis quum scriberem ad te; quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

XX. C. PLINIVS TACITO SVO S.

LIbrum tuum legi, &, quam diligentissime potui, annotavi quæ commutanda, quæ eximenda arbitrarer. Nam & ego verum dicere assuevi, & tu libenter audire. Neque enim ulli patientius

reprehenduntur, quam qui maxime laudari merentur. Nunc à te librum meum cum annotationibus tuis exspecto. O jucundas, ô pulchras vices! Quam me delectat, quod, si qua posteris cura nostri usquequaque narrabitur, qua concordia, simplicitate, fide vixerimus! Erit rarum & insigne, duos homines ætate, dignitate propemodum æquales, nonnullius in literis nominis (Cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico), alterum alterius studia fovisse. Equidem adolescentulus, quum jam tu fama gloriaque floreres, te sequi, tibi longo, sed proximus, intervallo & esse & haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia; sed tu mihi (ita similitudo naturæ ferebat) maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod, si quis de studiis sermo, una nominamur; quod de te loquentibus statim occurro. Nec desunt qui uni ut utrique nostrûm præferantur. Sed nihil interest mea, quo loco jungimur. Nam hoc ego primus, quia tu proximus: quin etiam in testamentis debes annotasse, nisi quis forte alterutri nostrûm amicissimus, eadem legata, & quidem pariter, accipimus. Quæ omnia huc spectant, ut invicem ardentius diligamus, cum tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum judicia constringant. Vale.

XXI. C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

PAreo, collega carissime, & infirmitati oculorum, ut jubes, consulo. Nam & huc, tecto vehiculo undique inclusus, quasi in cubiculo, perveni, & non stylo modo, verum etiam lectionibus difficulter, sed abstineo, solisque auribus studeo.

Cubicula obductis velis opaca, nec tamen obſcura, facio. Cryptoporticus quoque, adopertis inferioribus feneſtris, tantum umbræ quantum luminis habet. Sic paulatim lucem ferre condiſco. Balineum aſſumo, quia prodeſt: vinum, quia non nocet; parciſſime tamen. Ita aſſuevi, & nunc cuſtos adeſt. Gallinam, ut à te miſſam, libenter accepi; quam ſatis acribus oculis, quanquam adhuc lippus, pinguiſſimam vidi. Vale.

XXII. C. PLINIVS FALCONI SVO S.

Minus miraberis me tam inſtanter petiſſe, ut in amicum meum conferres tribunatum, quum ſcieris quis ille qualiſque. Poſſum autem jam tibi & nomen indicare, & deſcribere ipſum, poſtquam polliceris. Eſt Cornelius Minutianus, ornamentum regionis meæ, ſeu dignitate, ſeu moribus. Natus ſplendide abundat facultatibus; amat ſtudia, ut ſolent pauperes. Idem rectiſſimus judex, fortiſſimus advocatus, fideliſſimus amicus. Accepiſſe te beneficium credes, quum propius inſpexeris hominem, omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modeſtiſſimo viro dicere) parem. Vale.

XXIII. C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

Gaudeo quidem, eſſe te tam fortem, ut Mediolani occurrere Tironi poſſis: ſed, ut perſeveres eſſe tam fortis, rogo, ne tibi contra rationem ætatis tantum laboris injungas. Quinimmo denuntio, ut illum & domi, & intra domum, atque etiam intra cubiculi limen, exſpectes. Etenim quum à me ut frater diligatur, non debet ab eo, quem

quem ego parentis loco obſervo, exigere officium quod parenti ſuo remiſiſſet. Vale.

XXIV. C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

NVmidia Quadratilla paulo minus octogeſimo ætatis anno deceſſit, uſque ad noviſſimam valetudinem viridis, atque etiam ultra matronalem modum compacto corpore & robuſto. Deceſſit honeſtiſſimo teſtamento. Reliquit heredes, ex beſſe nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum novi: nepotem familiariſſime diligo; adoleſcentem ſingularem, nec iis tantum, quos ſanguine attingit, inter propinquos amandum. Ac primum, conſpicuus forma omnes ſermones malignorum & puer & juvenis evaſit: intra quartum & viceſimum annum maritus, &, ſi deus annuiſſet, pater. Vixit in contubernio aviæ delicatæ ſeveriſſime, & tamen obſequentiſſime. Habebat illa pantomimos, fovebatque effuſius quam principi feminæ conveniret. Hos Quadratus non in theatro, non domi ſpectabat; nec illa exigebat. Audii ipſam, quum mihi commendaret nepotis ſui ſtudia, ſolere ſe, ut feminam in illo otio ſexus, laxare animum luſu calculorum, ſolere ſpectare pantomimos ſuos; ſed quum factura eſſet alterutrum, ſemper ſe nepoti ſuo præcepiſſe, abiret, ſtuderetque: quod mihi non amore ejus magis facere quam reverentia videbatur. Miraberis, & ego miratus ſum. Proximis ſacerdotalibus ludis, productis in commiſſione pantomimis, quum ſimul theatro ego & Quadratus egrederemur, ait mihi; Scis me hodie primum vidiſſe ſaltantem aviæ meæ libertum? Hoc nepos. At, hercule, alieniſſimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me

dixisse honorem) per adulationis officium, in theatrum cursitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant; qui nunc exiguissima legata theatralis operæ corollarium, accipient ab herede qui non spectabat. Hæc scripsi, quia soles, si quid incidit novi, non invitus audire: deinde, quia jucundum est mihi, quod ceperim gaudium scribendo retractare. Gaudeo enim pietate defunctæ, honore optimi juvenis: lætor etiam quod domus aliquando C. Cassii, hujus qui Cassianæ scholæ princeps & parens fuit, serviet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus [19] ut decebit, rursusque ei pristinam dignitatem, celebritatem, gloriamque reddet, quum tantus orator inde procedet, quantus juris ille consultus. Vale.

XXV. C. PLINIUS RUFO SUO S.

O quantum eruditorum aut modestia ipsorum, aut quies, operit & subtrahit famæ! At nos eos tantum dicturi aliquid aut lecturi timemus, qui studia sua proferunt; quum illi qui tacent, hoc amplius præstent, quod maximum opus silentio reverentur. Expertus scribo quod scribo. Terentius Iunior, equestribus militiis, atque etiam procuratione Narbonensis provinciæ integerrime functus, recepit se in agros suos, paratisque honoribus tranquillissimum otium prætulit. Hunc ego invitatus hospitio, ut bonum patremfamiliæ, ut diligentem agricolam intuebar, de his locuturus, in quibus illum versari putabam: & cœperam, quum ille me doctissimo sermone revocavit ad studia. Quam tersa omnia? quam Latina? quam Græca? Nam tantum utrâque linguâ valet, ut eâ

magis

magis videatur excellere, quam cum maxime loquitur. Quantum ille legit? quantum tenet? Athenis vivere hominem, non in villa, putes. Quid multa? Auxit solicitudinem meam, effecitque ut illis quos doctissimos novi, non minus hos seductos & quasi rusticos verear. Idem suadeo tibi. Sunt enim ut in castris, sic etiam in literis nostris plures cultu pagano, quos cinctos & armatos, & quidem ardentissimo ingenio, diligentius scrutatus invenies. Vale.

XXVI. C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

NVper me cujusdam amici languor admonuit, optimos esse nos dum infirmi sumus. Quem enim infirmum aut avaritia aut libido solicitat? Non amoribus servit, non appetit honores, opes negligit, & quantulumcunque, ut relicturus, satis habet: tunc deos, tunc hominem esse se meminit: invidet nemini, neminem miratur, neminem despicit, ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit, aut alitur: balinea imaginatur & fontes. Hæc summa curarum, summa votorum; mollemque in posterum & pinguem, si contingat evadere, hoc est, innoxiam beatamque destinat vitam. Possum ergo quod pluribus verbis, pluribus etiam voluminibus philosophi docere conantur, ipse breviter tibi mihique præcipere, ut tales esse sani perseveremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

XXVII. C. PLINIVS SVRÆ SVO S.

ET mihi discendi & tibi docendi facultatem otium præbet. Igitur perquam velim scire, esse aliquid phasmata, & habere propriam figu-

ram numenque aliquod putes, an inania & vana ex metu nostro imaginem accipere. Ego ut esse credam inprimis eo ducor quod audio accidisse Curtio Rufo: Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat: inclinato die spatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura, humana grandior pulchriorque: perterrito Africam se, futurorum prænuntiam, dixit: iturum enim Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandem provinciam reversurum, ibique moriturum. Facta sunt omnia. Præterea accedenti Carthaginem, egredientique navem, eadem figura in litore occurrisse narratur. Ipse certe implicitus morbo, futura præteritis, adversa secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, projecit. Iam illud, nonne & magis terribile, & non minus mirum est quod exponam ut accepi? Erat Athenis spatiosa & capax domus, sed infamis & pestilens. Per silentium noctis sonus ferri, &, si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde è proximo reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie & squallore confectus, promissâ barbâ, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. Inde inhabitantibus tristes diræque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus &, crescente formidine, mors sequebatur. Nam interdiu quoque quanquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis [20] inhærebat; longiorisque causa timoris timor erat. Deserta inde & damnata solitudine domus, totaque illi monstro relicta: proscribebatur tamen seu quis emere, seu quis conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit titulum: auditoque pretio, quia suspecta vilitas, percun-

cunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, immo tanto magis, conducit: ubi cœpit advesperascere, jubet sterni sibi in prima domus parte, poscit pugillares, stylum, lumen: suos omnes in interiora dimittit, ipse ad scribendum, animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra & inanes sibi metus fingeret. Initio, quale ubique, silentium noctis, deinde concuti ferrum, vincula moveri: ille non tollere oculos, non remittere stylum, sed obfirmare animum, [20] auribusque prætendere: tum crebrescere fragor, adventare etiam, ac jam ut in limine, jam ut intra limen audiri: respicit, videt, agnoscitque narratam sibi effigiem. Stabat innuebatque digito, similis vocanti: hic contra ut paululum exspectaret, manu significat, rursusque ceris & stylo incumbit: illa scribentis capiti catenis insonabat: respicit rursus idem quod prius innuentem: nec moratus tollit lumen, & sequitur; Ibat illa lento gradu, quasi gravis vinculis: postquam deflexit in aream domus, repente dilapsa deserit comitem; desertus herbas & folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet ut illum locum effodi jubeant. Inveniuntur ossa inserta catenis & implicita, quæ corpus ævo terraque putrefactum nuda & exesa reliquerat vinculis: collecta publice sepeliuntur: domus postea rite conditis manibus caruit. Et hæc quidem affirmantibus credo: illud affirmare aliis possum. Est libertus mihi Marcus, non illiteratus. Cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quendam in toro residentem, admoventemque capiti suo cultros, atque etiam ex ipso vertice amputantem capillos. Ubi illuxit, ipse circa verticem tonsus, capilli jacentes reperiuntur.

Exiguum temporis medium, & rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in pædagogio mistus pluribus dormiebat: venerunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantemque detonderunt; & qua venerant, recesserunt. Hunc quoque tonsum, sparsosque circa capillos dies ostendit. Nihil notabile secutum, nisi forte, quod non fui reus: futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio ejus datus à Caro de me libellus inventus est; ex quo conjectari potest, quia reis moris est submittere capillum, recisos meorum capillos depulsi quod imminebat periculi signum fuisse. Proinde rogo, eruditionem tuam intendas. Digna res est, quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiæ tuæ facias. Licet etiam utramque in partem, ut soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertumque dimittas, cum mihi consulendi causa fuerit, ut dubitare desinerem. Vale.

XXVIII. C. PLINIVS SEPTITIO SVO S.

Ais quosdam apud te reprehendisse, tanquam amicos meos ex omni occasione ultra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpâ benignitatis? Qui sunt tamen isti, qui amicos meos melius norint? Sed ut norint, quid invident mihi felicissimum errorem? Vt enim non sint tales, quales à me prædicantur, ego tamen beatus quod mihi videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant (nec sunt parum multi) qui carpere amicos suos judicium vocant: mihi nunquam persuadebunt ut meos amari à me nimium putem. Vale.

XXIX. C.

XXIX. C. PLINIVS MONTANO SVO S.

Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Est viâ Tiburtinâ intra primum lapidem (proxime annotavi) monimentum Pallantis, ita inscriptum; HVIC SENATVS, OB FIDEM PIETATEMQVE ERGA PATRONOS, ORNAMENTA PRÆTORIA DECREVIT, ET SESTERTIVM CENTIES QVINQVAGIES: CVIVS HONORE CONTENTVS FVIT. Equidem nunquam sum miratus quæ sæpius à fortuna quam à judicio proficiscerentur: maxime tamen hic me titulus admonuit, quam essent mimica & inepta quæ interdum in hoc cœnum, in has sordes [22] abjicerentur: quæ deniq; ille furcifer & recipere ausus est, & recusare, atque etiam, ut moderationis exemplum, posteris prodere. Sed quid indignor? Ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate perveniunt, ut rideantur. Vale.

XXX. C. PLINIVS GENITORI SVO S.

Torqueor quod discipulum, ut scribis, optimæ spei amisisti, cujus & valetudine & morte impedita studia tua quid nesciam? cum sis omnium officiorum observantissimus, cumque omnes quos probas, effusissime diligas? Me huc quoque urbana negotia persequuntur, non delectant. Sunt enim qui me aut judicem aut arbitrum faciant. Accedunt querelæ rusticorum, qui auribus meis post longum tempus suo jure abutuntur. Instat & necessitas agrorum locandorum perquam molesta. Adeo rarum est invenire idoneos conductores. Quibus ex causis precario studeo: studeo tamen. Nam & scribo aliquid & lego: sed

quum lego, ex comparatione sentio quam male scribam; licet tu mihi bonum animum facias, qui libellos meos de ultione Helvidii, Orationi Demosthenis κατὰ Μειδίου confers: quam sane, quum componerem illos, habui in manibus, non ut æmularer (improbum enim ac pene furiosum) sed tamen imitarer & sequerer, quantum aut diversitas ingeniorum, maximi aut minimi, aut causæ dissimilitudo pateretur. Vale.

XXXI. C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

CLaudius Pollio amari à te cupit: dignus hoc ipso quod cupit: deinde, quod ipse te diligit. Neque enim fere quisquam exigit istud nisi qui facit. Vir alioqui rectus, integer, quietus, ac pene ultra modum (si quis tamen ultra modum) verecundus. Hunc, quum simul militaremus, non solum ut commilito inspexi. (nam præerat alæ [23] militari.) Ego jussus à legato consulari rationem alarum & cohortium excutere, ut magnam quorundam fœdamque avaritiam, & negligentiam parem, ita hujus summam integritatem, solicitam diligentiam inveni. Postea promotus ad amplissimas procurationes, nulla occasione corruptus ab insito abstinentiæ amore deflexit; nunquam secundis rebus intumuit, nunquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit: eademque firmitate animi laboribus suffecit, qua nunc otium patitur. Quod quidem paulisper cum magna sua laude intermisit & posuit, à Corelio nostro ex liberalitate imperatoris Nervæ emendis dividendisque agris adjutor assumptus. Etenim qua gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate præcipue placuisse? Idem quam reve-

reverenter, quam fideliter amicos colat, multorum supremis judiciis, in his [24] Musonii Bassi, gravissimi civis, credere potes, cujus memoriam tam grata prædicatione prorogat & extendit, ut librum de vita ejus (nam studia quoque, sicut alias artes bonas, veneratur) ediderit. Pulchrum istud, & raritate ipsa probandum, cum plerique hactenus defunctorum meminerint, ut querantur. Hunc hominem, appetentissimum tui (mihi crede) complectere, apprehende, immo & invita, ac sic ama tanquam gratiam referas. Neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio qui prior cœpit. Vale.

XXXII. C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

DElector jucundum tibi fuisse Tironis mei adventum: quod vero scribis, oblata occasione proconsulis, plurimos manumissos, unice lætor. Cupio enim patriam nostram omnibus quidem rebus augeri, maxime tamen civium numero. Id enim oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiam me, non ut ambitiosum, sed tamen juvat, quod adjicis, me teque & gratiarum actione & laude celebratos. Est enim, ut Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος, utique si te mereri putes. Vale.

XXXIII. C. PLINIVS TACITO SVO S.

AVguror (nec me fallit augurium) Historias tuas immortales futuras: quo magis illis (ingenue fatebor) inseri cupio. Nam si esse nobis curæ solet ut facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur, nonne debemus optare, ut operibus nostris similis tui scriptor prædicatorque con-

tingat? Demonstro itaque, quanquam diligentiam tuam fugere non possit, cum sit in publicis actis, demonstro tamen, quo magis credas, jucundum mihi futurum, si factum meum, cujus gratia periculo crevit, tuo ingenio, tuo testimonio ornaveris. Dederat me Senatus cum Herennio Senecione advocatum provinciæ Bæticæ contra Bæbium Massam: damnatoque Massa censuerat ut bona ejus publice custodirentur. Senecio, quum explorasset consules postulationibus vacaturos, convenit me: &, Qua concordia, inquit, injunctam nobis accusationem exsequuti sumus, hac adeamus consules, petamusque ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent. Respondi; Quum simus advocati à Senatu dati, dispice, num peractas putes partes nostras, Senatus cognitione finita. Et ille; Tu quem voles tibi terminum statues, cui nulla cum provincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti: ipse & natus ibi, & quæstor in ea fui. Tum ego; si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te, ut si qua ex hoc invidia erit, non tua tantum sit. Venimus ad coss. dicit Senecio quæ res ferebat: aliqua subjungo. Vixdum conticueramus, & Massa questus Senecionem non advocati fidem, sed inimici amaritudinem implesse, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, Vereor, inquam, clarissimi consules, ne mihi Massa silentio suo prævaricationem objecerit, quod non & me reum postulavit. Quæ vox & statim excepta, & postea multo sermone celebrata est. Divus quidem Nerva (nam privatus quoque attendebat his quæ recte in publico fierent) missis ad me gravissimis literis, non mihi solum, verum etiam seculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit) simile antiquis contigisset.

tigisset. Hæc, utcunque se habent, notiora, clariora, majora tu facies: quanquam non exigo ut excedas actæ rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem, & honeste factis veritas sufficit. Vale.

LIBER VIII.

I. C. PLINIUS SEPTITIO SUO S.



TER commode explicui, excepto, quod quidam ex meis adversam valetudinem fervescentibus æstibus contraxerint. Encolpius quidem lector, ille seria nostra, ille deliciæ, exasperatis faucibus pulvere, sanguinem rejecit. Quam triste hoc ipsi, quam acerbum mihi, si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit. Quis deinde libellos meos sic leget? sic amabit? quem aures meæ sic sequentur? Sed dii lætiora promittunt. Stetit sanguis, resedit dolor. Præterea continens ipse: nos soliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas cæli, secessus, quies, tantum salutis, quantum otii, pollicentur. Vale.

II. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

ALii in prædia sua proficiscuntur, ut locupletiores revertantur; ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus. Invitabat pretium; & quod tunc, & quod fore videbatur. Spes fefellit. Erat expeditum, omnibus remittere æqualiter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium inprimis videtur, ut foris,

ita

ita domi, ut in magnis, ita in parvis, ut in alienis, ita in suis, agitare justitiam. Nam si paria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, ne quis mihi non donatus abiret, partem octavam pretii, quo quis emerat, concessi. deinde iis, qui amplissimas summas emptionibus occupaverant, separatim consului. Nam & me magis juverant, & majus ipsi fecerant damnum Igitur iis, qui pluris quam decem millibus emerant, ad illam communem, & quasi publicam octavam, addidi decimam ejus summæ, quæ decem millia excesserat. Vereor, ne parum expresserim; apertius calculos ostendam. Si qui forte quindecim millibus emerant, hi & quindecim millium octavam, & quinq; millium decimam, tulerunt. Præterea, quum reputarem, quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam [2] verum arbitrabar, quos non æquasset fides solutionis, hos benignitate remissionis æquari. Rursus ergo iis qui solverant, ejus, quod solverant, decimam remisi. Per hoc enim aptissime & in præteritum singulis, pro cujusque merito, gratia referri, & in futurum omnes cum ad emendum, tum etiam ad solvendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione totâ & novitas remissionis & forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos non una (ut dicitur) pertica, sed distincte gradatimque tractavi, quanto quis melior & probior; tanto mihi obligatior abit, expertus non esse apud me, Ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠ μὲν κακὸς, ἠ δὲ καὶ ἐσθλός.

III. C. PLINIUS SPARSO
SUO S.

Librum, quem novissime tibi misi, ex omnibus meis vel maxime placere significas. Est eadem opinio

opinio cujusdam eruditissimi. Quo magis adducor, ut neutrum falli putem; quia non est credibile utrumque falli, & quia tantum blandior mihi. Volo enim proxima quæque absolutissima videri: & ideo jam nunc contra istum librum faveo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, ut primum diligentem tabellarium invenero. Erexi exspectationem tuam; quam vereor ne destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen, tanquam placituram (& fortasse placebit) exspecta. Vale.

IV. C. PLINIVS CANINIO SVO S.

Optime facis, quod bellum Dacicum scribere paras. Nam quæ tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ denique tam poëtica, & quanquam in verissimis rebus) tam fabulosa materia? Dices immissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus injectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regiâ, pulsum etiam vitâ, regem nihil desperantem. Super hæc, actos bis triumphos: quorum alter ex invicta gente primus, alter novissimus fuit. Vna, sed maxima, difficultas, quod hæc æquare dicendo, arduum, immensum, etiam tuo ingenio, quanquam altissime assurgat, & amplissimis operibus increscat. Nonnullus & in illo labor, ut barbara & fera nomina, inprimis regis ipsius, Græcis versibus non resultent. Sed nihil est quod non arte curâque, si non potest vinci, mitigetur. Præterea, si datur Homero & mollia vocabula & Græca ad [3] lenitatem versus contrahere, extendere, inflectere, cur tibi similis audentia, præsertim non delicata, sed necessaria, negetur? Proinde jure vatum, invocatis diis, & inter deos, ipso,

ipſo, cujus res, opera, conſilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela, ac, ſi quando alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poëtice cum poëta? Illud jam nunc paciſcor; prima quæque ut abſolveris, mitte, immo etiam antequam abſolvas, ſic ut erunt recentia, & rudia, & adhuc ſimilia naſcentibus. Reſpondebis, non poſſe perinde carptim, ut contexta, perinde inchoata placere, ut effecta. Scio. Itaque & à me æſtimabuntur ut cœpta; ſpectabuntur ut membra; extremamque limam tuam operientur in ſcrinio noſtro. Patere hoc me ſuper cetera habere amoris tui pignus, ut ea quoque norim quæ noſſe neminem velles. In ſumma, potero fortaſſe ſcripta tua magis probare, laudare, quanto illa tardius cautiuſque, ſed ipſum te magis amabo, magiſque laudabo, quanto celerius & incautius miſeris. Vale.

V. C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

GRave vulnus Macrinus noſter accepit. Amiſit uxorem ſingularis exempli, etiam ſi olim fuiſſet. Vixit cum hac triginta novem annis, ſine jurgio, ſine offenſa. Quam illa reverentiam marito ſuo præſtitit, cum ipſa ſummam mereretur? Quot quantaſque virtutes ex diverſis ætatibus ſumptas collegit & miſcuit? Habet quidem Macrinus grande ſolatium; quod tantum bonum tam diu tenuit: ſed hoc magis exacerbatur, quod amiſit. Nam * fruendi voluptatibus creſcit carendi dolor. Ero ergo ſuſpenſus pro homine amiciſſimo, dum admittere avocamenta, & cicatricem pati poſſit; quam nihil æque ac neceſſitas ipſa, & dies longa, & ſatietas doloris inducit. Vale.

VI. C.

VI. C. PLINIUS MONTANO SUO S.

Cognovisse jam ex epistola mea debes, annotasse me nuper monimentum Pallantis sub hac inscriptione; HUIC SENATUS OB FIDEM PIETATEMQUE ERGA PATRONOS, ORNAMENTA PRÆTORIA DECREVIT, ET SESTERTIUM CENTIES QUINQUAGIES: CUJUS HONORE CONTENTUS FUIT. Postea mihi visum est pretium curæ, ipsum SC. quærere. Inveni tam copiosum & effusum, ut ille superbissimus titulus, modicus atque etiam demissus videretur. Conferant se, non dico illi veteres, Africani, Achaïci, Numantini, sed hi proximi, Marii, Syllæ, Pompeii; (nolo progredi longius) infra Pallantis laudes jacebunt. Urbanos, qui illa censuerunt, putem, an miseros? Dicerem urbanos, si Senatum deceret urbanitas. Miseros ergo? sed nemo tam miser est, ut ad illa cogatur. Ambitio ergo, & procedendi libido? Sed quis adeo demens, ut aut per suum aut per publicum dedecus procedere vellet in ea civitate, in qua hic esset usus potentissimæ dignitatis, ut primus in Senatu laudare Pallantem posset? Omitto, quod Pallanti servo prætoria ornamenta offeruntur: (quippe offeruntur à servis) mitto quod censent, non exhortandum modo, verum etiam compellendum ad usum aureorum annulorum. Erat enim contra majestatem Senatus, si ferreis prætorius uteretur. Levia hæc & transeunda; illa memoranda, quod nomine Pallantis Senatus (nec expiata postea curia est) Pallantis nomine Senatus gratias agit Cæsari; quod & ipse, cum summo honore mentionem ejus prosecutus esset, & Senatui facultatem fecisset testandi erga eum benevolentiam suam. Quid enim Senatui pulchrius, quam ut

ut erga Pallantem satis gratus videretur? Additur, ut Pallas, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, singularis fidei, singularis industriæ fructum meritissimo ferat. Prolatos imperii fines, redditos exercitus reipub. credas. Astruitur his, quum Senatui Populoq; Romano liberalitatis gratior repræsentari nulla materia posset, quam si abstinentissimi fidelissimiq; custodis principalium opum facultates adjuvare contigisset. Hoc tunc votum Senatus; hoc præcipuum gaudium populi, hæc liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adjuvare publicarum opum egestione contingeret. Iam quæ sequuntur, voluisse quidem Senatum [5] censere, dandum ex ærario sestertiûm centies quinquagies, & quanto ab ejusmodi cupiditatibus remotior ejus animus esset tanto impensius petere à publico parente, ut eum compelleret ad cedendum Senatui. Id vero deerat, ut cum Pallante auctoritate publicà ageretur; Pallas rogaretur ut Senatui cederet; ut illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse patronus advocaretur, ne sestertiûm centies quinquagies sperneret. Sprevit quod solū potuit, tantis opibus publice oblatis: arrogantius fecit quam si accepisset. Senatus tamen id quoque, similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis; SED QVVM PRINCEPS OPTIMVS, PARENSQVE PVBLICVS, ROGATVS A PALLANTE, EAM PARTEM SENTENTIÆ, QVÆ PERTINEBAT AD DANDVM EI EX ÆRARIO CENTIES QVINQVAGIES SESTERTIVM, REMITTI VOLVISSET; TESTARI SENATVM ET SE LIBENTER AC MERITO HANC SVMMAM INTER RELIQVOS HONORES, OB FIDEM DILIGENTIAMQVE PALLANTIS, DECERNERE COEPISSE; VOLVNTATI TAMEN PRINCIPIS SVI, CVI IN NVLLA RE FAS PVTARET REPVGNARE, IN HAC QVOQVE RE OBSEQVI.

SEQUI. Imaginare Pallantem velut intercedentem SC., moderantemque honores suos, & sestertiûm centies quinquagies, ut nimium, recusantem, cum prætoria ornamenta, tanquam minus, recepisset. Imaginare Cæsarem, liberti precibus, vel potius imperio, coram Senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in Senatu rogat. Imaginare Senatum, usquequaque testantem, merito libenterque se hanc summam, inter reliquos honores, Pallanti cœpisse decernere; & perseveraturum fuisse se, nisi obsequeretur Principis voluntati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne sestertiûm centies quinquagies Pallas ex ærario referret, verecundiâ ipsius, obsequio Senatus opus fuit; in hoc præcipue non obsequuturi, si in ulla re putasset fas esse non obsequi. Finem existimas? Mane dum, & majora accipe. Vtique, cum sit utile, Principis benignitatem promptissimam ad laudem præmiaque merentium illustrari ubique, & maxime iis locis, quibus incitari ad imitationem præpositi rerum ejus cura possent, & Pallantis spectatissima fides, atque innocentia exemplo provocare studium tam honestæ æmulationis posset, ea quæ quarto Calend Februarii, quæ proxime fuissent, in amplissimo ordine optimus Princeps recitasset, Senatusque consulta de his rebus facta in æs inciderentur, idque æs figeretur ad statuam loricatam divi Iulii. Parum visum tantorum dedecorum esse curiam testem: delectus est celeberrimus locus, in quo legenda præsentibus, legenda futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipii: quosque repudiasset, quosque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset. Incisa & insculpta sunt publicis æternisque monimentis prætoria; sic quasi fœdera antiqua, sic quasi sacræ leges.

Tanta

Tanta Principis, tanta Senatus, tanta Pallantis ipsius, Quid dicam, nescio; ut vellet in oculis omnium figi Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem Senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere: egregiam quidem pulchramque rationem, ut exemplo Pallantis præmiorum ad studium æmulationis ceteri provocarentur. Ea honorum [6] vilitas erat; illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inveniebantur támen honesto loco nati, qui peterent cuperentque, quod dari liberto, promitti servis videbant. Quam juvat quod in tempora illa non incidi, quorum sic me, tanquam illis vixerim, pudet! Non dubito similiter affici te. Scio quam sit tibi vivus & ingenuus animus: ideoque facilius est, ut me (quanquam indignationem quibusdam in locis fortasse ultra epistolæ modum extulerim) parum doluisse, quam nimis credas. Vale.

VII. C. PLINIUS TACITO SUO S.

NEque ut magistro magister, neque ut discipulo discipulus (sic enim scribis); sed ut discipulo magister (nam tu magister, ego contra. Atque ideo tu in scholam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo), librum misisti. Non potui longius hyperbaton facere, atque hoc ipso probare, eum me esse, qui non modo magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici. Sumam tamen personam magistri; exeramque in librum tuum jus quod dedisti; eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te ulciscaris. Vale.

VIII. C.

VIII. C. PLINIVS ROMANO SVO S.

Vidiſtine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum (& puto nondum: alioqui narraſſes mihi), vide; quem ego (pœnitet tarditatis) proxime vidi. Modicus collis aſſurgit, antiqua cupreſſu nemoroſus & opacus. Hunc ſubter fons exit, & exprimitur pluribus venis, ſed imparibus; eluctatuſque facit gurgitem, qui lato gremio pateſcit purus & vitreus, ut numerare jactas ſtipes & relucentes calculos poſſis. Inde non loci devexitate, ſed ipſa ſui copiâ & quaſi pondere, impellitur. Fons ad hæc, & jam ampliſſimum flumen atque etiam navium patiens; quas obvias quoque & contrario niſu in diverſa tendentes, tranſmittit & perfert: adeo validus ut illa qua properat, ipſe,tanquam per ſolum planum, remis non adjuvetur: Idem ægerrime remis contiſque ſuperetur adverſus. Iucundum utrumque per jocum ludumque fluitantibus, ut flexerint curſum, laborem otio, otium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo veſtiuntur: quas perſpicuus amnis, velut merſas, viridi imagini annumerat. Rigor aquæ certaverit nivibus; nec color cedit. Adjacet templum, priſcum & religioſum. Stat Clitumnus ipſe amictus ornatuſque prætexta. Præſens numen, atque etiam fatidicum, indicant ſortes. Sparſa ſunt circa ſacella complura, totidemque dei ſimulacra: ſua cuique veneratio, ſuum [8] nomen; quibuſdam vero etiam fontes. Nam, præter illum quaſi parentem ceterorum, ſunt minores capite diſcreti; ſed flumini miſcentur, quod ponte tranſmittitur. Is terminus ſacri profanique. In ſuperiore parte navigare tantum, infra etiam natare con-

concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum divus Augustus dono dedit, publice præbent, & hospitium. Nec desunt villæ, quæ secutæ fluminis amœnitatem, margini insistunt. In summa, nihil erit ex quo non capias voluptatem. Nam studebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis; quanquam tu vero, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

IX. C. PLINIVS VRSO SVO S.

OLim non librum in manus, non stylum sumpsi. Olim nescio, quid sit otium, quid quies, quid denique illud iners quidem, jucundum tamen, nihil agere, nihil esse: adeo multa me negotia amicorum nec secedere nec studere patiuntur. Nulla enim studia tanti sunt, ut amicitiæ officium deseratur: quod religiosissime custodiendum studia ipsa præcipiunt. Vale.

X. C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

QVo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior audies, neptem tuam abortum fecisse, dum se prægnantem esse puellariter nescit; ac per hoc quædam custodienda prægnantibus omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis detrimentis expiavit, in summum periculum adducta. Igitur, ut necesse est, graviter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam; sic debes agere diis gratias, quod ita tibi in præsentia pronepotes negaverint, ut servarint neptem, illos redditturi quorum nobis spem certiorem hæc ipsa, quanquam parum prospere explorata.

rata, fœcunditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me, hortor, moneo, confirmo. Neque enim ardentius tu pronepotes, quam ego liberos cupio: quibus videor à meo tuoque latere pronum ad honores iter, & audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus. Nascantur modo, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Vale.

XI. C. PLINIVS HISPVLLÆ SVÆ S.

QVum affectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam materna indulgentia molliorem, intelligo prius tibi quod est posterius nuntiandum, ut præsumptâ lætitiâ solicitudini locum non relinquat: quanquam vereor ne post gratulationem quoque in metum redeas; atque ita gaudeas periculo liberatam, ut simul quod periclitata sit perhorrescas. Iam hilaris, jam sibi, jam mihi reddita, incipit refici, transmissumque discrimen convalescendo remetiri. Fuit alioqui in summo discrimine (impune dixisse liceat), fuit nullâ suâ culpâ, ætatis aliquâ. Inde abortus, & ignorati uteri triste experimentum. Proinde, etsi non contigit tibi desiderium fratris amissi aut nepote ejus aut nepte solari, memento tamen, dilatum magis istud quam negatum, cum salva sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud feminas venia est. Vale.

XII. C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

HVnc solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito; quem ego audire nescio magis debeam an cupiam. Vir est optimus, & inter præcipua seculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorumque

K qui

qui aliqua componunt, portus, sinus, præmium, omnium exemplum; ipsarum denique literarum jam senescentium reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet; auditoria non apud se tantum benignitate mira frequentat: mihi certe, si modo in urbe est, defuit nunquam. Porro, tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa referendæ. An, si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti ad vadimonia mea; nunc, quia mihi omne negotium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti, in quo obligari ego, ne dicam soleo, certe maxime possum? Quod si illi nullam vicem, nulla quasi mutua officia deberem, solicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo, & in summa severitate dulcissimo, vel honestate materiæ. Scribit exitus illustrium virorum, in iis quorundam mihi carissimorum. Videor ergo fungi pio munere, quorumque exequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

XIII. C. PLINIUS GENIALI SUO S.

PRobo quod libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, à disertissimo viro discere quid laudandum, quid reprehendendum: simul ita institui, ut verum dicere assuescas. Vides quem sequi, cujus debeas implere vestigia. O te beatum! cui contigit unum atque idem optimum & conjunctissimum exemplar: qui denique eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

XIV. C.

XIV. C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

CVm ſis peritiſſimus & privati juris & publici, cujus pars ſenatorium eſt, cupio ex te potiſſimum audire, erraverim inSenatu proxime, necne: non ut in præteritum (ſerum enim) verum ut in futurum, ſi quid ſimile inciderit, erudiar. Dices. Cur quæris quod noſſe debeas? Priorum temporum ſervitus, ut aliarum optimarum artium, ſic etiam juris ſenatorii oblivionem quandam & ignorationem induxit. Quotus enim quiſque tam patiens, ut velit diſcere quod in uſu non ſit habiturus? Adde, quod difficile eſt tenere quæ acceperis, niſi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit: cujus dulcedine accenſi cogimur quædam facere antequam noſſe. Erat autem antiquitus inſtitutum, ut à majoribus natu, non auribus modo, verum etiam oculis diſceremus quæ facienda, mox ipſi, ac per vices quaſdam, tradenda minoribus haberemus. Inde adoleſcentuli ſtatim caſtrenſibus ſtipendiis imbuebantur, ut imperare parendo, duces agere dum ſequuntur, aſſueſcerent: inde honores petituri aſſiſtebant curiæ foribus, & concilii publici ſpectatores antequam conſortes, erant. Suus cuique parens pro magiſtro, aut cui parens non erat, maximus quiſque & vetuſtiſſimus pro parente. Quæ poteſtas referentibus, quod cenſentibus jus, quæ vis magiſtratibus, quæ ceteris libertas; ubi cedendum, ubi reſiſtendum; quod ſilentii tempus, quis dicendi modus, quæ diſtinctio pugnantium ſententiarum, quæ executio prioribus aliquid addentium, omnem deniq; ſenatorium morem, quod fideliſſimum præcipiendi genus, exemplis docebantur.

At nos juvenes fuimus quidem in castris; sed quum suspecta virtus, inertia in pretio, quum ducibus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata, atque etiam in contrarium versa; postremo obliviscenda magis quam tenenda. Iidem prospeximus curiam; sed curiam trepidam & elinguem; quum dicere quod velles, periculosum, quod nolles, miserum esset. Quid tunc disci potuit; quid didicisse juvit, cum Senatus aut ad otium summum, aut ad summum nefas vocaretur? & modo ludibrio, modo dolori retentus, nunquam seria, tristia sæpe censeret? Eadem mala jam senatores, jam participes malorum, multos per annos vidimus, tulimusque: quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breve tempus (nam tanto brevius omne, quanto felicius tempus) quod libet scire quid simus, libet exercere quod scimus. Quo justius peto; primum ut errori (si quis est error) tribuas veniam, deinde medearis scientiâ tuâ, cui semper fuit curæ, sic jura publica ut privata, sic antiqua ut recentia, sic rara ut assidua, tractare. Atque ego arbitror illis etiam, quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quæstionis quod affero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. Hoc & ego excusatior, si forte sum lapsus, & tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est an didiceris. Referebatur de libertis Afranii Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio, perempti. Hos alius, (Quis? Ego; sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta

ta diversitas erat, ut non possent esse nisi singulæ. Quid enim commune habet, occidere & relegare? Non hercule magis quam relegare & absolvere: quanquam propior aliquanto est sententiæ relegantis, quæ absolverit, quam quæ occiderit. Vtraque enim ex illis vitam relinquit, hæc adimit: quum interim & qui morte puniebant, & qui relegabant, una sedebant, & temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant. Ego postulabam ut tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus induciis duæ jungerent. Exigebam ergo, ut qui capitali supplicio afficiendos putabant, discederent à relegante, nec interim contra absolventes mox dissensuri congregarentur, quia parvulum referret an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem qui libertos relegandos, servos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse dividere sententiā: hunc autem qui libertos morte multaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam quemadmodū posset jungi sententia duorum tam diversa censentium. Atque adeo permitte mihi, sic apud te, tanquam ibi, sic peracta re, tanquam adhuc integra, rationem judicii mei reddere: quæque tunc carptim, multis obstrepentibus, dixi, per otium jungere. Fingamus tres omnino judices in hanc causam datos esse: horum uni placuisse, perire libertos, alteri, relegari, tertio, absolvi: utrumne sententiæ duæ, collatis viribus, novissimam [9] periment, an separatim unaquæque tantundem quantum altera valebit? nec magis poterit cum secunda prima connecti, quam secunda cum tertia? Igitur in Senatu quoque numerari tanquam contrariæ debent,

K 3 bent,

bent, quæ tanquam diverſæ dicuntur. Quod ſi unus atque idem & perdendos cenſeret & relegandos, num ex ſententia unius & perire poſſent & relegari? num denique omnino una ſententia putaretur, quæ tam diverſa conjungeret? Quemadmodum igitur cum alter puniendos, alter cenſeat relegandos, videri poteſt una ſententia, quæ dicitur à duobus: quæ non videretur una, ſi ab uno diceretur? Quid? Lex non aperte docet dirimi debere ſententias occidentis & relegantis, quum ita diſceſſionem fieri jubet; QVI HÆC SENTITIS, IN HANC PARTEM: QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE QVA SENTITIS? Examina ſingula verba & expende, QVI HÆC CENSETIS, hoc eſt, qui relegandos putatis: IN HANC PARTEM, id eſt, in eam, in qua ſedet qui cenſuit relegandos. Ex quo manifeſtum eſt, non poſſe in eadem parte remanere eos qui interficiendos arbitrantur. QVI ALIA OMNIA; animadvertis, ut non contenta lex dicere ALIA, addiderit, OMNIA. Num ergo dubium eſt, alia omnia ſentire eos qui occidunt, quam qui relegant? IN ILLAM PARTEM ITE QVA SENTITIS; nonne videtur ipſa lex eos qui diſſentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? num conſulere etiam ubi quiſque remanere, quo tranſgredi debeat, non tantum ſolennibus verbis, ſed manu geſtuque demonſtrat? At enim futurum eſt, ut, ſi dividantur ſententiæ interficientis & relegantis, prævaleat illa quæ abſolvit. Quid iſtud ad cenſentes? quos certe non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare ne fiat quod eſt mitius: oportet tamen eos qui puniunt & qui relegant, abſolventibus primum, mox inter ſe comparari; ſcilicet ut in ſpectaculis quibuſdam ſors aliquem ſeponit ac ſervat, qui cum victore contendat: ſic in

Senatu

Senatu ſunt aliqua prima, ſunt ſecunda certamina: & ex duabus ſententiis eam quæ ſuperior [10] exierit, tertia exſpectat. Quid quod primâ ſententiâ comprobatâ, ceteræ perimuntur? Qua ergo ratione poteſt eſſe non unus atque idem locus ſententiarum, quarum nullus eſt poſtea? Planius repetam. Niſi, dicente ſententiam eo qui relegat, illi qui puniunt capite, initio ſtatim in alia diſcedunt, fruſtra poſtea in eo diſſentient ab eo cui paulo ante conſenſerint. Sed quid ego ſimilis docenti, cum diſcere velim, an ſententias dividi, an iri in ſingulas, oportuerit? Obtinui quidem quod poſtulabam: nihilominus tamen quæro, an poſtulare debuerim, an abſtinere, quemadmodum abſtinuit is qui ultimum* ſupplicium ſumendum eſſe cenſebat. Neſcio an jure, certe æquitate poſtulationis meæ victus, omiſſâ ſententiâ ſuâ, acceſſit releganti: veritus, ſcilicet, ne, ſi dividerentur ſententiæ (quod alioqui fore videbatur) ea quæ abſolvendos eſſe cenſebat, numero prævaleret. Etenim longe plures in hac una, quam in duabus ſingulis, erant. Tum illi quoque qui auctoritate ejus trahebantur, tranſeunte illo deſtituti, reliquerunt ſententiam ab ipſo auctore deſertam, ſequutique ſunt quaſi transfugam, quem ducem ſequebantur. Sic ex tribus ſententiis duæ factæ; tenuitque ex duabus altera, tertiâ expulſâ, quæ quum ambas ſuperare non poſſet, elegit ab utra vinceretur. Vale.

XV. C. PLINIUS IUNIORI SUO S.

ONeravi te tot pariter miſſis voluminibus. Sed oneravi, primum, quia exegeras; deinde, quia ſcripſeras tam graciles iſtic vindemias eſſe, ut plane ſcirem tibi vacaturum (quod vulgo dicitur)

citur) librum legere. Eadem ex meis agellis nuntiantur. Igitur mihi quoque licebit ſcribere quæ legas, ſit modo unde chartæ emi poſſint: quæ ſi ſcabræ bibulæve ſint, aut non ſcribendum, aut neceſſario quicquid ſcripſerimus boni malive delebimus. Vale.

XVI. C. PLINIVS PATERNO SVO S.

Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, & quidem juvenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori, ſolatia tamen: unum facilitas manumittendi (Videor enim non omnino immaturos perdidiſſe, quos jam liberos perdidi): alterum, quum permitto ſervis quoque quaſi teſtamenta facere, eaque ut legitima cuſtodio. Mandant rogantque quod viſum: pareo ocius: Suis dividunt, donant; relinquunt duntaxat intra domum. Nam ſervis reſp. quædam & quaſi civitas domus eſt. Sed quanquam his ſolatiis acquieſcam, debilitor & frangor eâdem illâ humanitate, quæ me, ut hoc ipſum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri: nec ignoro alios hujuſmodi caſus nihil amplius vocare quam damnum; eoque ſibi magnos homines & ſapientes videri. Qui an magni ſapienteſque ſint, neſcio: homines non ſunt. Hominis eſt enim affici dolore, ſentire; reſiſtere tamen, & ſolatia admittere, non ſolatiis non egere. Verum de his plura fortaſſe quam debui, ſed pauciora quam volui. Eſt enim quædam etiam dolendi voluptas: præſertim ſi in amici ſinu defleas, apud quem lacrymis tuis vel laus ſit parata, vel venia. Vale.

XVII. C.

XVII. C. PLINIVS MACRINO SVO S.

NVm istic quoque immite & turbidum cælum? Hic assiduæ tempestates, & crebra diluvia. Tiberis alveum excessit, & demissioribus ripis alte superfunditur. Quanquam fossa, quam providentissimus imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis; quaque planum solum, pro solo cernitur. Inde, quæ solet flumina accipere, & permista devehere, velut obvius retro cogit; atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium, ideoque adjacentibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas evexit atque extulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit, alibi divitum apparatus, & gravem supellectilem, alibi instrumenta ruris: ibi boves, aratra, rectores; hic soluta & libera armenta; atque inter hæc arborum truncos, aut villarum trabes atque culmina, varie lateque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacaverunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, & dejecti nubibus turbines: [2.1] prorupta opera, quibus pretiosa rura cinguntur: quassata atque etiam decussa monimenta. Multi ejusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna. Ne quid simile istic, pro mensura periculi, vereor: teque rogo, si nihil tale est, quam maturissime solicitudini meæ consulas: sed &, si tale, id quoque nunties. Nam parvulum differt, patiaris adversa an exspectes: nisi quod tan-

tum est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim, quantum scias accidisse; timeas, quantum possit accidere. Vale.

XVIII. C. PLINIVS RVFINO SVO S.

FAlsum est nimirum, quod creditur vulgo, testamenta hominum speculum esse morum: quum Domitius Tullus longe melior apparuerit morte, quam vitâ. Nam, quum se captandum præbuisset, reliquit filiam heredem, quæ illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptaverat. Prosequutus est nepotes plurimis jucundissimisque legatis; prosequutus etiam pronepotem. In summa, omnia pietate plenissima; ac tanto magis, quoniam inexspectata sunt. Ergo varii tota civitate sermones: alii fictum, ingratum, immemorem loquuntur, seque ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, qui de illo uti de patre, avo, proavo, quasi orbi, querantur: alii contra hoc ipsum laudibus ferunt, quod sit frustratus improbas spes hominum: quos sic decipere, pro moribus temporum, prudentia est. Addunt etiam, non fuisse ei liberum, alio testamento mori; neque enim reliquisse opes filiæ, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtius Mantia, perosus generum suum Domitium Lucanum (frater est Tulli) sub ea conditione ut filiam ejus, neptem suam, institueret heredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, adoptaverat patruus: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestate emancipatam filiam adoptionis fraude revocaverat, & quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum, ut divites fie-

rent

rent invitissimis à quibus facti sunt. Quin etiam Domitius Afer, qui illos in nomen assumpsit, reliquit testamentum ante octo & decem annos nuncupatum; adeoque postea improbatum sibi, ut patris eorum bona proscribenda curaverit. Mira illius asperitas, mira felicitas horum: illius asperitas, qui numero civium excidit, quem socium etiam in liberis habuit; felicitas horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abstulerat. Sed hæc quoque hereditas Afri, ut reliqua cum fratre quæsita, transmittenda erant filiæ fratris: à quo Tullus ex asse heres institutus, prælatusque filiæ fuerat, ut reconciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas, fides, pudor, scripsit: in quo denique omnibus affinitatibus, pro cujusque officio, gratia relata est, relata & uxori. Accepit amœnissimas villas, accepit magnam pecuniam uxor optima & patientissima: ac tanto melius de viro merita, quanto magis est reprehensa quod nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, ætate declivis, diu vidua, mater olim, parum decore sequuta matrimonium videbatur divitis senis, ita perditi morbo, ut esse tædio posset uxori, quam juvenis sanusque duxisset. Quippe omnibus membris extortus & fractus tantas opes solis oculis obibat: ac ne in lectulo quidem, nisi ab aliis, movebatur. Quin etiam (fœdum miserandumque dictu) dentes lavandos fricandosque præbebat. Auditum est frequenter ab ipso, quum quereretur de contumeliis debilitatis suæ, se digitos servorum suorum quotidie lingere. Vivebat tamen, & vivere volebat, sustentante maxime uxore; quæ culpam inchoati matrimonii in gloriam perseverantia verterat. Habes omnes fabulas urbis. Iam sunt venales tabulæ Tulli; ex-

ſpectatur auctio. Fuit enim tam copioſus, ut ampliſſimos hortos eodem quo emerat die inſtruxerit plurimis & antiquiſſimis ſtatuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in [12] horreis, quæ negligebantur. Invicem tu, ſi quid iſtic epiſtola dignum, ne gravare ſcribere. Nam cum aures hominum novitate lætantur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

XIX. C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

ET gaudium mihi & ſolatium in literis; nihilque tam lætum, quod his lætius; nihil tam triſte, quod non per has ſit minus triſte. Itaque & infirmitate uxoris, & meorum periculo, quorundam vero etiam morte, turbatus, ad unicum doloris levamentum ſtudia confugio; quæ præſtant ut adverſa magis intelligam, ſed patientius feram. Eſt autem mihi moris, quod ſum daturus in manus hominum, ante amicorum judicio examinare, inprimis tuo. Proinde, ſi quando, nunc intende libro, quem cum hac epiſtola accipies: quia vereor ne ipſe, ut triſtis, parum intenderim. Imperare enim dolori ut ſcriberem, potui, ut vacuo animo lætoque, non potui. Porro, ut ex ſtudiis gaudium, ſic ſtudia hilaritate proveniunt. Vale.

XX. C. PLINIVS GALLO SVO S.

AD quæ noſcenda iter ingredi, tranſmittere mare ſolemus, ea ſub oculis poſita negligimus: ſeu quia ita natura comparatum, ut proximorum incurioſi, longinqua ſectemur; ſeu quod omnium rerum cupido langueſcit quum facilis occaſio eſt; ſeu quod differimus, tanquam ſæpe viſuri quod

datur

datur videre, quoties velis cernere. Quacunque de causa, permulta in urbe nostra, juxtaque urbem, non oculis modo, sed ne auribus quidem novimus: quæ si tulisset Achaïa, Ægyptus, Asia, aliave quælibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita, perlecta, lustrataque haberemus. Ipse certe nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audivi pariter & vidi. Exegerat prosocer meus, ut Amerina prædia sua inspicerem. Hæc perambulanti mihi ostenditur subjacens lacus, nomine Vadimonis; simul quædam incredibilia narrantur. Perveni ad ipsum. Lacus est in similitudinem jacentis rotæ circumscriptus, & undique æqualis; nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, & quasi artificis manu cavata & excisa. Color cæruleo albidior, viridior, & pressior: sulphuris odor, saporque medicatus, vis qua fracta solidantur, spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, & fluctibus intumescat. Nulla in hoc navis (sacer enim est) sed innatant insulæ herbidæ, omnes arundine & junco tectæ, quæque alia fœcundior palus, ipsaque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura, ut motus: cunctis margo derasus, quia frequenter vel litori vel sibi illisæ terunt teruntur que. Par omnibus altitudo, par levitas: quippe in speciem carinæ humili radice descendunt. Hæc ab omni latere perspicitur: eadem aqua pariter suspensa & mersa. Interdum junctæ copulatæque & continenti similes sunt; interdum discordantibus ventis digeruntur; nonnunquam destitutæ tranquillitate singulæ fluitant. Sæpe minores majoribus, velut [13] cymbulæ onerariæ, adhærescunt; sæpe inter se majores minoresque quasi cursum certamenque desumunt; rursus omnes in eundem locum appulsæ,

qua ſteterunt, promovent terram, & modo hac, modo illac, lacum reddunt auferuntque; ac tum demum, quum medium tenuere, non [14] contrahunt. Conſtat, pecora herbas ſequuta, ſic in inſulas illas, ut in extremam ripam, procedere ſolere, nec prius intelligere mobile ſolum, quam litore abrepta, quaſi illata & impoſita, circumfuſum undique lacum pavent; mox quo tulerit ventus egreſſa, non magis ſe deſcendiſſe ſentire, quam ſenſerint aſcendiſſe. Idem lacus in flumen egeritur: quod ubi ſe paulisper oculis dedit, ſpecu mergitur, alteque conditum meat: ac, ſi quid ante quam ſubduceretur accepit, ſervat & profert. Hæc tibi ſcripſi, quia nec minus ignota quam mihi, nec minus grata credebam. Nam te quoque, ut me, nihil æque ac naturæ opera delectant. Vale.

XXI. C. PLINIUS [15] ARRIANO SUO S.

VT in vita, ſic in ſtudiis pulcherrimum & humaniſſimum exiſtimo, ſeveritatem comitatemque miſcere, ne illa in triſtitiam, hæc in petulantiam procedat. Qua ratione ductus, graviora opera luſibus jociſque diſtinguo. Ad hos proferendos & tempus & locum oportuniſſimum elegi; utque jam nunc aſſueſcerent & ab otioſis, & in triclinio, audiri, Iulio menſe, quo maxime lites interquieſcunt, poſitis ante lectos cathedris, amicos collocavi. Forte accidit, ut eo die mane in advocationem ſubitam rogarer: quod mihi cauſam præloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis ut irreverentem operis argueret, quod recitaturus, quanquam & amicis & paucis, idem iterum amicis, foro & negotiis non abſtinuiſſem. Addidi, hunc ordinem me & in ſcribendo ſequi, ut neceſ-

ſitates

ſitates voluptatibus, ſeria jucundis anteferrem, ac primum amicis, tum mihi ſcriberem. Liber fuit & opuſculis varius & metris. Ita ſolemus qui ingenio parum fidimus, ſatietatis periculum fugere. Recitavi biduo: hoc aſſenſus audientium exegit: & tamen ut alii tranſeunt quædam, imputantque quod tranſeant; ſic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me, teſtor. Lego enim omnia, ut omnia emendem. Quod contingere non poteſt electa recitantibus. At illud modeſtius, & fortaſſe reverentius, ſed hoc ſimplicius & amantius. Amat enim, qui ſe ſic amari putat, ut tædium non pertimeſcat. Alioqui quid præſtant ſodales, ſi conveniunt voluptatis ſuæ cauſa? [16] Delicatus ac ſimilis ignoto eſt qui amici librum bonum mavult audire quam facere. Non dubito, cupere te, pro cetera mei caritate, quam maturiſſime legere hunc adhuc muſteum librum. Leges, ſed retractatum; quæ cauſa recitandi fuit; & tamen nonnulla jam ex eo noſti. Hæc vel emendata poſtea, vel (quod interdum longiore mora ſolet) deteriora facta, quaſi nova rurſus, & reſcripta, cognoſces. Nam, pleriſque mutatis, ea quoque mutata videntur quæ manent. Vale.

XXII. C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

NOſtine hos, qui omnium libidinum ſervi ſic aliorum vitiis iraſcuntur, quaſi invideant, & graviſſime puniunt, quos maxime imitantur? quum eos etiam, qui non indigent clementia ullius, nihil magis quam lenitas deceat. Atque ego optimum & emendatiſſimum exiſtimo, qui ceteris ita ignoſcit, tanquam ipſe quotidie peccet; ita peccatis abſtinet, tanquam nemini ignoſcat.

Proin-

Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, ut nobis implacabiles simus; exorabiles istis etiam, qui dare veniam nisi sibi nesciunt: mandemusque memoriæ, quod vir mitissimus, & ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebro dicere solebat; QVI VITIA ODIT, HOMINES ODIT. Fortasse quæris, quo commotus hæc scribam? Quidam nuper. Sed melius coram; quanquam ne tunc quidem. Vereor enim, ne id quod improbo eos sectari, carpere, referre, huic, quod quam maxime præcipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscunque, sileatur: quem insignire, exempli non nihil; non insignire, humanitatis plurimum refert. Vale.

XXIII. C. PLIN. MARCELLINO SVO S.

OMnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta exemit, excussit, eripuit dolor, quem ex morte Iunii Aviti gravissimum cepi. Latum clavum in domo mea induerat; suffragio meo adjutus in petendis honoribus fuerat; ad hoc, ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quasi magistro uteretur. Ratum hoc adolescentibus nostris. Nam quotusquisque vel ætati alterius, vel auctoritati, ut minor, cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia: neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Avitus: cujus hæc præcipua prudentia, quod alios prudentiores arbitrabatur; hæc præcipua eruditio, quod discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulebat: semper ita recedebat, ut melior factus: & erat factus vel eo quod audierat, vel quod omnino quæsierat. Quod ille obsequium Serviano, exactissimo viro, præstitit? quem legatum tribu-

nus

nus ita & intellexit,& excepit, ut ex Germania in Pannoniam transeuntem, non ut commilito, sed ut comes affectatorque sequeretur. Qua industria, qua modestia quæstor consulibus suis (& plures habuit) non minus jucundus & gratus, quam usui fuit? Quo discursu, qua vigilantia, hanc ipsam ædilitatem, cui præreptus est, petiit? Quod vel maxime dolorem meum exulcerat. Obversantur oculis cassi labores, & infructuosæ preces, & honor quem meruit tantum. Redit animo ille latus clavus, in penatibus meis sumptus; redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi sermones, illæ consultationes. Afficior adolescentia ipsius, afficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens; erat uxor, quam ante annum virginem acceperat; erat filia, quam paulo ante sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies unus in diversa convertit. Modo designatus ædilis, recens maritus, recens pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam, ignaram avi ignaramque patris, reliquit. Accedit lacrymis meis, quod absens, & impendentis mali nescius, pariter ægrum, pariter decessisse cognovi, ne gravissimo dolori [17] timore consuescerem. In tantis tormentis eram, quum scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

XXIV. C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

AMor in te meus cogit, non ut præcipiam (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, ut quæ scis, teneas & observes, aut scias melius. Cogita, te missum in provinciam Achaiam, illam veram & meram Græciam, in qua primum huma-

humanitas, literæ, etiam fruges, inventæ esse creduntur; missum ad ordinandum statum liberarum civitatum, id est, ad homines maxime liberos, qui jus à natura datum, virtute, meritis, amicitia, fœdere denique & religione tenuerunt. Reverere conditores deos, numina deorum. Reverere gloriam veterem, & hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in urbibus sacra est. Sit apud te honor antiquitati, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque: nihil ex cujusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex jactatione decerpseris. Habe ante oculos, hanc esse terram quæ nobis miserit jura, quæ leges non victa acceperit, sed petentibus dederit; Athenas esse, quas adeas; Lacedæmonem esse, quam regas: quibus reliquam umbram, & residuum libertatis nomen eripere, durum, ferum, barbarumque est. Vides à medicis, quanquam in adversa valetudine nihil servi ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiusque tractari. Recordare, quid quæque civitas fuerit; non ut despicias quod esse desierit. Absit superbia, asperitas; nec timueris contemptum. An contemnitur, qui imperium, qui fasces habet, nisi qui humilis, & sordidus, & qui se primus ipse contemnit? Male vim suam potestas aliorum contumeliis experitur; male terrore veneratio acquiritur: longeque valentior amor ad obtinendum quod velis, quam timor. Nam timor abit; si recedas, manet amor: [18] ac sic, ut ille in odium, hic in reverentiam vertatur. Te vero etiam atque etiam (repetam enim) meminisse oportet officii tui titulum, ac tibi ipsi interpretari, quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam quid ordinatione civilius? Quid libertate pretiosius? Porro quam turpe, si ordinatio eversione, libertas servitute mutetur?

tur? Accedit, quod tibi certamen est tecum: onerat te quæsturæ tuæ fama, quam ex Bithynia optimam revexisti: onerat testimonium principis: onerat tribunatus, prætura, atque hæc ipsa legatio, quasi præmium data. Quo magis nitendum est, ne in longinquam provinciam quam suburbanam, ne inter servientes quam liberos, ne forte quam judicio missus, ne rudis & incognitus quam exploratus probatusque, humanior, melior, peritior fuisse videaris: cum sit alioqui, ut sæpe audisti, sæpe legisti, multo deformius, amittere quam non assequi laudem. Hæc velim credas (quod initio dixi), scripsisse me admonentem, non præcipientem; quanquam præcipientem quoque. Quippe non vereor, in amore ne modum excesserim. Neque enim periculum est, ne sit nimium, quod esse maximum debet. Vale.

LIBER IX.

I. C. PLINIVS MAXIMO SVO S.



SÆPE te monui, ut libros, quos vel pro te, vel in Blateram, immo & pro te & in illum (ita enim materia cogebat) composuisti, quam maturissime emitteres: quod nunc præcipue, morte ejus audita, & hortor, & moneo. Quamvis enim legeris multis, legendosque dederis, nolo tamen quemquam opinari, defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salva sit tibi constantiæ fama. Erit autem, si notum æquis iniquisque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam, sed jam para-

tam

tam editionem morte præventam. Simul vitabis illud :

> Οὐχ ὅσιον φθιμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι.

Nam quod de vivente ſcriptum, de vivente recitatum eſt, in defunctum quoque, tanquam viventem adhuc, editur. Si editur, ſtatim. Igitur: ſi quid aliud in manibus, differ: interim hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, abſolutum videtur: ſed jam videatur & tibi; cujus cunctationem nec res ipſa deſiderat, & temporis ratio præcidit. Vale.

II. C. PLINIVS SABINO SVO S.

Facis jucunde, quod non ſolum plurimas epiſtolas meas, verum etiam longiſſimas, flagitas. in quibus parcior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim quia ipſe multum diſtringebar, plerumque frigidis, negotiis: quæ ſimul & avocant animum & comminuunt. Præterea nec materia plura ſcribendi dabatur. neque enim eadem noſtra conditio, quæ M. Tullii, ad cujus exemplum nos vocas. Illi enim & copioſiſſimum ingenium, & par ingenio materia; quam tam varietas rerum, quam magnitudo largiſſime ſuppeditabat. Nos quam anguſtis terminis claudamur, etiam tacente me, perſpicis: niſi forte volumus ſcholaſticas tibi, atque (ut ita dicam) umbraticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, quum arma veſtra, quum caſtra, quum denique cornua, tubas, ſudorem, pulverem, ſoles cogitamus. Habes, ut puto, juſtam excuſationem: quam tamen dubito an tibi probari velim. Eſt enim ſummi amoris, negare veniam brevibus epi-

ſtolis

ſtolis amicorum, quamvis ſcias illis conſtare rationem. Vale.

III. C. PLINIUS PAULINO SUO S.

ALius alium, ego beatiſſimum exiſtimo, qui bonæ manſuræque famæ præſumptione perfruitur, certuſque poſteritatis cum futura gloria vivit. Ac mihi niſi præmium æternitatis ante oculos, pingue illud altumque otium, placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere aut immortalitatem ſuam aut mortalitatem cogitare: & illos quidem contendere & non remitti, tum hos quieſcere, nec brevem vitam caducis laboribus fatigare: ut video multos, miſerâ ſimul & ingratâ imagine induſtriæ, ad mortalitatem ſui pervenire. Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, ut deſinam mecum, ſi diſſenties tu; quamquam non diſſenties, ut qui ſemper præclarum aliquid & immortale meditaris. Vale.

IV. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

VErerer ne immodicam orationem putares, quam cum hac epiſtola accipies, niſi eſſet generis ejus, ut ſæpe incipere, ſæpe deſinere videatur. Nam ſingulis criminibus ſingulæ velut cauſæ continentur. Poteris ergo, undecunque inceperis, ubicunque deſieris, quæ deinceps ſequentur & quaſi incipientia legere, & quaſi cohærentia; meque in univerſitate longiſſimum, breviſſimum in partibus judicare. Vale.

V. C.

V. C. PLINIVS TIRONI SVO S.

EGregie facis (inquiro enim, & persevere) quod justitiam tuam provincialibus multa humanitate commendas: cujus præcipua pars est, honestissimum quemque complecti, atque ita à minoribus amari, ut simul à principibus diligare. Plerique autem, dum verentur ne gratiæ potentium nimium impertiri videantur, sinisteritatis atque etiam malignitatis famam consequuntur. A quo vitio tu longe recessisti, scio: sed temperare mihi non possum, quo minus laudem, similis monenti, quod eum modum tenes, ut discrimina ordinum dignitatumque custodias: quæ si confusa, turbata, permista sint, nihil est ipsa æqualitate inæqualius. Vale.

VI. C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

OMne hoc tempus inter pugillares ac libellos jucundissima quiete transmisi. Quemadmodum, inquis, in urbe potuisti? Circenses erant; quo genere spectaculi ne levissime quidem teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil quod non semel spectasse sufficiat. Quo magis miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla: nunc favent panno, pannum amant: & si in ipso cursu, medioque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, & repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica. Mitto

apud vulgus, quod vilius tunica est; sed apud quosdam graves homines: quos ego quum recordor, in re inani, frigida, assidua, tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quod hac voluptate non capiar. Ac per hos dies libentissime otium meum in literis colloco, quos alii otiosissimis occupationibus perdunt. Vale.

VII. C. PLINIVS ROMANO SVO S.

Ædificare te scribis, bene est. Inveni patrocinium. Ædifico enim jam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissimile, quod ad mare tu, ego ad Larium lacum. Hujus in litore plures villæ me, sed duæ ut maxime delectant, ita exercent. Altera imposita saxis, more Baiano, lacum prospicit: altera, æque more Baiano, lacum tangit. Itaque illam, tragœdiam; hanc, appellare comœdiam soleo: illam, quod quasi cothurnis; hanc, quod quasi socculis, sustinetur. Sua utrique amœnitas, & utramque possidenti ipsa diversitate jucundior. Hæc lacu propius, illa latius utitur: hæc unum sinum molli curvamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta gestatio longo limite super litus extenditur, hic spatiosissimo xysto leviter inflectitur: illa fluctus non sentit, hæc frangit: ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamumque è cubiculo, ac pene etiam lectulo, ut è navicula, jacere. Hæ mihi causæ utrique quæ desunt astruendi, ob ea quæ supersunt. Sed quid ego rationem tibi, apud quem pro ratione erit, idem facere? Vale.

VIII. C.

VIII. C. PLINIVS AVGVRINO SVO S.

SI laudatus à te laudare te cœpero, vereor ne non tam proferre judicium meum, quam referre gratiam videar. Sed, licet videar, omnia ſcripta tua pulcherrima exiſtimo; maxime tamen illa quæ de nobis. Accedit hoc, unâ eâdemque de cauſâ. Nam & tu, quæ de amicis, optime ſcribis, & ego quæ de me, ut optima, lego. Vale.

IX. C. PLINIVS COLONI SVO S.

VNice probo, quod Pompeii Quintiani morte tam dolenter afficeris, ut amiſſi caritatem deſiderio extendas; non, ut plerique, qui tantum viventes amant, ſeu potius amare ſe ſimulant, ac ne ſimulant quidem, niſi quos florentes vident. Nam miſerorum, non ſecus ac defunctorum, obliviſcuntur; ſed tibi perennis fides, tantaque in amore conſtantia, ut finiri, niſi tua morte, non poſſit. Et, hercule, is fuit Quintianus, quem diligi deceat exemplo ipſius. Felices amabat, miſeros tuebatur, deſiderabat amiſſos. Iam illa quanta probitas in ore? quanta in ſermone cunctatio? quam pari libra gravitas comitaſque? quod ſtudium literarum? quod judicium? qua pietate cum diſſimillimo patre vivebat? quam non obſtabat illi, quo minus vir optimus videretur, quod erat optimus filius? Sed quid dolorem tuum exulcero? quanquam ſic amaſti viventem, ut hæc audire potius, quam de illo ſileri velis: à me præſertim, cujus prædicatione putas vitam ejus ornari, memoriam prorogari, ipſamque illam, qua eſt raptus, ætatem poſſe reſtitui. Vale.

X. CORNELIO TACITO SVO
C. PLINIVS S.

CVpio præceptis tuis parere; ſed aprorum tanta penuria eſt, ut Minervæ & Dianæ, quas ais pariter colendas, convenire non poſſit. Itaque Minervæ tantum ſerviendum eſt; delicate tamen, ut in ſeceſſu, & æſtate. In via plane nonnulla leviora, ſtatimque delenda, ea garrulitate, qua ſermones in vehiculo ſeruntur, extendi. His quædam addidi in villa, quum aliud non liberet. Itaque poëmata quieſcunt; quæ tu inter nemora & lucos commodiſſime perfici putas. Oratiunculam unam & alteram retractavi: quanquam id genus operis inamabile, inamœnum, magiſque laboribus ruris, quam voluptatibus ſimile. Vale.

XI. C. PLINIVS GEMINIO
SVO S.

EPiſtolam tuam jucundiſſimam recepi; eo maxime, quod aliquid ad te ſcribi volebas, quod libris inſeri poſſet. Obveniet materia, vel hæc ipſa quam monſtras, vel potior alia Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, & occurrent. Bibliopolas Lugduni eſſe non putabam: ac tanto libentius ex literis tuis cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere gratiam, quam in urbe collegerint, delector. Incipio enim ſatis abſolutum exiſtimare, de quo tanta diverſitate regionum diſcreta hominum judicia conſentiunt. Vale.

XII. C. PLINIVS IVNIORI
SVO S.

CAſtigabat quidam filium ſuum, quod paulo ſumptuoſius equos & canes emeret. Huic ego, juve-

juvene digresso, Heus tu, nunquamne fecisti, quod à patre corripi posset? Fecisti, dico? Non interdum facis quod filius tuus? Si repente pater ille, tu filius, pari gravitate reprehendat. Non omnes homines aliquo errore ducuntur? Non hic in illo sibi, in hoc alius, indulget? Hæc tibi admonitus immodicæ severitatis exemplo, pro amore mutuo, scripsi, ne quando tu quoque filium tuum acerbius duriusque tractares. Cogita & illum puerum esse, & te fuisse: atque ita hoc quod es pater utere, ut memineris & te hominem esse, & hominis patrem. Vale.

XIII. C. PLINIVS QVADRATO SVO S.

QVanto studiosius intentiusque legisti libros, quos de Helvidii ultione composui, tanto impensius postulas, ut perscribam tibi, quæque extra libros, quæque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per ætatem non interfuisti. Occiso Domitiano statui mecum ac deliberavi, esse magnam pulchramque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro, inter multa scelera multorum, nullum atrocius videbatur, quam quod in Senatu senator senatori, prætorius consulari, reo judex, manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Helvidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui metu temporum nomen ingens, paresque virtutes, secessu tegebat. Fuerat cum Arria & Fannia: quarum altera, Helvidii noverca, altera, mater novercæ. Sed non ita me jura privata ut publicum fas, & indignitas facti, & exempli ratio, incitabat. Ac primis quidem diebus redditæ libertatis pro se quisque inimicos suos, duntaxat minores, incondito turbidoque

cla-

clamore postulaverat simul & oppresserat: ego & modestius & constantius arbitratus immanissimum reum non communi temporum invidia, sed proprio crimine urgere: quum jam satis ille primus impetus deferbuisset, & languidior indies ira ad justitiam redisset, quanquam tum maxime tristis, amissa nuper uxore; mitto ad [1] Anteiam (nupta hæc Helvidio fuerat) rogo ut veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret. Vt venit; Destinatum est, inquam, mihi, maritum tuum non inultum pati: nuntia Arriæ & Fanniæ (ab exilio enim redierant) consule te, consule illas, an velitis adscribi facto, in quo ego comite non egeo: sed non ita gloriæ meæ faverim, ut vobis societatem ejus invideam. Perfert Anteia mandata; nec illæ morantur. Opportune Senatus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium retuli, quẽ prudentissimum ætatis nostræ sapientissimumque cognovi: in hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus ne vetaret (erat enim cunctantior cautiorque) sed non sustinui inducere in animum, quo minus illi eodem die facturũ me indicarem, quod an facerem non deliberabam: expertus usu, de eo quod destinaveris, non esse consulendos, quibus consultis obsequi debeas. Venio in Senatum; jus dicendi peto; dico paulisper maximo assensu. Vbi cœpi crimen attingere, reum destinare (adhuc tamen sine nomine) undique mihi reclamari. Alius; SCIAMVS QVI SIT, DE QVO EXTRA ORDINEM REFERAS: alius; QVIS EST ANTE RELATIONEM REVS? alius; SALVI SIMVS QVI SVPERSVMVS. Audio inperturbatus, interritus: tantum susceptæ rei honestas valet, tantumque ad fiduciam vel metum differt, nolint homines quod facias, an non probent. Longum est omnia, quæ tunc hinc inde ja-

jactata sunt, recensere. Novissime consul; SECVNDE, SENTENTIÆ LOCO DICES, SI QVID VOLVERIS. PERMISERIS, inquam, QVOD VSQVE ADHVC OMNIBVS PERMISISTI. Resido: aguntur alia. Interea me quidam ex consularibus amicis secreto accuratoq; sermone, quasi nimis fortiter incauteque progressum, corripit, revocat, monet ut desistam. Adjecit etiam; Notabilem [3] te futuris principibus fecisti. Esto, inquam, dum malis. Vix ille discesserat, rursus alter; Quid audes? [4] cur ruis? quibus te periculis objicis? quid præsentibus confidis incertus futurorum? Lacessis hominem jam præfectum ærarii, & brevi consulem; præterea qua gratia, quibus amicitiis fultum? Nominat quendam, qui tunc ad orientem amplissimum exercitum, non sine magnis dubiisque rumoribus, obtinebat. Ad hæc ego; Omnia percepi, atque animo mecum ante peregi: nec recuso, si ita casus attulerit, luere pœnas ob honestissimum factum, dum flagitiosissimum ulciscor. Iam censendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, consul designatus, dicit Fabritius Veiento, Fabius Posthumius, Vectius Proculus, collega Publicii Certi, de quo agebatur, uxoris autem meæ, quam amiseram, vitricus: post hos [5] Ammius Flaccus. Omnes Certum, nondum à me nominatum, ut nominatum defendunt: crimenq; quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Quæ præterea dixerint, non est necesse narrare; in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum verbis persequutus. Dicunt contra Avidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus; iniquissimum esse, querelas dolentium excludi: ideoque Arriæ & Fanniæ jus querendi non auferendum: nec interesse cujus ordinis quis sit, sed quam causam habeat. Cornutus; datum se à consulibus tutorem

torem Helvidii filiæ, petentibus matre ejus & vitrico: nunc quoque non sustinere deserere officii sui partes; in quo tamen, & suo dolori modum imponere, & optimarum feminarum perferre modestissimum affectum: quas contentas esse admonere Senatum Publicii Certi cruentæ adulationis: & petere, si pœna flagitii manifestissimi remittatur, nota Certo quasi censoria inuratur. Tum Satrius Rufus medio ambiguoque sermone; Puto, inquit, injuriam factam Publicio Certo, si non absolvitur: nominatus est ab amicis Arriæ & Fanniæ, nominatus ab amicis suis; nec debemus soliciti esse. Idem enim nos qui bene sentimus de homine, judicaturi sumus: si innocens est, sicuti & spero, & malo, donec aliquid probetur, credo poteritis absolvere. Hæc illi, quo quisque ordine citabantur. Venitur ad me; consurgo; utor initio, quod in libro est; respondeo singulis. Mirum qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modo reclamabant. Tanta conversio vel negotii dignitatem, vel proventum orationis, vel actoris constantiā, subsequuta est. Finio. Incipit respondere Veiento nemo patitur: obturbatur, obstrepitur: adeo quidē ut diceret; ROGO, PATRES C. NE ME COGATIS IMPLORARE AUXILIUM TRIBUNORUM. Et statim Murena tribunus, PERMITTO TIBI, VIR CLARISSIME VEIENTO, DICERE. Tunc quoq; reclamatur. Inter moras consul citatis nominibus, & peracta discessione, mittit Senatum: ac pene adhuc stantem tentantemque dicere Veientonem relinquit. Multum ille de hac (ita vocitabat) contumelia, questus est Homerico versu,

Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί.

Non fere quisquam in Senatu fuit qui non me complecteretur, exoscularetur, certatimque lau-

de cumularet, quod intermissum tamdiu morem in publicum consulendi, susceptis propriis simultatibus, reduxissem : quod denique Senatum invidia liberassem, qua flagrabat apud ordines alios, quod severus in ceteros, senatoribus solis, dissimulatione quasi mutua, parceret. Hæc acta sunt absente Certo. Absuit enim, seu tale aliquid suspicatus, sive, ut excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Cæsar ad Senatum non remisit : obtinui tamen quod intenderam. Nam collega Certi consulatum, successorem Certus accepit: planeque factum est quod dixeram in fine; REDDAT PRÆMIUM SUB OPTIMO PRINCIPE, QUOD A PESSIMO ACCEPIT. Postea actionem meam, utcunq; potui, recollegi: addidi multa. Accidit fortuitum (sed non tanquam fortuitum) quod, editis libris, Certus intra paucissimos dies implicitus morbo decessit. Audivi referentes, hanc imaginem menti ejus, hanc oculis oberrasse, tanquam videret me sibi cum ferro imminere. Verane hæc, affirmare non ausim : interest tamen exempli, ut vera videantur. Habes epistolam ; si modo epistolam cogitas libris quos legisti non minorem. Sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

XIV. C. PLINIUS TACITO SUO S.

NEc ipse tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide quam de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio : nos certe meremur ut sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore, & reverentia posterorum. Pergamus modo itinere instituto : quod ut paucos in lucem famamque provexit, ita multos è tenebris & silentio protulit. Vale.

XV. C.

XV. C. PLINIVS [6] FALCONI SVO S.

REfugeram in Tuſcos, ut omnia ad arbitrium meum facerem: at hoc ne in Tuſcis [7] quidem: tam multis undique ruſticorum libellis, & tam querulis, inquietor; quos aliquanto magis invitus quam meos lego. Nam & meos invitus. Retracto enim [8] actiunculas quaſdam; quod, poſt intercapedinem temporis, & frigidum & acerbum eſt. Ratiocinationes, quaſi abſente me, negliguntur. Interdum tamen equum conſcendo, & patrem familiæ hactenus ago, quod aliquam partem prædiorum, ſed pro geſtatione, percurro. Tu conſuetudinem ſerva, nobiſque ſic ruſticis urbana acta perſcribe. Vale.

XVI. C. PLINIVS MAMILIANO SVO S.

SVmmam te voluptatem percepiſſe ex iſto copioſiſſimo genere venandi non miror, cum hiſtoricorum more ſcribas numerum iniri non potuiſſe. Nobis venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemiæ in manibus: non libet, quia exiguæ. Devehemus tamen pro novo muſto novos verſiculos tibi, quos jucundiſſime exigenti, ut primum videbuntur deferbuiſſe, mittemus. Vale.

XVII. C. PLINIVS GENITORI SVO S.

ACcepi tuas literas, quibus quereris, tædio tibi fuiſſe quamvis lautiſſimam cœnam, quia ſcurræ, cinædi, moriones menſis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex rugis? Equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. Cur ergo non habeo? quia nequaquam me ut in exſpectatum feſtivumve de-

delectat, si quid molle à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur. Non rationem, sed stomachum tibi narro. Atque adeo quam multos putas esse, quos æque ea quibus ego & tu capimur & ducimur, partim ut inepta, partim ut molestissima offendant? Quam multi, quum lector aut lyristes aut comœdus inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum tædio recubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, ut nostris impetremus. Vale.

XVIII. C. PLINIVS SABINO SVO S.

QVa intentione, quo studio, qua denique memoria, legeris libellos meos, epistola tua ostendit. Ipse igitur exhibes negotium tibi, qui elicis & invitas, ut quamplurima communicare tecum velim. Faciam; per partes tamen, & quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui gratias ago, assiduitate & copia turbem, oneratamque, & quasi oppressam, cogam pluribus singula, posterioribus priora dimittere. Vale.

XIX. C. PLINIVS [9]RVFONI SVO S.

SIgnificas, legisse te in quadam epistola mea, jussisse Virginium Rufum inscribi sepulcro suo;

HIC SITVS EST RVFVS; PVLSO QVI VINDICE QVONDAM
IMPERIVM ASSERVIT NON SIBI, SED PATRIÆ.

Reprehendis quod jusserit; addis etiam, melius rectiusque Frontinum, quod vetuerit omnino monumentum sibi fieri: meque ad extremum, quid de utroque sentiam, consulis. Vtrunque dilexi; miratus sum magis quem tu reprehendis, adeoque mira-

miratus, ut non putarem satis unquam laudari posse, cujus nunc mihi subeunda defensio est. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumque fecerunt, non modo venia, verum etiam laude dignissimos judico, si immortalitatem, quam meruere, sectantur, victurique nominis famam supremis etiam titulis prorogare nituntur. Nec facile quemquam nisi Virginium invenio, cujus tanta in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. Ipse sum testis, familiariter ab eo dilectus probatusque, semel omnino, me audiente, provectum, ut de rebus suis hoc unum referret, ita secum aliquando Cluvium loquutum; Scis, Virgini, quæ historiæ fides debeatur: proinde si quid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas. Ad hoc sic illum; Cluvine, tu ignoras, ideo me fecisse quod feci, ut esset liberum vobis scribere quæ libuisset. Agedum, hunc ipsum Frontinum in hoc ipso, in quo tibi parcior videtur, & pressior, comparemus. Vetuit extrui monumentum: sed quibus verbis? Impensa monumenti supervacua est; memoria nostri durabit, si vita meruimus. An restrictius arbitraris per orbem terrarum legendam dare duraturam memoriam sui, quam uno in loco duobus versiculis signare quod feceris? Quanquam non habeo propositum illum reprehendendi, sed hunc tuendi: cujus quæ potest apud te justior esse defensio, quam ex collatione ejus quem prætulisti? Meo quidem judicio neuter culpandus, quorum uterq; ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere, contendit; alter, dum expetit debitos titulos; alter, dum mavult videri contemsisse. Vale.

XX. C. PLINIVS VENATORI
SVO S.

TVa vero epiſtola tanto mihi jucundior fuit, quanto longior erat, præſertim cum de libellis meis tota loqueretur: quos tibi voluptati eſſe non miror, cum omnia noſtra perinde ac nos ames. Ipſe cum maxime vindemias, graciles quidem, uberiores tamen quam exſpectaveram, colligo; ſi colligere eſt, nonnunquam decerpere uvam, torculum inviſere, guſtare de lacu muſtum, obrepere urbanis, qui nunc ruſticis præſunt, meque notariis & lectoribus reliquerunt. Vale.

XXI. C. PLINIVS SABINIANO
SVO S.

LIbertus tuus, cui ſuccenſere te dixeras, venit ad me, advolutuſque pedibus meis tanquam tuis hæſit. Flevit multum, multumque rogavit; multum etiam tacuit: in ſumma, fecit mihi fidem pœnitentiæ. Vere credo emendatum, quia deliquiſſe ſe ſentit. Iraſceris, ſcio: & iraſceris merito, id quoque ſcio: ſed tunc præcipua manſuetudinis laus, quum iræ cauſa juſtiſſima eſt. Amaſti hominem, &, ſpero, amabis: interim ſufficit, ut exorari te ſinas. Licebit rurſus iraſci, ſi meruerit: quod exoratus excuſatius facies. Remitte aliquid adoleſcentiæ ipſius, remitte lacrymis, remitte indulgentiæ tuæ: ne torſeris illum, ne torſeris etiam te. Torqueris enim, quum tam lenis iraſceris. Vereor ne videar non rogare, ſed cogere, ſi precibus ejus meas junxero. Iungam tamen tanto plenius & effuſius, quanto ipſum acrius ſeveriuſque corripui, diſtricte minatus, nunquam me poſtea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat, tibi non idem. Nam fortaſſe iterum rogabo, iterum impetrabo:

ſit modo tale, ut rogare me, præſtare te deceat. Vale.

XXII. C. PLINIVS SEVERO SVO S.

MAgna me ſolicitudine affecit Paſſieni Pauli valetudo, & quidem plurimis juſtiſſimiſque de cauſis. Vir eſt optimus, honeſtiſſimus, noſtri amantiſſimus, præterea in literis veteres æmulatur, exprimit, reddit: Propertium inprimis, à quo genus ducit, vera ſoboles, eoque ſimillima illi, in quo ille præcipuus. Si elegos ejus in manum ſumpſeris, leges opus terſum, molle, jucundum, & plane in Propertii domo ſcriptum. Nuper ad lyrica deflexit. In quibus ita Horatium, ut in illis illum alterum, effingi. Putes, ſi quid in ſtudiis cognatio valet, & hujus [10] propinquum. Magna varietas, magna mobilitas. Amat ut qui veriſſime, dolet ut qui impatientiſſime, laudat ut qui benigniſſime, ludit ut qui facetiſſime: omnia denique tanquam ſingula abſolvit. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, non minus æger animo quam corpore ille, tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi; gratulare etiam literis ipſis, quæ ex periculo ejus tantum diſcrimen adierunt, quantum ex ſalute gloriæ conſequentur. Vale.

XXIII. C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

FRequenter agenti mihi evenit, ut centumviri, quum diu ſe intra judicum auctoritatem gravitatemque tenuiſſent, omnes repente quaſi victi coactique conſurgerent laudarentque. Frequenter è Senatu famam, qualem maxime optaveram, retuli: nunquam tamen majorem cepi voluptatem, quam nuper ex ſermone Cornelii Taciti. Narra-

bat, sedisse secum Circensibus proximis equitem Rom. hunc post varios eruditosque sermones requisisse, Italicus es, an provincialis? se respondisse, Nosti me, & quidem ex studiis. Ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? Exprimere non possum, quam sit jucundum mihi, quod nomina nostra, quasi literarum propria, non hominum, literis redduntur: quod uterque nostrûm his etiam ex studiis notus, quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius, Fabius Rufinus, super eum municeps ipsius, qui illo die primum in urbem venerat: cui Rufinus, demonstrans me. Vides hunc? Multa deinde de studiis nostris. Et ille, Plinius est, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An, si Demosthenes jure lætatus est, quod illum anus Attica ita demonstravit, Οὗτός ἐστι Δημοσθένης! ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego vero & gaudeo, & gaudere me dico. Neque enim vereor ne jactantior videar, quum de me aliorum judicium, non meum, profero: præsertim apud te, qui nec ullius invides laudibus, & faves nostris. Vale.

XXIV. C. PLINIVS SABINIANO SVO S.

BEne fecisti quod libertum, aliquando tibi carum, reducentibus epistolis meis in domum, in animum recepisti. Juvabit hoc te: me certe juvat; primum, quod te [11] talem video ut in ira regi possis: deinde quod tantum mihi tribuis, ut vel auctoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas. Igitur & laudo & gratias ago. Simul in posterum moneo, ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit qui deprecetur, placabilem præstes. Vale.

XXV. C.

XXV. C. PLINIVS MAMILIANO SVO S.

QVereris de turba caſtrenſium negotiorum, &, tanquam ſummo otio perfruare, luſus & ineptias noſtras legis, amas, flagitas, meque ad ſimilia condenda non mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere ſtudiorum non ſolum oblectationem, verum etiam gloriam petere, poſt judicium tuum, viri graviſſimi, eruditiſſimi, ac ſuper iſta veriſſimi. Nunc me rerum actus modice, ſed tamen diſtringit: quo finito aliquid earundem Camœnarum in iſtum benigniſſimum ſinum mittam. Tu paſſerculis & columbulis noſtris inter aquilas veſtras dabis pennas, ſi tamen & ſibi & tibi placebunt: ſi tantum ſibi, continendos cavea nidove curabis. Vale.

XXVI. C. PLINIVS LVPERCO SVO S.

DIxi de quodam oratore ſeculi noſtri, recto quidem & ſano, ſed parum grandi & ornato, ut opinor, apte. Nihil peccat, niſi quod nihil peccat. Debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam effervеſcere, efferri, ac ſæpe accedere ad præceps. Nam plerunque altis & excelſis adjacent abrupta: tutius per plana, ſed humilius & depreſſius iter: frequentior currentibus quam reptantibus lapſus: ſed his non labentibus nulla laus, illis nonnulla laus etiamſi labantur. Nam ut quaſdam artes, ita eloquentiam nihil magis quam ancipitia commendant. Vides, qui per funem in ſumma nituntur, quantos ſoleant excitare clamores, quum jam jamque caſuri videntur. Sunt enim maxime mirabilia quæ maxime inſperata, maxime periculoſa, utque Græci magis exprimunt παράβολα.

Ideo nequaquam par gubernatoris eſt virtus, quum placido & cum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius ſubit portum; at quum ſtridunt funes, curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus & diis maris proximus. Cur hæc? Quia viſus es mihi in ſcriptis meis annotaſſe quædam ut tumida, quæ ego ſublimia; ut improba, quæ ego audentia; ut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert, reprehendenda annotes, an inſignia. Omnis enim advertit quod eminet & extat; ſed acri intentione dijudicandum eſt, immodicum ſit an grande, altum an enorme. atque ut Homerum potiſſimum attingam, quem tandem alterutram in partem poteſt fugere,

—— βράχε δ' οὐρεῖα χθών,
Ἀμφὶ δ' ἐσάλπιγξε μέγας οὐρανός.

& totum illud,

Ὡς δ' ὅτε χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες
Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ.

Sed opus eſt examine & libra, incredibilia ſint hæc [11] & immania, an magnifica & cæleſtia. Nec nunc ego me his ſimilia aut dixiſſe aut poſſe dicere puto. Non ita inſanio: ſed hoc intelligi volo, laxandos eſſe eloquentiæ frenos, nec anguſtiſſimo gyro ingeniorum impetus refringendos. At enim alia conditio oratorum, alia poëtarum. Quaſi vero M. Tullius minus audeat. Quanquam hunc omitto: neque enim ambigi puto. Sed Demoſthenes ipſe, ille norma oratoris & regula, num ſe cohibet & comprimit, quum dicit illa notiſſima? Ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ κόλακες, καὶ ἀλάστορες. Et rurſus: οὐ γὰρ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ

πλίν-

πλίνθοις ἐγώ. Et statim: οὐκ ἐκ μὲν θαλάττης τὴν Εὔβοιαν προβαλόμενος ἐγὼ πρὸ τῆς Ἀττικῆς. [ὅσον ἦν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ δυνατόν.] Et alibi: ἐγὼ δ' οἶμαι μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς ἐκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων. Iam quid audentius illo pulcherrimo ac longissimo excessu? νόσημα γάρ. Quid hæc breviora superioribus, sed audacia paria? Τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν. Ex eadem nota: Ὅταν δ' ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις, ὥσπερ οὗτος, ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε. Simile his: Ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις γνώσεσι τριῶν δικαστηρίων. Et ibidem: σὺ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προὔδωκας Ἀριστογεῖτον, μᾶλλον δ' ἀνῄρηκας ὅλως, μὴ δὴ πρὸς οὓς αὐτὸς ἑάλωκας λιμένας, καὶ προσβολῶν ἐνέπλησας, πρὸς τούτους ὅρμιζε. Et dixerat: Δέδοικα μὴ δόξητέ τισι τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν. ἀσθενὴς μὲν γάρ ἐστι πᾶς ὁ πονηρὸς, καθ' ἑαυτόν. Et deinceps; Τούτῳ δ' οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα. Nec satis: οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοσχεύητε, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵν' ἀνείργητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεὶς ζηλοῖ, μηδ' ἐπιθυμῇ κακίας. Adhuc: Εἰ δὲ κάπηλός ἐστι πονηρίας, καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολεύς. Et mille talia; ut prætercam quæ ab Æschine θαύματα, non ῥήματα, vocantur. In contrarium incidi. Dices, hunc quoque ob ista culpari. Sed vide quanto major sit qui reprehenditur ipso reprehendente: & major ob hæc quoque. In aliis enim vis, in his granditas ejus

ejus elucet. Num autem Æſchines ipſe iis quæ in Demoſthene carpebat, abſtinuit? χρὴ γὰρ [ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,] τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον· ὅταν δ' ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ, τῷ τοῦ νόμου δικαίῳ χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, οὐ τῇ τοῦ λέγοντος ἀναισχυντίᾳ. Alio loco: ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ ψηφίσματι. πρὸς τῷ κλέμματι γράψας τὰ πέντε τάλαντα τοὺς πρέσβεις, ἀξιῶν τοὺς Ὠρείτας μὴ ἡμῖν ἀλλὰ Καλλίᾳ διδόναι. ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγω, ἀνελὼν τὸν Κομπὸν, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐκ τοῦ ψηφίσματος, ἀνάγνωθι. Iterum alio: καὶ μὴ ἐᾶτε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους περιΐστασθαι. Quod adeo probavit, ut repetat, ἀλλ' ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους, καὶ τὰς ἐκτροπὰς αὐτοῦ τῶν λόγων ἐπιτηρεῖτε. An illa cuſtoditius preſſiuſque? σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, καὶ μᾶλλόν σοι μέλει τῶν αὐθημερὸν λόγων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Altius illa: οὐκ ἀποπέμψεσθε τὸν ἄνθρωπον ὡς κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συμφοράν, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα τιμωρήσεσθε. & alia. Exſpecto ut quædam ex hac epiſtola, *gubernacula gemunt*, & *diu maris proximus*, iiſdem notis quibus ea de quibus ſcribo, confodias. Intelligo enim me, dum veniam prioribus peto, in illa ipſa quæ annotaveras incidiſſe. Sed confodias licet, dummodo jam nunc deſtines diem, quo & de illis & de his coram exigere poſſimus. Aut enim tu me [13] timidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.

XXVII. C.

XXVII. C. PLIN. [14] LATERANO SVO S.

QVanta poteſtas, quanta dignitas, quanta majeſtas, quantum denique numen ſit hiſtoriæ, cum frequenter alias, tum proxime ſenſi. Recitaverat quidam veriſſimum librum, partemque ejus in alium diem reſervaverat: ecce amici [15] cujuſdam orantes obſecranteſque ne reliqua recitaret. Tantus audiendi quæ fecerint pudor, quibus nullus faciendi quæ audire erubeſcunt. Et ille quidem præſtitit quod rogabatur: ſinebat fides. Liber tamen, ut factum ipſum, manet, manebit, legeturque ſemper, tanto magis, quia non ſtatim. Incitantur enim homines ad agnoſcenda quæ differuntur. Vale.

XXVIII. C. PLINIVS ROMANO SVO S.

POſt longum tempus epiſtolas tuas, ſed tres pariter, recepi, omnes elegantiſſimas, amantiſſimas, & quales à te venire, præſertim deſideratas, oportebat: quarum una injungis mihi jucundiſſimum miniſterium, ut ad Plotinam, ſanctiſſimam feminam, literæ tuæ perferantur: perferentur. Eâdem commendas Popilium Artemiſium: ſtatim præſtiti quod petebat. Indicas etiam, modicas te vindemias collegiſſe: Communis hæc mihi tecum, quanquam in diverſiſſima parte terrarum, querela eſt. Altera epiſtola nuntias, multa te nunc dictare, nunc ſcribere, quibus nos tibi repræſentes. Gratias ago: agerem magis, ſi me illa ipſa quæ ſcribis aut dictas, legere voluiſſes. Et erat æquum ut te mea, ita me tua ſcripta cognoſcere, etiamſi ad alium quam ad me pertinerent. Polliceris in fine, quum certius de vitæ noſtræ ordinatione aliquid

au-

audieris, futurum te fugitivum rei familiaris, ſtatimque ad nos evolaturum, qui jam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo poſſis. Tertia epiſtola continebat, eſſe tibi redditam orationem pro [16] Clario, eamque viſam uberiorem quam dicente me, audiente te, fuerit. Eſt uberior. multa enim poſtea inſerui. Adjicis, alias te literas curioſius ſcriptas miſiſſe: an acceperim quæris: non accepi, & accipere geſtio. Proinde prima quaque occaſione mitte, appoſitis quidem uſuris, quas ego (non parcius poſſum) centeſimas computabo. Vale.

XXIX. C. PLINIVS RVSTICO SVO S.

VT ſatius eſt unum aliquid inſigniter facere, quam plurima mediocriter; ita plurima mediocriter, ſi non poſſis unum aliquid inſigniter. Quod intuens ego, variis me ſtudiorum generibus, nulli ſatis confiſus, experior. Proinde quum hoc vel illud leges, ita ſingulis veniam, ut non ſingulis, dabis. An ceteris artibus excuſatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus eſt? Quid autem ego de venia quaſi ingratus? Nam ſi ea facilitate hæc proxima acceperis, qua priora, laus potius ſperanda, quam venia obſecranda eſt. Mihi tamen venia ſufficit. Vale.

XXX. C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

LAudas mihi, & frequenter præſens, & nunc per epiſtolas, Nonium tuum, quod ſit liberalis in quoſdam: & ipſe laudo, ſit tamen non in hos ſolos. Volo enim eum qui ſit vere liberalis, tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis, ſed amicis dico pauperibus: non ut iſti, qui iis potiſſimum donant,

nant, qui donare maxime poſſunt. Hos ego viſcatis hamatiſque muneribus non ſua promere puto, ſed aliena corripere. Sunt ingenio ſimili, qui quod huic donant, auferunt illi, famamque liberalitatis avaritia petunt. Primum eſt autem, ſuo eſſe contentum: deinde, quos præcipue ſcias indigere, ſuſtentantem foventemque, orbe quodam ſocietatis ambire. Quæ cuncta ſi facit iſte, uſquequaque laudandus eſt: ſi unum aliquod, minus quidem, laudandus tamen. Tam rarum eſt etiam imperfectæ liberalitatis exemplar. Ea invaſit homines habendi cupido, ut poſſideri magis quam poſſidere videantur. Vale.

XXXI. C. PLINIVS SARDO SVO S.

POſtquam à te receſſi, non minus tecum, quam quum apud te, fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens ea maxime (non enim mentiar) quæ de me ſcripſiſti. In quibus quidem percopioſus fuiſti. Quam multa, quam varia, quam non eadem de eodem, nec tamen diverſa, dixiſti? Laudem pariter & gratias agam? Neutrum ſatis poſſum, &, ſi poſſem, timerem ne arrogans eſſet, ob ea laudare, ob quæ gratias agerem. Vnum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora viſa, quanto jucundiora; & tanto jucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

XXXII. C. PLINIVS TITIANO SVO S.

QVid agis? quid acturus es? Ipſe vitam jucundiſſimam, id eſt, otioſiſſimam, vivo. Quo fit, ut ſcribere longiores epiſtolas nolim, velim legere: illud, tanquam delicatus; hoc, tanquam otioſus.

Nihil

Nihil est enim aut pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

XXXIII. C. PLINIVS CANINIO SVO S.

INcidi in materiam veram, sed simillimam fictæ, dignamque isto lætissimo, altissimo, planeque poëtico ingenio. Incidi autem, dum super cœnam varia miracula hinc inde referuntur. Magna auctoris fides; tametsi quid poëtæ cum fide? Is tamen auctor, cui bene vel historiam scripturus credidisses. Est in Africa Hipponensis colonia, mari proxima: adjacet ei navigabile stagnum, ex quo, in modum fluminis, æstuarium emergit, quod vice alterna, prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hic ætas piscandi, navigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maxime puerorum, quos otium ludusque solicitat. His gloria & virtus altissime provehi: victor ille qui longissime ut litus, ita simul nantes, reliquit. Hoc certamine puer quidam, audentior ceteris, in ulteriora tendebat: delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremo subire, deponere, iterum subire, trepidantemque perferre primum in altum: mox flectit ad litus, redditque terræ & æqualibus. Serpit per coloniam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum aspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die obsident litus, prospectant mare, & si quid est mari simile. Natant pueri: inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum ceteris. Delphinus, quasi invitet, revocet, exilit, mergitur, variosque orbes implicitat expeditque. Hoc altero die, hoc tertio; hoc pluribus,

bus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor: accedunt, & alludunt, & appellant: tangunt etiam, pertrectantque [17] præbentem. Crescit audacia experimento. Maxime puer, qui primus expertus est, adnatat natanti, insilit tergo: fertur referturque, agnosci se, amari putat, amat ipse: neuter timet, neuter timetur. Hujus fiducia, mansuetudo illius augetur: nec non alii pueri dextrâ lævâque simul eunt hortantes monentesque. Ibat una (id quoque mirum) delphinus alius, tantum spectator & comes. Nihil enim simile aut faciebat, aut patiebatur: sed alterum illum ducebat, reducebat, ut puerum ceteri pueri. Incredibile (tam verum tamen quam priora) delphinum gestatorem colluforemque puerorum in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum, ubi incaluisset, in mare revolvi. Constat Octavium Avitum, legatum proconsulis, in litus educto religione prava superfudisse unguentum, cujus illum novitatem odoremque in altum refugisse; nec nisi post multos dies visum languidum & mœstum; mox, redditis viribus, priorem lasciviam & solita ministeria repetisse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum adventu & mora modica respublica novis sumptibus atterebatur. Postremo locus ipse quietem suam secretumque perdebat. Placuit occulte interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? Quanquam non est opus affingas aliquid aut adstruas: sufficit ne ea quæ sunt vera minuantur. Vale.

XXXIV. C.

XXXIV. C. PLIN. TRANQVILLO SVO S.

EXplica æſtum meum. Audio me male legere duntaxat verſus: orationes enim commodius, ſed tanto minus verſus. Cogito ergo recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum meum. Hoc quoque familiare, quod elegi non bene, ſed melius ſcio lecturum: ſi tamen non fuerit perturbatus. Eſt enim tam novus lector, quam ego poëta. Ipſe neſcio quid illo legente interim faciam, ſedeam defixus, & mutus, & ſimilis otioſo; an (ut quidam) quæ pronuntiabit, murmure, oculis, manu proſequar. Sed puto me non minus male ſaltare quam legere. Iterum dicam, explica æſtum meum, vereque reſcribe, num ſit melius, peſſime legere, quam iſta vel non facere, vel facere. Vale.

XXXV. C. PLINIVS APPIO SVO S.

LIbrum quem miſiſti, recepi, & gratias ago: ſum tamen hoc tempore occupatiſſimus. Ideo nondum eum legi, cum alioqui validiſſime cupiam: ſed eam reverentiam cum literis ipſis, tum ſcriptis tuis debeo, ut ſumere illa, niſi vacuo animo, irreligioſum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Eſt tamen aliquis modus, primum, quod nimia cura deterit magis quam emendat; deinde, quod nos à recentioribus revocat, ſimulque nec abſolvit priora, & inchoare poſteriora non patitur. Vale.

XXXVI. C. PLINIVS FVSCO SVO S.

QVæris quemadmodum in Tuſcis diem æſtate diſponam. Evigilo quum libuit, plerunque circa

circa horam primam, ſæpe ante; tardius raro: clauſæ feneſtræ manent. Mire enim ſilentio & tenebris animus alitur. Ab iis quæ avocant abductus, & liber,& mihi relictus, non oculos animo, ſed animum oculis ſequor, qui eadem quæ mens, vident, quoties non vident alia. Cogito ſi quid in manibus, cogito ad verbum ſcribenti emendantique ſimilis: nunc pauciora, nunc plura, ut vel difficile vel facile componi tenerive potuerunt. Notarium voco, &, die admiſſo, quæ formaveram dicto; abit,rurſuſque revocatur,rurſuſque remittitur. Ubi hora quarta vel quinta (neque enim certum dimenſumque tempus) ut dies ſuaſit, in xyſtum me vel cryptoporticum confero; reliqua meditor & dicto; vehiculum aſcendo. Ibi quoque idem quod ambulans aut jacens. Durat intentio, mutatione ipſa refecta: paulum redormio, dein ambulo, mox orationem Græcam Latinamve clare & intente, non tam vocis cauſa quam ſtomachi, lego: pariter tamen & illa firmatur. Iterum ambulo, ungor, exerceor, lavor. Cœnanti mihi, ſi cum uxore, vel paucis, liber legitur: poſt cœnam, [18] comœdi aut lyriſtes: mox cum meis ambulo, quorum in numero ſunt eruditi. Ita variis ſermonibus veſpera extenditur, &, quanquam longiſſimus dies cito conditur. Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam ſi diu [19] tacui, vel ambulavi, poſt ſomnum demum lectionemque, non vehiculo, ſed (quod brevius, quia velocius) equo geſtor. interveniunt amici ex proximis oppidis, partemque diei ad ſe trahunt, interdumque laſſato mihi opportuna interpellatione ſubveniunt. Venor aliquando: ſed non ſine pugillaribus, ut quamvis nihil ceperim, nonnihil referam. Datur & colonis (ut videtur ipſis) non ſatis temporis,

poris, quorum mihi agrestes querelæ literas nostras & istæc urbana opera commendant. Vale.

XXXVII. C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

NEc tuæ naturæ est, translatitia hæc & quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere: & ego te constantius amo, quam ut verear ne aliter ac velim accipias, nisi te calendis statim consulem videro: præsertim cum me necessitas locandorum prædiorum plures annos ordinatura detineat; in qua mihi nova consilia sumenda sunt. Nam priore lustro, quanquam post magnas remissiones, reliqua creverunt: inde plerisque nulla jam cura minuendi æris alieni, quod desperant posse persolvi; rapiunt etiam, consumuntque quod natum est, ut qui jam putent se non sibi parcere. Occurrendum ergo augescentibus vitiis, & medendum est. Medendi una ratio,
24 si non nummo, sed partibus locem, ac deinde ex meis aliquos exactores operi, custodes fructibus ponam: & alioqui nullum justius genus reditus, quam quod terra, cælum, annus refert. Ad hoc, magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiendum tamen, &, quasi in veteri morbo, quælibet mutationis auxilia tentanda sunt. Vides quam non delicata me causa obire primum consulatus tui diem non sinat: quem tamen hîc præsens votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

XXXVIII. C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

EGo vero Rufum nostrum laudo: non quia tu ut ita facerem petiisti, sed quia est ille dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolu-

tum,

tum ; cui multum apud me gratiæ amor ipſius adjecit. Judicavi tamen. Neque enim ſoli judicant qui maligne legunt. Vale.

XXXIX. C. PLINIVS MVSTIO SVO S.

ARuſpicum monitu reficienda eſt mihi ædes Cereris in prædiis in melius & in majus. Vetus ſane & anguſta, cum ſit alioqui ſtato die frequentiſſima. Nam idibus Septembribus magnus è regione tota coit populus, multæ res aguntur, multa vota ſuſcipiuntur, multa redduntur, ſed nullum in proximo ſuffugium aut imbris aut ſolis. Videor ergo munifice ſimul religioſeque facturus, ſi ædem quam pulcherrimam exſtruxero, addidero porticus : illam ad uſum deæ, has, ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cujus tibi videbitur generis : emas marmora, quibus ſolum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum vel emendum ipſius deæ ſignum : quia antiquum illud è ligno quibuſdam ſui partibus vetuſtate obtruncatum eſt. Quantum ad porticus, nihil interim occurrit quod videatur iſtinc eſſe repetendum: niſi [25] tamen ut formam ſecundum rationem loci ſcribas: neq; enim poſſunt circumdari templo; nam ſolum templi hinc flumine & abruptiſſimis ripis, hinc via cingitur. Eſt ultra viam latiſſimum pratum, in quo ſatis apte contra templum ipſum porticus explicabuntur: niſi quid tu melius inveneris, qui ſoles locorum difficultates arte ſuperare. Vale.

XL. C. PLINIUS FUSCO SUO S.

SCribis, pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognovisti quemadmodum in Tuscis otium æstatis exigerem: requiris quid ex hoc in Laurentino hyeme permutem. Nihil, nisi quod meridianus somnus eximitur, multumque de nocte vel ante vel post diem sumitur: &, si agendi necessitas instat, quæ frequens hyeme, non jam comœdo vel lyristæ post cœnam locus; sed illa quæ dictavi, identidem retractantur, ac simul memoriæ frequenti emendatione proficitur. Habes æstate, hyeme consuetudinem; addas huc licet autumnum, quæque inter hyemem æstatemque media, ut nihil de die perdunt, ita de nocte parvulum acquirunt. Vale.

LIBER X.

In quo Epistolæ Plinii ad Trajanum Imperatorem; & Trajani ad Plinium.

I. C. PLINIUS TRAIANO IMP. S.

TUA quidem pietas, Imperator sanctissime, optaverat, ut quam tardissime succederes patri: sed dii immortales festinaverunt virtutes tuas ad gubernacula reipub. quam susceperas, admovere. Precor ergo ut tibi, & per te generi humano, prospera omnia, id est, digna seculo tuo, contingant. Fortem te & hilarem, Imperator optime, & privatim & publice opto.

II. C.

II. C. PLINIVS TR. IMP. S.

EXprimere, domine, verbis non poſſum, quantum mihi gaudium attuleris, quod me dignum putaſti jure trium liberorum. Quamvis enim Iulii Serviani, optimi viri, tuique amantiſſimi, precibus indulſeris: tamen etiam ex reſcripto intelligo, libentius hoc ei te præſtitiſſe, quia pro me rogabat. Videor ergo ſummam voti mei conſequutus, cum inter initia feliciſſimi principatus tui probaveris, me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eoque magis liberos concupiſco; quos habere etiam illo triſtiſſimo ſeculo volui, ſicut potes duobus matrimoniis meis credere. Sed dii melius, qui omnia integra bonitati tuæ reſervarunt. Malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus eſſem & ſecurus & felix.

III. C. PLINIVS TR. IMP. S.

INdulgentia tua, Imperator optime, quam pleniſſimam experior, hortatur me, ut audeam tibi etiam pro amicis obligari; inter quos ſibi vel præcipuum locum vindicat Voconius Romanus, ab ineunte ætate condiſcipulus & contubernalis meus. Quibus ex cauſis & à Divo patre tuo petieram, ut illum in ampliſſimum ordinem promoveret: ſed hoc votum meum bonitati tuæ reſervatum eſt, quia mater Romani liberalitatem ſeſtertii quadringenties, quod conferre ſe filio codicillis ad patrem tuum ſcriptis profeſſa fuerat, nondum ſatis legitime peregerat. Quod poſtea fecit, admonita à nobis. Nam & fundos emancipavit, & cetera, quæ in emancipatione implenda ſolent exigi, conſummavit. Cum ſit ergo finitum quod ſpes noſtras morabatur, non ſine magna fiducia ſubſigno. Auget fidem pro moribus Romani mei, quos & libe-

ralia ſtudia exornant, & eximia pietas, quæ hanc ipſam matris liberalitatem, & ſtatim patris hereditatem, & adoptionem à vitrico meruit. Auget hæc & natalium & paternarum facultatum ſplendor; quibus ſingulis multum commendationis acceſſurum etiam ex meis precibus, indulgentiæ tuæ credo. Rogo, ergo, domine, ut me exoptatiſſimæ mihi gratulationis compotem facias, & honeſtis (ut ſpero) affectibus meis præſtes, ut non in me tantum, verum & in amico gloriari judiciis tuis poſſim.

IV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

PRoximo anno, domine, graviſſima valetudine uſque ad periculum vitæ vexatus, iatralipten aſſumpſi: cujus ſolicitudini & ſtudio, tuæ tantum indulgentiæ beneficio referre gratiam poſſum. Quare rogo, des ei civitatem Romanam. Eſt enim peregrinæ conditionis, manumiſſus à peregrina. Vocatur ipſe Harpocras; patronam habuit Thermuthin Theonis, quæ jampridem defuncta eſt. Item rogo, des jus Quiritium libertis Antoniæ Maximillæ, ornatiſſimæ feminæ, Heliæ & Antoniæ Harmeridi. Quod à te, petente patrona, peto.

V. C. PLINIVS TR. IMP. S.

EXprimere, domine, verbis non poſſum, quanto me gaudio affecerint epiſtolæ tuæ, ex quibus cognovi te Harpocrati, iatraliptæ meo, etiam Alexandrinam civitatem tribuiſſe, quamvis, ſecundum inſtitutionem principum, non temere eam dare propoſuiſſes. Eſſe autem Harpocran νόμου Μεμφιτικὸν indico tibi. Rogo ergo, indulgentiſſime Imper. ut mihi ad Pompeium Plantam, præfectum Ægypti, amicum tuum, ſic ut promiſiſti, epiſtolam mittas. Obviam iturus, quo maturius, domi-

domine exoptatiſſime, adventus tui gaudio frui poſſim, rogo permittas mihi, quam longiſſime occurrere tibi.

VI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

PRoxima infirmitas mea, domine, obligavit me Poſthumio Marino medico: cui parem gratiam referre beneficio tuo poſſum, ſi precibus meis, ex conſuetudine bonitatis tuæ, indulſeris. Rogo ergo, ut propinquis ejus des civitatem, Chryſippo Mithridatis, uxorique Chryſippi Stratonicæ Epigoni, item liberis ejuſdem Chryſippi, Epigono & Mithridati, ita ut ſint in patris poteſtate, utque iis in libertis ſervetur jus patronorum. Item rogo, indulgeas jus [1] Quiritium L. Satrio Abaſcantio, & P. Cæſio Phoſphoro, & Panchariæ Soteridi. Quod à te, volentibus patronis, peto.

VII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

SCio, domine, memoriæ tuæ, quæ eſt benefaciendi tenaciſſima, preces noſtras inhærere: quia tamen in hoc quoque ſæpe indulſiſti, admoneo ſimul & impenſe rogo, ut Actium Suram prætura exornare digneris, cum locus vacet. Ad quam ſpem alioqui [2] quietiſſimam hortatur & natalium ſplendor, & ſumma integritas in paupertate, & ante omnia, felicitas temporum, quæ bonam conſcientiam civium tuorum ad uſum indulgentiæ tuæ provocat & attollit.

VIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

CVm ſciam, domine, ad teſtimonium laudemque morum meorum pertinere, tam boni principis judicio exornari, rogo, dignitati, ad quam me provexit indulgentia tua, vel auguratum, vel ſeptemviratum, quia vacant, adjicere digneris, ut

jure sacerdotii precari deos pro te publice possim, quos nunc precor pietate privata.

IX. C. PLINIVS TR. IMP. S.

VIctoriæ tuæ, optime Imperator, maximæ, pulcherrimę, antiquissimæ, & tuo nomine & reip. gratulor, deosque immortales precor, ut omnes cogitationes tuas tam lætus sequatur eventus; ut virtutibus tantis gloria imperii & novetur & augeatur.

X. C. PLINIVS TR. IMP. S.

SErvilius Pudens legatus, domine, VIII calend. Decembr. Nicomediam venit: meque longæ exspectationis solicitudine liberavit.

XI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

ROsianum Geminum, domine, arctissimo vinculo mecum tua in me beneficia junxerunt. Habui enim illum quæstorem in consulatu, mei summe observantissimum expertus. Tantam mihi post consulatum reverentiam præstat, ut publicæ necessitudinis pignora privatis cumulet officiis. Rogo ergo, ut [1] ipsi apud te, pro dignitate ejus, precibus meis faveas: cui &, si quid mihi credis, indulgentiam tuam dabis. Dabit ipse operam, ut in his quæ ei mandaveris, majora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod spero tibi & integritatem ejus, & probitatem, & industriam non solum ex ejus honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit, verum etiam ex commilitio, esse notissimam. Illud unum, quod propter caritatem ejus nondum mihi videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio; teque, domine, rogo gaudere me ex ornata quæstoris mei dignitate, id est, per illum meâ, quam maturissime velis.

XII. C.

XII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

Difficile eſt, domine, exprimere verbis, quantam perceperim lætitiam, quod & mihi & ſocrui meæ præſtitiſti, ut ad finem conſulatus Cœlium Clementem in hanc provinciam transferres. Ex illo enim menſuram beneficii tui penitus intelligo, cum tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar: cui referre gratiam parem nec audeo quidem, quamvis maxime debeam. Itaque ad vota confugio, deoſque precor, ut iis quæ in me aſſidue confers, non indignus exiſtimer.

XIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

Scripſit mihi, domine, Lycormas, libertus tuus, ut, ſi qua legatio à Boſphoro veniſſet, urbem petitura, uſque in adventum ſuum retineretur. Et legatio quidem duntaxat in eam civitatem in qua ipſe ſum, nulla adhuc venit; ſed venit tabellarius Sauromatæ, quem ego, uſus opportunitate quam mihi caſus obtulerat, cum tabellario, qui Lycormam ex itinere præceſſit, mittendum putavi, ut poſſis ex Lycormæ & ex regis epiſtolis pariter cognoſcere, quæ fortaſſe pariter ſcire deberes.

XIV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

Rex [4] Sauromata ſcripſit mihi, eſſe quædam quæ deberes quam maturiſſime ſcire: qua ex cauſa feſtinationem tabellarii, quem ad te cum epiſtolis miſit, diplomate adjuvi.

XV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

Legato Sauromatæ regis, quum ſua ſponte Niceæ, ubi me invenerat, biduo ſubſtitiſſet, longiorem moram faciendam, domine, non putavi. Primum quod incertum adhuc erat, quando liber-

tus tuus Lycormas venturus esset; deinde quod ipse proficiscebar in diversam provinciæ partem, ita officii necessitate exigente. Hæc in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proxime scripseram, petiisse Lycormam, ut legationem, si qua venisset à Bosphoro, usque in adventum suum retinerem. Quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit; præsertim cum epistolæ Lycormæ, quas detinere, ut ante prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessuræ viderentur.

XVI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

APuleius, domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi, quendam nomine Callidromum, quum detineretur à Maximo & Dionysio pistoribus, quibus operas suas locaverat, confugisse ad tuam statuam, perductumque ad magistratus indicasse, servisse aliquando Laberio Maximo, captumque à Susago in Mesia, & à Decebalo, muneri missum Pacoro, Parthiæ regi, pluribusq; annis in ministerio ejus fuisse: deinde fugisse, atque ita in Nicomediam pervenisse. Quem ego perductum ad me quum eadem narrasset, mittendum ad te putavi. Quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam sibi, habentem imaginem Pacori, & quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut [5] glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est anulo meo, cujus est aposphragisma, quadriga.

XVII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

MAximum, libertum & procuratorem tuum, domine, per omne tempus quo fuimus una, probum, & industrium, & diligentem, ac, sicut rei tuæ

tuæ amantissimum, ita disciplinæ tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor ea fide quam tibi debeo.

XVIII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

GAbium Bassum, domine, præfectum oræ Ponticæ, integrum, probum, industrium, atque inter ista reverentissimum mei expertus, voto pariter & suffragio prosequor, eâ fide quam tibi debeo: quem abunde conspexi instructum commilitio tuo: cujus disciplinæ debet, quod indulgentia tua dignus est. Apud me & milites & pagani, à quibus justitia ejus & humanitas penitus inspecta est, certatim ei, qua privatim, qua publice, testimonium retribuerunt. Quod in notitiam tuam perfero ea fide quam tibi debeo.

XIX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

NYmphidium Lupum, domine, primipilarem, commilitonem habui, quum ipse tribunus essem, ille præfectus: inde familiariter diligere cœpi. Crevit postea caritas ipsa mutuæ vetustate amicitiæ. Itaque & quieti ejus injeci manum, & exegi, ut me in Bithynia consilio instrueret. Quod ille amicissime, & otii & senectutis ratione postposita, & jam fecit, & facturus est. Quibus ex causis necessitudines ejus inter meas numero, & filium inprimis, Nymphidium Lupum, juvenem probum, industrium, & egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiæ tuæ: sicut primis ejus experimentis cognoscere potes, cum præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Iulii Ferocis & Fusci Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gaudium, domine, meam gratulationem filii honores continerent.

XX. C. PLINIVS TRAIANO IMP. S.

VT primum me, domine, indulgentia vestra promovit ad præfecturam ærarii Saturni, omnibus advocationibus, quibus alioqui nunquam eram promiscue functus, renuntiavi, ut toto animo, delegato mihi officio vacarem. Qua ex causa quum patronum me provinciales optassent contra Marium Priscum, & petii veniam hujus muneris & impetravi: sed cum postea consul designatus, censuisses faciendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, ut essemus in Senatus potestate, pateremurq; nomina nostra in urnam conjici, convenientissimum esse tranquillitati seculi tui putavi, præsertim tam moderatæ voluntati amplissimi ordinis non repugnare. Cui obsequio meo opto ut existimes constare rationem, cum omnia facta dictaque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

XXI. TRAIANVS PLINIO S.

ET civis & senatoris boni partibus functus es, obsequium amplissimi ordinis, quod justissime exigebat, præstando. Quas partes impleturum te secundum susceptam fidem confido.

XXII. C. PLINIVS TRAIANO IMP. S.

AGo gratias, domine, quod & jus Quiritium libertis necessariæ mihi feminæ, & civitatem Romanam Harpocrati, iatraliptæ meo, sine mora indulsisti. Sed quum annos ejus & censum, sicut præceperas, [6] ederem, admonitus sum à peritioribus, debuisse me ante ei Alexandrinam civitatem impe-

impetrare, deinde Romanam, quoniam esset Ægyptius. Ego autem, quia inter Ægyptios, ceterosque peregrinos, nihil interesse credebam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet à peregrina manumissum, patronamque ejus jampridem decessisse. De qua ignorantia mea non queror, per quam stetit ut tibi pro eodem homine sæpius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo legitime frui possim, tribuas ei & Alexandrinam civitatem, & Romanam. Annos ejus & censum (nequid rursus indulgentiam tuam moraretur) libertis tuis, quibus jusseras, misi.

XXIII. TRAIANVS PLINIO S.

Civitatem Alexandrinam, secundum institutionem principum, non temere dare proposui: sed cum Harpocrati, iatraliptæ tuo, jam civitatem Romanam impetraveris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo. Tu, ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis, ut epistolam tibi ad Pompeium Plantam, præfectum Ægypti, amicum meum, mittam.

XXIV. C. PLINIVS TRAIANO IMP. S.

Qvum divus pater tuus, domine, & oratione pulcherrima & honestissimo exemplo omnes cives ad munificentiam esset cohortatus, petii ab eo, ut statuas principum, quas in longinquis agris per plures successiones traditas mihi, quales acceperam custodiebam, permitteret in municipium transferre, adjectâ suâ statuâ. Quodq; ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram, ut adsignarent solum, in quo templum pecunia mea exstruerem: illi in ho-

norem operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed primum mea, deinde patris tui valetudine, postea curis delegati à vobis officii retentus, nunc videor commodissime posse in rem præsentem excurrere. Nam & menstruum meum calend. Septembris finitur, & sequens mensis complures dies feriatos habet. Rogo ergo, ante omnia permittas mihi, opus quod inchoaturus sum, exornare & tua statua: deinde, ut hoc facere quam maturissime possim, indulgeas commeatum. Non est autem simplicitatis meæ dissimulare apud bonitatem tuam, obiter te plurimum collaturum utilitatibus rei familiaris meæ. Agrorum enim, quos in eadem regione possideo, locatio cum alioqui cccc excedat, adeo non potest differri, ut proximam putationem novus colonus facere debeat. Præterea continuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare: quarum rationem, nisi præsens, inire non possum. Debebo ergo, domine, indulgentiæ tuæ, & pietatis meæ celeritatem, & statuarum ordinationem, si mihi ob utraque hæc dederis commeatum xxx dierum. Neque enim angustius tempus præfinire possum, cum & municipium & agri, de quibus loquor, sint ultra centesimum & quinquagesimum lapidem.

XXV. TR. PLINIO S.

Et privatas multas & omnes publicas causas petendi commeatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua suffecisset. Neque enim dubito te, ut primum potueris, ad tam districtum officium reversurum. Statuam poni mihi à te eo quo desideras loco, quanquam ejusmodi honorum parcissimus, tamen patior, ne impedisse cursum erga me pietatis tuæ videar.

XXVI. C.

XXVI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

QVia confido, domine, ad curam tuam pertinere, nuntio tibi, me Epheſum cum omnibus meis ὑπὲρ Μαλέαν navigaſſe. Quamvis contrariis ventis retentus. Nunc, deſtino partim orariis navibus, partim vehiculis, provinciam petere. Nam ſicut itineri graves æſtus, ita continuæ navigationi eteſiæ reluctantur.

XXVII. TR. PLINIO S.

REcte renuntiaſti mihi, Secunde cariſſime. Pertinet enim ad animum meum, quali itinere in provinciam pervenias. Prudenter autem conſtituis interim navibus, interim vehiculis uti, prout loca ſuaſerint.

XXVIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

SIcut ſaluberrimam navigationem, domine, uſque Epheſum expertus, ita inde, poſtquam vehiculis iter facere cœpi, graviſſimis æſtibus, atque etiam febriculis, vexatus Pergami ſubſtiti. Rurſus, quum tranſiſſem in orarias naviculas, contrariis ventis retentus, aliquanto tardius quam ſperaveram, id eſt xv calend. Octobres, Bithyniam intravi. Non poſſum tamen de mora queri, cum mihi contigerit quod erat auſpicatiſſimum, natalem tuum in provincia celebrare. Nunc reipub. Pruſenſium impendia, reditus, debitores excutio: quod ex ipſo tractu magis ac magis neceſſarium intelligo. Multæ enim pecuniæ variis ex cauſis à privatis detinentur: præterea quædam [7] minime legitimis ſumptibus erogantur. Hæc tibi, domine, in ipſo ingreſſu meo ſcripſi. Quintodecimo calend. Octob. domine, provinciam intravi, quam in eo obſequio, in ea erga te fide, quam de genere

humano mereris, inveni. Despice, domine, anne-cessarium putes, mittere huc mensorem. Videntur enim non mediocres pecuniæ posse revocari à curatoribus operum, si mensuræ fideliter aguntur. Ita certe prospicio ex ratione Prusensium, quam cum Maximo tracto.

XXIX. TRAIANVS PLINIO S.

CVperem sine querela corpusculi tui, & tuorum, pervenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso ei navigationi fuisset, quam expertus usque illo eras. Quo autem die pervenisses in Bithyniam, cognovi, Secunde carissime, literis tuis. Provinciales (credo) prospectum sibi à me, intelligent. Nam & tu dabis operam, ut manifestum sit, illis electum te esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem inprimis tibi rerumpublicarum excutiendæ sunt. Nam & esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus quæ aut Romæ, aut in proximo, fiunt, sufficientes habeo: sed in omni provincia inveniuntur, quibus credi possit, & ideo non deerunt tibi, modo velis diligenter excutere.

XXX. C. PLINIVS TR. IMP. S.

ROgo, domine, consilio me regas hæsitantem utrum per publicos civitatum servos (quod usque adhuc factum) an per milites, asservare custodias debeam. Vereor enim, ne & per servos publicos parum fideliter custodiantur, & non exiguum militum numerum hæc cura distringat. Interim publicis servis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne id ipsum utrisque negligentiæ causa sit; dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

XXXI. TRA-

XXXI. TRAIANVS PLINIO S.

NIhil opus eſt, mi Secunde cariſſime, ad continendas cuſtodias, plures commilitones converti. Perſeveremus in ea conſuetudine quæ iſti provinciæ eſt,ut per publicos ſervos cuſtodiantur. Etenim, ut fideliter hoc faciant, in tua ſeveritate ac diligentia poſitum eſt. Inprimis enim,ſicut ſcribis, verendum eſt, ne, ſi permiſceantur ſervis publicis milites,mutua inter ſe fiducia negligentiores ſint: ſed & illud hæreat nobis, quam pauciſſimos milites à ſignis avocandos eſſe.

XXXII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

GAbius Baſſus, præfectus oræ Ponticæ & reverentiſſimæ & officioſiſſimæ, domine, venit ad me,& compluribus diebus fuit mecum. Quantum perſpicere potui, vir egregius, & indulgentia tua dignus: cui ego notum feci, præcepiſſe te, ut ex cohortibus,quibus me præeſſe voluiſti, contentus eſſet beneficiariis decem,equitibus duobus, centurione uno. Reſpondit; non ſufficere ſibi hunc numerum,idque ſe ſcripturum tibi. Hoc in cauſa fuit, quo minus ſtatim revocandos putarem,quos habet ſupra numerum.

XXXIII. TRAIANVS PLINIO S.

ET mihi ſcripſit Gabius Baſſus,non ſufficere ſibi eum militum numerum, qui ut daretur illi, mandatis meis complexus ſum.Quod quæris ſcripſiſſe me ut notum haberes,his literis ſubjici juſſi. Multum intereſt, res poſcat,an homines imperare latius velint. Nobis autem utilitas demum ſpectanda eſt: & quantum fieri poteſt, curandum ne milites à ſignis abſint.

XXXIV. C.

XXXIV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

PRusenses, domine, balineum habent & sordidum & vetus. Id itaque, indulgentiâ tuâ, restituere desiderant: ego tamen æstimans uovum fieri debere, videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat: primum ea, quam revocare à privatis & exigere jam cœpi: deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre. Quod alioqui & dignitas civitatis, & seculi tui nitor postulat.

XXXV. TR. PLINIO S.

SI instructio novi balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere: modo ne quid ideo aut [8] intribuant, aut minus illis in posterum fiat, ad necessarias erogationes.

XXXVI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

MAximus, libertus & procurator tuus, domine, præter decem beneficiarios, quos assignari à me Gemellino, optimo viro, jussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. Ex his interim, sicut inveneram, in ministerio ejus relinquendos existimavi: præsertim cum ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quin etiam tutelæ causa, quia desiderabat, addidi duos equites. In futurum quid servari velis, rogo rescribas.

XXXVII. TR. PLINIO S.

NVnc quidem proficiscentem, ad comparationem frumentorũ, Maximum, libertum meum recte militibus instruxisti. Fungebatur enim & ipse extraordinario munere. Quum ad pristinum actum reversus fuerit, sufficient illi duo à te dati milites,

milites, & totidem à Virbio Gemellino, procuratore meo, quem adjuvat.

XXXVIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

SEmpronius Cælianus, egregius juvenis, repertos inter tirones duos servos misit ad me: quorum ego supplicium distuli, ut te, conditorem disciplinæ militaris firmatoremque, consulerem de modo pœnæ. Ipse enim dubito ob hæc maxime, quod, ut jam dixerant, sacramento militari nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi, rogo, domine, scribas, præsertim cum pertineat ad exemplum.

XXXIX. TR. PLINIO S.

SEcundum mandata mea fecit Sempronius Cælianus, mittendo ad te eos de quibus cognosci oportebat, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarii se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarii dati. Lecti si sunt, inquisitor peccavit: si vicarii dati, penes eos culpa est, qui dederunt: si ipsi, cum haberent conditionis suæ conscientiam, venerunt, animadvertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quod nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies quo primum probati sunt, veritatem ab his originis suæ exigit.

XL. C. PLINIVS TR. IMP. S.

SAlva magnitudine tua, domine, descendas oportet ad meas curas, cum jus mihi dederis referendi ad te de quibus dubito. In plerisque civitatibus, maxime Nicomediæ & Niceæ, quidam vel in opus damnati, vel in ludum, similiaque his genera pœnarum, publicorum servorum officio ministerioque funguntur, atque etiam, ut publici servi,

servi, annua accipiunt. Quod ego quum audissem, diu multumque hæsitavi quid facere deberem. Nam & reddere pœnæ post longum tempus plerosque jam senes, &, quantum affirmatur, frugaliter modesteque viventes, nimis severum arbitrabar; & in publicis officiis retinere damnatos, non satis honestum putabam; eosdem rursus à repub. pasci otiosos, inutile, non pasci, etiam periculosum, existimabam. Necessario ergo rem totam, dum te consulerem, in suspenso reliqui. Quæres fortasse, quemadmodum evenerit, ut pœnis, in quas damnati erant, exolverentur: & ego quæsivi, sed nihil comperi, quod affirmare tibi possum. Vt decreta quibus damnati erant, proferebantur; ita nulla monimenta, quibus liberati probarentur. Erant tamen qui dicerent deprecantes, jussu proconsulum legatorumve dimissos. Addebat fidem, quod credibile erat, neminem hoc ausum sine auctore.

XLI. TRAIANVS PLINIO S.

MEmineris idcirco te in istam provinciam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint. Erit autem vel hoc maxime corrigendum, quod qui damnati ad pœnam erant, non modo ea sine auctore, ut scribis, liberati sunt: sed etiam in conditionem proborum ministrorum retrahantur. Qui igitur intra hos proximos decem annos damnati, nec ullo idoneo auctore liberati sunt, hos oportebit pœnæ suæ reddi: si qui vetustiores invenientur, & senes ante annos decem damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quæ non longe à pœna sint. Solent enim ejusmodi, ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum & vicorum, dari.

XLII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

QVum diversam partem provinciæ circumirem, Nicomediæ vastissimum incendium multas privatorum domos, & duo publica opera, quanquam via interjacente, Gerusiam & Isson, absumpsit. Est autem latius sparsum: primum violentia venti, deinde inertia hominum, quod satis constat otiosos & immobiles tanti mali spectatores perstitisse: & alioqui nullus usquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda: & hæc quidem, ut jam præcepi, parabuntur. Tu, domine, despice, an instituendum putes collegium fabrorum, duntaxat hominum CL: ego attendam ne quis, nisi faber, recipiatur, neve jure concesso in aliud utatur. Nec erit difficile custodire tam paucos.

XLIII. TRAIANVS PLINIO S.

TIbi quidem secundum exempla complurium, in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui: sed meminerimus, provinciam istam, & præcipue eas civitates, ab ejusmodi factionibus esse vexatas. Quodcunque nomen ex quacunque causa dederimus iis qui in idem contracti fuerint, hetæriæ quamvis breves fient. Satius itaque est comparari ea quæ ad coërcendos ignes auxilio esse possint, admonerique dominos prædiorum, ut & ipsi inhibeant, ac, si res poposcerit, accursu populi ad hoc uti.

XLIV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

SOlennia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, & suscipimus, domine, pariter & solvimus, precati deos ut velint ea semper solvi, semperque signari.

XLV. TR. PLINIO S.

ET ſolviſſe vos cum provincialibus, diis immortalibus vota pro mea ſalute & incolumitate, & nuncupaſſe, libenter, mi Secunde cariſſime, cognovi ex literis tuis.

XLVI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

IN aquæductum, domine, Nicomedenſes impenderunt HS xxx. ccc. xxix. qui imperfectus adhuc relictus, ac etiam deſtructus eſt: rurſus in alium ductum erogata ſunt cc. Hoc quoque relicto, novo impendio eſt opus, ut aquam habeant qui tantam pecuniam male perdiderunt. Ipſe perveni ad fontem puriſſimum, ex quo videtur aqua debere perduci, ſicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana civitatis & humilia perveniat. Manent adhuc pauciſſimi arcus: poſſunt & erigi quidam lapide quadrato, qui ex ſuperiore opere detractus eſt: aliqua pars, ut mihi videtur, teſtaceo opere agenda erit. Id enim & facilius & vilius. Et inprimis neceſſarium eſt, mitti à te vel aquilegem vel architectum, ne rurſus eveniat quod accidit. Ego illud unum affirmo, & utilitatem operis & pulchritudinem ſeculo tuo eſſe digniſſimam.

XLVII. TR. PLINIO S.

CVrandum eſt, ut aqua in Nicomedenſem civitatem perducatur. Vere credo te ea qua debebis diligentia hoc opus aggreſſurum. Sed, mediusfidius, ad eandem diligentiam tuam pertinet, inquirere quorum vitio ad hoc [9] opus tantam pecuniam Nicomedenſes perdiderint, ne, quum inter ſe gratificantur, & inchoaverint aquæductus, & reliquerint. Quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

XLVIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

Theatrum, domine, Niceæ maxima jam parte constructum, imperfectum tamen, sestertiûm, ut audio (neque enim ratio plus excussa est) amplius centies hausit: vereor ne frustra. Ingentibus enim rimis descendit & hiat, sive in causa solum humidum & molle, sive lapis ipse gracilis & putris: dignum est certe deliberatione, sitne faciendum, aut sit relinquendum, an etiam destruendum. Nam fulturæ ac substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmæ mihi quam sumptuosæ videntur. Huic theatro ex privatorum pollicitationibus multa debentur, ut basilicæ circa, ut porticus supra caveam: quæ nunc omnia differuntur cessante eo quod ante peragendum est. Iidem Nicenses gymnasium, incendio amissum, ante adventum meum restituere cœperunt longe numerosius laxiusque quam fuerat. Etiam aliquantum erogaverunt: periculum est, ne parum utiliter. Incompositum enim & sparsum est. Præterea architectus, sane æmulus ejus à quo opus inchoatum est, affirmat, parietes (quanquam viginti & duos pedes latos) imposita onera sustinere non posse, quia sint cæmento medii farti, nec testaceo opere præcincti. Claudiopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt magis quam ædificant, & quidem ex ea pecunia quam buleutæ addunt beneficio tuo, aut jam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferent. Ergo quum timeam ne illic publica pecunia, hîc, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum male collocetur, cogor petere à te, non solum ob theatrum, verum etiam ob hæc balinea, mittas architectum, despe-

ctorum utrum sit utilius post sumptum qui factus est, quoquo modo consummare opera ut inchoata sunt: an quæ videntur emendanda, corrigere; quæ transferenda, transferre; ne, dum servare volumus quod impensum est, male impendamus quod addendum est.

XLIX. TRAIANVS PLINIO S.

QVid oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicenses est, in re præsenti optime deliberabis & constitues: mihi sufficiet indicari cui sententiæ accesseris. Tunc autem à privatis exigi opera tibi curæ sit, quum theatrum (propter quod illa promissa sunt) factum erit. Gymnasiis indulgent Græculi: ideo forsitan Nicenses majore animo constructionem ejus aggressi sunt: sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quid Claudiopolitanis circa balineum, quod parum (ut scribis) idoneo loco inchoaverunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. Nulla provincia est, quæ non peritos & ingeniosos homines habeat: modo ne existimes brevius esse ab urbe mitti, quum ex Græcia etiam ad nos venire soliti sunt.

L. C. PLINIVS TR. IMP. S.

INtuenti mihi & fortunæ tuæ & animi magnitudinem, convenientissimum videtur, demonstrare opera non minus æternitate tua quam gloria digna, quantumque pulchritudinis, tantum utilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus: per hunc marmora, fructus, ligna, materiæ, & sumptu modico & labore usque ad viam navibus, inde, magno labore, majore impendio, vehiculis ad mare devehuntur. Sed hoc opus multas manus poscit: at hæ porro non desunt.

ſunt. Nam & in agris magna copia eſt hominum, & maxima in civitate:certaque ſpes omnes libentiſſime aggreſſuros opus omnibus fructuoſum. Supereſt ut tu libratorem vel architectum, ſi tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret ſitne lacus altior mari, quem artifices regionis hujus quadraginta cubitis altiorem eſſe contendunt. Ego per eadem loca invenio foſſam à rege percuſſam: ſed incertum utrum ad colligendum humorem circumjacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum; eſt enim imperfecta: hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an deſperato operis effectu. Sed hoc ipſo (feres enim me ambitioſum) pro tua gloria incitor & accendor, ut cupiam peragi à te quæ tantum cœperant reges.

LI. TRAIANVS PLINIO S.

POteſt nos ſolicitare lacus iſte ut committere illum mari velimus: ſed plane explorandum eſt diligenter, ne, ſi immiſſus in mare fuerit, totus effluat. Certe, quantum aquarum, & unde accipiat, poteris à Calphurnio Macro petere. Libratorem & ego hinc aliquem tibi, peritum ejuſmodi operum, mittam.

LII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

REquirenti mihi Byzantiorum reipub. impendia, quæ maxima fecit, indicatum eſt, domine, legatum ad te ſalutandum annis omnibus cum pſephiſmate mitti, eique dari nummorum duodena millia. Memor ergo propoſiti tui, legatum quidem retinendum, pſephiſma autem mittendum putavi, ut ſimul & ſumptus levaretur, & impleretur publicum officium. Eidem civitati imputata ſunt terna millia, quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum qui Meſiæ præeſt, publice

blice ſalutandum. Hæc ego in poſterum circumcidenda exiſtimavi. Te, domine, rogo ut quid ſentias reſcribendo, aut conſilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

LIII. TR. PLINIO S.

OPtime feciſti, Secunde cariſſime, duodena iſta Byzantiis, quæ ad ſalutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Fungetur his partibus, etſi ſolum eorum pſephiſma per te miſſum fuerit. Ignoſcet illis & Meſiæ præſes, ſi minus illum ſumptuoſe coluerint.

LIV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

DIplomata, domine, quorum dies præterita, an omnino obſervari, & quam diu velis, rogo ſcribas, meque hæſitatione liberes. Vereor enim ne in alterutram partem ignorantia lapſus, aut illicita confirmem, aut neceſſaria impediam.

LV. TR. PLINIO S.

DIplomata, quorum præteritus eſt dies, in uſu eſſe non debent: ideo inter prima injungo mihi, ut per omnes provincias ante mittam nova diplomata quam deſiderari poſſint.

LVI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

QVum vellem Apameæ, domine, cognoſcere publicos debitores, & reditum & impendia, reſponſum eſt mihi, cupere quidem univerſos ut à me rationes coloniæ legerentur; nunquam tamen eſſe lectas ab ullo proconſulum: habuiſſe privilegium & vetuſtiſſimum morem, arbitrio ſuo rempub. adminiſtrare. Exegi ut quæ dicebant, quæque recitabant, libello complecterentur: quem tibi, qualem acceperam, miſi: quamvis intellige-

rem,

rem, pleraque ex illo ad id de quo quæritur non pertinere. Te rogo, ut mihi præcipere digneris, quid me putes observare debere. Vereor enim, ne aut excessisse, aut non implesse officii mei partes videar.

LVII. TR. PLINIO S.

Libellus Apamæorum, quem epistolæ tuæ junxeras, remisit mihi necessitatem perpendendi qualia essent propter quæ videri volunt eos, qui pro consulibus hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectione rationum suarum, cum ipsum te, ut eas inspiceres, non recusaverint. Remuneranda est igitur probitas eorum: ut jam nunc sciant hoc quod inspecturus es, ex mea voluntate, salvis quæ habent privilegiis, esse facturum.

LVIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

ANte adventum meum, domine, Nicomedenses priori foro novum adjicere cœperunt, cujus in angulo est ædes vetustissima Matris Magnę, aut reficienda, aut transferenda: ob hoc præcipue, quod est multo depressior opere eo quod nunc maxime surgit. Ego, quum quærerem num esset aliqua lex dicta templo, cognovi alium hîc, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, domine, an putes ædem, cui nulla lex dicta est, salva religione posse transferri: alioqui commodissimum est, si religio non impedit.

LIX. TR. PLINIO S.

POtes, mi Secunde carissime, sine solicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, ædem Matris Deûm transferre in eam quæ est accommodatior: nec te moveat quod lex dedicationis nulla reperitur, cum solum peregrinæ civitatis capax non sit dedicationis quæ fit nostro jure.

LX. C. PLINIVS TR. IMP. S.

DIem, domine, quo servasti imperium, dum suscipis, quanta mereris lætitia celebravimus, precati deos ut te generi humano, cujus tutela & securitas saluti tuæ innisa est, incolumem florentemque præstarent. Præiimus,& commilitonibus jusjurandū more solenni præstantibus,& provincialibus,qui eadē certarunt pietate, jurantibus.

LXI. TR. PLINIO S.

QVanta religione ac lætitia commilitones cum provincialibus,te præeunte,diem imperii mei celebraverint, libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex literis tuis.

LXII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

PEcuniæ publicæ, domine, providentia tua & ministerio nostro etiam exactæ sunt & exiguntur: quæ vereor ne otiosæ jaceant. Nam & prædiorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est: nec inveniuntur qui velint debere, reipub. præsertim, duodenis assibus, quanti à privatis mutuantur. Dispice ergo,domine,numquid minuendam usuram,ac per hoc idoneos debitores invitandos, putes: &, si ne sic quidem reperiuntur,distribuendam inter decuriones pecuniam, ita ut recte reipub. caveant: quod, quanquam invitis & recusantibus,minus acerbum erit,leviore usura constituta.

LXIII. TR. PLINIO S.

ET ipse non aliud remedium dispicio, mi Secunde carissime, quam ut quantitas usurarum minuatur,quo facilius pecuniæ publicæ collocentur. Modum ejus ex copia eorum qui mutuabuntur tu constitues. Invitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex justitia nostrorum temporum.

LXIV.

LXIV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

SVmmas, domine, gratias ago, quod inter maximas occupationes, iis, de quibus te consului, me quoque regere dignatus es: quod nunc quoque facias, rogo. Adiit enim me quidam, indicavitque, adversarios suos à Servilio Calvo, clarissimo viro, in triennium relegatos, in provincia morari: illi contra, ab eodem se restitutos affirmaverunt, edictumque recitaverunt: qua causa necessarium credidi, rem integram ad te referre. Nam, sicut mandatis tuis cautum est ne restituam ab alio aut à me relegatos; ita de iis, quos alius relegaverit & restituerit, nihil comprehensum est. Ideo tu, domine, consulendus fuisti, quid observare me velles, tam, hercule, de iis quam de illis qui in perpetuum relegati, nec restituti, in provincia deprehenduntur. Nam hæc quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim adductus ad me in perpetuum relegatus à Julio Basso proconsule: ego, quia sciebam acta Bassi rescissa, datumque à Senatu jus omnibus de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium, interrogavi hunc quem relegaverat, an adiisset, docuissetque proconsulem: negavit. Per quod effectum est ut te consulerem, an reddendum eum pœnæ suæ, an gravius aliquid, & quid potissimum, constituendum putares & in hunc, & in eos, si qui forte in simili conditione invenirentur. Decretum Calvi & edictum, item decretum Bassi his literis subjeci.

LXV. TRAIANVS PLINIO S.

QVid in personam eorum statuendum sit; qui à Publio Servilio Calvo proconsule in triennium relegati, & mox ejusdem edicto restituti in provincia remanserunt, proxime tibi rescribam, quum causas hujus facti à Calvo requisiero. Qui

à Julio Basso in perpetuum relegatus est, cum per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se injuria relegatum, neque id fecerit, atque in provincia morari perseveraverit, vinctus mitti ad præfectos prætorii mei debet. Neque enim sufficit, eum pœnæ suæ restitui, quam contumaciâ elusit.

LXVI. C. PLINIUS TR. IMP. S.

QVum citarem judices, domine, conventum inchoaturus, Flavius Archippus vacationem petere cœpit, ut philosophus. Fuerunt qui dicerent, non modo liberandum eum judicandi necessitate, sed omnino tollendum de judicum numero, reddendumque pœnæ quam fractis vinculis evasisset. Recitata est sententia Velii Pauli proconsulis, qua probatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum: ille nihil proferebat quo restitutum se doceret. Allegabat tamen pro restitutione & libellum à se Domitiano datum, & epistolas ejus ad honorem suum pertinentes, & decretum Prusensium. Addebat his & literas tuas scriptas sibi: addebat & patris tui edictum, & epistolam, quibus confirmasset beneficia à Domitiano data. Itaque, quamvis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putavi, donec te consulerem de eo quod mihi constitutione tua dignum videbatur. Ea quæ sunt utrimque recitata, his literis subjeci.

EPISTOLA DOMITIANI AD TERENTIVM MAXIMVM.

FLavius Archippus philosophus impetravit à me, ut agrum ei DC circa Prusiadam, patriam suam, emi juberem, cujus reditu suos alere posset. Quod ei præstari volo: summam expensam liberalitati meæ feres.

EIVSDEM

EIVSDEM AD L. APPIVM MAXIMVM.

Archippum philosophum, bonum virum, & professioni suæ etiam moribus respondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, & plenam ei humanitatem tuam præstes in iis quæ verecunde à te desideraverit.

EDICTVM DIVI NERVÆ.

QVÆDAM SINE DVBIO, QVIRITES, IPSA FELICITAS TEMPORVM EDICIT, NEC SPECTANDVS EST IN IIS BONVS PRINCEPS,[10] QVIBVS ILLVM INTELLIGI SATIS EST, CVM HOC SIBI QVISQVE CIVIVM MEORVM SPONDERE POSSIT, ME SECVRITATEM OMNIVM QVIETI MEÆ PRÆTVLISSE, VT ET LIBENTER NOVA BENEFICIA CONFERREM, ET ANTE ME CONCESSA SERVAREM. NEC TAMEN ALIQVAM GAVDIIS PVBLICIS AFFERAT HÆSITATIONEM VEL EORVM QVI IMPETRAVERVNT DIFFIDENTIA, VEL EIVS MEMORIA QVI PRÆSTITIT, NECESSARIVM PARITER CREDIDI AC LÆTVM, OBVIAM DVBITANTIBVS INDVLGENTIAM MEAM MITTERE. NOLO EXISTIMET QVISQVAM, QVÆ ALIO PRINCIPE VEL PRIVATIM VEL PVBLICE CONSEQVVTVS, IDEO SALTEM A ME RESCINDI, VT POTIVS MIHI DEBEAT SI ILLA RATA ET CERTA FECERO: NEC GRATVLATIO VLLIVS INSTAVRATIS EGET PRECIBVS. ET QVI NON HABENT, ME, QVEM FORTVNA IMPERII VULTV MELIORE RESPEXIT, NOVIS BENEFICIIS VACARE PATIANTVR: ET EA DEMVM SCIANT ROGANDA ESSE QVÆ NON HABENT.

Epistola eivsdem ad Tvllivm Jvstvm.

Cum rerum omnium ordinatio, quæ prioribus temporibus inchoata consummataque sunt, observanda sit, tum epistolis etiam Domitiani standum est.

LXVII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Flavius Archippus per salutem tuam æternitatemque petit à me ut libellum, quem mihi dedit, mitterem tibi. Quod ego sic roganti præstandum putavi; ita tamen, ut missurum me, notum accusatrici ejus facerem, à qua & ipsa acceptum libellum his epistolis junxi, quo facilius, velut audita utraque parte, dispiceres quid statuendum putares.

LXVIII. TRAIANUS PLINIO S.

Potuit quidem ignorasse Domitianus in quo statu esset Archippus, quum tam multa ad honorem ejus pertinentia scriberet: sed meæ naturæ accommodatius est credere, etiam statui ejus subventum interventu principis: præsertim cum etiam statuarum ei honor toties decretus sit ab iis qui ignorabant quid de illo Paulus proconsul pronuntiasset. Quæ tamen, mi Secunde carissime, non eo pertinent, ut, si quid illi novi criminis objiciatur, minus de eo audiendum putes. Libellos Furiæ Primæ accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistolæ tuæ junxeras, legi.

LXIX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

Tu quidem, domine providentissime, vereris ne commissus flumini, atque ita mari, lacus effluat: sed ego in re præsenti invenisse videor quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim

enim lacus fossa usque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter & dirimi: sic consequemur ut nec vicino videatur flumini mistus, & sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile per illam brevissimam terram, quæ interjacebit, advecta fossa onera transponere in flumen. Quod ita fiet, si necessitas coget, & (spero) non coget. Est enim & lacus ipse satis altus, & nunc in contrariam partem flumen emittit; quod interclusum inde, & quo volumus aversum, sine ullius detrimento, lacus tantum aquæ, quantum nunc portat, effundet. Præterea per id spatium, per quod fossa facienda est, incidunt rivi: qui si diligenter colligantur, augebunt illud quod lacus dederit. Enimvero si placeat fossam longius ducere, & arctius pressam mari æquare, nec in flumen, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris servabit & reprimet quicquid è lacu veniet. Quorum si nihil nobis loci natura præstaret, expeditum tamen erat, cataractis aquæ cursum temperare. Verum & hæc & alia multo sagacius conquiret explorabitque librator, quem plane, domine, debes mittere, ut polliceris. Est enim res digna & magnitudine tua & cura. Ego interim Calphurnio Macro, clarissimo viro, auctore te, scripsi ut libratorem quammaxime idoneum mitteret.

LXX. TR. PLINIO S.

Manifestum est, mi Secunde carissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum, cum tam multa provisa habeat, per quę nec periclitetur exhauriri, & magis in usus nobis futurus sit. Elige igitur id quod præcipue res ipsa suaserit. Calphurnium Macrum credo fa-

ctorum, ut te libratore instruat: neque enim provinciæ istæ his artificibus carent.

LXXI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

MAgna, domine, & ad totam provinciam pertinens quæstio est de conditione & alimentis eorum quos vocant θρεπτούς. In qua ego, auditis constitutionibus principum, quia nihil inveniebam aut proprium, aut universale, quod ad Bithynos ferretur, consulendum te existimavi, quid observari velles. Neque enim putavi, posse me in eo, quod auctoritatem tuam posceret, exemplis esse contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur divi Augusti, ad Anniam pertinens: recitatæ & epistolæ divi Vespasiani ad Lacedæmonios, & divi Titi ad eosdem, dein ad Achæos: & Domitiani ad Avidium Nigrinum & Armenium Brocchum, proconsules, item ad Lacedæmonios: quæ ideo tibi non misi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei videbantur, & quia vera & emendata in scriniis tuis esse credebam.

LXXII. TR. PLINIO S.

QVæstio ista, quæ pertinet ad eos qui liberi nati, expositi, deinde sublati à quibusdam & in servitute educati sunt, sæpe tractata est: nec quicquam invenitur in commentariis eorum principum qui ante me fuerunt, quod ad omnes provincias sit constitutum. Epistolæ sane sunt Domitiani ad Avidium Nigrinum & Armenium Brocchum, quæ fortasse debeant observari: sed inter eas provincias de quibus rescripsit, non est Bithynia: & ideo nec assertionem denegandam iis qui ex ejusmodi causa in libertatem vindicabuntur, puto:

puto: neque ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum.

LXXIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

PEtentibus quibusdam, ut sibi reliquias suorum, aut propter injuriam vetustatis, aut propter fluminis incursum, aliaque his similia quæcunque, secundum exemplum proconsulum, transferre permitterem, quia sciebam in urbe nostra ex ejusmodi causis collegium pontificum adiri solere, te, domine, Maximum Pontificem, consulendum putavi quid observare me velis.

LXXIV. TR. PLINIO S.

DVrum est injungere necessitatem provincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas justas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum qui isti provinciæ præfuerunt, & ex causa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

LXXV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

QVærenti mihi, domine, Prusæ ubi posset balineum, quod indulsisti, fieri, placuit locus in quo fuit aliquando domus (ut audio) pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut fœdissima facies civitatis ornetur, atque etiam, ut ipsa civitas amplietur, nec ulla ædificia tollantur; sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem hujus domus conditio talis. Legaverat eam Claudius Polyænus Claudio Cæsari, jusseratque in peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo reditum aliquandiu civitas percepit: deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota collapsa est: ac jam pene nihil ex ea nisi solum

superest: quod tu, domine, sive donaveris civitati, sive vænire jusseris propter opportunitatem loci, pro summo munere accipiet. Ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare; eum autem locum, in quo ædificia fuerunt, exhedra & porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cujus beneficio elegans opus dignumque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quanquam mendosum, misi tibi; ex quo cognosces, multa Polyenum in ejusdem domus ornatum reliquisse, quæ, ut domus ipsa, perierunt: à me tamen, in quantum poterit, requirentur.

LXXVI. TR. PLINIO S.

POssumus apud Prusenses area ista cum domo collapsa, quam vacare scribis, ad extructionem balinei uti. Illud tamen parum expressisti, an ædes in peristylio Claudio facta esset. Nam si facta ædes esset, licet collapsa sit, religio ejus occupavit solum.

LXXVII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

POstulantibus quibusdam ut de agnoscendis liberis restituendisque natalibus, & secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Rufo, & secundum exempla proconsulum, ipse cognoscerem; respexi ad SC. pertinens ad eadem genera causarum, quod de his tantum provinciis loquitur, quibus proconsules præsunt: ideoque rem integram distuli, dum tu, domine, præceperis quid observare me velis.

LXXVIII. TR. PLINIO S.

SI mihi SC. miseris, quod hæsitationem tibi fecit, æstimabo an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, & natalibus suis restituendis.

LXXIX.

LXXIX. C. PLINIVS TR. IMP. S.

IVlius, domine, Largus, ex Ponto, nondum mihi visus, ac ne auditus quidem, sed judicio tuo credens, dispensationem quandam mihi erga te pietatis suæ ministeriumque mandavit. Rogavit enim testamento ut hereditatem suam adirem, cerneremque: ac deinde, perceptis quinquaginta millibus nummûm, reliquum omne Heracleotarum & Theanorum civitatibus redderem: ita ut esset arbitrii mei, utrum opera facienda, quæ honori tuó consecrarentur, putarem, an instituendos quinquennales agonas, qui Trajani appellentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi, ob hoc maxime, ut dispiceres, quid eligere debeam.

LXXX. TRAIANVS PLINIO S.

IVlius Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriæ ejus faciat, secundum cujusq; loci conditionem ipse dispice, & quod optimum existimaveris, sequere.

LXXXI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

PRovidentissime, domine, fecisti, quod præcepisti Calphurnio Macro, clarissimo viro, ut legionarium centurionem Byzantium mitteret. Dispice, an etiam Iuliopolitanis simili ratione consulendum putes: quorum civitas, cum sit perexigua, onera maxima sustinet, tantoque graviores injurias, quanto est infirmior, patitur. Quicquid autem Iuliopolitanis præstiteris, id etiam toti provinciæ proderit. Sunt enim in capite Bithyniæ, plurimisque per eam commeantibus transitum præbent.

LXXXII. TR. PLINIO S.

EA conditio est civitatis Byzantiorum, confluente undiq; in eam commeantium turba, ut, secundum consuetudinem præcedentium temporum, honoribus ejus præsidio centurionis legionarii consulendum habuerimus: si Iuliopolitanis succurrendum eodem modo putaverimus, onerabimus nos exemplo. Plures enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt. Tibi eam fiduciam diligentiæ habeo, ut credam te omni ratione id acturum, ne sint obnoxii injuriis. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coërceantur: aut, si plus admiserint quam ut in re præsenti sit satis, puniantur: si milites erunt, legatis eorum quæ deprehenderis, notum facies: aut, si in urbem versus venturi erunt, mihi scribes.

LXXXIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

CAutum est, domine, Pompeia lege, quæ Bithynis data est, ne quis capiat magistratum, neve sit in senatu minor annorum xxx: eâdem lege comprehensum est, ut qui ceperint magistratum, sint in senatu. Sequutum est dein edictum divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus & viginti capere. Quæritur ergo, an qui minor xxx annorum gessit magistratus, possit à censoribus in senatum legi, &, si potest, an ex iis quoque qui non gesserint, possit quis per eandem interpretationem ab ea ætate senator legi, à qua illis magistratum gerere permissum est. quod alioqui factitatum adhuc, & esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius, honestorum hominum liberos, quam è plebe in curiam admitti. Ego à destinatis censoribus quid sentirem interrogatus,

eos

eos quidem qui minores xxx annis gessissent magistratum, putabam posse in senatum & secundum edictum Augusti, & secundum legem Pompeiam, legi: quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis xxx permisisset, lex senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum. De his autem qui non gessissent, quamvis essent ætatis ejusdem cujus illi, quibus gerere permissum est, hæsitabam. Per quod effectum est ut te, domine, consulerem quid observari velles. Capita legis, tum edictum Augusti, literis subjeci.

LXXXIV. TR. PLINIO S.

INterpretationi tuæ, mi Secunde carissime, idem existimo; hactenus edicto divi Augusti novatam esse legem Pompeiam, ut magistratum quidem capere possint ii qui non minores duorum & viginti annorum essent: & qui accepissent, in senatum cujusque civitatis pervenirent. Ceterum, non capto magistratu, eos qui minores xxx annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cujusque non existimo legi posse.

LXXXV. C. PLINIUS TR. IMP. S.

QUum Prusæ ad Olympum, domine, publicis negotiis intra hospitium, eodem die exiturus, vacarem, Asclepiades magistratus indicavit appellatum me à Claudio Eumolpo, quum Coccianus Dion in bule assignari civitati opus, cujus curam egerat, vellet: tum Eumolpus assistens Flavio Archippo dixit; exigendam esse à Dione rationem operis, antequam reipub. traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adjecit etiam, esse in eodem opere positam tuam statuam, & corpora sepultorum, uxoris Dionis, & filiorum: postulavitque ut cognoscerem pro tribunali. Quod quum ego

me protinus facturum dilaturumque profectionem dixissem, ut longiorem diem ad instruendam causam darem, utque in alia civitate cognoscerem, petiit. Ego me auditurum Niceæ, respondi: ubi quum sedissem cogniturus, idem Eumolpus; tanquam adhuc parum instructus, dilationem petere cœpit: contra Dion, ut audiretur, exigere. Dicta sunt utrinque multa, etiam de causa: ego quum dandam dilationem & consulendum existimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi utrique parti, ut postulationum suarum libellos darent. Volebam enim te ipsorum potissimum verbis ea quæ erant proposita recognoscere. Et Dion quidem se daturum dixit: & Eumolpus respondit, complexurum se libello quæ reipublicæ peteret. Ceterum, quod ad sepultos pertinet, non accusatorem se, sed advocatum Flavii Archippi, cujus mandata pertulisset. Archippus, cui Eumolpus, sicut Prusæ, assistebat, dixit se libellum daturum: ita nec Eumolpus, nec Archippus, quam plurimis diebus exspectati, adhuc mihi libellos dederunt: Dion dedit, quem huic epistolæ junxi. Ipse in re præsenti fui, & vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam. Id autem, in quo dicuntur sepulti filii ejus, & uxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Te, domine, rogo, ut me in hoc præcipue genere cognitionis regere digneris, cum alioqui magna sit exspectatio, ut necesse sit in ea re quæ in confessum venit, & exemplis defenditur, deliberare.

LXXXVI. TR. PLINIO S.

POtuisti non hærere, mi Secunde carissime, circa id de quo me consulendum existimasti, cum propositum meum optime nosses, non ex me-

metu nec terrore hominum, aut criminibus majestatis, reverentiam nomini meo acquiri. Omissa ergo ea quæstione, quam non admitterem, etiamsi exemplis adjuvaretur, ratio totius operis effecti sub cura tua [11] Cocciano Dione excutiatur, cum & utilitas civitatis exigat, nec aut recuset Dion, aut debeat recusare.

LXXXVII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

Rogatus, domine, à Nicensibus publice per ea quæ mihi & sunt & debent esse sanctissima, id est, per æternitatem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non putavi negare: acceptumque ab his libellum, huic epistolæ junxi.

LXXXVIII. TR. PLINIO S.

Nicensibus, qui intestatorum suorum concessam vindicationem bonorum à divo Augusto affirmant, debebis vacare, contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Virdio Gemellino, & Epimacho, liberto meo, procuratoribus, ut, æstimatis etiam iis quæ contra dicuntur, quod optimum credideritis, statuatis.

LXXXIX. C. PLINIVS TR. IMP. S.

Opto, domine, & hunc natalem, & plurimos alios, quam felicissimos agas: æternaque laude florentem virtutis tuæ gloriam & incolumis & fortis aliis super alia operibus augeas.

XC. TRAIANVS PLINIO S.

Agnosco vota tua, mi Secunde carissime, quibus precaris ut plurimos & felicissimos natales, florente statu reipub. nostræ agam.

XCI. C.

XCI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

SInopenses, domine, aqua deficiuntur; quæ videtur & bona & copiosa ab sextodecimo milliario posse perduci. Est tamen statim ab capite paulo amplius mille passibus locus suspectus & mollis, quem ego interim explorari modico impendio jussi, an recipere & sustinere opus possit. Pecunia, curantibus nobis, contracta, non deerit, si tu, domine, hoc genus operis & salubritati & amœnitati valde sitientis coloniæ indulseris.

XCII. TR. PLINIO S.

VT cœpisti, Secunde carissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquæ ductus possit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo & viribus suis ipsa id assequi potest, cum plurimum ea res & salubritati & voluptati ejus collatura sit.

XCIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

AMisenorum civitas & libera & fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus suis utitur: in hac datum mihi publice libellum, ad Eranos pertinentem, his literis subjeci, ut tu, domine, dispiceres quid & quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

XCIV. TR. PLINIO S.

AMisenos, quorum libellum epistolæ tuæ junxeras, si legibus istorum, quibus de officio fœderis utuntur, concessum est Eranos habere, possumus quo minus habeant non impedire, eo facilius, si tali collatione, non ad turbas & illicitos cœtus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur.

In

In ceteris civitatibus, quæ nostro jure obstrictæ sunt, res hujusmodi prohibenda est.

XCV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

SVetonium Tranquillum, probissimum, honestissimum, eruditissimum virum, & mores ejus sequutus & studia, jampridem, domine, in contubernium assumpsi: tantoque magis diligere cœpi, quanto hunc propius inspexi. Huic jus trium liberorum necessarium faciunt duæ causæ. Nam & judicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus est: impetrandumque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegavit. Scio, domine, quantum beneficium petam, quod peto à te, cujus in omnibus desideriis meis plenissimam indulgentiam experior. Potes autem colligere quantopere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

XCVI. TR. PLINIO S.

QVam parce hæc beneficia tribuam, utique, mi Secunde carissime, hæret tibi, cum etiam in Senatu affirmare soleam, non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi; &, ut scias dedisse me jus trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione qua assuevi, referri in commentarios meos jussi.

XCVII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

SOlenne est mihi, domine, omnia de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio quid & quatenus aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitavi, sitne

fitne aliquod difcrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil à robuftioribus differant: deturne pœnitentiæ venia, an ei qui omnino Chriftianus fuit, defiffe non profit: nomen ipfum, etiamfi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in iis qui ad me tanquam Chriftiani deferebantur, hunc fum fequutus modum. Interrogavi ipfos, an effent Chriftiani: confitentes iterum ac tertio interrogavi, fupplicium minatus: perfeverantes duci juffi. Neque enim dubitabam, qualecunque effet quod faterentur, pervicaciam certe, & inflexibilem obftinationem debere puniri. Fuerunt alii fimilis amentiæ: quos, quia cives Romani erant, annotavi in urbem remittendos; mox ipfo tractu, ut fieri folet, diffundente fe crimine, plures fpecies inciderunt. Propofitus eft libellus fine auctore, multorum nomina continens, qui negarent fe effe Chriftianos, aut fuiffe, quum, præeunte me, deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc jufferam cum fimulacris numinum afferri, thure ac vino fupplicarent, præterea maledicerent Chrifto: quorum nihil cogi poffe dicuntur, qui funt revera Chriftiani. Ergo dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, effe fe Chriftianos dixerunt, & mox negaverunt: fuiffe quidem, fed defiffe, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, deorumque fimulacra venerati funt; ii & Chrifto maledixerunt. Affirmabant autem, hanc fuiffe fummam vel culpæ fuæ, vel erroris, quod effent foliti ftato die ante lucem convenire: carmenque Chrifto, quafi Deo, dicere fecum invicem: feque facramento non in fcelus aliquod obftringere, fed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem

fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam & immodicam, ideoque, dilata cognitione, ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est: quæ videtur sisti & corrigi posse. Certe satis constat, prope jam desolata templa cœpisse celebrari, & sacra solennia diu intermissa repeti: passimque vænire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inveniebatur; Ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si sit pœnitentiæ locus.

XCVIII. TR. PLINIO S.

Actum quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur & arguantur, puniendi sunt: ita tamen ut qui negaverit se Christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli, nullo

nullo crimine, locum habere debent. Nam & pessimi exempli, nec nostri seculi est.

XCIX. C. PLINIVS TR. IMP. S.

AMastrianorum civitas, domine, & elegans & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eandemque longissimam, plateam: cujus à latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re vero cloaca fœdissima: quæ sicut turpis & immundissima aspectu, ita pestilens est, odore teterrimo. Quibus ex causis, non minus salubritatis quam decoris interest, eam contegi: quod fiet, si permiseris, curantibus nobis ne desit quoque pecunia operi tam magno quam necessario.

C. TRAIANVS PLINIO S.

RAtionis est, mi Secunde carissime, contegi aquam istam quæ per civitatem Amastrianorum fluit, si detecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit, curaturum te secundum diligentiam tuam certum habeo.

CI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

VOta, domine, priorum annorum nuncupata alacres lætique persolvimus, novaque rursus, curante commilitonum & provincialium pietate, suscepimus: precati deos ut te remque publicam florentem & incolumem ea benignitate servarent quam super magnas plurimasque virtutes præcipue sanctitate consequi deorum honore meruisti.

CII. TR. PLINIO S.

SOlvisse vota diis immortalibus, te præeunte, pro mea incolumitate, & commilitones cum provincialibus lætissimo consensu, in futurumque nun-

nuncupasse, libenter, mi Secunde cariſſime, cognovi literis tuis.

CIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

DIem, in quem tutela generis humani feliciſſima ſucceſſione tranſlata eſt, debita religione celebravimus, commendantes diis, imperii tui auctoribus, & vota publica & gaudia.

CIV. TR. PLINIO S.

DIem imperii mei debita lætitia & religione à commilitonibus & provincialibus, præeunte te celebratum, libenter, mi Secunde cariſſime, cognovi literis tuis.

CV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

VAlerius, domine, Paulinus, excepto uno, jus Latinorum ſuorum mihi reliquit: ex quibus rogo tribus interim jus Quiritium des. Vereor enim ne ſit immodicum, pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam; qua debeo tanto modeſtius uti, quanto pleniorem experior. Sunt autem pro quibus peto, C. Valerius Æſtiæus, C. Valerius Dionyſius, C. Valerius Aper.

CVI. TR. PLINIO S.

CVm honeſtiſſime iis, qui apud fidem tuam à Valerio Paulino depoſiti ſunt, conſultum velis mature per me, iis interim, quibus nunc petiſti, ut ſcias dediſſe me jus Quiritium, referri in commentarios meos juſſi, idem facturus in ceteris pro quibus petieris.

CVII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

ROgatus, domine, à P. Accio Aquila, centurione cohortis ſextæ equeſtris, ut mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro ſtatu filiæ ſuæ im-

implorat, durum putavi negare, cum scirem quantam soleres militum precibus patientiam humanitatemque præstare.

CVIII. TRAIANVS PLINIO S.

LIbellum P. Accii Aquilæ, centurionis cohortis sextæ equestris, quem mihi misisti, legi: cujus precibus motus dedi filiæ ejus civitatem Romanam. Libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

CIX. C. PLINIVS TR. IMP. S.

QVid habere juris velis & Bithynas & Ponticas civitates in exigendis pecuniis, quæ illis vel ex locationibus, vel ex venditionibus aliisve causis debeantur, rogo, domine, rescribas. Ego inveni, à plerisque proconsulibus concessam eis protopraxiam, eamque pro lege valuisse. Existimo tamen tua providentia constituendum aliquid & sanciendum, per quod utilitatibus eorum in perpetuum consulatur. Nam quæ sunt ab aliis instituta, sint licet sapienter indulta, brevia tamen & infirma sunt, nisi illis tua contingat auctoritas.

CX. TRAIANVS PLINIO S.

QVo jure uti debeant Bithynæ vel Ponticæ civitates in iis pecuniis quæ ex quaque causa reipub. debebuntur, ex lege cujusque animadvertendum est. Nam si habent privilegium quo ceteris creditoribus anteponantur, custodiendum est: si vero non habent, in injuriam privatorum id dari à me non oportebit.

CXI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

ECdicus, domine, Amisenorum civitatis petebat apud me à Iulio Pisone denariorum circiter XL millia, donata ei publice ante XX annos, & bule & eccle-

ecclesia consentiente : utebaturque mandatis tuis, quibus ejusmodi donationes vetantur. Piso contra, plurima se in remp. contulisse, ac prope totas facultates erogasse, dicebat. Addebat etiam temporis spatium, postulabatque ne id quod pro multis & olim accepisset, cum eversione reliquæ dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimavi, ut te, domine, consulerem quid sequendum putares.

CXII. TRAIANVS PLINIO S.

SIcut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, ne multorum securitas subruatur, factas ante aliquantum temporis retractari atque in irritum vindicari non oportet. Quicquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cujusque loci, quam pecuniæ publicæ consultum volo.

CXIII. C. PLINIVS TR. IMP. S.

LEx Pompeia, domine, qua Bithyni & Pontici utuntur, eos qui in bulen à censoribus leguntur, dare pecuniam non jubet : sed iis quos indulgentia tua quibusdam civitatibus super legitimum numerum adjicere permisit, & singula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul eos etiam qui à censoribus legerentur, duntaxat in paucissimis civitatibus aliud aliis jussit inferre. Superest ergo, ut ipse dispicias an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum mansurum est, à te constitui decet, cujus factis dictisque debetur æternitas.

CXIV. TRAIANVS PLINIO S.

HOnorarium decurionatus omnes qui in quaque civitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant necne, in universum à me non potest statui. Id ergo quod semper tutissimum est, sequendam cujusque civitatis legem, puto scilicet adversus eos qui inviti fiunt decuriones, existimo id acturos ut erogatio ceteris præferatur.

CXV. C. PLINIVS TR. IMP. S.

LEge, domine, Pompeia permissum Bithynicis civitatibus adscribere sibi quos vellent cives, dum civitatis non sint alienæ, sed suarum quisque civitatum quæ sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de causis è senatu à censoribus ejiciantur: inter quas nihil de cive alieno cavetur. Inde me quidam ex censoribus consulendum putaverunt, an ejicere deberent eum qui esset alterius civitatis. Ego, quia lex sicut adscribi civem alienum vetabat, ita ejici è senatu ob hanc causam non jubebat: præterea quia ab aliquibus affirmabatur mihi in omni civitate plurimos esse buleutas ex aliis civitatibus, futurumq; ut multi homines multæque civitates concuterentur ea parte legis quæ jampridem consensu quodam exolevisset, necessarium existimavi consulere te quid servandum putares. Capita legis his literis subjeci.

CXVI. TRAIANVS PLINIO S.

MErito hæsisti, Secunde carissime, quid à te rescribi oporteret censoribus consulentibus an legerent in senatum aliarum civitatum, ejusdem tamen provinciæ, cives. Nam & legis auctoritas, & longa consuetudo usurpata contra legem, in diversum movere te potuit. Mihi hoc temperamen-

ramentum ejus placuit, ut ex præterito nihil 12 novaremus, ſed manerent, quamvis contra legem, adſciti quarumcunque civitatum cives, in futurum autem lex Pompeia obſervaretur: cujus vim ſi retro quoque velimus cuſtodire, multa neceſſe eſt perturbari.

CXVII. C. PLINIUS TR. IMP. S.

QUi virilem togam ſumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magiſtratum, vel opus publicum dedicant, ſolent totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binoſque denarios vel ſingulos dare: quod an celebrandum, & quatenus, putes, rogo ſcribas. Ipſe enim, ſicut, (arbitror non imprudenter) præſertim ex ſolennibus cauſis, concedendum juſſi invitationes; ita vereor, ne ii, qui mille homines, interdum etiam plures, vocant, modum excedere, & in ſpeciem diamones incidere videantur.

CXVIII. TR. PLINIO S.

MErito vereris, ne in ſpeciem diamones incidat invitatio, quæ & in numero modum excedit, & quaſi per corpora, non viritim ſingulos ex notitia, ad ſolennes ſportulas contrahit. Sed ego ideo prudentiam tuam elegi, ut formandis iſtius provinciæ moribus ipſe moderareris & ea conſtituas, quæ ad perpetuam ejus provinciæ quietem eſſent profutura.

CXIX. C. PLINIUS TR. IMP. S.

AThletæ, domine, ea quæ pro Iſelaſticis certaminibus conſtituiſti, deberi ſibi putant ſtatim ex eo die quò ſunt coronati. Nihil enim referre, quando ſint patriam invecti, ſed quando certamine vicerint, ex quo invehi poſſint. Ego contra

scribo Iselasticorum nomine.[13] itaque eorum vehementer addubitem an sit potius id tempus quo εἰσήλασαν intuendum. Iidem obsonia petunt pro eo agone qui à te Iselasticus factus est, quamvis vicerint ante quam fieret. Aiunt enim congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus quæ esse Iselastica, postquam vicerunt, desierunt; ita pro iis dari quæ esse cœperunt. Hîc quoque non mediocriter hæreo, ne cujusquam retro habeatur ratio: dandumque quod tunc, quum vincerent, non debebatur. Rogo ergo, ut dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.

CXX. TR. PLINIO S.

ISelasticum tunc primum mihi videtur incipere deberi, quum quis in civitatem suam ipse εἰσήλασεν. Obsonia eorum certaminum quæ Iselastica esse placuit mihi, si ante Iselastica non fuerunt, retro non debentur. Nec proficere pro desiderio athletarum potest,[14] tam eorum quæ postea Iselastica lege constitui, quam quum vincerent esse desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus quæ ante perceperant, non revocantur.

CXXI. C. PLINIVS TR. IMP. S.

VSque in hoc tempus, domine, neque cuiquam diplomata commodavi, neque in rem ullam, nisi tuam, misi. quam perpetuam servationem meam quædam necessitas rupit. Vxori enim meæ, audita morte avi, volenti ad amitam suam excurrere, usum eorum negare durum putavi, cum talis officii gratia in celeritate consisteret; sciremque te rationem itineris probaturum, cujus causa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi parum gratus tibi fore

fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc unum, quod me debere sciebam indulgentiæ tuæ, quod fiducia ejus, quasi consulto te, non dubitavi facere; quem si consuluissem, sero fecissem.

CXXII. TR. PLINIO S.

Merito habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei. Nec dubitandum fuisset, si expectasses donec me consuleres an iter uxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, [15] adjuvandum esset, usum eorum intentioni non profuisse, cum apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam adventus sui augere.

FINIS.





C. PLINII CÆCILII SECVNDI CONSVLIS PANEGYRICVS, NERVÆ TRAJANO AVGVSTO DICTVS.



ENE ac ſapienter, Patres C. majores inſtituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus capere: quod nihil rite, nihilque providenter homines ſine deorum immortalium ope, conſilio, honore auſpicarentur. Qui mos cui potius quam conſuli? aut quando magis uſurpandus colendusque eſt, quam quum imperio ſenatus, auctoritate reipublicæ ad agendas optimo principi gratias excitamur? Quod enim præſtabilius eſt aut pulchrius munus deorum, quam caſtus & ſanctus & diis ſimillimus princeps? Ac, ſi adhuc dubium fuiſſet, forte caſuque rectores terris, an aliquo numine darentur, principem tamen noſtrum liqueret divinitus conſtitutum. Non enim occulta poteſtate fatorum, ſed ab Jove ipſo coram ac palam repertus, electus eſt. quippe inter aras & altaria, eodemque loci, quem deus ille tam manifeſtus ac præſens quam cælum ac ſidera inſedit. Quo magis aptum piumque eſt, te Jupiter optime maxime, antea conditorem, nunc conſervatorem imperii noſtri, precari ut mihi

mihi digna consule, digna senatu, digna principe contingat oratio: utque omnibus quæ dicentur à me, libertas, fides, veritas constet: tantumque à specie adulationis absit gratiarum actio mea, quantum abest à necessitate. Equidem non consuli modo, sed omnibus civibus enitendum reor nequid de principe nostro ita dicant, ut idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ quas metus exprimebat: nihil quale antea dicamus: nihil enim quale antea patimur: nec eadem de principe palam quæ prius, prædicemus: neque enim eadem secreto loquimur quæ prius. Discernatur orationibus nostris diversitas temporum, & ex ipso genere gratiarum agendarum intelligatur, cui, quando sint hactenus ut deo, nunc nusquam, ut numini blandiamur. Non enim de tyranno, sed de cive: non de domino, sed de parente loquimur. Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quod unum ex nobis putat: nec minus hominem se quam hominibus præesse meminit. Intelligamus ergo bona nostra, dignosque nos illius usu probemus, atque identidem cogitemus, si majus principibus præstemus obsequium qui servitute civium, quam qui libertate lætantur. Et populus quidem Romanus dilectum principum servat: quantoque paulo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat: quibusque aliquando clamoribus gestum alterius & vocem, hujus pietatem, abstinentiam, mansuetudinem laudat. Quid nos ipsi? divinitatem principis nostri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, ut amor & gaudium tulit, celebrare universi solemus? Iam, quid tam civile, tam senatorium, quam illud additum à nobis optimi cognomen? quod peculiare hujus

& proprium arrogantia priorum principum fecit. Enimvero quam commune, quam ex æquo, quod felices nos felicem illum prædicamus? alternisque votis hæc faciat, hæc audiat, quasi non dicturi nisi fecerit, comprecamur? Ad quas ille voces lacrymis etiam ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim, sentitque, sibi non principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore servavimus, hoc singuli quoque meditati teneamus: sciamusque nullum esse neque sincerius neque acceptius genus gratiarum, quam quod illas acclamationes æmulemur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo ut orationem meam ad modestiam principis moderationemque submittam: nec minus considerabo quid aures ejus pati possint, quam quid virtutibus debeatur. Magna & inusitata principis gloria, cui gratias acturus non tam vereor ne me in laudibus suis parcum quam ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas sola circumstat. nam merenti gratias agere facile est, patres conscripti. non enim periculum est ne, quum loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat: quum de frugalitate, luxuriam: quum de clementia, crudelitatem: quum de liberalitate, avaritiam: quum de benignitate, livorem: quum de continentia, libidinem: quum de labore, inertiam: quum de fortitudine, timorem. Ac ne illud quidem vereor, ne gratus ingratusve videar, prout satis aut parum dixero. Animadverto enim etiam deos ipsos non tam accuratis adorantium precibus quam innocentia & sanctitate lætari: gratioremque existimari qui delubris eorum puram castamque mentem quam [1] qui meditatum carmen intulerit. Sed parendum est senatusconsulto, [2] quod ex utilitate publica pla-

placuit ut consulis voce sub titulo gratiarum agendarum, boni principes quæ facerent recognoscerent: mali, quæ facere deberent. Id nunc eo magis solenne ac necessarium est, quod parens noster privatas gratiarum actiones cohibet & comprimit: intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod senatus juberet. Vtrunque, Cæsar Auguste, moderate, & quod alibi tibi gratias agi non finis, & quod hîc finis. nòn enim à teipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur. Cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua prædicare, sed audire tibi necesse est. Sæpe ego mecum, P.C. tacitus agitavi qualem quantumque esse oporteret cujus ditione nutuque maria, terræ, pax, bella regerentur: quum interea fingenti formantique mihi principem, quem æquata diis immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similē huic quem videmus.[3] Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace: alium toga, sed non & arma honestarunt: reverentiam ille terrore, alius amorem humanitate captavit: ille quæsitam domi gloriam, in publico, hic in publico partam, domi perdidit: postremo adhuc nemo extitit cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At principi nostro quanta concordia, quantusq; concentus omnium laudum, omnisq; gloriæ contigit, ut nihil severitati ejus hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil majestati humanitate detrahatur. Iam firmitas, jam proceritas corporis, jam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc, ætatis indeflexa maturitas, nec sine quodam munere deûm festinatis senectutis insignibus ad augendam majestatem ornata cæsaries, nonne longe lateque principem ostentant? Talem esse oportuit quem non bella civilia, nec armis oppressa respublica, sed pax & ad-

optatio, & tandem exorata terris numina dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem quem homines & quem dii fecissent? quorum quidem in te, Cæsar, judicium & favor, tunc statim quum ad exercitum proficiscereris, & quidem inusitato enituit. Nam ceteros principes aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus avium consulentibus nuntiavit: tibi ascendenti de more Capitolium, quanquam non id agentium, civium clamor, ut jam principi, occurrit. Siquidem omnis turba quæ limen insederat, ad ingressum tuum foribus reclusis, jam quidem ut tunc arbitrabatur, deum, ceterum ut docuit eventus, te consalutavit imperatorem: nec aliter à cunctis omen acceptum est. Nam ipse intelligere nolebas: recusabas enim imperare, recusabas quod bene erat imperaturo: igitur cogendus fuisti. Cogi porro non poteras, nisi periculo patriæ & [4] mutatione reipub. obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi servandum fuisset. Quare ergo illum ipsum furorem, motumque castrensem reor extitisse, quia magna vi magnoque terrore modestia tua vincenda erat. At sicut maris cælique temperiem turbines tempestatesque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam, illum tumultum præcessisse crediderim. Habet has vices conditio mortalium, ut adversa ex secundis, ex adversis secunda noscantur. Occultat utrorumque semina deus, & plerumque bonorum malorumque causæ sub diversa specie latent. Magnum quidem illud seculo dedecus, magnum reipub. vulnus impressum est. Imperator, & parens generis humani obsessus, captus, inclusus: ablata mitissimo seni servandorum hominum potestas: ereptumque principi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur. Si tamen hæc

hæc ſola erat ratio quæ te publicæ ſalutis gubernaculis admoveret, prope eſt ut exclamem, tanti fuiſſe. Corrupta eſt diſciplina caſtrorum, ut tu corrector emendatorque contingeres: inductum peſſimum exemplum, ut optimum opponeretur: poſtremo coactus princeps quos nollet occidere, ut daret principem qui cogi non poſſet. Olim tu quidem adoptari merebare: ſed neſciſſemus quantum tibi deberet imperium, ſi ante adoptatus eſſes. Expectatum eſt tempus in quo liqueret non tam accepiſſe te beneficium quam dediſſe. Confugit in ſinum tuum concuſſa reſpub. ruenſque imperium ſuper imperatorem, imperatoris tibi voce delatum eſt. Imploratus adoptione, & accitus es. Vt olim duces magni à peregrinis externiſque bellis ad opem patriæ ferendam revocari ſolebant, ita filius ac parens uno eodemque momento rem maximam invicem præſtitiſtis. Ille tibi imperium dedit, tu illi reddidiſti. Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiendo feciſti, immo ultro dantem obligaſti. Communicato enim imperio ſollicitior tu, ille ſecurior factus eſt. O novum atque inauditum ad principatum iter! non te propria cupiditas, proprius metus, ſed aliena utilitas, alienus timor principem fecit. Videaris licet quod eſt ampliſſimum conſequutus inter homines: felicius tamen erat illud quod reliquiſti, ſub bono principe privatus eſſe deſiiſti. Aſſumptus es in laborum curarumq; conſortium, nec te læta & proſpera ſtationis iſtius, ſed aſpera & dura ad capeſſendam eam compulerunt: ſuſcepiſti imperium poſtquam alium ſuſcepti pœnitebat. Nulla adoptati cum eo qui adoptabat, cognatio, nulla neceſſitudo, niſi quod uterque optimus erat, dignuſque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es,

 non

non ut prius alius atque alius in gratiam uxoris: ascivit enim te filium non vitricus, sed princeps: eodemque animo divus Nerva pater tuus factus est, quo erat omnium. Nec decet aliter filium assumi, si assumatur à principe. An senatus populique Romani exercitus provincias, socios transmissurus uni, successorem è sinu uxoris accipias? summæque potestatis heredem tantum intra domum tuam quæras? non per totam civitatem circumferas oculos, & hunc tibi proximum, hunc conjunctissimum existimes, quem optimum, quem diis simillimum inveneris? Imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. non enim servulis tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessario herede, sed principem civibus daturus imperator. Superbum istud & regium, nisi adoptes eum quem constet imperaturum fuisse, etiamsi non adoptasses. Fecit hoc Nerva, nihil interesse arbitratus, genueris an elegeris: si perinde sine judicio adoptentur liberi ac nascuntur, nisi tamen quod æquiore animo ferunt homines quem princeps parum feliciter genuit, quam quem male elegit. Sedulo ergo vitavit hunc casum, nec judicium hominum, sed deorum etiam in consilium assumpsit. Itaque non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante pulvinar Iovis optimi maximi, adoptio peracta est: qua tandem non servitus nostra, sed libertas & salus & securitas fundabatur. Sibi enim dii gloriam illam vendicaverunt: horum opus, horum illud imperium, Nerva tamen minister fuit: uterque qui adoptaret tam paruit quam tu qui adoptabaris. Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, ut invicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret: hanc imperator Nerva in gremio Iovis collo-

collocarat, quum repente solito major & augustior, advocata hominum concione deorumque, te filium sibi, hoc est, unicum auxilium, fessis rebus assumpsit. Inde quasi deposito imperio qua securitate, qua gloria lætus? nam quantulum refert deponas an partiaris imperium, nisi quod difficilius hoc est, non secus ac præsenti tibi innixus, tuis humeris se patriamque sustentans, tua juventa, tuo robore invaluit: statim consedit omnis tumultus. Non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati: atque adeo temere fecerat Nerva si adoptasset alium. Oblitine sumus ut nuper post adoptionem non desierit seditio, sed cœperit? irritamentum istud irarum, & fax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, ut dare non posset imperium imperator qui reverentiam amiserat? auctoritate ejus effectum est cui dabatur. Simul filius, simul Cæsar, mox imperator, & consors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter, & statim factus es, quæ proxime parens verus tantum in alterum filium contulit. Magnum hoc tuæ moderationis indicium, quod non solum successor imperii, sed particeps etiam sociusque placuisti. Nam successor, etiamsi nolis, habendus es: non es habendus socius, nisi velis. Credentne posteri, patritio & consulari, & triumphali patre genitum, quum fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem quum Germaniæ præsideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum, ut imperator fieret agitasse? nihil fecisse, nisi quod meruit & paruit. Paruisti enim Cæsar, & ad principatum obsequio pervenisti: nihilque magis à te subjecti animo factum est, quam quod imperare cœpisti. Jam Cæsar, jam imperator, jam Germa-

nicus, absens & ignarus, & post tanta nomina quantum ad te pertinet, privatus. Magnum videretur, si dicerem, Nescisti te imperatorem futurum: eras imperator, & esse te nesciebas. Vt vero ad te fortunæ tuæ nuntius venit, malebas quidem hoc esse quod fueras, sed non erat liberum. Annon obsequereris principi civis; legatus imperatori? filius patri? ubi deinde disciplina? ubi mos à majoribus traditus, quodcunque imperator munus injungeret, æquo animo paratoque subeundi? Quid enim si provincias ex provinciis, ex bellis bella mandaret? Eodem illo uti jure posse putes, quum ad imperium revocet, quo sit usus quum ad exercitum miserit; nihilque interesse, ire legatum, an redire principem jubeat, nisi quod major sit obsequii gloria in eo quod quis minus velit. Augebat auctoritatem jubentis, in summum discrimen auctoritas ejus adducta: utq; magis parendum imperanti putares efficiebatur, eo quod ab aliis minus parebatur. ad hoc audiebas senatus populique consensum. Non unius Nervę judicium illud; illa electio fuit. nam qui ubique sunt homines, hoc idem votis expetebant: ille tantum jure principis occupavit, primusque fecit quod omnes facturi erant: nec hercule tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset antequam fieret. At quo temperamento, dii boni, potestatem tuam fortunamque moderatus es? Imperator titulis, & imaginibus, & signis: ceterum modestia, labore, vigilantia, dux & legatus, & miles: quum jam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires, neque aliud tibi ex illa adoptione, quam filii pietatem, filii obsequium assereres, longamque huic nomini ætatem, longam gloriam precarêre: jam te providentia deorum primum in locum provexerat, tu adhuc

adhuc in secundo resistere, atque etiam senescere optabas: privatus tibi videbaris quandiu imperator & alius esset. Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni utile fuit, quem dii cælo vendicaverunt, ne quid post illud divinum & immortale factum, mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, ut novissimum esset, auctoremque ejus statim consecrandum, ut quandoque inter posteros quæreretur an illud jam deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens quam quia tuus. Ingens gloria, ingensque fama, quum abunde expertus esset quam bene humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit: eo ipso carus omnibus ac desiderandus, quod prospexerat ne desideraretur. quem tu lacrymis primum, ita ut filium decuit, mox templis honestasti: non imitatus illos qui hoc idem, sed alia mente, fecerunt. Dicavit cælo Tiberius Augustum, sed ut majestatis [5] numen induceret: Claudium Nero, sed ut irrideret: Vespasianum Titus, Domitianus Titum: sed ille, ut dei filius, hic, ut frater videretur: tu sideribus patrem intulisti, non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc quum fit ab his qui & sese deos putant: sed licet illum aris, pulvinaribus, flamine colas, non alio magis tamen deum & facis & probas quam quod ipse talis es. In principe enim qui electo successore fato concessit, una itemque certissima divinitatis fides est, bonus successor. Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ accessit? num hos proximos divinitate parentum desides ac superbos, potius quam illos veteres & antiquos æmuleris, qui hoc ipsum imperium peperêre, quod modo hostes in-

vaserant contempserantque? cujus pulsi fugatique, non aliud magis habebatur indicium, quam quod triumpharetur. Ergo sustulerant animos, & jugum excusserant: nec jam nobiscum de sua libertate, sed de nostra servitute, certabant: ac ne inducias quidem, nisi æquis conditionibus inibant: legesque ut acciperent, dabant. At nunc rediit omnibus terror & metus, & votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem unum ex illis veteribus & priscis, quibus imperatorium nomen addebant contecti cædibus campi,& infecta victoriis maria. Accipimus obsides ergo, non emimus: nec ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur: ut vicerimus: rogant, supplicant; largimur, negamus. utrunque ex imperii majestate. Agunt gratias qui impetraverunt. non audent queri quibus negatum est. An audeant qui sciant te assedisse ferocissimis populis eo ipso tempore quod amicissimum illis, difficillimum nobis, quum Danubius ripas gelu jungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat: quum feræ gentes non telis magis, quam suo cælo, suo sidere armantur? Sed ubi in proximo tu, non secus ac si mutatæ temporum vices essent, illi quidem latibulis suis clausi tenebantur, nostra agmina percursare ripas, & aliena occasione si permitteres uti, ultroque hyemem suam barbaris inferre gaudebant. Hæc tibi apud hostes veneratio. Quid apud milites, quam admirationem quemadmodum comparasti, quum tecum inediam, tecum ferrent sitim? quum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium pulverem sudoremque misceres? nihil à ceteris, nisi robore ac præstantia, differens, quum libero Marte, nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata susciperes, alacer vir-

virtute militum, & lætus quoties aut caſſidi tuæ aut clypeo gravior ictus incideret? Laudabas quippe ipſe ferientes, hortabariſque ut auderent: & audebant jam, quum ſpectator moderatorque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares: ac ſi quid durius accipienti videretur, ipſe vibrares. Quid quum ſolatium feſſis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, niſi commilitonum ante luſtraſſes: nec requiem corpori, niſi poſt omnes, dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, ſi inter Fabricios & Scipiones & Camillos talis eſſet. Tunc enim illum imitationis ardor, ſemperque melior aliquis accenderet: poſtquam vero ſtudium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore tranſlatum eſt, poſtquam exercitationibus noſtris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut civica, ſed Græculus magiſter aſſiſtit, quam magnum eſt unum ex omnibus patrio more patria virtute lætari, & ſine æmulo, ac ſine exemplo ſecum certare, ſecum contendere: ac ſicut imperat ſolus, ſolum ita eſſe qui debeat imperare? Nonne incunabula hæc tibi Cæſar, & rudimenta, quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augeres, nomenque Germanici jam tum mererêre? quum ferociam ſuperbiamque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes? Rhenumque & Euphratem admirationis tuæ fama conjungeres? quum orbem terrarum non pedibus magis quam laudibus peragrares? apud eos ſemper major & clarior quibus poſtea contigiſſes? Et necdum imperator, necdum dei filius eras, Germaniamque cum plurimæ gentes, ac prope infinita vaſtitas interjacentis ſoli, tum Pyrenæus, Alpes, immenſique alii montes, niſi his compararentur, muniunt diri-

dirimuntque, per hoc omne ſpatium quum legiones duceres, ſeu potius (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum unquam, non equum reſpexiſti. Levis hic, non ſubſidium itineris, ſed decus, & cum ceteris ſubſequebatur, ut cujus nullus tibi uſus, niſi quum die ſtativorum proximum campum alacritate, diſcurſu, pulvere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multum eſt quod perſeveraſti, plus tamen quod non timuiſti ne perſeverare non poſſes. Nec dubito quin ille qui te inter [6] illa Germaniæ bella ab Hiſpania uſque, ut validiſſimum præſidium exciverat, iners ipſe, alieniſque virtutibus tunc quoque invidus imperator, quum ope earum indigeret, tantam admirationem tui, non ſine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Iove poſt ſævos labores, duraque imperia regi ſuo indomitus ſemper indefeſſuſque referebat: quum aliis ſuper alias expeditionibus munere alio dignus invenireris. Tribunus vero disjunctiſſimas terras teneris adhuc annis viri firmitate luſtraſti: jam tunc præmonente fortuna ut diu [7] penitus perdiſceres quæ mox præcipere deberes. Neque enim proſpexiſſe caſtra, brevemque militiam quaſi tranſiſſe contentus, ita egiſti tribunum, ut eſſe ſtatim dux poſſes, nihilque diſcendum haberes tempore docendi. Cognoviſti per ſtipendia decem, mores gentium, regionum ſitus, opportunitates locorum, & diverſam aquarum cælique temperiem, ut patrios fontes, patriumque ſidus ferre conſueſti: quoties equos, quoties emerita arma mutaſti. Veniet ergo tempus quo poſteri viſere, viſendum tradere minoribus ſuis geſtient, quis ſudores tuos hauſerit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ ſomnum ſaxa prætexerint, quod denique tectum magnus hoſpes impleveris, ut

ut tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia iisdem in locis monstrabantur. Verum hæc olim, in præsentia quidem quisquis paulo vetustior miles, hic te commilitone censetur. Quotus enim quisque cujus tu non ante commilito quam imperator? Inde est quod prope omnes nomine appellas, quod singulorum fortia facta commemoras, nec habent adnumeranda tibi pro republica vulnera quibus statim laudator & testis contigisti. Sed magis prædicanda moderatio tua, quod innutritus bellicis laudibus, pacem amas: nec quia vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Iovi laurus, idcirco ex occasione omni quæris triumphos, non times bella, nec provocas. Magnum est, imperator Auguste, magnum est stare in Danubii ripa, si transeas certum triumphi, nec decertare cupere cum recusantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. Nam ut ipse nolis pugnare, moderatio: fortitudo tua præstat ut neque hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non inanes currus, nec falsæ simulacra victoriæ: sed imperatore veram ac solidam gloriam reportante, tranquillitatem, & tamen confessa hostium obsequia, ut vincendus nemo fuerit. pulchrius hoc omnibus triumphis. neque enim unquam nisi ex contemptu imperii nostri factum est ut vinceremus. Quod si quis barbarus rex eo insolentiæ furorisque processerit, ut iram tuam indignationemque mereatur, næ ille, sive interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, ut subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illatasque sibi non esse classes nostras, sed terras ipsas arbitretur. Videor jam cer-

nere

nere non spoliis provinciarum, & extorto sociis auro, sed hostilibus armis, captorumque regum catenis triumphum gravem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora
8 vocitare. Videor intueri in manibus sequentem, mox ipsum te sublimem instantemq; curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clypeos quos ipse perfoderis. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat: nec modo telorum tuorum, sed etiam oculorum minarumque conjectum, toto campo totoque exercitu opposito, perhorrescat. Meruisti proxima moderatione ut quandocunque te vel inferre vel propulsare bellum coëgerit imperii dignitas, non ideo vicisse videaris ut triumphares, sed triumphare quia viceris. Aliud ex alio mihi occurrit. Quam speciosum est quod disciplinam castrorum lapsam extinctamque resovisti, depulso prioris seculi malo, inertia, & contumacia, & dedignatione parendi! Tutum est reverentiam, tutum caritatem mereri. Nec ducum quisquam, aut non amari à militibus, aut amari timet: & inde offensæ gratiæque pariter securi instant operibus, adsunt exercitationibus, arma, mœnia, viros aptant. Quippe non is princeps qui sibi imminere, sibi intendi putet quod in hostes paretur: quæ persuasio fuit illorum qui hostilia quum facerent, timebant. Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modo, sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari retundique gaudebant. Duces porro nostri non tam regum ceterorum quam suorum principum insidias, nec tam hostium quam commilitonum manus ferrumque metuebant. Est hæc natura sideribus, ut parva & exilia validiorum exortus obscuret: similiter imperato-

ris

ris adventu legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen major omnibus quidem eras, sed sine ullius diminutione major: eandem auctoritatem præsente te quisque quam absente, retinebat. Quin etiam plerisque ex eo reverentia accesserat, quod tu quoque illos reverebare. Itaque perinde summis atque infimis carus, sic imperatorem commilitonemque miscueras, ut studium omnium laboremque & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps sociusque relevares. Felices illos quorum fides & industria non per internuntios & interpretes, sed ab ipso te nec auribus tuis, sed oculis, probantur. Consecuti sunt ut absens quoque de absentibus nemini magis quam tibi crederes. Iam te civium desideria revocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriæ, iter inde placidum, ac modestum, ut plane à pace redeuntis. Nec vero ego in laudibus tuis ponam quod adventum tuum non pater quisquam, non maritus expavit. Affectata aliis castitas, tibi ingenita & innata, interque ea quæ imputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium: annona, quæ ceteris. Ad hoc, comitatus accinctus & parens. diceres magnum aliquem ducem, & te potissimum ad exercitus ire. Adeo nihil, aut certe parum intererat inter imperatorem factum, & brevi futurum. Quam dissimilis nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, quum abactus hospitum exerceret, omniaq; dextra lævaq; perusta & attrita, ut si vis aliqua, vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Persuadendũ provinciis erat illud iter, Domitiani fuisse, non principis. Itaque non tam pro tua gloria quam pro utilitate communi, edicto subjecisti quid in utrunque vestrum esset impen-

penſum. Aſſueſcat imperator, cum imperio calculum ponere: ſic exeat, ſic redeat, tanquam rationem redditurus. edicat quid abſumpſerit. Ita fiet ut non abſumat quod pudeat dicere: præterea futuri principes, velint, nolint, ſciant [9] tamen. Conſtet, propoſitiſque duobus exemplis meminerint, perinde conjecturam de moribus ſuis homines eſſe facturos, prout hoc vel illud elegerint. Nonne his tot tantiſque meritis novos aliquos honores, novos titulos merebare? at tu etiam nomen patris patriæ recuſabas. Quam longa nobis cum modeſtia tua pugna? quam tarde vicimus? Nomen illud quod alii primo ſtatim principatus die, ut imperatoris & Cæſaris receperunt, tu uſque eo diſtuliſti, donec tu quoque, beneficiorum tuorum parciſſimus æſtimator, jam te mereri fatereris? Itaque ſoli omnium contigit tibi ut pater patriæ eſſes antequam fieres. Eras enim in animis, in judiciis noſtris: nec publicæ pietatis intererat quid vocarêre, niſi quod ingrata ſibi videbatur, ſi te imperatorem potius vocaret & Cæſarem, quum patrem experiretur. Quod quidem nomen qua benignitate, qua indulgentia exerces! ut cum civibus tuis, quaſi cum liberis parens, vivis! ut reverſus imperator, qui privatus exieras, agnoſcis, agnoſceris! eoſdem nos, eundem te putas: par omnibus, & hoc tantum ceteris major, quo melior. Ac primum qui dies ille quo expectatus deſideratuſque urbem tuam ingreſſus es? Iam hoc ipſum quod ingreſſus es, quam mirum lætumque? Nam priores invehi & importari ſolebant: non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, ſed humeris hominum, quod arrogantius erat: tu ſola corporis proceritate elatior aliis & excelſior, non de patientia noſtra quendam triumphum, ſed de ſuper-

ſuperbia principum egiſti. Ergo non ætas quenquam, non valetudo, non ſexus retardavit quominus oculos inſolito ſpectaculo impleret. Te parvuli noſcere, oſtentare juvenes, mirari ſenes, ægri quoque neglecto medentium imperio ad conſpectum tui, quaſi ad ſalutem ſanitatemque, prorepere. Inde alii ſe ſatis vixiſſe te viſo, te recepto: alii nunc magis eſſe vivendum prædicabant. Fœminas etiam tunc fœcunditatis ſuæ maxima voluptas ſubiit, quum cernerent cui principi cives, cui imperatori milites peperiſſent. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum qui nonniſi ſuſpenſum & inſtabile veſtigium caperet. Oppletas undique vias, anguſtumque tramitem relictum tibi: alacrem hinc atque inde populum, ubique par gaudium paremque clamorem. tam æqualiter ab omnibus ex adventu tuo lætitia percepta eſt, quam omnibus veniſti: quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo crevit; ac prope in ſingulos gradus adaucta eſt. Gratum erat cunctis quod ſenatum oſculo exciperes, ut dimiſſus oſculo fueras: gratum quod equeſtris ordinis decora honore nominum ſine monitore ſignares: gratum quod tantum non ultro clientibus ſalutatis quaſdam familiaritatis notas adderes: gratius tamen quod ſenſim & placide, & quantum reſpectantium turba pateretur, incederes, quod occurſantium populus te quoque, te, immo maxime, aſtaret: quod primo ſtatim die latus tuum crederes omnibus. neq;enim ſtipatus ſatellitum manu, ſed circumfuſus undique nunc ſenatus nunc equeſtris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus invaluiſſet, ſilentes quietoſque lictores tuos ſubſequebare. Nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modeſtia differebant. Vbi vero cœpiſti Capitolium aſcendere,

dere, quam læta omnibus adoptionis tuæ recordatio! quam peculiare gaudium eorum qui te primi eodem loco salutaverant imperatorem! quin etiam deum ipsum tuum præcipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Vt quidem iisdem vestigiis instituisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circumstantium gaudia! quam recens clamor! quam similis illi dies, qui hunc genuit diem! ut plena altaribus, augusta victimis cuncta! ut in unius salutem collata omnium vota! quum sibi se, ac liberis suis, intelligerent precari quæ pro te precarentur. Inde tu in palatium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatione, ut si privatam domum peteres; ceteri ad penates suos, quisque iteraturus gaudii fidem, ubi nulla necessitas gaudendi est. Onerasset alium ejusmodi introitus; tu quotidie admirabilior & melior: talis denique, quales alii principes futuros se tantum pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium. Iunxisti enim ac miscuisti res olim diversissimas, securitatem imperantis, & incipientis pudorem. Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis. Manet imperatori quæ prior humanitas. Incedebas pedibus, incedis: lætabaris labore, lætaris: eademque omnia illa circa te, nihil in ipso te fortuna mutavit. Liberum est, ingrediente per publicum principe, subsistere, occurrere, comitari, præterire: ambulas inter nos, non quasi contingat; & copiam tui, non ut imputes, facis. Hæret lateri tuo quisquis accessit: finemque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia, facit. Regimur quidem à te, & subjecti tibi, sed quemadmodum legibus, sumus. Nam & illæ cupiditates nostras libidinesque moderantur, nobiscum tamen

men & inter nos verſantur. Emines, excellis, ut honor, ut poteſtas, quæ ſuper homines quidem, hominum ſunt tamen. Ante te principes, faſtidio noſtri, & quodam æqualitatis metu, uſum pedum amiſerant. Illos ergo humeri cervicesque ſervorum ſuper ora noſtra: te fama, te gloria, te civium 12
pietas ſuper ipſos principes vehunt; te ad ſidera tollit humus, ita communia & confuſa principis veſtigia. Nec vereor, P. C. ne longior videar, quum ſit maxime optandum, ut ea, pro quibus aguntur principi gratiæ, multa ſint: quæ quidem reverentius fuerit integra illibataque cogitationibus veſtris reſervari, quam carptim breviterque perſtringi, quia fere ſequitur, ut illa quidem de quibus taceas, tanta quanta ſunt eſſe videantur. Niſi vero leviter attingi placet, locupletatas tribus, datumque congiarium populo, & datum totum, quum donativi partem milites accepiſſent. An mediocris animi eſt, his potius repræſentare, quibus magis negari poteſt? quamquam in hac quoque diverſitate æqualitatis ratio ſervata eſt. Æquati ſunt enim populo milites eo quod partem, ſed priores; populus militibus, quod poſterior, ſed totum ſtatim accepit. Enimvero qua benignitate diviſum eſt? quantæ curæ tibi fuit ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum eſt his, qui poſt edictum tuum in locum eraſorum ſubditi fuerant: æquatique ſunt ceteris illi etiam, quibus non erat promiſſum. Negotiis aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus diſtinebatur: expectatum eſt proviſumque ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longe fuiſſet: veniret quiſque quum vellet: veniret quiſque quum poſſet. Magnificum, Cæſar, & tuum, disjunctiſſimas terras munificentiæ, ingenio velut admovere, immenſaque ſpatia libe-

liberalitate contrahere: intercedere caſibus, occurſare fortunæ, atque omni ope adniti ne quis è plebe Romana dante congiarium te, hominem magis ſentiret ſe fuiſſe quam civem. Adventante congiarii die, obſervare principis egreſſum in publicum: inſidere [12] examina infantium, futuruſque populus ſolebat. Labor parentibus erat oſtentare parvulos: impoſitoſque cervicibus adulantia verba blandaſque voces edocere. Reddebant illi quæ monebantur, ac plerique irritis precibus ſurdas principis aures adſtrepebant: ignarique quid rogaſſent, quid non impetraſſent, donec plane ſcirent, differebantur: tu ne rogari quidem ſuſtinuiſti. Et quanquam lætiſſimum oculis tuis eſſet, conſpectu Romanæ ſobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent adirentve, recipi, incidi juſſiſti, ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: creſcerent de tuo qui creſcerent tibi, alimentiſque tuis ad ſtipendia tua pervenirent, tantumque omnes uni tibi quantum parentibus ſuis quiſque deberet. Recte, Cæſar, quod ſpem Romani nominis ſumptibus tuis ſuſcipis. Nullum eſt enim magno principe, immortalitatemque merituro impendii genus dignius quam quod erogatur in poſteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur: pauperibus educandis una ratio eſt bonus princeps. Hic fiducia ſui procreatos niſi larga manu fovet, auget, amplectitur, occaſum imperii, occaſum reipub. accelerat. Fruſtra princeps plebe neglecta, ut defectum corpore caput, nutaturumque inſtabili pondere tuetur. Facile eſt conjectare quod perceperis gaudium quum te parentum, liberorum, ſenum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima parvulorum civium

vox

vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta hoc maximum præstitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quod talis es, ut sub te liberos tollere libeat & expediat. Nemo jam parens filio nisi fragilitatis humanæ vices horret; nec inter insanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos in spem alimentorum, in spem congiariorum; majus tamen, in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeo nihil largiatur princeps, dum nihil auferat. non alat, dum non occidat: nec deerunt qui filios concupiscant. Contra, largiatur ut auferat, alat ut occidat, næ ille tam brevi tempore effecerit ut omnes non posterorum modo, sed sui parentumque pœniteat. Quocirca nihil magis in tua tota liberalitate laudaverim, quam quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo: neque à te liberi civium, ut ferarum catuli, sanguine & cædibus nutriuntur: quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi quod nemini est ereptum, locupletatisq; tam multis pauperiorem esse factum principem tantum: quanquā nec hunc quidem. Nam cujus est quicquid est omnium, tantum ipse quantum omnes habet. Alio me vocat numerosa gloria tua: alio autem? quasi vero jam satis veneratus miratusque sim quod tantam pecuniam profudisti, non ut flagitii tibi conscius ab insectatione ejus averteres famam; nec ut tristes hominum mœstosque sermones lætiore materia detineres. Nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti; nec tibi benefaciendi fuit causa, ut quæ male feceras, impune fecisses; amor impendio isto, non venia quæsita est: populusque Romanus obligatus à tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gauden-

P

dentibus gaudens, securusque securis: quodque antea principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis objectabant, id tu tam innocens populo dedisti quam populus accepit. Paulo minus, P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis nostri conquisivit, invenit, adscivit. Hi subsidium bellorum, ornamentum pacis, publicis sumptibus aluntur, patriamq; non ut patriam tantum, verum ut altricem amare condiscunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur; ex his quandoque nascentur quibus alimentis opus non sit. Dent tibi, Cæsar, ætatem dii quam mereris, serventque animum quem dederunt: & quando majorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi (augetur enim quotidie & crescit, non quia cariores parentibus liberi, sed quia principi cives) dabis congiaria si voles, præstabis alimenta si voles; illi tamen propter te nascuntur. Instar ego perpetui congiarii reor affluentiam annonæ. Hujus aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriæ, quam pulsus ambitus campo, exactus hostis mari, oriens triumphis occidensque lustratus. Nec vero ille civilius quam parens noster, auctoritate, consilio, fide reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, litoribus mare, litora mari reddidit, diversasque gentes ita commercio miscuit, ut quod genitum esset usquam, id apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere datur, ut sine ullius injuria omnis usibus nostris annus exuberet? Quippe non, ut ex hostico raptæ, perituræque in horreis messes, nequicquam queritantibus sociis, auferuntur. Devehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit: nec novis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus quicquid videtur emere; inde copiæ,

copię,inde annona,de qua inter licentem vendentemque conveniat: inde hîc satietas,nec fames usquam. Ægyptus alendis augendisque seminibus ita gloriata est, ut nihil imbribus cæloque deberet: siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarũ solita pinguescere, quam quas ipse devexerat,tantis segetibus induebatur, ut cum feracissimis terris, quasi nunquam cessura, certaret: hæc inopina siccitate usque ad injuriam sterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alveo sese ac languide extulerat, ingentibus quoque tunc quidem ille fluminibus conferendus. Hinc pars magna terrarum mergi palanti amne consueta alto pulvere incanduit.Frustra tunc Ægyptus nubila optavit, cælumque respexit, quum ipse fœcunditatis parens contractior & exilior iisdem ubertatem ejus anni angustiis,quibus abundantiam suam,cohibuisset. Neque enim solum vagus ille expanditor amnis intra usurpata semper collium substiterat atque hæserat,sed supino etiam ac detinenti solo, placido se mollique lapsu refugum abstulerat: necdum satis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione,id est,ubertate,regio fraudata, sic opem Cæsaris invocavit,ut solet amnem suum: nec longius illi adversorum fuit spatium quam dum nuntiat. Tam velox,Cæsar,potentia tua est, tamque in omnia pariter intenta bonitas & accincta, ut tristius aliquid seculo tuo passis ad remedium salutemq; sufficiat,ut scias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos gratasque terras precor; crediderim tamen per hunc Ægypti statum tuas fortunam vires experiri, tuamque vigilantiam exspectare voluisse. Nam quum omnia ubique secunda merearis, nonne manifestum est, si quid adversi cadat, tuis laudibus, tuisque virtuti-

bus materiem campumque prosterni, quum secunda felices, adversa magnos probent? Percrebuerat antiquitus, urbem nostram nisi opibus Ægypti ali sustentarique non posse: superbiebat ventosa & insolens natio, quod victorem quidem populum pasceret tamen, quodque in suo flumine, in suis manibus vel abundantia nostra vel fames esset. Refudimus Nilo suas copias: recepit frumenta quæ miserat, deportatasque messes revexit. Discat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa præstare: sciat se non esse P.R. necessariam, & tamen serviat. Post hæc, si volet Nilus, amet alveum suum, & fluminis modum servet: nihil hoc ad urbem, ac ne ad Ægyptum quidem, nisi ut inde navigia inania & vacua, & similia redeuntibus, hinc plena & onusta & qualia solent venire, mittantur, conversoque munere maris, hinc potius venti ferentes & brevis cursus optentur. Mirum, Cæsar, videretur, si desidem Ægyptum, cessantemque Nilum non sensisset urbis annona, quæ tuis opibus, tua cura usq; illuc redundavit, ut simul probaretur, & nos Ægypto posse, & nobis Ægyptum carere non posse. Actum erat de fœcundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolitæ, nec minus erubescebat fame qua torquebatur, quum pariter à te necessitatibus ejus pudorique subventum est. Stupebant agricolæ plena horrea quę non ipsi referfissent, quibus de campis illa subvecta messis, quave in Ægypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, & obsequens Nilus Ægypto quidem sæpe, sed gloriæ nostræ nunquam largior fluxit. Quam nunc juvat, provincias omnes in fidem nostram ditionemque venisse, postquam contigit princeps [13] terrarum, qui fœcunditatem nunc huc

nunc illuc,ut tempus & neceſſitas poſceret,tranſferret referretque; qui diremptam mari gentem, ut partem aliquam populi plebiſque Romanæ, aleret ac tueretur? Et cælo quidem nunquam benignitas tanta, ut omnes ſimul terras uberet foveatque. Hic omnibus pariter, ſi non ſterilitatem, at mala ſterilitatis exturbat: hic ſi non fœcunditatem, at bona fœcunditatis importat. Hic æternis commeatibus orientem occidentemque connectit, ut quæ ubique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes invicem capiant, & diſcant quanto libertate diſcordi ſervientibus ſit utilius unum eſſe cui ſerviant. Quippe diſcretis quidem bonis omnium ſua cujuſque ad ſingulos mala, ſociatis autem atque permixtis ſingulorum mala ad neminem, ad omnes [14] omnium bona pertinent. Sed ſive terris divinitas quædam, ſive aliquis amnibus genius, & ſolum illud & flumen ipſum precor ut hac principis benignitate contentum, molli gremio ſemina recondat,multiplicata reſtituat. Non equidem repoſcimus fœnus, putet tamen eſſe ſolvendum, fallacemque unius anni fidem omnibus annis,omnibuſque poſtea ſeculis tanto magis quia non exigimus, excuſet. Satisfactum qua civium, qua ſociorum utilitatibus. Viſum eſt ſpectaculum inde non enerve, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret & frangeret, ſed quod ad pulchra vulnera contemptumque mortis accenderet: quum in ſervorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam juſtitiam exhibuit,omni affectione aut intactus, aut major? Impetratum eſt, quod poſtulabatur: oblatum,quod non poſtulabatur. Inſtitit ultro,& ut con-

concupiſceremus admonuit: ac ſic quoque plura inopinata, plura ſubita. Jam quam libera ſpectantium ſtudia, quam ſecurus favor? Nemini impietas, ut ſolebat, objecta, quod odiſſet gladiatorem: nemo ſpectator ſpectaculum factus, miſeras voluptates unco & ignibus expiavit. Demens ille, verique honoris ignarus, qui crimina majeſtatis in arena colligebat, ac ſe deſpici & contemni, niſi etiam gladiatores ejus veneraremur, ſibi male dici, in illis ſuam divinitatem, ſuum numen violari interpretabatur: quum ſe idem quod deos, idem gladiatores quod ſe putabat. At tu, Cæſar, quam pulchrum ſpectaculum pro illo nobis execrabili reddidiſti? Vidimus delatorum judicium, quaſi graſſatorum, quaſi latronum: non ſolitudinem illi noviter, ſed templum, ſed forum inſederant. Nulla jam teſtamenta ſecura, nullus ſtatus certus: non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum avaritia. Advertiſti oculos, atque ut ante caſtris, ita poſtea pacem foro reddidiſti: excidiſti inteſtinum malum: & provida ſeveritate caviſti, ne fundata legibus civitas everſa legibus videretur. Licet ergo cum fortuna tum liberalitas tua viſenda nobis præbuerit, ut præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos, [15] nunc immanitatem ferarum, nunc manſuetudinem incognitam, nunc ſecretas illas & arcanas, ac ſub te primum communes opes; nihil tamen gratius, nihil ſeculo dignius, quam quod contigit deſuper intueri delatorum ſupina ora, retortaſque cervices agnoſcebamus & fruebamur, quum velut piaculares publicæ ſolicitudinis victimæ ſupra ſanguinem [16] noxiorum ad lenta ſupplicia gravioreſque pœnas ducerentur. Congeſti ſunt in navigia raptim conquiſita, ac tempeſtatibus dediti, abirent, fugerent-

rentque vaſtatas delationibus terras: ac, ſi quem fluctus ac procellæ ſcopulis reſervaſſent, hic nuda ſaxa & inhoſpitale litus incoleret, ageret duram & anxiam vitam, relictâque poſt tergum totius generis humani ſecuritate mœreret. Memoranda facies, delatorum claſſis permiſſa omnibus ventis, coactaque vela tempeſtatibus pandere, iratoſque fluctus ſequi, quoſcunque in ſcopulos detuliſſent. Iuvabat, proſpectare ſtatim à portu ſparſa navigia, & apud illum ipſum mare agere principi gratias, qui, clementiâ ſuâ ſalvâ, ultionem hominum terrarumque diis maris commendaſſet. Quantum diverſitas temporum poſſet, tum maxime cognitum eſt, quum iiſdem quibus antea cautibus innocentiſſimus quiſque, tunc nocentiſſimus affigeretur, quumque inſulas omnes, quas modo ſenatorum, jam delatorum turba compleret; quos quidem non in præſens tantum, ſed in æternum repreſſiſti, mille pœnarum indagine incluſos. Ereptum alienas pecunias eunt; perdant quas habent: expellere penatibus geſtiunt; ſuis exturbentur; neque, ut antea, exanguem illam & ferream frontem nequicquam convulnerandam præbeant punctis, & notas ſuas rideant; ſed ſpectent paria præmio damna, nec majores ſpes quam metus habeant, timeantque quantum timebantur. Ingenti quidem animo Titus ſecuritati noſtræ ultionique proſpexerat, ideoque numinibus æquatus eſt: ſed quanto tu quandoque dignior cælo, qui tot res illi adjeciſti, propter quas illum deum fecimus? Id hoc magis arduum fuit, quod imperator Nerva, te filio, te ſucceſſore digniſſimus, per quem magna quędam edicto Titi adſtruxerat, nihilque reliquiſſe tibi videbatur, qui tam multa excogitaſti, ut ſi ante te nihil eſſet inventum. Quæ ſingula quantum

tibi gratiæ dispensata adjecissent? Tu simul omnia perfudisti, ut sol & dies non parte aliqua, sed statim totus, nec uni aut alteri, sed omnibus in commune, profertur. Quam juvat cernere ærarium silens & quietum, & quale ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc vere Deus, non spoliarium civium, cruentarumque prædarum sævum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus unus, in quo, optimo principe, boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica utilitate convulsum, nec pœna cuiquam remissa, sed addita est ultio, solumque mutatum quod jam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eadem severitate fiscum, qua ærarium, cohibes: immo tanto majore, quanto plus tibi licere de tuo quam de publico credis. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo; In jus veni; sequere ad tribunal. Nam tribunal quoque excogitatum cruciatu est par ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & urna fisco judicem assignat: licet rejicere, licet exclamare; Hunc nolo, timidus est, & bona seculi parum intelligit. Illum [17] nolo, quia Cæsarem fortiter amat. Eodem foro utuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus; cujus mala causa nunquam est, nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum; majus illud, quod eos procuratores habes, ut plerumq; cives tui non alios judices malint. Liberum est autem disceptanti dicere, Nolo eum eligere. Neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias hanc esse beneficiorum principalium [18] summam, si illis & non uti licet. Onera imperii, pleraque vectigalia institui ut pro utilitate communi, ita singulorum injuriis coëgerunt. His vigesima reperta est, tributum

tum tolerabile, & facile heredibus duntaxat extraneis, domesticis grave. Itaque illis irrogatum est, his remissum: videlicet quod manifestum erat quanto cum dolore laturi, seu potius non laturi homines essent, destringi aliquid & abradi bonis, quæ sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruissent, quæque nunquam ut aliena & speranda, sed ut sua semperq; possessa, ac deinceps proximo cuiq; transmittenda cepissent. Hæc mansuetudo legis veteribus civibus servabatur. Novi seu per Latium in civitate, seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis jura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus conjunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in gravissimam injuriam, civitasque Romana instar erat odii, & discordiæ, & orbitatis, quum carissima pignora salva ipsorum pietate distraheret. Inveniebantur tamen quibus tantus amor nominis nostri inesset, ut Romanam civitatem non vigesimæ modo, verum etiam affinitatum damno bene compensari putarent sed his maxime debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æstimabatur. Igitur pater tuus sanxit ut quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis pervenisset ad matrem, etiamsi cognationum jura non recepissent quum civitatem adipiscerentur, ejus vigesimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modo reductus esset in patris potestatem: ratus, improbe & insolenter, ac pene impie his nominibus inferi publicanum: nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines velut intercedente vigesima scindi, nullum esse tanti vectigal, quod liberos ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille: parcius fortasse quam decuit optimum principem, sed non parcius quam optimum

patrem qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentiſſimi fecit, quod delibaſſe quædam ſeu potius demonſtraſſe contentus, largam, ac prope intactam benefaciendi materiam filio reſervavit. Statim ergo muneri ejus liberalitas tua adſtruxit ut quemadmodum in patris filius, ſic in hereditate filii pater eſſet immunis, nec eodem momento quo pater eſſe deſiſſet, hoc quoque [19] amitteret quod fuiſſet. Egregie, Cæſar, quod lacrymas parentum vectigales eſſe non pateris. Bona filii pater ſine diminutione poſſideat, nec ſocium hereditatis accipiat qui non habet luctus: nemo recentem & attonitam orbitatem ad computationem vocet, cogatque patrem quid reliquerit filius ſcire. Augeo P.C. principis munus, quum oſtendo liberalitati ejus ineſſe rationem. ambitio enim, & jactantia, & effuſio, & quidvis potius quam liberalitas exiſtimanda eſt cui ratio non conſtat. Dignum ergo, imperator, manſuetudine tua, minuere orbitatis injurias, nec pati quemquam filio amiſſo inſuper affici alio dolore: ſic quoq; abunde miſera res eſt, pater filio ſolus heres: quid ſi coheredem non à filio accipiat? Adde quod quum divus Nerva ſanxiſſet ut in paternis bonis liberi neceſſitate vigeſimæ ſolverentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim poſteris amplior honor quam majoribus haberetur? curve non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæſar illam exceptionem removiſti, ſi modo filius in poteſtate patris fuiſſet: intuitus (opinor) vim legemque naturæ, quæ ſemper in ditione parentum eſſe liberos juſſit, nec uti inter pecudes, ſic inter homines poteſtatem & imperium valentioribus dedit. Nec vero contentus primum cognationis gra-

gradum abſtuliſſe vigeſimæ, ſecundum quoque exemit, cavitq; ut in ſororis bonis frater, & contra, in fratris ſoror, utque avus avia in neptis nepotiſque, & invicem illi ſervarentur immunes. His quoque quibus per Latium civitas Romana patuiſſet, idem indulſit, omnibuſque inter ſe cognationum jura commiſit ſimul & pariter, & more naturæ, quæ priores principes à ſingulis rogari geſtiebant, non tam præſtandi animo quam negandi. Ex quo intelligi poteſt quantæ benignitatis, quanti ſpiritus fuerit, ſparſas, atque (ut ita dicam) laceras gentilitates colligere atque connectere, & quaſi renaſci jubere: deferre quod negabatur, atque id præſtare cunctis quod ſæpe ſinguli non impetraſſent: poſtremo, ipſum ſibi eripere tot beneficiorum occaſiones, tam numeroſam obligandi imputandique materiam: indignum credo ei viſum, ab homine peti quod dii dediſſent. Sorores eſtis, & frater, avus, & nepotes: quid eſt ergo [20] cur egetis, ut ſitis? vobis eſtis. Qui pro cetera ſua moderatione non minus invidioſum putat dare hereditatem quam auferre. Læti ergo adite honores, capeſſite civitatem, neminem hoc neceſſitudinis abruptum velut truncum amputatumque deſtituet: iiſdem omnes quibus ante pignoribus, ſed honeſtiores perfruentur: ac ne remotus quidem, jamque deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate vigeſimam inferre cogetur. ſtatuit enim communis omnium parens ſummam quæ publicanum pati poſſit. Carebit onere vigeſimæ parva & exilis hereditas: &, ſi ita gratus heres volet, tota ſepulcro, tota funeri [21] ſerviet: nemo obſervator, nemo caſtigator aſſiſtet. Cujuſcunque modi ea pecunia ex hereditate alicujus obvenerit, ſecurus habeat quietuſque poſſideat. Ea lex vi-

gesimæ dicta est, ut ad periculum ejus perveniri, nisi opibus, non possit. Conversa est iniquitas in gratulationem, injuria in votum: optat heres ut vigesimam debeat. additum est ut qui ejusmodi ex causis in idem edicti vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in præteritum subvenire ne dii quidem possunt: tu tamen subvenisti, cavistique ut desineret quisque debere [22] quod non esset postea debiturus. Idem fecisti ne malos principes habuissemus, quo ingenio si natura pateretur, quam libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem & bona refudisses? Vetuisti exigi quod deberi non tuo seculo cœperat. Alius ut contumacibus irasceretur, tarditatemque solvendi dupli vel & quadrupli, irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non oportuerit, an constituas ut debeatur. Feres Cæsar curam & solicitudinem consularem. nam mihi cogitanti, eundem te collationes remisisse, donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores abegisse, vectigalia temperasse: interrogandus videris, satisne computaveris imperii redditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, ut tot impendiis, tot erogationibus sola sufficiat. Nam quid est causæ cur aliis quidem, quum omnia raperent, & rapta retinerent, ut si nihil rapuissent, defuerint omnia: tibi, quum tam multa largiaris & nihil auferas, omnia supersint? Nunquam principibus defuerunt qui fronte gravi & tristi supercilio utilitatibus fisci contumaciter adessent, & erant principes ipsi sua sponte avidi & rapaces, & qui magistris non egerent: plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt, sed ad tuas aures cum ceteris omnibus, tum vel maxime avaris adulationibus obstructus est aditus. Silent

ergo

ergo & quiescunt, & postquam non est cui suadeatur; qui suadeant non sunt. Quo evenit ut tibi cum plurimum pro tuis, tum pro nostris moribus debeamus. Locupletabant & fiscum & ærarium non tam Voconiæ & Iuliæ leges, quam majestatis singulare & unicum crimen eorum qui crimine vacarent: hujus tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt quam qui sibi majestatem vendicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium servis: verentur, & parent, & dominos habent. Non enim jam servi principis nostri amici, sed nos sumus: nec pater patriæ alienis se mancipiis cariorem quam civibus suis credit. Omnes accusatore domestico liberasti, unoque salutis publicæ signo illud (ut sic dixerim) servile bellum sustulisti, in quo non minus servis quam dominis præstitisti: hos enim securos, illos bonos fecisti. Non vis interea laudari, nec fortasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum servos subornantem, monstrantemque crimina, quæ tanquam delata puniret: magnum & inevitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque similes principi servos haberet. In eodem genere ponendum est quod testamenta nostra secura sunt: nec unus omnium, nec, quia scriptus, heres es. Non tu falsis, non tu iniquis tabulis advocaris. nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit: nec quia offendit alius nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis præteriris: nihilque inter privatum & principem interest, nisi quod nunc à pluribus amaris: nam & plures amas. Tenes, Cæsar, hunc cursum, & probatur experimento, sitne feracius & uberius, non ad laudem modo, sed ad

pecuniam principi, si herede illo mori homines velint, quam si cogantur. Donavit pater tuus multa, & ipse donasti: cesserit parum gratus, manent tamen ii qui bonis ejus fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. nam liberalitatem jucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniæ prætulit? quotusquisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit quod esset de suo? Nonne ut regum, ita Cæsarum munera illitos cibis hamos, opertos præda laqueos æmulabantur, quum privatis facultatibus velut hausta & multiplicata, retro secum quicquid attigerant referrent? Quam utile est ad usum secundorum per adversa venisse? Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quæ tunc erat innocentium vita: scis & expertus es quantopere detestentur malos principes etiam qui malos faciunt. Meministi quæ optare nobiscum, quæ sis queri solitus. Nam privato judicio principem geris, meliorem immo te præstas quam tibi alium precabare. Itaque sic imbuti sumus, ut quibus erat summa votorum, melior pessimo princeps, jam non possimus nisi optimum ferre. Nemo est ergo tam tui, tam ignarus sui, ut locum ipsum post te concupiscat. Facilius est ut esse aliquis successor tuus possit quam ut velit. Quis enim curæ tuæ molem sponte subeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus & ipse es quam sit onerosum succedere bono principi, & afferebas excusationem adoptari. An prona parvaque sunt ad æmulandum quod nemo incolumitatem turpitudine rependit. Salva est omnibus vita & dignitas vitæ, nec jam consideratus ac sapiens qui ætatem in tenebris agit. eadem quippe sub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantum

tum

tum ex conscientia merces,sed etiam præmia sunt. Amas constantiam civium, rectosque ac vividos animos non, ut alii, contundis ac deprimis, sed foves & attollis. Prodest bonos esse, quum sit satis abundeque si non nocet: his honores, his sacerdotia, his provincias offers: hi amicitia tua, hi judicio florent: acuuntur isti integritatis & industriæ pretio. Similes & dissimiles alliciuntur: nam præmia bonorum malorumque bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent ut non turpe honestumque, prout bene ac secus cessit, expetant fugiantve: ceteri, ubi laboris inertiæ, vigilantiæ somno, frugalitatis luxuriæ merces datur, eadem ista quibus alios artibus assequutos vident, consectantur: qualesque sunt illi, tales esse & videri volunt, & dum [24] volunt fiunt. Et priores quidem principes, excepto patre tuo, præterea uno aut altero, & nimis dixi, vitiis potius civium quam virtutibus lætabantur. primum quod in alio sua quemque natura delectat: deinde quos patientiores servitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi servos, horum in sinum omnia congerebant: bonos autem otio aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus & periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis, & hercule æquum est esse eos carissimos bono principi, qui invisi malo fuerint. Scis ut sicut diversa natura dominatio & principatus, ita non aliis esse principem gratiorem quam qui maxime dominum graventur. Hos ergo provehis, & ostentas quasi specimen & exemplar, quæ tibi secta vitæ, quod hominum genus placeat. ideo non censuram adhuc, non præfecturam morum recepisti, quia tibi beneficiis potius quam remediis ingenia nostra experiri placet. Et alioqui nescio an plus mori-

moribus conferat princeps qui bonos esse patitur, quam qui cogit. Flexibiles quamcunque in partem ducimur à principe: atque, ut ita dicam, sequaces sumus. Huic enim cari, huic probati esse cupimus; quod frustra speraverunt dissimiles: eoque obsequii continuatione pervenimus, ut prope omnes homines unius moribus vivamus. Porro, non tam sinistre constitutum est, ut qui malum principem possumus, bonum non possimus imitari. Perge modo, Cæsar, & vim effectumque censuræ tuum propositum, tui actus obtinebunt Nam vita principis censura est, eaque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur: nec tam imperio nobis opus est quam exemplo. Quippe infidelis recti magister est metus. Melius homines exemplis docentur, quæ inprimis hoc in se boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt fieri posse. Et quis terror valuisset efficere, quod reverentia tui effecit? Obtinuit aliquis ut spectaculum pantomimorum [25] populi Romani tolli pateretur: sed non obtinuit, ut vellet. Rogatus es tu quod cogebat alius, cœpitque esse beneficium quod necessitas fuerat. Neque enim à te minore concentu ut tolleres pantomimos quam à patre tuo ut restitueret exactum est. Vtrunque recte: nam & restitui oportebat quos sustulerat malus princeps, & tolli restitutos. In his enim quæ à malis bene fiunt, hic tenendus est modus, ut appareat, auctorem displicuisse non factum. Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator & applausor, nunc in pantomimis quoque adversatur, & damnat effeminatas artes, & indecora seculo studia. Ex quo manifestum est principum disciplinam capere etiam vulgus: quum rem [illegible]si ab uno fiat, severissimam fecerint omnes. Macte hac gravitatis gloria, Cæsar,

Cæsar, qua consequutus es ut quod antea vis & imperium, nunc mores vocarentur. Castigaverunt vitia sua ipsi qui castigari merebantur, iidemque emendatores qui emendandi fuerunt. itaque nemo de severitate tua queritur, & liberum est queri. Sed quum ita comparatum sit, ut de nullo minus principe querantur homines, quam de quo maxime licet, tamen in seculo nihil est quo non omne hominum genus lætetur & gaudeat: boni provehuntur: mali, qui est tranquillissimus status civitatis, nec timent nec timentur. Mederis erroribus, sed implorantibus, omnibusque quos bonos facis hanc astruis laudem, ne coëgisse videaris. Quid vitam? quid mores juventutis, quam principaliter formas? quem honorem dicendi magistris, quam dignitatem sapientiæ doctoribus habes? ut sub te spiritum & sanguinem & patriam receperunt studia, quæ priorum temporum immanitas exiliis puniebat, quum sibi vitiorum omnium conscius princeps, inimicas vitiis artes non odio magis quam reverentia relegaret? at tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Præstas enim quæcunque præcipiunt: tantumque eas diligis quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus, non cum omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus hanc ante hos principes arcem publicarum ædium nomine inscripserat: frustra tamen nisi adoptasset, qui habitare ut in publicis posset. Quam bene cum titulo isto moribus tuis convenit? quanquam omnia sic facis, tanquam non alius inscripserit. Quod enim forum? quæ templa tam reserata? non Capitolium, ipsaque illa adoptionis tuæ sedes magis publica, magis omnium: nullæ obices, nulli con-

tumc-

tumeliarum gradus: superatisque jam mille liminibus, ultra semper aliqua dura & obstantia. Magna ante te, magna post te, juxta tamen maxima quies, tantum ubique silentium, tam altus pudor, ut ad parvos penates & larem angustum ex domo principis modestiæ & tranquillitatis exempla referantur. Ipse autem, ut excipis omnes? ut expectas? ut magnam partem dierum inter tot imperii curas quasi per otium transigis? itaque non ut alias attoniti, nec ut periculum capitis adituri tarditate, sed securi & hilares quum commodum est, convenimus: & admittente principe interdum est aliquid quod nos domi quasi magis necessarium teneat. Excusati semper tibi, nec unquam excusandi sumus. Scis enim sibi quemque præstare quod te videat, quod te frequentet, ac tanto liberalius ac diutius voluptatis hujus copiam præbes. Nec salutationes tuas fuga & vastitas sequitur: remoramur, resistimus ut in communi domo, quam nuper immanissima belua plurimo terrore munierat; quum velut quodam specu inclusa nunc propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum civium strages cædesque proferret. Obversabantur foribus horror & minæ, & par metus admissis & exclusis. Ad hæc ipse occursu quoque visuque terribilis, superbia in fronte, ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa: non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper secretumque captantem, nec unquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret: ille tamen, quibus sibi parietibus & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum & insidias, & ultorem scelerum deum inclusit: dimovit, perfregitque custodias pœna, angustosque per aditus & obstru-

ctos

ctos non secus ac per apertas fores, & invitantia limina irrupit: longeque tunc illi divinitas sua, longe arcana cubilia sævique secessus, in quos timore & superbia, & odio hominum agebatur. Quanto nunc tutior, quanto securior eadem domus, postquam ejus non crudelitatis, sed amoris excubiis, non solitudine & claustris defenditur? Et quid ergo? discimus experimento, fidelissimam esse custodiam, principis ipsius innocentiam. Hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Frustra se terrore succinxerit qui septus caritate non fuerit. armis enim arma irritantur. Num autem ferias tantum partes dierum in oculis nostris cœtuque consumis? num remissionibus tuis eadem frequentia, eademque illa socialitas interest? num tibi semper in medio cibus, semperque mensa communis? num ex convictu nostro mutua voluptas? num provocas reddisque sermones? num ipsum tempus epularum tuarum quum frugalitas contrahat, extendit humanitas? Non enim ante medium diem distentus solitaria cœna spectator adnotatorque convivis tuis immines: nec jejunis & inanibus plenus ipse eructans non tam apponis quam objicis cibos, quos dedigneris attingere: ægreque perpessus superbam illam convictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam occultumque luxum refers. Ergo non aurum, nec argentum, nec exquisita ingenia cœnarum, sed suavitatem tuam jucunditatemque miramur: quibus nulla satietas adest, quando sincera omnia, & vera, & ornata gravitate. Neque enim aut peregrinæ superstitionis mysteria, aut obscœna petulantia mensis principis oberrat, sed benigna invitatio, & liberales joci, & studiorum honor. Inde tibi parcus, & brevis su-

somnus, nullumque amore nostri angustius tempus quam quod sine nobis agis. Sed quum rebus tuis ut participes perfruamur, quæ habemus ipsi quam propria, quam nostra sunt? Non enim exturbatis prioribus dominis, omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum immensa possessione circumvenis, nec unius oculis flumina, fontes, maria deserviunt. Est quod Cæsar non suum videat; tandemque imperium principis quam patrimonium majus est. Multa enim ex patrimonio refert in imperium quæ priores principes occupabant, non ut ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium immigrant pares domini, nec jam clarissimorum virorum receptacula habitatore servo teruntur, aut fœda vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes deterso situ auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modo, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo extructa sunt animo ab interitu vindicare: muta quidem illa & anima carentia, sentire tamen & lætari videntur quod niteant, quod frequententur, quod aliquando cœperint esse domini, non servientis. Circumfertur sub nomine Cæsaris tabula ingens rerum venalium, quod fit detestandâ avaritiâ illius, qui tam multa concupiscebat, quum haberet supervacua tam multa: tunc exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi amœnior villa. Nunc princeps in hæc eadem dominos quærit, ipse inducit: ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam nisi Cæsaris suburbanum, licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas principis, tanta securitas temporum est ut ille nos principalibus rebus existimet dignos: nos non timeamus quod digni

digni esse videmur. Nec vero emendi tantum civibus tuis copiam præbes, sed amœnissima quæque largiris & donas: ita (inquam) donas, in quæ electus, in quæ adoptatus es: transfers quod judicio accepisti, ac nihil magis tuum credis quam quod per amicos habes: idem tam parcus in ædificando, quam diligens in tuendo. Itaque non, ut ante, immanium transvectione saxorum urbis tecta quatiuntur. Stant securæ domus, nec jam templa nutantia. Satis est tibi, nimiumque, quum successeris frugalissimo principi, magis rejicere aliquid & amputare ex his quæ princeps tanquam necessaria reliquit. Præterea pater tuus usibus suis detrahebat quæ fortuna imperii dederat: tutius quod pater. At quam magnificus in publicum es! Hinc porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, ut non consummata, sed tantum commutata videantur. Hinc immensum latus circi templorum pulchritudinem provocat: digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda, quam quæ ex illa spectabuntur: visenda autem cum cetera specie, tum quod æquatus plebis ac principis locus: siquidem per omne spatium una facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus, quam propria quæ spectet. Licebit ergo civibus tuis invicem contueri: dabitur non cubiculum principis, sed ipsum principem cernere in publico, in populo sedentem; populo, cui locorum quinq; millia adjecisti. Auxeras enim numerum ejus congiarii facilitate, majoremq; in posterum suscipi liberalitatis tuæ fide jusseras. Horum unum si præstitisset alius, illi jamdudum radiatum caput, & media inter deos sedes auro staret aut ebore, augustioribusque aris & grandioribus victimis invocaretur. Tu delubra

non-

non nisi adoraturus intras; tibi maximus honor excubare pro templis, postibusque prætexi. Sic fit, ut dei summum inter homines fastigium servent, quum deorum ipse non adeptus. Itaque tuam statuam in vestibulo Iovis optimi maximi unam alteramve, & hanc æream, cernimus. At paulo ante, aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur, quum incesti principis statuis permixta deorum simulacra sorderent. Ergo istæ quidem ӕreæ & paucæ manent, manebuntque quamdiu templum ipsum: illæ autem aureæ & innumerabiles strage & ruina publico gaudio litaverunt. Iuvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sævire securibus, ut, si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur, nemo tam temperans gaudii feræque lætitiæ, quin instar ultionis videretur, cernere laceros artus, truncata membra; postremo, truces horrendasque imagines abjectas excoctasque flammis, ut ex illo terrore & minis in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reverentia, Cæsar, non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Iovis optimi maximi pateris. Illi debere nos quicquid debeamus, illius quod bene facias muneris esse qui te dedit. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter magna sui parte velut intercepti divertere via cogebantur, quum sævissimi domini atrocissima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat. Omnia, P. C. quæ de aliis principibus à me aut dicuntur aut dicta sunt, eo pertinent ut ostendam, quam longa consuetudine corruptos depravatosque mores principatus parens noster reformet & corrigat: alioqui nihil non parum

grate

grate fine comparatione laudatur. Præterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum civium officium eſt, inſequi diſſimiles. Neque enim ſatis amarint bonos principes, qui malos ſatis non oderint. Adjice, quod imperatoris noſtri non aliud amplius ac diffuſius meritum eſt, quam quod inſectari malos principes tutum eſt. An excidit dolori noſtro modo vindicatus Nero? permitteret, credo, famam vitamque ejus carpi qui mortem ulciſcebatur: nec ut in ſe dicta interpretaretur, quæ de ſimillimo dicerentur. Quare ego te, Cæſar, muneribus omnibus tuis, omnibus comparo, multis antepono, quod licet nobis & in præteritum de malis imperatoribus quotidie vindicari, & futuros ſub exemplo præmonere, nullum locum, nullum eſſe tempus, quo funeſtorum principum manes à poſterorum execrationibus conquieſcant. Quo conſtantius, P. C. & dolores noſtros & gaudia proferamus: ingemiſcamus illis quæ patiebamur. Simul utrumque faciendum eſt ſub bono principe. Hoc ſecreta noſtra, hoc ſermones, hoc ipſæ gratiarum actiones agant, meminerintque, ſic maxime laudari incolumem imperatorem, ſi priores ſecus meriti reprehendantur. Nam quum de malo principe poſteri tacent, manifeſtum eſt eadem facere præſentem. Et quis jam locus miſeræ adulationis manebat, quum laudes imperatorum ludis etiam & comeſſationibus celebrarentur, ſaltarenturque, atque in omne ludibrium effeminatis vocibus, modis, geſtibus frangerentur? Sed illud indignum, quod eodem tempore in ſenatu & in ſcena ab hiſtrione & à conſule laudabantur. Tu procul à tui cultu ludicras artes removiſti. Seria ergo te carmina, honorque æternus annalium, non hæc brevis & pudenda prædicatio colit: quin etiam

tanto majore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scenæ silebunt. Sed quid ego istud admiror? quum eos quoque honores, qui tibi à nobis offeruntur aut delibare parcissime, aut omnino soleas recusare? Nihil antè tam vulgare, tam parvum in senatu agebatur, ut non laudibus principum immoraretur, quibuscunque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur, & quasi prolatis imperii finibus, nunc ingentes arcus, accessurosque templorum fastigium titulos, nunc menses etiam, nec hos singulos nomini Cæsarum dicabamus: patiebantur illi, &, quasi meruissent, lætabantur. At nunc quis nostrûm, tanquam oblitus ejus de quo refertur, censendi officium principis honore consumit? Tuæ moderationis hæc laus, constantia nostra; & tibi obsequimur quod in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad usum munusque justitiæ convenimus: hanc simplicitati tuæ veritatique gratiam relaturi, ut te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi à quo incipi, in quo desini sub alio principe non posset. Nam plerosque ex decretis honoribus, & alii non receperunt: nemo ante tantus fuit, ut crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosiùs reor, quando non trabibus aut saxis nomen tuum, sed monimentis æternæ laudis inciditur. Ibit in secula, fuisse principem, cui florenti & incolumi nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur. Et sane, si velimus cum priorum temporum necessitate certare, vincemur. Ingeniosior est enim ad excogitandum simulatio veritate, servitus libertate, metus amore. Simul quum jampridem novitas omnis adulatione con

sum-

ſumpta ſit,non alius erga te novus honor ſupereſt quam ſi aliquando de te tacere audeamus. Age, ſi quando pietas noſtra ſilentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiaque decernimus nos, tu non recuſas; ut appareat, non ſuperbia & faſtidio te ampliſſimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæſar, quam ſi recuſares omnes: nam recuſare omnes, ambitionis; moderationis eſt, eligere parciſſimos. Quo temperamento & nobis & ærario prodes, quod ſumptibus ejus adhibes modum, & qui exhauſtum non ſis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempub. merita privatis dicabantur. Viſuntur eadem è materia Cæſaris ſtatuæ, qua Brutorum,qua Camillorum. Nec diſcrepat cauſa. Illi enim reges hoſtemque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipſum,quæque alia captivitas gignit,arcet ac ſubmovet, ſedemque obtinet principis, ne ſit domino locus. Ac mihi intuenti in ſapientiam tuam, minus mirum videtur,quod mortales iſtos caducoſque titulos aut depreceris aut temperes. Scis enim ubi vera principis, ubi ſempiterna ſit gloria; ubi ſint honores in quos nihil flammis,nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim & ſtatuas, aras etiam templaque demolitur & obſcurat oblivio, negligit carpitque poſteritas: contra, contemptor ambitionis, & infinitæ poteſtatis domitor ac frænator animus ipſa vetuſtate floreſcit,nec ab ullis magis laudatur,quam quibus minime neceſſe eſt. Præterea,ut quiſquis factus eſt princeps, extemplo fama ejus, incertum bona an mala, ceterum æterna eſt. Non ergo perpetua principi fama, quæ invitum manet,ſed bona concupiſcenda eſt. Ea porro non imaginibus & ſta-

tuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leviora hæc, formam principis figuramque, non aurum melius vel argentum quam favor hominum exprimat teneatque. Quod quidem prolixe tibi cumulateque contingit, cujus lætissima facies & amabilis vultus in omnium civium ore, oculis, animo sedet. Annotasse vos credo, Patres conscripti, jamdudum me non eligere quæ referam. Propositum est enim mihi, principem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt; ipse laudari, nisi optimus, non potest. Quare non alia major, Imperator Auguste, gloria tua, quam quod agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo, quod cujusque prædicatio vel transilire vel prætervehi debeat? quod momentum, quod immo temporis punctum aut beneficio sterile, aut vacuum laude? num omnia ejusmodi, ut is optime te laudasse videatur, qui narraverit fidelissime? Quo fit ut prope in immensum diffundatur oratio mea, & necdum de biennio loquor. Quam multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc restant? ut illud quod secundum consulatum recepisti, quia princeps & pater deferebat. At postquam ad te imperii summam, & cum omnium rerum, tum etiam tui potestatem dii transtulerint, tertium consulatum recusasti, quum agere tam bonum consulem posses. Magnum est, differre honorem, gloriam, majus. Gestum consulatum mirer, an non receptum? gestus non in hoc urbis otio, & intimo sinu pacis, sed juxta barbaras gentes: ut illi solebant quibus erat moris paludamento mutare prætextam, ignotasque terras victoria sequi. Pulchrum imperio, gloriosum tibi, quum te socii atque amici sua in patria, suis in sedibus adierunt.

Decora

Decora facies consulis: multa post secula tribunal viridi cespite extructum, nec fascium tantum, sed pilorum signorumque honore circumdatum Augebant majestatem præsidentis diversi postulantium habitus, ac dissonæ voces, raraque sine interprete oratio. Magnificum est, civibus jura, quid hostibus, reddere? speciosum certam fori pacem, quid immanes campos sella curuli, victorisque vestigio premere? imminere minacibus ripis tutum quietumque, quid spernere barbaros fremitus? hostilemque terrorem non armorum magis, quam togarum ostentatione compescere? Itaque non te apud imagines, sed ipsum præsentem audientemque consalutabant imperatorem, nomenque quod alii domitis hostibus, tu contemptis merebare. Hæc laus acti consulatus; illa dilati, quod adhuc initio principatus ut jam excusatus honoribus, & expletus consulatum recusasti, quem novi imperatores destinatum aliis in se transferebant. Fuit etiam qui in principatus sui fine consulatum quem dederat, ipse magna ex parte jam gestum extorqueret & raperet. Hoc ergo honore, quem & incipientes principes & desinentes adeo concupiscunt ut auferant; tu otioso ac vacante privatis cessisti. Invidiosusne erat aut tibi tertius consulatus, aut principi primus? Nam secundum imperator quidem, sub imperatore tamen; inisti: nihilque imputari in eo vel honori potest vel exemplo, nisi obsequium. Ita vero quæ civitas quinquies, atque etiam sexies, consules vidit, non illos qui expirante jam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis & absentibus in rura sua consulatus ferebantur: in hac civitate tertium consulatum princeps generis humani ut pergravem recusasti? Tantone Papyrius etiam & Quintius mo-

deratior? Auguſtus, & Cæſar, & pater patriæ. At illos reſp. ciebat: quid? te non eadem reſpublica? non ſenatus? non conſulatus ipſe, qui ſibi tuis humeris attolli & augeſcere videtur? Non te ad exemplar ejus voco, qui continuis conſulatibus fecerat longum quendam & ſine diſcrimine annum: his te confero, quos certum eſt, quoties conſules fuerunt, non ſibi præſtitiſſe. Erat in ſenatu ter conſul, quum tu tertium conſulatum recuſabas. Onerosum neſcio quid verecundiæ tuæ conſenſus noſter indixerat, ut princeps toties conſul eſſes, quoties ſenator tuus nimia modeſtia, iſtud etiam privatus recuſaſſes. An conſularis viri triumphaliſque filius quum tertio conſul creatur, aſcendit, non debitum hoc illi, non vel ſola generis claritate promeritum? Contigit ergo privatis aperire annum, faſtoſque reſerare: & hoc quoque redditæ libertatis indicium fuit, quod conſul alius quam Cæſar eſſet. Sic exactis regibus cœpit liber annus: ſic olim ſervitus pulſa, privata faſtis nomina induxit: miſeros ambitionis, qui ita conſules ſemper, ut ſemper principes erant: quanquam non ambitio magis quam livor & malignitas videri poteſt, omnes annos poſſidere, ſummumque illud purpuræ decus non niſi præcerptum præfloratumque tranſmittere. Tuam vero magnanimitatem, an modeſtiam, an benignitatem prius mirer? Magnanimitas fuit, expetito ſemper honore abſtinere: modeſtia, cedere: benignitas, per alios frui. Sed jam tempus eſt te ipſi conſulatui prȩſtare, ut majorem eum ſuſcipiendo gerendoq; facias. Nam ſæpius recuſare, ambiguam ac potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem ut maximum recuſaſti: ſed hoc perſuadere nemini poteris, niſi aliquando & non recuſaveris. Quum arcus,

arcus, quum trophæa, quum ſtatuas deprecaris, tribuenda eſt verecundiæ tuæ venia: (illa enim ſane tibi dicantur:) nunc vero poſtulamus, ut futuros principes doceas inertiæ renuntiare, pauliſper delicias differre, pauliſper, & ſaltem ad breviſſimum tempus, ex illo felicitatis ſomno velut excitatos, induere prætextam, quam quum dare poſſent, occuparint: aſcendere curulem quam detineant: eſſe denique quod concupierunt, nec ideo tantum velle conſules fieri, ut fuerint. Geſſiſti alterum conſulatum, ſcio: illum exercitibus, illum provinciis, illum etiam ceteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audivimus quidem te omne munus conſulis obiiſſe, ſed audivimus: diceris juſtiſſimus, humaniſſimus, patientiſſimus fuiſſe, ſed diceris: æquum eſt aliquando nos judicio noſtro, noſtris oculis, non famæ ſemper & rumoribus credere. Quouſque abſentes de abſente gaudebimus? Liceat experiri, an aliquid ſuperbiæ tibi ille ipſe ſecundus conſulatus attulerit. Multum in commutandis moribus hominum medius annus valet, in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes ineſſe: cupimus tamen experiri, an nunc quoque una eademque res ſit, bonus conſul & bonus princeps. Nam præter id quod eſt arduum, duas, eaſque ſimul, capere poteſtates ſummas, tum ineſt utrique nonnulla diverſitas, quum principem quam diſſimillimum conſuli deceat. Atque ego video, proximo anno conſulatus recuſandi hanc præcipuam fuiſſe rationem, quod eum abſens gerere non poteras: ſed jam urbi votiſque publicis redditus, quid eſt in quo magis ſis approbaturus quæ quantaque fuerint quæ deſiderabamus? Parum eſt ut in curiam venias, niſi & convocas: ut interſis ſenatui, niſi &

præſides: ut cenſentes audias, niſi & perrogas. Vis illud auguſtiſſimum conſul aliquando tribunal majeſtati ſuæ reddere? aſcende. Vis conſtare reverentiã magiſtratibus, legibus auctoritatem, modeſtiam [16] petulantibus? adi. Quid enim intereſſet reip. ſi privatus eſſes, conſulem te haberet tantum, an & ſenatorem? hoc nunc ſcito intereſſe, principem te habeat tantũ, an & conſulem. His tot tantiſq; rationibus, quanquam multum reluctata, verecundia principis noſtri tandem tamen ceſſit. At quemadmodum ceſſit? Non ſe ut privatis, ſed ut privatos pares ſibi faceret. Recepit enim tertium conſulatum, ut daret: noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non ſuſtinerent tertio conſules eſſe, niſi cum ter conſule. Bellorum iſtud ſociis olim, periculorum conſortibus, parce tamen, tribuebatur, quod tu ſingularibus viris, ac de te quidem bene ac fortiter meritis præſtitiſti, ſed in toga meritis. Vtriuſque cura, utriuſque vigilantia obſtrictus es, Cæſar. Sed in principe rarum, ac prope inſolitum eſt, ut ſe putet obligatum, aut, ſi putet, amet. Debes ergo, Cæſar, & ſolvis. Sed quum ter conſules facis, non tibi magnus princeps, ſed non ingratus amicus videris: quin etiam perquam modica quædam civium merita fortunæ tuę viribus in majus extollis. Efficis enim ut tantum tibi quiſque præſtitiſſe videatur, quantum à te recepit. Quid iſti benignitati precer? niſi ut ſemper obliges, obligeris: incertumque facias, utrum magis expediat civibus tuis debere tibi, an præſtitiſſe. Equidem illum antiquum ſenatum contueri videbar, quum ter conſule aſſidente, tertio conſulem deſignatum rogari ſententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantuſque tu? Accidit quidem, ut corpora quamlibet ardua & excelſa procerioribus admota

mota decrefcant; item ut altiffimæ civium dignitates collatione faftigii tui quafi deprimantur: quantoque propius ad magnitudinem tuam afcenderint, tanto etiam à fua defcendiffe videantur: illos tamen tu quanquam non potuifti tibi æquare quum velles, adeo in edito collocafti, ut tantum fuper ceteros, quantum infra te cernerentur. Si unius tertium confulatum eundem in annum in quem tuum, contuliffes, ingentis animi fpecimen haberetur. Vt enim felicitatis eft, quantum velis poffe, fic magnitudinis, velle quantum poffis. Laudandus quidem & ille qui tertium confulatum meruit, fed magis fub quo meruit: magnus memorandufque qui tantum præmium cepit, fed major qui capienti dedit. Quid, quod duos pariter tertio confulatu collegas tui fanctitate decorafti? ut fit nemini dubium, hanc tibi præcipuam caufam fuiffe extendendi confulatus tui, ut duorum confulatus amplecteretur, & collegam te uni daret. Vterque nuper confulatum alterum gefferat à patre tuo, id eft, quanto minus quam à te datum; utriufque adhuc oculis paulo ante dimiffi fafces oberrabant: utriufque folennis ille lictorum & prænuntius clamor auribus infederat, quum rurfus curulis, rurfufque purpura, ut olim, quum hoftis in proximo, & in fummum difcrimen adducta refpub. expertum honoribus virum pofceret, non confulatus hominibus iifdem, fed iidem homines confulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, ut indulgentiam tuam neceffitas æmuletur. Modo prætextas exuerant, refumant: modo lictores abire jufferant, revocent: modo gratulantes amici recefferant, revertantur. Hominifne iftud ingenium eft, hominis poteftas, renovare gaudia, redintegrare lætitiam, nullamque re-

quiem [27] gratulationis dare,neque alia repetendis consulatibus intervalla permittere, nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec unquam in hoc opere aut animus tuus aut fortuna lassetur: des quamplurimis tertios consulatus, &, quum pluribus tertios consulatus dederis,semper tamen plures, quibus debeas dare, supersint. Omnium quidem beneficiorum quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quam ad similes redundat: præcipue tamen ex horum consulatu non ad partem aliquam senatus,sed ad totum senatum tanta lætitia pervenit, ut eundem honorem omnes sibi & dedisse & accepisse videantur.Nempe enim hi sunt quos senatus quum publicis sumptibus minuendis optimum quemque præficeret,elegit equidem primos. Hoc est igitur, hoc est,quod penitus illos animo Cæsaris insinuavit. An parum sæpe experti sumus,hanc esse rerum conditionem, ut senatus favor apud principem aut prosit aut noceat? Nonne paulo ante nihil magis exitiale erat, quam illa principis cogitatio? Hunc senatus probat, hic senatui carus est. Oderat quos nos amaremus;sed & nos,quos ille.Nunc inter principem senatumque dignissimi cujusque caritate certatur: demonstramus invicem, credimus invicem, quodque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. Proinde, Patres C. favete aperte, diligite constanter: non jam dissimulandus est amor, ne noceat; non premendum odium, ne prosit: eadem Cæsar quæ senatus probat improbatque: vos ille præsentes, vos etiam absentes in consilio habet: tertio consules fecit quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine quo electi à vobis erant. Magnum utrumque videtur, sive eosdem maxime diligit, quos scit nobis esse carissimos; sive

ſive illis neminem præfert, quamvis aliquem magis amet. Propoſita ſunt ſenioribus præmia, juvenibus exempla: adeant, frequentent ſecuras tandem ac patentes domos. Quiſquis probatos ſenatui viros ſuſcipit, hic maxime principem promeretur. Sibi enim accreſcere putat quod cuique adſtruatur: nullamque in eo gloriam ponit, quod ſit omnibus major, niſi maximi fuerint quibus major eſt. Perſta, Cæſar, in iſta ratione propoſiti, taleſque nos crede, qualis fama cujuſque eſt: huic aures, huic oculos intende: ne reſpexeris clandeſtinas exiſtimationes, nulliſque magis quam audientibus inſidiantes ſuſurros: Melius omnibus, quam ſingulis creditur. Singuli enim decipere & decipi poſſunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt. Revertor jam ad conſulatum tuum, etſi ſunt quædam ad conſulatum quidem pertinentia, ante conſulatum tamen, inprimis quod comitiis tuis interfuiſti candidatus, non conſulatus tantum, ſed immortalitatis & gloriæ, & exempli quod ſequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere poteſtatis ſuæ ſede: perpeſſus es longum illud carmen comitiorum, nec jam irridendam moram: conſulque ſic factus es ut unus ex nobis quos facis conſules. Quotuſquiſque principum antecedentium honorem iſtum aut conſulatui habuit, aut populo? Non alii marcidi ſomno, heſternaque cœna redundantes, comitiorum ſuorum nuntios operiebantur? Alii ſane pervigiles & inſomnes, ſed intra cubilia ſua illis ipſis conſulibus, à quibus conſules renuntiabantur, exilia & cædem machinabantur. O prava & inſcia veræ majeſtatis ambitio, concupiſcere honorem quem dedigneris: dedignari quem concupiſcas: quumque ex proximis

 hortis

hortis campum & comitia prospectes, sic ab illis abesse, tanquam Danubio Rhenoque dirimare! Averseris tu honori tuo sperata suffragia, renuntiarique te consulem jussisse contentus, liberæ civitati ne simulationem quidem serves! Abstineas denique comitiis abstrusus atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogetur imperium! Hæc persuasio superbissimis dominis erat, ut sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent tanquam senatores. Plerique tamen non tam superbia quam metu quodam submovebantur. An stuprorum sibi, incestarumque noctium conscii auspicia polluere, sacratumque campum nefario auderent contaminare vestigio? non adeo deos hominesque contempserant, ut in illa spatiosissima sede hominum deorumque conjectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contra & moderatio tua suasit, & sanctitas, ut te & religioni deorum & judiciis hominum exhiberes. Alii consulatum antequam acciperent, tu & dum accipis, meruisti. Peracta erant solennia comitiorum, si principem cogitares, jamque se omnis turba commoverat, quum tu, mirantibus cunctis, accedis ad consulis sellam: adigendum te præbes in verba principibus ignota, nisi quum jurare cogerent alios. Vides quam necessarium fuerit consulatum non recusare? non putassemus istud facturum te fuisse, si recusasses. Stupeo, P.C. necdum satis aut oculis meis aut auribus credo: atque identidem me an audierim, an viderim, interrogo. Imperator ergo, & Cæsar, & Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis; seditque consul principe ante se stante: & sedit inturbatus, interritus, & tanquam ita fieri soleret. Quinetiam sedens præbuit jusjurandum, & ille juravit, expressit,

pressit, explanavitque verba quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecraret. Ingens, Cæsar, & par gloria tua, sive fecerint istud postea principes, sive non fecerint. Vllane satis prædicatio digna est, idem tertio consulem fecisse quod primo? idem principem quod privatum? idem imperatorem quod sub imperatore? Nescio jam, nescio pulchriusne sit istud, quod præeunte nullo, an hoc, quod alio præeunte jurasti. In rostris quoque simili religione ipse te legibus subjecisti: legibus, Cæsar, quas nemo principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere quam nobis: sic fit ut nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primum audio, nunc primum disco, non est princeps super leges, sed leges supra principem: idem Cæsari consuli quod ceteris non licet; jurat in legem attendentibus diis. (nam cui magis quam Cæsari attendant?) jurat observantibus his, quibus idem jurandum est: non ignarus alioqui, nemini religiosius quod juraverit custodiendum, quam cujus maxime interest non pejerare. Itaq; & abiturus consulatu jurasti, te nihil contra leges fecisse. Magnum hoc erat quum promitteres: majus, postquam præstitisti. Iam toties procedere in rostra, inascensumque illum superbiæ principum locum terere, hic suscipere, hic ponere magistratus, quam dignum te, quamque diversum consuetudine illorum, qui pauculis diebus gestum consulatum, immo non gestum, abjiciebant per edictum! hoc pro concione, pro rostris, pro jurejurando, scilicet ut primis extrema congruerent, utque hoc solo intelligerentur ipsi consules fuisse, quod alii non fuissent. Non transilivi, Patres conscripti, principis nostri consulatum, sed eundem in locum contuli quicquid de jurejurando dicen-

dum erat. Neque enim,ut in sterili jejunaque materia,eandem speciem laudis diducere ac spargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos,nunc universos adhortatus es resumere libertatem , capessere quasi communis imperii curas,invigilare publicis utilitatibus & insurgere. Omnes ante te eadē ista dixerunt,nemini tamen ante te creditum est.Erant sub oculis naufragia multorum , quos [28] insidiosa tranquillitate provectos improvisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare , quam blanditiæ principum illorum , quibus tanta levitas, tanta fraus, ut facilius esset iratos quam propitios habere? Te vero securi & alacres quo vocas sequimur. Iubes esse liberos: erimus. Iubes quæ sentimus promere in medium:proferemus. Neque enim adhuc ignavia quadam & insito torpore cessavimus. Terror, & metus,& miseria illa ex periculis facta prudentia monebat,ut à repub. (erat autem omnino nulla respublica) oculos, aures,animos averteremus: at nunc tua dextera tuisque promissis freti & innixi diutina servitute ora referamus , frænatamque tot malis linguam resolvimus. Vis enim tales esse nos,quales jubes, nihilq; exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, denique quod credentem fallere paret , non sine periculo fallentis. Neque enim unquam deceptus est princeps,nisi qui prius ipse decepit. Equidem hunc parentis publici sensum cum exhortatione ejus , tum pronuntiatione ipsa perspexisse videor.Quę enim illa gravitas sententiarum ? quam inaffectata veritas verborum ? quæ asseveratio in voce ? quæ affirmatio in vultu? quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides? Tenebit ergo semper quod suaserit,

ſcietque nos, quoties libertatem, quam dedit, experiemur, ſibi parere. Nec verendum eſt, ne incautos putet, ſi fidelitate temporum conſtanter utamur, quos meminit ſub malo principe aliter vixiſſe. Nuncupare vota & pro æternitate imperii, & pro ſalute civium, immo pro ſalute principum, ac propter illos pro æternitate imperii ſolebamus: hæc pro imperio noſtro in quæ ſint verba ſuſcepta operæ pretium eſt annotare, SI BENE REMPVB. ET EX VTILITATE OMNIVM REXERIS. Digna vota quæ ſemper ſuſcipiantur, ſemperq; ſolvantur. Egit cum diis, ipſo te auctore, Cæſar, reſpub. ut te ſoſpitem incolumemq; præſtarent, ſi tu ceteros præſtitiſſes: ſi contra, illi quoque à cuſtodia tui corporis oculos dimoverent, teque relinquerent votis quæ non palam ſuſciperentur. Alii ſe ſuperſtites reipubl. optabant faciebantque: tibi ſalus tua inviſa eſt, ſi non ſit cum reipub. ſalute conjuncta. Nihil pro te pateris optari, niſi expediat optantibus, omnibuſque annis in conſilium de te deos mittis, exigiſque ut ſententiam ſuam mutent, ſi talis eſſe deſieris, qualis electus es. Sed ingenti conſcientia, Cæſar, paciſceris cum diis, ut te ſi mereris ſervent, quum ſcias an merearis, neminem magis quam deos ſcire. Nonne vobis, P. C. hæc diebus ac noctibus agitare ſecum videtur? Ego quidem in me, ſi omnium utilitas ita poſceret, etiam præfecti manum armavi: ſed ne deorum quidem aut iram aut negligentiam deprecor: quæſo immo & obteſtor, ne unquam pro me vota reſpub. invita ſuſcipiat: aut ſi ſuſceperit invita, ne debeat. Capis ergo, Cæſar, ſalutis tuæ glorioſiſſimum fructum ex conſenſu deorum. Nam quum excipias, ut ita demum te dii ſervent, ſi bene rempub. & ex utilitate omnium rexeris, certus es te bene rempub. gerere,

quum ſervent. Itaque ſecurus tibi & lætus dies erit, qui principes alios cura & metu diſtinebat, quum ſuſpenſi & attoniti, parumque confiſi patientia noſtra, hinc atque inde publicæ ſervitutis nuntios exſpectarent, ac ſi forte aliquos flumina, nives, venti præpediſſent, ſtatim hoc illud eſſe credebant quod merebantur: nec erat diſcrimen ullum pavoris; propterea quod quum à malo principe tanquam ſucceſſor timeatur quiſquis eſt dignior, quum ſit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam ſecuritatem non mora nuntiorum, non literarum tarditas differt: ſcis tibi ubique jurari, quum ipſe juraveris omnibus. Nemo hoc ſibi non præſtat. Amamus quidem te in quantum mereris, iſtud tamen non tui facimus amore, ſed noſtri: nec unquam illuceſcat dies quo pro te nuncupet vota non utilitas noſtra, ſed fides, Cæſar. Turpis tutela principis cui poteſt imputari. Queri libet quod in ſecreta noſtra non inquirant principes, niſi quos odimus. Nam ſi eadem cura bonis quæ malis eſſet, quam ubique admirationem tui, quod gaudium exultationemque deprehenderes? quos omnium cum conjugibus ac liberis, quos etiam cum domeſticis aris focisque ſermones? Scires molliſſimis illis auribus parci, & alioqui quum ſint odium amorque contraria, hoc perquam ſimile habent, quod ibi intemperantius amamus bonos principes, ubi [19] liberius malos odimus. Cepiſti tamen & affectus noſtri & judicii experimentum, quantum maximum præſens capere potuiſti, illo die quo ſollicitudini pudorique candidatorum ita conſuluiſti, ne ullius gaudium alterius triſtitia turbaret. Alii cum lætitia, alii cum ſpe receſſerunt: multis gratulandum, nemo conſolandus fuit. Nec ideo ſegnius juvenes noſtros exhortatus es, conſulatum circumirent,

irent, senatui supplicarent, atque ita à principe sperarent honores, si à senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adjecisti ut te imitarentur. Arduum, Cæsar, exemplum, & quod imitari non magis quisque candidatorum quam principum possit. Quis enim vel uno die reverentior senatus candidatus quam tu cum omni vita, tum illo ipso tempore quo judicas de candidatis? An aliud à te quam senatus reverentia obtinuit, ut juvenibus clarissimæ gentis debitum generi honorem, sed antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec terret Cæsar, nec pavet: quinimmo festinatis honoribus amplificat atque auget, & majoribus suis reddit: si quid usquam stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis, hoc amplexatur, & refovet, & in usum reipub. promit. Sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina ex tenebris oblivionis indulgentia Cæsaris: cujus hæc intentio est, ut nobiles & conservet & efficiat. Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis, in quem ea civitas amplissima reditus egregia constitutione fundaverat; hoc senatui allegandum putasti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum qui posteros habere nobiles mererentur, quam eorum qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nunties, nec pœnis malorum, sed bonorum præmiis bonos facias! Accensa est juventus, erexitque animos ad æmulandum quod laudari videbat: nec fuit quisquam quem non hæc cogitatio subiret, quum sciret, quicquid à quoque in provinciis bene fieret, omnia te scire. Vtile est, Cæsar, & salu-

salutare præsidibus provinciarum, hanc habere fiduciam, paratum esse sanctitati, industriæ suæ maximum præmium, judicium principis, suffragium principis. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera, sed vera reputatio. Vides enim, si quid bene fecero, nesciet Cæsar: aut si scierit, testimonium non reddet. Ita eadem illa seu negligentia seu malignitas principum, quum male consultis impunitatem, recte factis nullum præmium polliceretur, nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. At nunc, si bene aliquis provinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur. Patet enim omnibus honoris & gloriæ campus: ex hoc quisque quod cupit petat, & assecutus sibi debeat. Provinciis quoque in posterum & injuriarum metum & accusandi necessitatem remisisti. Nam si præfuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur: & alioquin nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores, quam peractos optime magistratus. Magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego, qui provinciam rexerit, non tantum codicillos amicorum, nec urbana conjuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta civitatum alleget: Næ suffragiis consularium virorum urbes, populi, gentes inseruntur. Efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere. Iam quo assensu senatus, quo gaudio exceptum est, quum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres, devexus quidem in planum, & quasi unus ex gratulantibus. Te mirer magis, an improbem illos, qui effecerunt ut istud magnum videretur, quum velut affixi curulibus suis manum tantum, & hanc cunctanter & pigre, & imputantibus similes, promerent?

rent? Contigit ergo oculis nostris insolita facies, princeps & candidatus æquales & simul stantes, intuerique parem accipientibus honorem qui dabat. Quod factum tuum à cuncto senatu quam vera acclamatione celebratum est, tanto major, tanto augustior. Nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic uno modo crescere potest, si se ipse submittat, securus magnitudinis suæ. Neque enim ab ullo periculo fortuna principum longius abest, quam ab humilitate. Mihi quidem non tam humanitas tua, quam intentio ejus admirabilis videbatur. Quippe quum orationi oculos, vocem, manum commodares, ut si alii eadem ista mandasses, omnes comitatis numeros obibas. Atque etiam quum suffragatorum nomina honore quo solent exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, & ex ore principis ille senatorius assensus audiebatur: quodque apud principem perhibere testimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur à principe. Faciebas ergo quum diceres optimos: nec ipsorum modo vita à te, sed judicium senatus comprobabatur, ornarique se non illos magis quos laudabas, lætabatur. Iam quod precatus es, ut illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eveniret nobis, reipublicæ, nonne tibi tale est, ut nos hunc ordinem votorum convertere debeamus? deos denique obsecrare, ut omnia quæ facis, quæque facies, prospere cedant tibi, reipub. nobis? vel, si brevius sit optandum, ut uni tibi, in quo & respub. & nos sumus? Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo alia adversa, alia secunda principi & nobis: nunc communia tibi nobiscum tam læta quam tristia: nec magis sine te nos esse felices, quam tu sine nobis potes. An si posses, in fine votorum adjecisses, ut ita precibus tuis dii annue-

nuerent, ſi judicium noſtrum mereri perſeveraſſes? Adeo nihil tibi amore civium antiquius, ut antè à nobis, deinde à diis, atque ita ab illis amari velis, ſi à nobis ameris. Et ſane priorum principum exitus docuit, ne à diis quidem amari niſi quos homines ament. Arduum erat, has precationes tuas laudibus adæquare: adæquavimus tamen. Qui amoris ardor? qui ſtimuli, quæ faces illas nobis acclamationes ſubjecerunt? Non noſtri, Cæſar, ingenii, ſed tuæ virtutis tuorumque meritorum voces fuerunt, quas nulla unquam adulatio invenit, nullus cujuſquam terror expreſſit. Quem ſic timuimus ut hæc fingeremus? quem ſic amavimus ut hæc fateremur? Noſti neceſſitatem ſervitutis quando ſimile aliquid audiſti, & quando dixiſti. Multa quidem excogitat metus: ſed quæ appareant quæſita ab invitis: aliud ſolicitudinis, aliud ſecuritatis ingenium eſt: alia triſtium inventio, alia gaudentium. Neutrum ſimulationes expreſſerint. Habent ſua verba miſeri, ſua verba felices, ut quæ jam maxime ab utriſque dicantur. Teſtis ipſe es quæ in omnium ore lætitia: non amictus cuiquam, non habitus quem modo extulerat: inde reſultantia vocibus tecta, nihilque tantis clamoribus ſatis clauſum. Quis nunc non è veſtigio ſuo exiluit? quis exiluiſſe ſenſit? Multa fecimus ſponte, plura inſtinctu quodam & imperio. Nam gaudio quoque cogendi vis ineſt. Num ergo modum ei tua ſaltem modeſtia impoſuit? Nam quanto magis à te reprimebatur, exarſimus, non contumacia, Cæſar, ſed ut in tua poteſtate eſt an gaudeamus, ita in quantum, nec in noſtra. Comprobaſti & ipſe acclamationum noſtrarum fidem lacrymarum tuarum veritate. Vidimus humeſcentos oculos tuos, demiſſumque gaudio vultum tantum-

tumque ſanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incenſi ſumus ut precaremur, ne quando tibi non eadem cauſa lacrymarum, utque nonnunquam frontem tuam abſtergeres. Hoc ipſum has ſedes nobis quaſi reſponſuras interrogemus, viderintne unquam principis lacrymas: at ſenatus ſæpe viderunt. Oneraſti futuros principes: ſed & poſteros noſtros. Nam & hi à principibus ſuis exigent ut eadem audire mereantur: & illi quod non audiant, indignabuntur. Nihil magis poſſum proprie dicere quam quod dictum eſt à cuncto ſenatu, O TE FELICEM: quod quum diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur! Eſt enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cum multa illo die dicta ſunt ſapienter & graviter, tum vel inprimis hoc, CREDE NOBIS, CREDE TIBI. Magna hoc fiducia noſtri, majore tamen tui diximus. Alius enim fortaſſe alium, ipſum ſe nemo deceperit, introſpiciat modo vitam, ſeque quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus noſtris fidem apud optimum principem, quod apud malos detrahebat. Quamvis enim faceremus quæ amantes ſolent, illi tamen non amari ſe credebant ſibi. Super hæc precati ſumus: VT SIC TE AMARENT DII, QVEMADMODVM TV NOS. Quis hoc aut de ſe, aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipſis quidem hæc fuit ſumma votorum, ut nos ſic amarent dii, quomodo tu. Eſtne verum quod inter iſta clamavimus, O NOS FELICES? Quid enim felicius nobis, quibus non jam illud optandum eſt, ut nos diligat princeps, ſed dii quemadmodum princeps? Civitas religionibus dedita, ſemperque deorum indulgentiam pietate merita, nihil felicitati ſuæ putat aſtrui poſſe, niſi ut dii Cæſarem imitentur. Sed quid ſingula confector & colli-

colligo, quaſi vero aut oratione complecti, aut memoria conſequi poſſim, quæ vos, P.C. ne qua interciperet oblivio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære cenſuiſtis? Ante, orationes principum tantum ejuſmodi genere monumentorum mandari æternitati ſolebant: acclamationes quidẽ noſtræ parietibus curiæ claudebantur. Erant enim quibus nec ſenatus gloriari, nec princeps poſſent: has vero & in [11] ſingulis exire, & poſteris prodi, cum ex utilitate tum ex dignitate publica fuit; primum, ut orbis terrarum pietatis noſtræ adhiberetur teſtis & conſcius; deinde, ut manifeſtum eſſet, audere nos de bonis maliſq; principibus non tantum poſt ipſos judicare; poſtremo, ut experimento cognoſceretur, & ante nos gratos, ſed miſeros fuiſſe, quibus eſſe nos gratos probare antea non licuit. At qua contentione, quo niſu, quibus clamoribus expoſtulatum eſt, ne affectus noſtros, ne tua merita ſupprimeres? denique ut in poſterum exemplo provideres? Diſcant & principes acclamationes veras falſaſque diſcernere, habeantque muneris tui quod jam decipi non poterunt. Non inſtruendum illis iter ad bonam famam, ſed non deſerendum: non ſubmovenda adulatio, ſed non reducenda eſt. Certum eſt & quæ facere & quæ debeant audire, ſi faciant. Quid nunc ego ſuper ea quæ ſum cum toto ſenatu precatus, pro ſenatu precer, niſi ut hæreat animo tuo gaudium quod tunc oculis protuliſti? Ames illum diem, & tamen vincas: nova merearis, nova audias. Eadem enim dici niſi ob eadem facta non poſſunt. Iam quam antiquum, quam conſulare, quod triduum totum ſenatus ſub exemplo tui ſedit, quum interea nihil præter conſulem ageres? Interrogavit quiſque quod placuit: diſſentire, diſcedere, & copiam judicii ſui reipubl.

facerę

facere tutum fuit. Consulti omnes, atque etiam dinumerati sumus, vicitque sententia non prima, sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos qui primi interrogabantur? ceteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? Vnus solusque censebat quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, inprimis ipse qui censuerat: adeo nulla magis omnibus displicent quam quæ sic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortasse imperator in senatu ad reverentiam ejus componebatur: ceterum egressus statim se recipiebat in principem, omniaque consularia officia abigere, negligere, contemnere solebat. Ille vero ita consul, ut si tantum consul foret, nihil infra se putabat nisi quod infra consulem esset: ac primum ita domo progrediebatur, ut illum nullus apparatus arrogantiæ principalis, nullus præcursorum tumultus detineret. Vna erat in limine mora, consultare aves, revererique numinum monitus: nemo perturbabatur, nemo submovebatur. Tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, ut plerumque aliena turba subsistere & consulem & principem cogeret: ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, ut antiquus aliquisque magnus consul sub bono principe incedere videretur. Iter illi sæpius in forum, frequenter tamen & in campum. Nam comitia consulum obibat ipse; tantum ex renuntiatione eorum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem principis, ut ipse ante consules steterat, adigebanturque in verba, in quæ paulo ante ipse juraverat princeps, qui tantum putat esse in jure-

jurejurando, ut illud & ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi vero quanta religio æquitatis, quanta legum reverentia? Adibat aliquis ut principem; respondebat se consulem esse. Nullius ab eo magistratus jus, nullius auctoritas imminuta est, aucta etiam: siquidem pleraque ad prætores remittebat, atque ita ut collegas vocaret, non quia populare gratumque audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum dignationis in ipso honore ponebat, ut non amplius esse censeret quod aliquis collega appellaretur à principe, quam quod prætor esset. Ad hæc tam assiduus in tribunali, ut labore refici ac reparari videretur. Quis nostrûm idem curæ, idem sudoris sumit? quis adeo expetit is honoribus aut deservit, aut sufficit? Et sane æquum est tantum ceteris præstare consulibus ipsum qui consules facit: quippe etiam fortunæ videbatur indignum, si posset honores dare, qui gerere non posset. Facturus consules doceat, accepturisque amplissimum honorem persuadeat, scire se quid sit quod daturus sit: sic fit ut illi quoque sciant quid acceperint. Quo justius senatus ut susciperes quartum consulatum & rogavit & jussit. Imperii hoc verbum; non adulationis esse, obsequio tuo crede, quod non alia in re magis aut senatus exigere à te, aut tu præstare senatui debes. Vt enim ceterorum hominum, ita principum illorum omnium qui dii sibi videntur, ævum omne & breve & fragile est. Itaque optimum quemque niti & contendere decet, ut post se quoque reipub. prosit, moderationis scilicet justitiæque monimentis, quæ prima statuere cos. potest. Hæc nempe intentio tua, ut libertatem revoces ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen usurpare sæpius debes, quam quod pri-

primum invenit recuperata libertas? Non eſt minus civile, & principem eſſe pariter, & conſulem, quam tantum conſulem. Habe etiam rationem verecundiæ collegarum tuorum; collegarum inquam: ita enim & ipſe loqueris, & nos loqui vis. Onerosa erit modeſtiæ illorum tertii conſulatus ſui recordatio, donec te conſulem videant. Neque enim poteſt non nimium eſſe privatis, quod principi ſatis eſt. Annuas, Cæſar, optantibus, quibuſque apud deos eſſe conſueſti, quorum potens es ipſe, votorum compotes facias. Fortaſſe ſufficiat tibi tertius conſulatus: ſed nobis tanto minus ſufficit. Ille nos inſtituit & induxit, ut te iterum iterumque cos. habere cupiamus. Remiſſius iſtud contenderemus, ſi adhuc non ſciremus qualis eſſes futurus. Tolerabilius fuit, experimentum tui nobis quam uſum negari. Dabiturne rurſus videre conſulem illum? audiet & reddet quas proxime voces? præſtabitque gaudium quantum ipſe percipiet? præſidebit lætitiæ publicæ auctor ejus & cauſa? tentabitque affectus noſtros ut ſolet cohibere, nec poterit? Erit pietati ſenatus cum modeſtia principis felix ſpecioſumque certamen, ſeu fuerit victa ſeu vicerit. Equidem incognitam quandam proximaque majorem præſumo lætitiam. Quis enim eſt tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem conſulem ſperet, quanto ſæpius fuerit? Alius labores, ſi non continuo deſidiæ ac voluptati dediſſet, otio tamen & quiete recreaſſet: hic conſularibus curis exolutus, principales reſumpſit, tam diligens temperamenti, ut nec conſulis officium princeps, nec principis conſul appeteret. Videmus ut provinciarum deſideriis, ut ſingularum etiam civitatum [12] precibus occurrat. Nulla in audiendo difficultas, nulla in reſpondendo mora. Adeunt ſtatim,

tim, dimittuntur statim: tandemque principis fores exclusa legationum turba non obsidet. Quid in omnibus [33] cognitionibus quam mitis severitas, quam non dissoluta clementia? Non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententiæ tuæ pretium, quam bene judicasse. Stant ante te litigatores non de fortunis suis, sed de sua [14] existimatione soliciti, nec tam verentur quid de causa sua, quam quid de moribus sentias. O veri principis, atque etiam consulis, reconciliare æmulas civitates, tumentesque populos non imperio magis quam ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quicquid fieri non oportuerit; postremo, velocissimi sideris more omnia invisere, omnia audire, & undecunque invocatum statim velut numen adesse & assistere! Talia esse crediderim quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos demisit in terras, & facta mortalium inter divina opera numerare dignatus est: quibus nunc per te liber solutusque, cælo tantum vacat, postquam te dedit qui erga omne hominum genus vice sua fungereris. Fungeris enim, sufficisque mandanti, quum tibi dies omnis summa cum utilitate nostra, cum tua laude, condatur. Quod si quando cum influentibus negotiis paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris. Quæ enim remissio tibi, nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium juga, & horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adjutum, atque inter hæc pia mente adire lucos, & occursare numinibus? Olim hæc experientia juventutis, hæc voluptas erat; his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu:

nec

nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestium labor. Vsurpabant gloriam istam illi quoque principes qui obire non poterant: usurpabant autem, ut domitas [35] fractasq; claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas mentita sagacitate colligerent. Huic par capiendi quærendique sudor, summusque & idem gratissimus labor, invenire. Enimvero si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela aut oculis sequitur aut manibus: sed nunc gubernaculis assidet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisque transfretare obstantia freta. Quantum dissimilis illi qui non Albani lacus otium, Baianique torporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat, quin ad singulos ictus turpi formidine horresceret. Itaq; procul ab omni sono inconcussus ipse & immotus, religato revinctoq; navigio, non secus ac piaculum aliquod, trahebatur. Fœda facies, quum P. R. imperator alienum cursum, alienumq; rectorem velut capta nave sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant atque amnes, Danubius ac Rhenus. Tantum illud nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperii, quod hæc Romanæ aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa, quam quod hostium prospectarent: hostium, quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis superflua, nunc liquida ac deferentia, lustrare navigiis, nandoque superare. Nec vero laudaverim per se magnopere duritiem corporis ac lacertorum: sed si his validior toto corpore animus imperaret, quem non fortunæ in-

 dul-

dulgentiæ molliant, non copiæ principales ad segnitiem luxumque detorqueant; tunc ego, seu montibus seu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & crescentia laboribus membra mirabor. Video enim jam inde antiquitus maritos dearum, ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis quam his artibus inclaruisse. Simul cogito, quam sint ista ludus & avocamentum hujus, illæ feriæ & intenti, & à quibus se in tale otium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optime de cujusque gravitate, sanctitate, temperantia creditur. [36] Nam quis adeo dissolutus, cujus non occupationibus aliqua species severitatis incidat? Otio prodimur. An non pleriq; principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant, quum feriarum laxamenta curarum vitiorum contentione supplerent? Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur: principum vero non modo domos, sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit, omniaq; arcana noscenda famæ proponit atque explicat. Sed tibi, Cæsar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam, quam penitus inspici. Sunt quidem præclara quæ in publicum profers, sed non minora ea quæ limine tenes. Est magnificum, quod te ab omni contagione vitiorum reprimis ac revocas, sed magnificentius, quod tuos. Quanto enim magis arduum est alios præstare quam se, tanto laudabilius quod, quum ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. Multis illustribus dedecori fuit aut inconsultius uxor assumpta, aut retenta patientius: ita foris claros domestica destruebat infamia, & ne maximi cives haberentur hoc efficiebat, quod mariti minores erant. Tibi uxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illa san-

ſanctius ? quid antiquius? Nonne, ſi pontifici maximo deligenda ſit conjunx, aut hanc aut ſimilem (ubi eſt autẽ ſimilis?) elegerit? Quam illa nihil ſibi ex fortuna tua, niſi gaudium vendicat? quam conſtanter non potentiam tuam, ſed ipſum te reveretur ? Idem eſtis invicem quod fuiſtis : probatis ex æquo , nihilque vobis felicitas addidit , niſi quod ſcire cœpiſtis, quam bene uterq; veſtrûm felicitatem ferat. Eadem quam modica cultu? quam parca comitatu? quam civilis inceſſu ? Mariti hoc opus,qui ita imbuit,ita inſtituit.Nam uxori ſufficit obſequii gloria. 37 An,quum videat quam te nullus terror , nulla comitetur ambitio , non & ipſa cum ſilentio incedat ? ingredientemque pedibus maritum in quantum patitur ſexus, imitetur? Decuerit hoc illam,etiamſi diverſa tu facias. Sub hac vero modeſtia viri , quantam debet verecundiam uxor marito ? femina ſibi ? Soror autem tua , ut ſe ſororem eſſe meminit?ut in illa tua ſimplicitas, tua veritas, tuus candor agnoſcitur? ut ſi quis eam uxori tuæ conferat,dubitare cogatur, utrum ſit efficacius ad recte vivendum, bene inſtitui,aut feliciter naſci. Nihil eſt tam pronum ad ſimultates quam æmulatio , in feminis præſertim : ea porro maxime naſcitur ex conjunctione,alitur æqualitate, exardeſcit invidia , cujus finis eſt odium. Quo quidem admirabilius exiſtimandum eſt,quod mulieribus duabus in una domo, pariq; fortuna, nullum certamen,nulla contentio eſt. Suſpiciunt invicem,invicem cedunt: quumque te utraque effuſiſſime diligat, nihil ſua putant intereſſe utram tu magis ames. Idem utrique propoſitum , idem tenor vitæ,nihilq; ex quo ſentias duas eſſe.Te enim imitari , te ſubſequi ſtudent. Ideo utraque mores eoſdem , quia utraque tuos, habet : inde modera-

tio, inde etiam perpetua securitas. Neque enim unquam periclitabuntur, esse privatæ quæ non desierunt. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatæ sunt, quamdiu appellationem Patris patriæ tu recusasses: seu quod plus esse in eo judicabant, si uxor & soror tua, quam si Augustæ dicerentur. Sed quæcunque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignæ sunt quæ in animis nostris & sint & habeantur Augustæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius feminis, quam si verum honorem non in splendore titulorum, sed in judiciis hominum reponant? magnisque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant? Jam etiam & in privatorum animis exoleverat priscum mortalium bonum amicitia, cujus in locum migraverant assentationes, blanditiæ, & pejor odio amoris simulatio. etenim in principum domo nomen tantum amicitiæ, inane scilicet irrisumque, manebat. Nam quæ poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alii domini, alii servi videbantur? Tu hanc pulsam & errantem reduxisti. Habes amicos, quia amicus ipse es. Neque enim, ut alia subjectis, ita amor imperatur: neque est ullus affectus tam erectus, & liber, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Potest fortasse princeps inique, potest tamen odio esse nonnullis, etiamsi ipse non oderit: amari, nisi ipse amet, non potest. Diligis ergo quum diligaris, & in eo quod utrique honestissimum est, tota gloria tua est, qui superior factus descendis in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex imperatore submitteris: immo tunc maxime imperator, quum amicum ex imperatore agis. Etenim quum plurimis amicitiis fortuna principum indigeat, præcipuum est principis opus,

amicos

amicos parare. Placeat tibi ſemper hæc ſecta, & cum alias virtutes tuas tum hanc conſtantiſſime teneas, nec unquam perſuadeatur, humile eſſe principi, niſi odiſſe. Iucundiſſimum eſt in rebus humanis amari, ſed non minus amare: quorum utroque ita frûeris, ut quum ipſe ardentiſſime diligas, adhuc tamen ardentius diligaris. Primum, quia facilius eſt unum amare quam multos: deinde quia tibi amicos tuos obligandi adeſt facultas tanta, ut nemo poſſit te, niſi ingratus, non magis amare. Operæ pretium eſt referre, quod tormentum tibi injunxeris, ne quid amico negares. Dimiſiſti optimum virum, tibi cariſſimum, invitus & triſtis, &, quaſi retinere non poſſes. Quantum amares eum, deſiderio expertus es, diſtractus ſeparatuſque dum cedis & vinceris. Ita quod fando inauditum, quum princeps & principis amicus diverſa velletis, id potius factum eſt quod amicus volebat. O rem memoriæ literiſque mandandam! præfectum prætorii non ex ingerentibus, ſed ex ſubtrahentibus legere: eundemque otio, quem pertinaciter ames, reddere: quumque ſis ipſe diſtentus imperii curis, non quietis gloriam cuiquam invidere. Intelligimus, Cæſar, quantum tibi pro laborioſa iſta ſtatione & exercita debeamus, quum otium à te, tanquam res optima, & petatur, & detur. Quam ego audio confuſionem tuam fuiſſe, quum digredientem proſequereris? Proſequutus enim nec temperaſti tibi, quo minus exeunti in litore amplexus oſculum ferres. Stetit Cæſar in illa amicitiæ ſpecula, precatuſque maria, celeremque (ſi tamen ipſe voluiſſet) recurſum, nec ſuſtinuit recedentem non etiam atque etiam votis, lacrymis ſequi. Nam de liberalitate taceo. Quibus enim muneribus æquari hæc cura principis, hæc pa-

Patientia poteſt, qua meruiſti, ut ille ſibi nimium fortis,ac prope durus,videretur? Nec dubito,quin agitaverit ſecum an gubernacula retorqueret: & feciſſet,niſi quod pene ipſo contubernio principis felicius jucundiuſque eſt deſiderare principem. Et ille quidem ut maxima fructus ſuſcepti,ita majore depoſiti officii gloria fruitur: tu autem facilitate iſta conſequutus es, ne quem retinere videaris invitum. Civile hoc erat & parenti publico convenientiſſimum,nihil cogere,ſemperque meminiſſe, nullam tantam poteſtatem cuiquam dari poſſe, ut non ſit gratior poteſtate libertas. Dignus es, Cæſar, qui officia mandes deponere optantibus; qui petentibus vacationem,invitus quidem,ſed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem non te relinqui putes; qui ſemper invenias & quos ex otio revoces & quos otio reddas. Vos quoque,quos parens noſter familiariter inſpicere dignatur, fovete judicium ejus quod de vobis habet: hic veſter labor eſt. Princeps enim, quum in uno probavit amare ſe ſcire, vacat culpa ſi alios minus amat.Ipſum quidem quis mediocriter diligat,quum leges amandi non det, ſed accipiat? Hic præſens, ille mavult abſens amari: uterque ametur, ut mavult: nemo in tædium præſentiâ, nemo in oblivionem abſentiâ veniat. Tenet quiſque locum quem ſemper meruit;faciliuſque eſt ut oculis ejus vultus abſentis quam ut animo caritas excidat. Plerique principes,quum eſſent civium domini,libertorum erant ſervi: horum conſiliis,horum nutu regebantur: per hos audiebant, per hos loquebantur: per hos præturæ etiam & ſacerdotia & conſulatus,immo & ab his,petebantur.Tu libertis tuis ſummum quidem honorem, ſed tanquam libertis habes,abundeque ſufficere his credis,ſi probi &

bi & frugi existimentur. Scis enim, præcipuum esse indicium non magni principis, magnos libertos. Ac primum neminem in usu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuique principum, dilectum: statimque hos ipsos quotidie, deinde ita formas, ut se non tua fortuna, sed sua metiantur: & tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur à nobis, quia non est necesse. Iustisne de causis S.P.Q.R. Optimi tibi cognomen adjecit? Paratum id quidem & in medio positum, novum tamen. Scias neminem ante meruisse, quod non erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit Felicem vocare? quod non moribus, sed fortunę datum est. Satius, Magnum? cui plus invidiæ quam pulchritudinis inest. Adoptavit te optimum princeps in suum, senatus in Optimi nomen. Hoc tibi tam proprium quam paternum, nec magis diffinite distincteque designat qui Trajanum, quam qui Optimum appellat, ut olim frugalitate Pisones, sapientia Lælii, pietate Metelli monstrabantur: quæ simul omnia uno isto nomine continentur. Nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis in sua cujusque laude præstantior. Merito tibi ergo post ceteras appellationes hæc est addita, ut major. Minus est enim Imperatorem & Cæsarem & Augustum, quam omnibus imperatoribus, & Cæsaribus, & Augustis esse meliorem: ideoque ille parens hominum deorumque, Optimi prius, deinde Maximi nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse quam maximum. Assequutus es nomen, quod ad alium transire non possit, nisi ut appareat in bono principe alienum, in malo falsum: quod licet omnes postea usurpent, semper tamen agnoscetur ut tuum. Etenim, ut nomine Augusti admonemur

ejus cui primum dicatum eſt; ita hæc Optimi appellatio nunquam memoriæ hominum ſine te recurret: quotieſque poſteri noſtri Optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur quis meruerit vocari. Quanto nunc, dive Nerva, gaudio frueris, quum vides & eſſe Optimum & dici, quem tanquam optimum elegiſti! quam lætum tibi quod comparatus filio tuo vinceris! Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quam quod optimus ipſe non timuiſti eligere meliorem. Sed & tu, pater Trajane (nam tu quoque ſi non ſidera, proximam tamen ſideribus obtines ſedem) quantam percipis voluptatem, quum illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem cernis? cumque eo qui adoptavit amiciſſime contendis, pulchrius fuiſſe genuiſſe talem, an elegiſſe? Macte uterque ingenti in remp. merito, cui hoc tantum boni contuliſtis. Licet alteri veſtrûm filii virtus triumphalia, cælum alteri dederit, non minor tamen veſtra laus, quod iſta per filium quam ſi ipſi meruiſſetis. Scio, P.C. cum ceteros cives, tum præcipue conſules, oportere ſic affici, ut ſe publice magis quam privatim obligatos putent. Vt enim malos principes rectius pulchriuſque eſt ex communibus injuriis odiſſe quam propriis, ita boni ſpecioſius amantur ob ea quæ generi humano, quam quæ hominibus, præſtant: quia tamen in conſuetudinem venit, ut conſules publica gratiarum actione perlata, ſuo quoque nomine quantum debeant principi, profiteantur, concedite, me non pro me magis munere iſto, quam pro collega meo Cornuto Tertullo, conſulari viro, fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam, pro quo non minus debeo? præſertim quum indulgentiſſimus imperator in concordia noſtra

ea præstiterit ambobus, quæ si tantum in alterum contulisset, ambos tamen æqualiter obligasset. Vtrunque nostrûm ille optimi cujusque spoliator & carnifex stragibus amicorum, & in proximum jacto fulmine afflaverat. Iisdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus: ac sicut nunc spes gaudiumque, ita tunc communis nobis dolor & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris divus Nerva, ut nos, & si minus ut [38] bonos promovere vellet, quia mutati seculi signum & hoc esset quod florerent, quorum præcipuum votum ante fuerat, ut memoriæ principis elaberentur. Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo & maximo, quum tu nobis, Optime principum, fortissime imperatorum, consulatum obtulisti, ut ad summum honorem gloria celeritatis accederet. Tantum inter te & illos principes interest qui beneficiis suis commendationem ex difficultate captabant, gratioresque accipientibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio, & tædium, & similis repulsę mora, in notam quandam pudoremque vertissent. Obstat verecundia, quo minus percenseamus quo utrumque nostrûm testimonio ornaris, ut amore recti, amore reipub. priscis illis consulibus æquaveris, merito necne, neutram in partem decernere audeamus: quia nec fas est affirmationi tuæ derogare, & onerosum confiteri vera esse quæ de nobis præsertim tam magnifica dixisti. Tu tamen dignus es qui eos consules facias, de quibus possis ista prędicare. Tribuas veniam, quod inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis, quod nos rursus collegas esse voluisti: ita caritas mutua, ita congruens tenor vitæ, ita una eademque ratio propositi postulabat: cujus ea vis, ut morum similitudo concordię nostrę glo-

riam minuat:ac perinde fit mirũ si alter nostrûm à collega,ac si à seipso,dissentiat Non ergo temporarium & subitum est quod uterq; collegæ consulatu , tanquam iterum suo gaudet : nisi quod tamen qui rursus consules fiunt,bis quidem, sed temporibus diversis obligantur: nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus,alterq; in altero Consules,sed iterum & pariter sumus.Illud vero quam insigne , quod nobis Præfectis ærario consulatum ante quam successorem dedisti? Aucta est dignitas dignitate:neq; continuatus tantum,sed geminatus est honor,finemq; potestatis alterius,tanquam parum esset excipere,prævenit.Tanta tibi integritatis nostræ fiducia fuit , ut non dubitares te salva diligentiæ tuæ ratione esse facturum , si nos post maximum officium privatos esse non fineres. Quid, quod eundem in annum consulatum nostrũ contulisti? Ergo non alia nos pagina, quam te consulem accipiet : & nostra quoque nomina addentur fastis,quibus ipse præscriberis.Tu comitiis nostris pręsidere,tu nobis sanctissimum illud carmen pręire dignatus es:tuo judicio consules facti,tua voce renuntiati sumus, ut idem honoribus nostris suffragator in curia , in campo declarator existeres. Nam quod eum potissimum mensem attribuisti, quem tuus natalis exornat,quam pulchrum nobis? quibus edicto,quibus spectaculo celebrare continget diem illum triplici gaudio lætum, qui principem abstulit pessimum,dedit optimum,meliorem optimo genuit. Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet ; nos inter secunda omina , & vota certantia , quæ præsenti tibi conferentur , & vehemur alacres & incerti ex utra parte major auribus nostris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum videtur , quod pateris consules esse

quos

quos fecisti: quippe nullum periculum, nullus ex principe metus consulares animos debilitat & frangit; nihil invitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitq; honori veneratio sua; nec securitatem auctoritate perdemus. Ac si quid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra hæc erit culpa, non seculi. Licet enim quantum ad principem, licet. tales consules agere quales ante principes erant. Vllamne tibi pro beneficiis referre gratiam parem possumus, nisi tantum illam, ut semper nos meminerimus consules fuisse, & consules tuos? Ea sentiamus, ea censeamus quæ consularibus digna sunt: ita versemur in republica, ut credamus esse remp.; non consilium nostrum, non operam subtrahamus, nec disjunctos nos, & quasi dimissos consulatu, sed quasi astrictos & devinctos putemus, eundemq; locum laboris & curæ, quem reverentiæ dignitatisque, teneamus. In fine orationis præsides custodesque imperii deos ego consul pro rebus humanis, ac te præcipue, Capitoline Iupiter, precor, ut beneficiis tuis faveas, tantisque muneribus addas perpetuitatem. Audisti quæ malo principi precabamur; exaudi quæ pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis: non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum unum omnium votum est, SALVS PRINCIPIS. Nec vero nova tibi injungimus. Tu enim jam tunc illum in tutelam recepisti, quum prædonis avidissimi faucibus eripuisti. Neque enim sine auxilio tuo, quum altissima quæque quaterentur, hic, qui omnibus excelsior erat, inconcussus stetit. Præteritus est à pessimo principe, qui preteriri ab optimo non potuit. Tu clara judicii tui signa misisti, quum

proficiſcenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore ceſſiſti. Tu voce IMPERATORIS quid ſentires locutus, filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maximum elegiſti. Quo majore fiducia iiſdem illis votis quæ ipſe pro ſe nuncupari jubet, oro & obteſtor, ſi bene rempub. ſi ex utilitate omnium regit, primum ut illum nepotibus noſtris ac pronepotibus ſerves; deinde ut quandoque ſucceſſorem ei tribuas, quem genuerit, quem formaverit, ſimilemque fecerit adoptato; aut, ſi hoc fato negatur, in conſilio ſis eligenti, monſtreſque aliquem quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis P. C. quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in prætura modeſtię; vos in iſtis officiis etiam, quæ è ſtudiis noſtris circa tuendos ſocios injunxeratis, cuncti conſtantiæ antiquiſſimum teſtimonium perhibuiſtis: vos proxime deſtinationem conſulatus mei his acclamationibus approbaviſtis, ut intelligam, etiam atque etiam enitendum mihi, ut hunc conſenſum veſtrum complectar, & teneam, & in dies augeam. Etenim memini tunc veriſſime judicari, meruerit quis honorem, necne, quum adeptus eſt. Vos modo favete huic propoſito, & credite, ſi curſu quodam provectus ab illo inſidioſiſſimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, poſtquam profeſſus eſt, ſubſtiti; quum viderem quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: ſi malis temporibus inter mœſtos & paventes, bonis inter ſecuros gaudenteſque numeror: ſi denique in tantum diligo Optimum principem, in quantum inviſus peſſimo fui. Ego reverentiæ veſtræ ſic ſemper inſerviam, non ut me conſulem, & mox conſularem, ſed ut candidatum conſulatus putem.

FINIS.

VARIANTES Lectiones aliquot.

LIBRO I.

1 al. SECVNDO
2 al. *Adriano*, al. *Arrio.*
3 al. *Stylo.*
4 al. *tota posita in con.* &c.
5 al. *platanus opacissima?*
6 al. *quid popina?* in nonnullis omittitur.
7 al. *Vectii.* al. *Metii.*
8 al. *Sentias, quaero.*
9 al. *judicio:*
10 al. αὐθαίρετον.
11 al. *fuerit.*
12 al. *mecum tractavi, nob.*
13 al. *tractu provideremus.* vel *produceremus.*
14 al. *sed voluptatis parum habentes.*
15 al. *quod non sileas ipse, culpatur.*
16 al. *junctisque*
17 al. *Arrio* vel *Attio.*
18 al. *vultu.*
19 al. *Aemilianus.*
20 al. *jure.*
21 al. *idem qui in orationibus est: pressior tantum* &c.
22 al. *dixerat.*
23 al. *actio non bona quae sit bona oratio: non posse autem bonam actionem esse, quae non sit bona oratio: est enim orat.*
24 al. *vitium*

25 al. *præferatur.*
26 al. *dominis.*

LIBRO II.

1 al. *reservatum.*
2 al. φιλαίτιος.
3 al. *terimus ætatem*
4 al. λαμπροφωνότατος
5 al. *Erutii* vel *Erucii.*
6 al. *pro Consule.*
7 al. *Fabius.*
8 al. *inductus.*
9 al. *duodecim.*
10 al. *Larcius*, al. *Titus Larcius*,
11 al. *Ammiano.* al. *Annio.*
12 al. *quod suspensum & tabulatum*;
13 al. *procestrio.*
14 al. *recipit.*
15 al. *multis*
16 al. *solet*
17 al. *diu miseram expectatione suspendit.*
18 al. *bona mortu*,
19 al. *sestertia duplicia.*

LIBRO III.

1 al. *dierum.*
2 al. *conferuntur.*
3 al. *existimo*,
4 al. *minores, sed tamen innumeri.*
5 al. *Macro.*
6 al. *Naturalium*
7 al. *paratissimi.*
8 al. *qui non*
9 al. *semper, ejus ex fortuna*,

10 al. κȣνόϛιλος.
11 al. *colebat*
12 al. *genere*
13 al. *ream probari*
14 al. *suscipitur*
15 al. *omiserim rursus, &*
16 al. *difficile & vobis*
17 al. *virtute.*
18 al. *Voconio Rom.*
19 al. *adjicis*
20 al. *studia*
21 al. *restringantur.*
22 al. *Serviano*
23 al. *defensione*
24 al. *sedendi*

LIBRO IV.

1 al. *Tifernium*
2 al. *in saluberrimo*
3 al. *nectare*
4 al. *siccasque*
5 al. *Luperco* al. *Aulo Lepido*
6 al. *peritus*
7 al. *consensu,*
8 al. *legationi*
9 al. *peritis juris*
10 al. *dices*
11 al. *indignum*
12 al. *contactum*
13 al. *laxavero*
14 al. *educentur*
15 al. *in alio*
16 al. *Antonino G.*
17 al. *fefellisse.*
18 al. *elegeris.*

19 al.

19 al. *subiit*
20 *Antonino*
21 al. *incurrit.*

LIBRO V.

1 al. *Calphurnio*
2 al. *excultum*
3 al. *abstergi*
4 al. *suppositum*
5 al. *aditu*
6 al. *viticula*
7 al. *exit*
8 al. *lavantur*
9 al. *sedecies*
10 al. *Tacito*
11 al. *propterea quòd:* forte melius *praeterea*
12 al. *accendar.* ut *videtur ante solicitudine desiderari.*
13 al. *ita*
14 al. *senilis.*
15 al. *voce verecunda.*
16 al. *Spurinna*
17 al. *ruribus* al. *vitibus*, al. *amnibus*; forte, *fontibus viridibus*, melius.
18 al. *perdam.*
19 al. *decemviri.*

LIBRO VI.

1 al. *inoffensa valetudine*
2 al. *latissimâ*
3 al. *vindicabo*
4 al. *egeris*
5 al. *laboriose exercitum*
6 al. *retinere amici*
7 al. *tenebras noctis pellebat.*

8 al.

8 al. *colligo*
9 al. *Formianorum*
10 al. *tuus, tuus*
11 al. *viam deserueramus*
12 al. *ad noctem*
13 al. *Vergilium*
14 al. *perrogavit*
15 al. *satisfacturum*
16 al. *Vipsano*
17 al. *quadraginta*
18 al. *mutatur*
19 al. *ducem haberent.*
20 al. *novales*
21 al. *Polyditus.*

LIBRO VII.

1 al. *Gemino* vel *Geminio*
2 al. *quousque*
3 al. *acoribus.* forte *acroribus.*
4 al. *Cilicia*
5 al. *si quid tam bene.*
6 al. *verbum*
7 al. *Tusco*
8 al. *poëticæ descriptionis.*
9 al. *fingat*
10 al. *promulgatum*
11 al. *Epistolam extendi,*
12 al. *sex*
13 al. *Militio Iusto,*
14 al. *ex suprascripto aliter explicetur.*
15 al. *in operam,*
16 al. *non ergo culpandus ego, sed ille qui cœpit.*
17 al. *incidens febris tussim ingessit,*
18 al. *morte*
19 al. *& excedit,*
20 al. *inerrabat:*

21 al.

21 al. *auribusque manum*
22 al. *adjicerentur*
23 al. *miliaria*
24 al. *Annii.*

LIBRO VIII.

1 al. *decumavimus ejus summam*
2 al. *justum*
3 al. *bonitatem*
4 al. *fruenti*
5 al. *censorem*
6 al. *utilitas*
7 al. *verus* al. *justus*
8 al. *numen* :
9 al. *premant*
10 al. *extiterit*
11 al. *proruta*
12 al. *hortis*
13 al. *corbula onerariis*
14 al. *trahuntur*
15 al. *Ariano*
16 al. *delicatus*
17 al. *tempore*
18 al. *at sic*

LIBRO IX.

1 al. *Platam* al. *Plantam.*
2 al. *Arriam*
3 al. *me*
4 al. *quo*
5 al. *Annius*
6 al. *Mamiliano*
7 al. *quidem licet* :
8 al. *ratiunculas*
9 al. *Rufoni*

10 al.

10 al. *propinquus*
11 al. *tam tractabilem*
12 al. *inania*
13 al. *tumidum.*
14 al. *Paterno*
15 al. *ejusdem*
16 al. *C. Lanio*
17 al. *praeuntem*
18 al. *Comœdus*
19 al. *jacui*
20 al. *si non uni, sed pluribus*
21 al. *tantum.*

LIBRO X.

1 al. *νόμυ μιμφύτυ.* Vide Epist. 23.
2 al. *quietissimum.* & melius meo judicio.
3 al. *ipse*
4 al. *Sauromates*
5 al. *bullam,*
6 al. *traderem*
7 al. *minime*
8 al. *intribuatur.*
9 al. *tempus.*
10 al. *qui pusillum intelligit. Satis est,*
11 al. *Cocciani Dionis*
12 al. *moveremus.*
13 al. *ita tamen ut vehementer*
14 al. *quod eorum quæ*
15 al. *adjuvandum putarem, serum futurum.*

PANEGYRICVS.

1 al. *attinet*
2 al. *quo ex*
3 al. *emicuit*
4 al. *nutatione*

5 al. *crimen.*
6 al. *ipsa.*
7 al. *penitusque*
8 al. *tanti tuum*
9 al. *noscitare.*
10 al. *contingas*
11 al. *pietas, te libertas*
12 al. *vias*
13 al. *qui terrarum fœcunditatem*
14 al. *omnium*
15 al. *tunc*
16 al. *innoxiorum*
17 al. *volo*
18 al. *summam gratiam*
19 al. *amitterent*
20 al. *cur egetis?*
21 al. *serviet:*
22 al. *quod esset postea*
23 al. *implicita*
24 al. *volunt*
25 al. *populo Romano*
26 al. *postulantibus*
27 al. *gratulationibus*
28 al. *invidiosa*
29 al. *liberalius*
30 al. *max. eadem*
31 al. *vulgus exire*
32 al. *præsidiis*
33 al. *excogitationibus.*
34 al. *æstimatione*
35 al. *fractisque*
36 al. *Nam*
37 al. *At*
38 al. *bonos, tamen.*



INDEX RERVM & VERBORVM insignium, quæ in Epistolis Plinii continentur.

A.

 Cani-

D.

Defun-

N.

P.

Pecu-

R. *Ratio*

R.

S.

T.

Teren-

FINIS.

